



สัปหระ่อ: การสืบสานคคต ความเชือและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาล
ตำบลดบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

**UNDERTAKER: THE CONTINUITY OF BELIEFS AND FUNERAL
CEREMONY IN MUNICIPALITY AREA, BOH HAEW SUB-
DISTRICT, MUEANG LAMPANG DISTRICT, LAMPANG PROVINCE**

พระมหานฤคต มหาปณโณ (จวนตัว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑



สัปเทรื่อ: การสืบสานคตติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพนในเขตเทศบาล
ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

พระมหานฤตล มหาปณโย (จวนตัว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศีกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธานุสาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิสสิทธีเป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



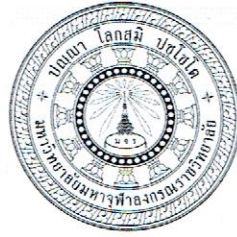
**Undertaker: the Continuity of Beliefs and Funeral
Ceremony in Municipality Area, Boh Haew Sub-district,
Mueang Lampang District, Lampang Province**

Phramahā Naluedon Mahāpañño (Juantua)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สัปหระ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอ
เมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประทีป พิษทองกลาง)

กรรมการ

(พระอธิการสุชาติ จนฺทสโร, ดร.)

กรรมการ

(ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์)

กรรมการ

(ดร.อาภากร ปัญโญ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

ประธานกรรมการ

ดร.อาภากร ปัญโญ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหานฤตล มหาปญโญ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : สัปหระ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาล
ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ผู้วิจัย** : พระมหานฤกุล มหาปัญญา (จวนตัว)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
นธ.เอก, ป.ธ. ๑-๒, ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ), รป.ศ. (บริหารงานทั่วไป),
พธ.ม. พระพุทธศาสนา, Ph.D. (Philosophy)
 - : ดร.อาภากร ปัญญา
ศศ.บ. (การท่องเที่ยวและการโรงแรม),
ศศ.ม. (การบริหารและประเมินโครงการ), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา ๓) เพื่อศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพของสัปหระที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ มัคคนายกในท้องถิ่น ผู้นำในท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้สูงอายุ จำนวน ๓๕ รูป/คน เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปหระ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรคาลัย จากการเผาและปัดเศษกระดูกผู้ตายลงแม่น้ำคงคา จนเกิดธรรมเนียมการทำฌาปนกิจศพและลอยอังคารกระดูก(ลอยอังคาร) พิธีกรรมงานศพเป็นการแสดงความกตัญญู กตเวทิต์แก่ผู้จากไปที่เรียกว่า “ทักษิณาทาน” โดยสามารถแบ่งพิธีกรรมออกเป็น ๔ อย่าง คือ ๑) พิธีกรรมในวันตาย ๒) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๓) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ ๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ และถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน

วัฒนธรรมล้านนาได้แบ่งลักษณะพิธีกรรมงานศพตามชั้นชนไว้ ๓ ลักษณะ คือ ๑) การจัดพิธีศพเจ้านายชั้นสูง ๒) การจัดพิธีศพพระสงฆ์ ๓) การจัดพิธีศพสามัญชน โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการจัดพิธีศพเจ้านายและพระสงฆ์

จะตั้งสรีระร่างผู้ตายลงบนปราสาทศพที่สูงใหญ่งดงามแตกต่างสามัญชน ปัจจุบันการจัดพิธีกรรมงานศพมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพต้องการจัดพิธีกรรมรูปแบบใด แต่พิธีกรรมต้องไม่ขัดกับหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่าแนวทางและรูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชุมชน ประกอบด้วย ๑) ความเชื่อ การสงเคราะห์ผู้ตาย ๒) ความไว้วางใจ การยอมรับและไว้วางใจของชุมชน ๓) รายได้ เป็นแรงจูงใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ ๔) การสืบต่อ เป็นการถ่ายทอดความรู้สู่เชื้อสายและผู้ที่มีความสนใจ

ดังนั้น การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา จึงจำเป็นที่จะต้องตระหนักและสร้างคุณค่าการเป็นสัปเหร่อ ที่ประกอบด้วยความรู้ทางพิธีกรรม การบริหารจัดการขั้นตอนตามขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และจรรโลงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามของชุมชนสืบต่อไป

Thesis Title : Undertaker: the Continuity of Beliefs and Funeral Ceremony in Municipality Area, Boh Haew Sub-district, Mueang Lampang District, Lampang Province

Researcher : Phramahā Naluedon Mahāpañño (Juantua)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Somchan Sripraschayanon
B.A. (English), B.A. (Public Administration),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Philosophy)

: Dr. Arpakorn Punyo
B.A. (tourism and hotel studies), M.A. (project management and evaluation), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 3, 2019

Abstract

The thesis entitled “Undertaker: the continuity of beliefs and funeral ceremony in municipality area, Boh haew sub-district, Mueang Lampang district, Lampang province” consisted of three objectives. The study aimed: 1) to study the beliefs and funeral ceremony in municipality area, Boh haew sub-district, Mueang Lampang district, Lampang province, 2) to study the funeral ceremony in Lanna culture, and 3) to study the continuity of beliefs and funeral ceremony of the desirable undertaker of people in municipality area, Boh haew sub-district, Muang Lampang district, Lampang province. This is a documentary and qualitative research from the in-depth interview of Sangha administrators, the lay leaders of congregation, local leaders, local scholars, elders etc. in total of 34 persons in order to analyze the styles of the continuity of beliefs, funeral ceremony and the roles of an undertaker.

The results of the research were as follows:

The beliefs and funeral ceremony had been influenced by India in order to send the consciousness of the dead to heaven through the burning and floating of the ashes and bones fragments of the dead into the Ganges river. This was the beginning of the tradition of cremation and the scattering ashes over the sea/ river. The funeral ceremony was a way to show gratitude towards the dead i.e. offering made to a monk or monks on behalf of the dead or dakkhinadana. The ceremony could be divided into

four periods; 1) the period of the death day, 2) the period of merit-making dedicating to the dead, 3) the period of the cremation day, and 4) the period after the cremation.

Lanna culture divided the characteristics of the funeral ceremony into three ways according to the social class of the dead; 1) funeral of the upper-class or high-ranking members of the country's honours system, 2) funeral of Buddhist monks, and 3) funeral of commoners. The funeral ceremony was purposely in order to send the consciousness of the dead to the blissful realm. The funeral of the high-ranking members of the country's honours system and Buddhist monks, usually the body of the dead would be put in the more special coffin (bigger and more beautiful) than the normal coffin of commoners. Nowadays, the funeral ceremony arrangement had no differences, it depended on the host on how to arrange the ceremony, nevertheless, the ceremony must not be opposed to the traditional customs. From the study, it was found that ways and styles of the continuity of beliefs and funeral ceremony of the desirable undertaker of people in municipality area consisted of; 1) belief; giving aid for the dead, 2) trust and acceptance of the community, 3) income; a motivation to perform duty, and 4) the continuity through transferring knowledge to one's lineage or those who were interested.

Therefore, in order to continue the beliefs and funeral ceremony of Lanna culture, it's important to recognize and create the values of acquiring an undertaker with knowledge on the ceremony and on the management according to the tradition, so that the community's identity and good tradition could be sustained in the future.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชาธรรมาลังการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดบุญวาทย์วิหาร พระอารามหลวง ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ดร.อาภากร ปัญโญ และ ผศ.ดร.ประทีป พิชทองกลาง ผู้เสียสละเวลาให้คำปรึกษาชี้แนะตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง และรับเป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะ ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ดร.อาภากร ปัญโญ และ ผศ.ดร.ประทีป พิชทองกลางที่เป็นผู้ตรวจโครงร่างวิทยานิพนธ์ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ตลอดจนพระอาจารย์บุญทรง บุญญโร,ดร. ที่เมตตาตรวจแบบสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกศรา สว่างวงศ์ ที่ให้คำแนะนำในการอ้างอิงเชิงอรรถ ประการสำคัญขออนุโมทนา กับ ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ที่ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาปรับแก้ ตลอดจนให้กำลังใจในการทำงาน ดังนั้น ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณและเจริญพรอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนา กับคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางทุกท่าน ที่ได้ให้การสนับสนุน ให้การช่วยเหลือ ให้กำลังใจมาด้วยดีโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณพระครูวิมลนพการ เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง พระครูสารทรรพพัฒนกิจ เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ พระครูจักรธรรมนุญ เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ พระครูวิชัย บุญญปกโข เจ้าอาวาสวัดน้ำโต้น ตลอดจนพระสังฆาธิการในเขตตำบลบ่อแฮ้วทุกรูป ตลอดจนขออนุโมทนาขอบใจผู้ทรงคุณวุฒิ ฝ่ายคฤหัสถ์ทุกท่าน ที่ให้สัมภาษณ์เป็นข้อมูลมธุขปาฐะ

ขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้ใหญ่บ้าน สัปเหร่อในชุมชน และประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจนสำเร็จ ลุล่วงอย่างครบถ้วน

อานิสงส์อันเกิดจากการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงมีอยู่บ้าง ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความเต็มใจ และขอประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขออุทิศถวายแด่ พระครูสุนทรสังฆพินิต,ดร. และให้แด่ดวงวิญญาณผู้เป็นบิดา ญาติสนิทมิตรสหายที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนอดีตสัปเหร่อทุกท่าน และที่สำคัญขออุทิศส่วนกุศลนี้ให้แก่ นายอนุพงษ์ ทาเกษม และท้ายที่สุดเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและสืบสานพิธีกรรมของสัปเหร่ออันเป็นมรดกคุณค่าของบรรพบุรุษสืบต่อไป

พระมหานฤกุล มหาปญโญ (จวนตัว)

๓ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามงานวิจัย	๒
๑.๓ วัตถุประสงค์	๓
๑.๔ ขอบเขตและวิธีการดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย	๒๕
บทที่ ๒ คติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๑ ความหมายความตาย	๒๖
๒.๒ ทศณะเกี่ยวกับความตาย	๓๒
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความตายในทางพระพุทธศาสนา	๓๔
๒.๔ ความเป็นมาของพิธีกรรมงานศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๔๐
๒.๕ ความเป็นมาของพิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาล	๔๔
๒.๖ แนวคิดการจัดพิธีกรรมงานศพในสังคมไทย	๕๑
๒.๗ รูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมไทย	๕๖
๒.๘ บทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในวัฒนธรรมไทย	๖๖

บทที่ ๓ พิธีกรรมศพในวัฒนธรรมล้านนา	๗๕
๓.๑ ความเชื่อการตายในวัฒนธรรมล้านนา	๗๕
๓.๒ คติ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพวัฒนธรรมล้านนา	๗๗
๓.๓ รูปแบบและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา	๘๘
๓.๔ สัปเหร่อกับบทบาททางพิธีกรรมในวัฒนธรรมล้านนา	๑๑๓
บทที่ ๔ การสืบสาน คติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะของสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๒๒
๔.๑ คติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว	๑๑๒
๔.๒ พิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๒๙
๔.๓ บทบาทของสัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๔๒
๔.๔ คุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๔๘
๔.๕ การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๕๑
๔.๖ รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพ กับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว	๑๖๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๖๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๕
๕.๒ อภิปรายผลวิจัย	๑๖๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๙
บรรณานุกรม	๑๗๐
ภาคผนวก	๑๗๑
ภาคผนวก ก. หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลงานวิจัย	๑๘๐
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์งานวิจัย	๑๘๔
ภาคผนวก ค. แบบประเมินความสอดคล้องเครื่องมือการวิจัย	๑๙๘
ภาคผนวก ง. หนังสือหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย	๒๐๒
ประวัติผู้วิจัย	๒๑๘

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง

หน้า

ภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพ
กับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว

๑๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

		พระวินัยปิฎก	
คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตายเป็นเรื่องที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมีการตายสิ่งทีตามมาก็คือพิธีกรรม อันจะเกิดขึ้นจากความตายที่มีความสำคัญกับสำหรับบุคคลที่จากโลกนี้ไปหรือคนที่ยังมีชีวิตอยู่ต้อง ปฏิบัติเพื่อให้ผู้ที่จากไปได้สู่ภพภูมิที่ดี^๑ ส่วนคนที่ยังมีชีวิตอยู่เกิดแต่ความสงบสุขร่มเย็น ในยุคก่อน ประวัติศาสตร์ก็ได้มีการพิสูจน์ว่า ได้ประกอบพิธีกรรมให้เกรงที่ไว้วิญญาณเหล่านั้น ถึงแม้ว่าจะเป็น สมัยหลายพันปีผ่านมาแล้ว ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของผู้เสียชีวิต^๒

เริ่มตั้งแต่ประเทศไทย ได้มีการใช้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ^๓ การเมืองสังคมและวัฒนธรรมไปอย่างรวดเร็ว และสิ้นเชิงซึ่งทางรัฐบาลได้มีความพยายามที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมชนบท และหมู่บ้านต่างๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้เผยแพร่เพื่อการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองไปสู่คนในสังคมชนบท โดยสิ่งเหล่านั้นได้ ส่งผลกระทบให้ชาวบ้านมีโอกาสได้ติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกได้ดียิ่งขึ้น และยังส่งผลกระทบไปสู่ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆ หรืออาจที่จะสามารถกล่าวได้ว่า ทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจสภาพการเมือง สภาพสังคมและทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นใน ชุมชนชนบท

พิธีกรรมงานศพเกิดการปรับเปลี่ยนจากความเปลี่ยนแปลงข้างต้น ในปัจจุบันมีความ เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตด้านสถานที่ประกอบพิธี ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนมา

^๑ ม. อุ. (ไทย) ๓/๑๘๘.

^๒ หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๒), หน้า ๓๓ – ๓๕.

^๓ นิเทศ ดินณะกุล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

ใช้เมรุหรือเตาน้ำมันแทน ทั้งหมดล้วนเกิดจากสภาพเศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนไป จากวิถีชีวิตเกษตรกรรมในครัวเรือนเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้รูปแบบพิธีกรรมงานศพตลอดจนสถานที่ประกอบพิธีกรรมได้ถูกปรับและเปลี่ยนแปลงไป วัตถุประสงค์ เป้าหมาย รวมไปถึงหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่สอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมถูกเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในสมัยโบราณกาลนั้น ได้ให้หลักการในประกอบพิธีกรรมงานศพไว้^๔ เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนความจำให้แก่บุคคลผู้ที่หลงมัวเมาประมาทในชีวิต ให้พิจารณาเห็นคุณประโยชน์อันจะส่งผลดี แก่พระพุทธศาสนา และผู้ที่ถึงแก่กรรมลงไป กล่าวได้ว่า แม้บุคคลหนึ่งได้ถึงแก่กรรมไปจากโลกนี้ แต่บุคลผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ไม่เคยลืมเขาเหล่านั้น น้ำใจที่ดั่งลมแบบนี้ มิใช่เกิดขึ้นแต่เพียงในพวกเราชาวพุทธศาสนาเท่านั้น แม้ในเหล่าชนผู้ที่นับถือศาสนาอื่นก็มีเช่นเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันในทางเพราะขนบธรรมเนียมและประเพณีที่แตกต่างกันไปจึงได้ทำให้มีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบของวิธีการในการประกอบพิธีกรรมงานศพที่ไม่เหมือนกัน^๕

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบการจัดพิธีกรรมและสถานที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในวัฒนธรรมล้านนา กระบวนการและผลของความเชื่อการประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตลอดจนถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการประกอบพิธีกรรมที่มีผลกระทบต่อความเชื่อของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว

การศึกษาศาสนคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะของสัปเหร่อที่พึงประสงค์ครั้งนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่จะทำให้ทราบคติ ความเชื่อประเพณีการประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วที่ถูกต้อง รวมถึงคุณลักษณะของสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมของพิธีกรรมงานศพดังกล่าวในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ทั้งนี้เพื่อนำผลของการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ คติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างไร

^๔ อีรณันโท (นามแฝง), การตายและพิธีการทำบุญศพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๙-๑๒.

^๕ พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

๑.๒.๓ การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อและคุณลักษณะ สัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปางเป็น อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพใช้วิธีการศึกษาเอกสารจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ เอกสารทางวิชาการพระพุทธศาสนา และวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ที่ทำการศึกษาได้แก่ สัปเหร่อ พระภิกษุ และประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเอกสาร** การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับ ภาษาไทย พร้อมด้วยอรรถกถาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความตาย คติความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับงาน ศพจากพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนข้อมูลจากตำราวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ๑) ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ คัมภีร์อรรถกถา ๒) ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อพิธีกรรม งานศพในวัฒนธรรมล้านนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา และสัปเหร่อกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุป รวบรวมเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมด แล้วจึงเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๔.๓ **ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย** ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจาก ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน คือ บ้าน บ่อแฮ้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงม่อนกระทิง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำไทรง บ้านทุ่งโค้ง บ้านทับหมาก บ้านป่า เหยียง บ้านท่าข้าว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านป่าเยะ โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับสัปเหร่อเพื่อการสืบ

สถานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น ๓๖ รูป/คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการคัดเลือก (Purposive sampling) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) พระสังฆาธิการ ได้แก่ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส จำนวน ๗ วัด ในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแฮ้ว ได้โดยเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น ๗ รูป ดังนี้

- | | |
|----------------------------|---|
| ๑.๑ พระครูวิมลนพการ | เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดม่อนกระติง |
| ๑.๒ พระครูสาทรพิพัฒน์กิจ | เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว |
| ๑.๓ พระครูจักรธรรมบุญ | เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ |
| ๑.๔ พระครูวิชัย ปุณฺณเปกโข | เจ้าอาวาสวัดน้ำโหลง |
| ๑.๕ พระครูตาน ปิยวณฺโณ | เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง |
| ๑.๖ พระสมบัติ วิชชาธโร | รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดม่วงแก้ว |
| ๑.๗ พระเอกชัย อคฺคปญฺโญ | รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่าเยะ |

๒) กลุ่มมัคทายกในท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือจบเปรียญธรรมที่อยู่ในท้องถิ่น จำนวน ๕ คน

- | | |
|------------------------------------|---------------------|
| ๒.๑ พ่ออาจารย์หนานคำมูล ตีบศรีบุตร | มัคคทายกวัดป่าเหียง |
| ๒.๒ พ่ออาจารย์หนานคำมูล ใจคำ | มัคคทายกวัดทับหมาก |
| ๒.๓ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา | มัคคทายกวัดน้ำโหลง |
| ๒.๔ พ่ออาจารย์หนานพยนต์ คำกาละ | มัคคทายกวัดป่าเยะ |
| ๒.๕ พ่ออาจารย์หนานนพวิทย์ เมืองงาว | มัคคทายกวัดม่วงแก้ว |

๓) กลุ่มผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ๑ คน ตัวแทนผู้นำในท้องถิ่น ๕ คน ผู้ใหญ่บ้าน ๔ คน ไวยาวัจกร ๒ คน ครู ๒ คน รวมทั้งสิ้น ๑๔ คน

- | | |
|-----------------------------|--|
| ๓.๑ กำนันนิกร มาตั้น | กำนันตำบลบ่อแฮ้ว |
| ๓.๒ นายกสมพร ะเว | นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว |
| ๓.๓ นายสันติ ปัญวงศ์ | รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว |
| ๓.๔ นายมานะชัย หมื่นผั่น | รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว |
| ๓.๕ นายประกิจ ชุมสิทธิ์ | นักพัฒนาการชุมชน (ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว) |
| ๓.๖ นายไตรภพ ไชยชมภู | ผู้ใหญ่บ้าน บ้านบ่อแฮ้ว |
| ๓.๗ นายธนภุต วงค์ชมภู | ผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าล้อ |
| ๓.๘ นายชัยภรณ์ วงค์ชมภู | ผู้ใหญ่บ้าน บ้านน้ำโหลง |
| ๓.๙ นางสาวสุลักษณ์ สิริจิจุ | ผู้ใหญ่บ้านบ้านทับหมาก |
| ๓.๑๐ นายบุญญติ ปันวงศ์ | ไวยาวัจกรวัดน้ำโหลง |

- ๓.๑๑ นายสมบุญ ทิพย์ปลูก ไวยาวจักรวัดท่าล้อ
 ๓.๑๒ นายสถาพร เดชศิริ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว
 ๓.๑๓ นางภาวิณี พันติยา ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนวัดน้ำโห่ง

๔) ปราชญ์ชาวบ้าน /ผู้สูงอายุ จำนวน ๕ คน ได้แก่

- ๔.๑ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก
 ๔.๒ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนองช้างเหนือ
 ๔.๓ คุณพ่อชาญ อินฟู ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านน้ำโห่ง
 ๔.๔ รตท.จรัส ทรายสมุทร ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านท่าล้อ
 ๔.๕ คุณพ่อสมหมาย จะนาศักดิ์ ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทับหมาก

๕) สัปเหร่อเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว จำนวน ๕ คน

- ๕.๑ นายเดชา สีสรา สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำโห่ง
 ๕.๒ นายสงกรานต์ วงศ์คำ สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระติง
 ๕.๓ นายถา ตาสาย สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดท่าซัว
 ๕.๔ นายจันทร์ ไชยสาร สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดป่าเหียง
 ๕.๕ พ่อหมื่น บุญเต็ม อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำโห่งและบ้านม่วง

แวง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การสืบสาน หมายถึง การสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมตามแบบฉบับของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่วิถีชีวิตของชุมชน

คติความเชื่อ หมายถึง การเชื่อในหลักสัจธรรมหรือชีวิตหลังความตาย จนเป็นมูลเหตุของการจัดพิธีกรรมงานศพ ตามคติ ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาตามลำดับ เพราะหากปฏิบัติต่อศพอย่างถูกต้องดวงวิญญาณของผู้ตายก็จะอยู่เป็นสุข ไม่กลับมารบกวนลูกหลาน

พิธีกรรมงานศพ หมายถึง การประกอบพิธีกรรมตามรูปแบบและวิธีที่สืบทอดกันมาเกี่ยวกับงานศพของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตั้งแต่มีการตายเกิดขึ้นจนกระทั่งไปจนถึงการบรรจุอัฐิ

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ตามขนบธรรมเนียม ประเพณี เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้มนุษย์จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและจะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน

ส่งสาร หมายถึง การนำศพไปเผาที่ป่าช้าหรือเมรุ ถือว่าเป็นการไปส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี

สัปเพร่อ หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศพตั้งแต่การอาบน้ำศพจนถึงพิธีการเผาศพ ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

เขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว หมายถึง เขตของเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ประกอบไปด้วย ๑๗ หมู่บ้าน ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาจำนวน ๖ หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำโท้ง บ้านร่องกอก บ้านป่ายะ บ้านท่าล้อ บ้านบ่อแฮ้ว บ้านดงม่อนกระทิงเท่านั้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร/หนังสือ/ตำรา

ความตายเป็นเรื่องที่มนุษย์ไม่ปรารถนาที่จะประสบพบเจอ แต่ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงหนีจากความตายไปได้ เมื่อมีการเกิดขึ้น ก็ย่อมมีความตายเกิดขึ้นมาพร้อมกัน และสิ่งที่ตามมาก็คือพิธีกรรมในการจัดงานศพ ในพระไตรปิฎกและนักปราชญ์ ตลอดจนนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ทศณะที่เกี่ยวกับความตาย และพิธีกรรมในงานศพไว้ดังนี้

ขุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถา ได้ให้ความหมายว่า พระพุทธศาสนาได้มองความตายเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเข้าใจความตายก็จะไม่ทำให้ไม่กลัวตาย และสามารถนำเอาความตายที่ประสบพบเจอมาประยุกต์ใช้ในการเข้าถึงแก่นแท้ของสังขารของชีวิต ในส่วนของพระไตรปิฎกมีการสอนเกี่ยวกับความตาย เช่น เปรียบความตายเหมือนนายโคบาล ว่า คนที่กำลังเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ในการต้อนฝูงโคไปยังที่หากิน ฉันทใด ความแกลและความตายก็ไล่ต้อนอายุของมนุษย์ไปเปรียบเสมือนการต้อนฝูงโค ฉันทนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ระลึกถึงความตายเสมอ เช่น สอนธิดาของช่างทอหูกให้เห็นถึงกรรมฐาน ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ ทรงสอนอสุภ กรรมฐานแกภิกษุทั้งหลายให้ใช้การกำหนดอสุภะเป็นอารมณ์^๖

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ได้อธิบายการตายไว้ว่า การตาย หรือ มรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิตหรือชีวิตที่หมดลมหายใจ การตาย คือการที่ชั้น ๕ แตกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตอินทรีย์ การที่ชีวิตสูญสิ้น ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งชั้น การทำลายไป ความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มรณะ ที่ปรากฏในพระสูตรต้นปิฎกว่า พระสารีบุตรได้กล่าวถึงการตายไว้ว่า “ผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลาย

^๖ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๓๙-๔๑.

ล้วนมีทั้งกายสังขารคือ ลมหายใจเข้าออกก็ดับไป วจีสังขาร ได้แก่ วิตก วิจารณ์ คือความตรึกความตรอง ก็ดับไปและจิตสังขาร คือสัญญาและเวทนา คือความกำหนดได้ความรู้ได้ และอายุก็หมดสิ้นไป ไอยู่น คือไฟที่เกิดแก่กรรมก็สงบ อินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูกลิ้น กาย ก็แตกทำลายไป”^๗

ศรีเลา เกษพรหม กล่าวในหนังสือประเพณีชีวิตคนเมืองเกี่ยวกับความตายว่า ความตายในล้านนาแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ การตายดีกับการตายร้าย การตายดีคือการถึงแก่กรรมเพราะหมดอายุขัย หรือการสิ้นชีพลงเพราะหมดเวรหมดกรรม หากเป็นบุคคลที่มีอายุมากจึงถูกเรียกว่า ตายด้วยโรครชรา การป่วยด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ ซึ่งเรียกว่าการตายดี ซึ่งจะประกอบพิธีตามประเพณีทุกอย่าง ต่างจากการตายร้าย คือการตายด้วยอุบัติเหตุ ตายด้วยเหตุการณ์ที่ไม่สมควรตาย การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ก็จะตัดออกไปไม่ครบเหมือนกับคนตายดี

แต่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้ายหรือที่เรียกว่าตายโหง การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจุณศพการลากใช้วิธีเดียวกัน ไม่ได้แบ่งแยกเหมือนการตายในอดีต เพราะด้วยกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหลายๆอย่าง การตายเป็นเรื่องที่ใหญ่ในด้านพิธีกรรมตลอดจนเป็นภาระที่มากมายของลูกหลานรวมไปถึงญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลังที่ต้องใช้เงินมากในการจัดงานศพจึงมีคำกล่าวว่า “ตายวายตวย” ผู้ที่มีข่าวของเงินทองลูกหลานจะต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาจัดงานการตายถือว่าการตายเป็นเรื่องใหญ่มาก และมีพิธีกรรมที่เป็นขั้นเป็นตอน^๘

ปราณี วงศ์เทศ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในประเทศไทยว่า ความตายทำให้เกิดถึงความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมตลอดถึงส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึทงของสมาชิกในสังคม และความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณของผู้ตาย โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กันในส่วนของพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอยเครื่องเซ่นในหลุมศพบางศพก็เครื่องประดับและเครื่องใช้ที่แตกต่างไปจากศพอื่น เพราะสิ่งเหล่านี้ แสดงให้ทราบถึงความแตกต่างจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบถึงความแตกต่างในฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย และยังได้กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพในปัจจุบันตั้งแต่การบอกหนทางให้แก่คนป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพการตั้งศพบำเพ็ญกุศลจนกระทั่งถึงพิธีเผาและพิธีเก็บเถ้ากระดูก^๙

^๗ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๕๖-๔๕๗/๔๙๔-๔๙๕.

^๘ ศรีเลา เกษพรหม, **ประเพณีชีวิตคนเมือง**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

^๙ ปราณี วงศ์เทศ, **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

พุทธทาสภิกขุ ได้จำแนกความความตายเอาไว้ในหนังสือเรื่อง “ปริญาจากสวนโมกข์” โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท เปรียบเทียบความตายเหมือนกับ “หนามยอกก็เอาหนามบ่ง” คือ

๑) ความตายทางภาษาคนเหมือนกับหนามยอก หมายถึง การตายทางร่างกายนี้ เมื่อคนหมดลมหายใจ ไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ เพราะร่างกายโดยรวมทั้งหมดระบบทั้งหมดไม่ทำงานการแตกดับของร่างกายแล้วเข้าโลงนำไปเผานำไปฝังเรียกว่า เป็นการตาย ทางภาษาคนหรือเป็นการตายภาษารูปธรรม

๒) ความตายทางภาษาธรรมเหมือนกับเครื่องบ่งหนาม หมายถึง ความสลายแห่งความรู้สึก ที่กล่าวมาแล้วคือความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่า ตัวฉันก็คือตัวฉัน ตัวกูก็เป็นตัวกูนั้นแหละมันสลายลงไปนี่เรียกว่าความตายในภาษาธรรมะหรือความตายของความงมงายความตายของความยึดมั่นว่าตัวกูว่าของกู ให้ความงมงายตายไปเสียให้ความยึดมั่นถ้อยมั่นมันตายไปเสียให้ตัวกูตายไปเสีย^{๑๐}

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “คติความเชื่อของชาวอีสาน” ว่า เมื่อมีความกลัวต่ออันตรายเกิดขึ้น จึงเกิดมีกังวลในความปลอดภัยในชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสิง นางไม้เทวดา มีการบูชาอันวอน เพื่อหวังให้ช่วยป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัย การอันวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังเพื่อจะให้คุ้มครองและรักษาชีวิตของตนเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตจึงเกิดคติความเชื่อ เพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคติความนับถือเพื่อความเป็นอยู่สบายจึงเกิดคติความเลื่อมใส^{๑๑}

มณี พยอมยงค์ กล่าวถึงในงานเทศกาลประเพณีพิธีกรรมของล้านนาไทยอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นเป็นรูปธรรมในส่วนของพิธีกรรมงานศพนั้นได้กล่าวถึง ปอยลากหรือปอยล้อหรือปอยข้าวสังข์ โดยเปรียบเทียบกับพิธีงเด็กของจีน

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในตอนว่าด้วยประเพณี “เฮือนเย็น” (งานศพ) อีกผู้เขียนได้สอดแทรกความคิดแยกไว้เป็นข้อๆง่ายต่อการอ่านและยังได้ให้ความหมายภาษาพื้นบ้านตลอดจนถึงที่มาของคำนั้นไว้อย่างละเอียด และได้สรุปพิธีกรรมงานศพที่ควรยึดถือเป็นประเพณีไว้

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, **ปริญาจากสวนโมกข์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป), หน้า ๑๑.

^{๑๑} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

หลายประการโดยเฉพาะเหตุผลของชาวล้านนาที่ไม่นิยมสร้างสุสานป่าช้าไว้ในวัดซึ่งคล้ายกับสมัยพุทธกาล ที่มีสุสานป่าช้าไว้นอกวัดเหมือนกัน^{๑๒}

ชนิดา สถิตวงศ์ กล่าวไว้ในหนังสือ “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิวาส” ถึงพิธีกรรม “ปอยล้อ” เป็นคำที่ไม่ค่อยคุ้นหู แต่มีความหมายเหมือนกับคำว่า “งานศพ” ที่เราเข้าใจกัน พิธีปอยล้อเป็นงานศพของพระสงฆ์ผู้เป็นพระมหาเถระที่ได้รับความเคารพนับถือ และเป็นประเพณีนิยมที่จะจัดงานศพให้พระมหาเถระอย่างยิ่งใหญ่สมกับคุณงามความดีที่ท่านได้สั่งสมมา โดยสื่อความหมายแห่งความสัจธรรมผ่านคำสอนที่ผูกพันกันระหว่างความตาย ความเชื่อ ความเคารพไปสู่ความงามที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัวไปสู่การน้อมส่งสะการ (สักการะ) บูชาแก่ผู้วายนมนำไปสู่ปราสาทพญานกหัสดีลิงค์อันเป็นที่มาของประเพณีปอยล้อ จนก่อเกิดเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น และเป็นมรดกภูมิปัญญาแก่ลูกหลาน^{๑๓}

บุรินทร์ คำกองแก้ว กล่าวไว้ในหนังสือพิธีการศพ ว่า “มีประเพณีการเผาศพที่ น่าสนใจอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ขนบธรรมเนียมของชาวอีสานเมื่อเจ้าเมือง หรือพระสงฆ์ผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือ ถึงแก่กรรมหรือมรณภาพลงไปแล้ว มักจะจัดงานศพให้ใหญ่โตมาก สร้างเมรุเป็นรูปนกหัสดีลิงค์นำเอาศพตั้งขึ้นบนหลังนก มีมหรสพ ๗ วัน ๗ คืน แล้วจึงเผาทั้งศพทั้งนกพร้อมกัน เช่นเดียวกับที่พระอุเทน กระทำกับพระมารดาในอดีต การเผาศพแบบนี้ เป็นงานใหญ่เป็นการให้เกียรติสูงสุดเท่าที่ชาวบ้านจะให้ได้ เจ้าภาพงานนี้ก็คือชาวบ้านชาวเมือง ประเพณีเผาศพของคนไทยนั้น แม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันแต่พิธีกรรมจะแตกต่างกันไป เช่น การจัดงานศพของชาวภาคใต้ ผู้ไปร่วมงานต้องหาพินคนละ ๑-๒ ท่อน ไปร่วมงานด้วย ซึ่งเป็นพิธีกรรมและธรรมเนียมดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมานานธรรมเนียมนี้เปลี่ยนไปมาก เนื่องจากกองฟอนหรือที่เผาศพเปลี่ยนมาเป็นเมรุ ไม่ใช่ป่าช้าอย่างแต่ก่อน โดยคำนึงถึงความสะดวกเป็นหลัก แม้การตั้งศพที่เคยตั้งที่บ้านอย่างเดียว ปัจจุบันมีการตั้งที่วัด เป็นธรรมเนียมใหม่เกิดขึ้นพร้อมกับการมีเมรุถาวรหรือเรียกว่า ฌาปนสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวัดในเมือง เช่น ในกรุงเทพมหานคร คนแทบจะไม่รู้จักคำว่าป่าช้ากันแล้ว”^{๑๔}

พหล แก้วเขียว กล่าวไว้ในหนังสือฌาปนกิจ ว่า “วันที่จะทำการประชุมเพลิงศพนั้น โบราณนิยมว่า ช้างขึ้นให้เผาวันคี่ ช้างแรมให้เผาวันคู่ ห้ามเผาวันศุกร์ ถ้ามีวันเสาร์ก็ห้ามเผาวัน

^{๑๒} มณี พยอมยงค์, *ประเพณีสิบสองเมืองล้านนาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓.

^{๑๓} ชนิดา สถิตวงศ์, *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูการุณยธรรมนิวาส*, (ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘.

^{๑๔} บุรินทร์ คำกองแก้ว, *พิธีการศพ*, (กรุงเทพมหานคร: หจก. มณฑลการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

อังคาร โดยในนี้ข้างขึ้นวันคี่ ข้างแรมวันคู่เป็นวันคนเผ่าผี ข้างขึ้นวันคู่ข้างแรมวันคี่เป็นวันผีเผ่าคนการ
ถือสืบมานั้น บางแห่งก็ได้ผลดีบางแห่งก็ได้ผลไม่ดีด้วย เหตุนี้สุนทรภู่กวีเอกของไทยได้กล่าวไว้ว่า
ถือตำรานักขี้มักกรอบ ปัจจุบันจึงเน้นที่ความสะดวกของเจ้าภาพเป็นสำคัญ”^{๑๕}

เสฐียร โกเศศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความตาย” ว่าความตายเป็นสิ่งที่คนเป็นไม่สามารถ
ยอมรับได้ การจำยอมรับสภาพโดยมีอาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้นั้น เป็นสัจจะธรรมและเป็นความ
เจ็บปวดอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ “ความตายเป็นความลึกลับเกี่ยวกับคนเป็น คนที่ยังมีชีวิตเคยพบเจอ
เมื่อต้องมาพลัดพรากตายจากไป ก็เกิดความอาลัยและใจหาย ส่วนความกลัวที่ว่าก็คือกลัวความ
ตาย”^{๑๖}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระชาญชัย ขยเมธี (คำวิชัย) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธี งาน
ศพ: กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอมวก จังหวัดลำปาง” พบว่าสัปเหร่อได้ถูกกำหนด
บทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพ โดยได้รับการยอมรับตามมติของชุมชน ทั้งนี้เป็นการสืบทอดบทบาท
หน้าที่จากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลสัปเหร่อและการเรียนรู้จากครูอาจารย์ให้มีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับ
ประเพณีการตายของชุมชนที่สามารถสืบสานระเบียบพิธี ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อ
ห้ามและข้อปฏิบัติ คติความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่เป็นอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ และความเชื่อ
พื้นฐานเกี่ยวกับประเพณีการตายของชาวล้านนาที่มีการกล่าวขานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน
อันมีความสัมพันธ์ต่อความรู้สึก ทศนคติ และวิถีประชาสัปเหร่อมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีศพ
ให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น เป็นผู้รู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล
เป็นที่ปรากฏแก่สายตาของประชาชนทำให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ
ในภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เป็นไปตามความคาดหวังของคนในชุมชน
ทั้งนี้ อัตลักษณ์ตัวตนที่แสดงออกต่อการเคร่งครัดในระเบียบข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ และการใช้
คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรม บทบาทของสัปเหร่อที่สำคัญตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติ
เกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการ
เกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบี้ยให้ตากลิ
ยายกลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ

^{๑๕} พหล แก้วเขียว, **ฌาปนกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๑๖} เสฐียร โกเศศ, **ความตาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘.

การพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปเหร่อให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งต้องแสดงแบบอย่างแห่งความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของสัปเหร่อ การพัฒนาองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง และระดับความชำนาญในการจัดการพิธีศพอย่างมืออาชีพ และการเป็นผู้ให้การศึกษาเกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ปรัชญาธรรมเนื่องในงานศพ และสอดประสานกับความเชื่อท้องถิ่นตามประเพณีที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการดำรงชีพด้วยความไม่ประมาท ตลอดจนการยึดถือปฏิบัติตามระเบียบพิธี รูปแบบ และขั้นตอนพิธีการจัดการศพที่เป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างเคร่งครัดนำไปสู่การสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่นต่อการธำรงรักษาบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๗}

อภิธาน สมใจ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปราสาทนภสถลิ่งคู้ไม้ศพ” ว่า ประเพณีปอยล้อในล้านนาเป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยที่ศิษยานุศิษย์ร่วมกันจัดงานให้พระมหาเถระแล้วยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่เรียกว่า “ปราสาทนภสถลิ่งคู้” เพื่อใช้ในพิธี ยังมีการจัดชุดประทัดดอกไม้ไฟ การแสดงพื้นบ้านล้านนาการแสดงดนตรีปี่พาทย์แบบพื้นเมือง การประดิษฐ์เครื่องสักการะต่างๆ เป็นต้น พิธีปอยล้อจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องการความรู้ เพื่อเติมแต่งความรู้สึกรู้สึกคิด ส่วนพิธีเกี่ยวกับการทำศพและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่ตายไปรวมทั้งองค์ความรู้ความเชื่อที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังพิธีกรรมปอยล้อนั้นเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นในชุมชนล้านนาที่ได้พัฒนาการสั่งสมกันมาควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง^{๑๘}

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา” พบว่า

สมัยพุทธกาลเป็นการจัดพิธีศพแบบเรียบง่าย ขั้นตอนการจัดพิธีศพมีน้อยเน้นที่การสักการะศพด้วยของหอมมีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ และมีการละเล่นตามความเหมาะสมโดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน ๗ วัน และใช้การเผาศพเป็นที่สุ่เฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดอย่างมีแบบแผนส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจน ในส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธในล้านนานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์และสามัญชน โดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์มีการเตรียมการระยะยาว และจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ถือเป็นงานสำคัญแต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่าย และเร่งด่วน

^{๑๗} พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย), “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๑๘} อภิธาน สมใจ, ปราสาทนภสถลิ่งคู้ไม้ศพ, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๓.

พิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีรูปแบบพิธีกรรมที่คงเดิมและที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ รูปแบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปโดยพบว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ยังคงเนื้อหาสาระเดิมแต่ได้เปลี่ยนการปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบศาสนพิธีมากขึ้น ส่วนรูปแบบ และพิธีกรรมของชาวบ้านถูกกระบวนการขจัดเกลาร้างสังคมจัดให้มีระเบียบแบบแผนให้เป็นมาตรฐาน อย่างเดียวกัน

จากการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบ้านหมื่น พบว่า มีสาเหตุมาจากการที่ คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่ คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคีส่วนในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการ จัดสรรผลประโยชน์จากการตายทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนประกอบกับระบบการศึกษาที่เจริญขึ้นของ พระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเบื้องหลัง และค่านิยมของเจ้าภาพ งานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่นจึงส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้นำชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และด้วยกระแสของโลกยุคทุนนิยมที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแตนล้วน แต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพในบ้านหมื่นทั้งสิ้น^{๑๔}

พระอธิการเด่นชัย ฐิริปณฺโญ (นำรุ่งเรือง) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรม เกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปักษ์ บ้านดอยขมภู หมู่ที่ ๗ ตำบลโป่ง แพร่ อำเภอมะละงู จังหวัดยะลา พบว่า ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณของผู้ที่จากไปให้ไปสู่ ภูมิที่มีแต่ความสุขดินแดน ที่ชาวอีสานเชื่อว่าจะมีความสุข คือ สวรรค์จากความเชื่อที่ว่าถ้าได้ ทำบุญให้ผู้ตายแล้วผู้ตายจะไม่มีสุขอยู่บนสวรรค์น่าจะส่งผลมายังญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง คือช่วยให้ คลายทุกข์โศก จากการจากไปของญาติที่เสียชีวิต ถึงแม้เขาจะจากไปแล้วก็ไปพบกับความสุขอยู่บน สวรรค์ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีแต่ความสุขสงบสบาย แม้ผู้ตายจะตายไปนานแล้วก็ตาม ชาวอีสานก็ยังมี ความเชื่ออาหาร ต่อผู้ตาย คือยังมีพิธีกรรมในฮีตเดือนเก้า การทำบุญข้าวประดับดินเพื่อเป็นการอุทิศ

^{๑๔} พระอธิการพัฒนพงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับ ไปแล้วให้ยังคงได้รับความสุขอยู่บนสวรรค์โดยเชื่อว่าผีผู้ตายสามารถที่จะรับเอาส่วนบุญนี้ได้^{๒๐}

พระครูกลยาณธรรมโฆส (รุ่ง กลยาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชน ตำบลตรวจ อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์” ผลการศึกษาพบว่า

ความตายหมายถึง การจบของชีวิตสิ้นใจ หรือสิ้นสภาพของการมีชีวิต พระพุทธศาสนาให้พิจารณาความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิตแต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงามนำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทหมัวเมาในวัยในชีวิตเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมและปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุผลต่อไปส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดาและพระพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ ผลจากการศึกษาประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลตรวจพบว่า ชุมชนตำบลตรวจเป็นชุมชนชาวทวายหรือส่วยมีข้อปฏิบัติ เมื่อมีคนป่วยใกล้ตายมีประเพณีการปฏิบัติต่อศพมีประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพมีประเพณีการบวชน้ำศพ และการจูงศพมีประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพและมีประเพณีการเก็บอัฐิ และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายเป็นลักษณะเฉพาะของตนเองปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างอย่าง เช่น แต่เดิมนั้นมักนิยมฝังศพไว้ก่อนแต่ปัจจุบันเมื่อตายแล้วมักนิยมทำบุญเผาปนกิจคือเผาให้แล้วเสร็จซึ่งแต่ละชุมชนก็จัดงานศพตามฐานะของเจ้าภาพแต่ในขั้นตอนพิธีการต่างๆ ชุมชนก็ยังยึดถือเอาประเพณี และข้อปฏิบัติที่ทำสืบๆ ต่อกันมา

ตามความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายผลจากการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีงานศพในชุมชนตำบลตรวจพบว่าประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คติธรรมต่างๆ ที่พบในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพดังนี้ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติธรรม คือ การมีสติไม่หลงตายไม่ตั้งอยู่ในความประมาทเห็นสังขารในชั้น ๕ ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คติธรรมคือ ความกตัญญูต่อบุคคลที่ความเคารพนับถือหลักไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

^{๒๐} พระอธิการเด่นชัย ฐิริปัญโญ (นำรุ่งเรือง), “การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับบุญญาน ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยขมภู หมู่ที่ ๗ ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ประเพณีการสวดศพได้คตินิยมคือ การอุทิศส่วนกุศลการมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชหน้าศพและจุณศพได้คตินิยมคือ ความกตัญญูรู้คุณ การสร้างอริยทรัพย์คือ คุณความดีต่างๆประเพณีการเผาศพได้คตินิยมคือ สัจธรรมของชีวิตได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกันและประเพณีการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้คตินิยมด้านความกตัญญูทวนเวียนในความสำนึกในบุญคุณต่อกันและการเกิดใหม่ในโลกหน้าด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั้นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป^{๒๑}

พระมหาสุพร รกขิตธมโม (ปวงกลาง) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า ความตายก็คือความดับหรืออาการดับของขันธ ๕ หรือกายกับจิต ประเภทของการตายมี ๒ คือกาลมรณะ หมายถึงการตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตาย และอกาลมรณะ หมายถึงการตายเมื่อยังไม่ถึงเวลา ส่วนสาเหตุการตายในลักษณะต่างๆของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้น พบว่าด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคลส่วนวิธีการเจริญมรณสติโดยง่ายคือ การพิจารณาทุกเวลาทุกลมหายใจว่าเราต้องตายเป็นแน่สามารถเจริญได้ทุกวัน และในโอกาสใดก็ได้ซึ่งมนุษย์มีหน้าที่ที่ปฏิบัติต่อความตายเป็น ๓ ระดับด้วยกันคือ

๑. บุคคลทั่วไปก็จะระลึกนึกถึงความตายด้วยความหวาดหวั่นพรั่นกลัวต่อความตาย
๒. บุคคลผู้มีการศึกษาก็จะระลึกถึงความตายโดยเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาทให้รีบเร่งประกอบคุณงามความดี
๓. บุคคลผู้มีปัญญาคือให้รู้เท่าทันความตายเป็นอยู่ด้วยปัญญากระทำการไปตามเหตุผล

การพิจารณามรณสติเป็นวิธีพิจารณาให้เห็นความจริงในชีวิตทั้ง ๕ ประการนี้คือ ความแก่ ความเจ็บ ความชรา ความตาย ความพลัดพรากและมีกรรมเป็นเครื่องกำหนดชีวิตของคนและสัตว์ย่อมมีกับทุกชีวิตการปฏิบัติมรณสติเป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิตคือ การไม่หลงตายคนทั่วไป เมื่อนานที่สุดท้ายของชีวิตมาถึงมักสูญเสียการควบคุมตัวเอง เมื่อสูญเสียการควบคุมตัวเองก็จึงดับจิตไปโดยขาดสติหรือโดยภาวะจิตที่เศร้าหมองทรมันทรมานเป็นทุกข์มีห่วงกังวลปนไปกับจิตดวงสุดท้ายจิตที่ดับไปโดยขาดสตินั้นไม่อาจรับประกันภาพใหม่ได้ว่าจะไปบังเกิดในสุคติภพการเผชิญความตายตามหลักมรณสตินั้น ถือว่าได้เตรียมตัวก่อนตายคือ เอาสติน้อมระลึกถึงความตายอันมีแก่ตน และคนอื่นให้ตั้งมั่นอยู่กับคุณความดีให้ดำรงชีวิตด้วยสติปัญญาซึ่งเป็นจิตใจที่มีพลังดับความเร่าร้อนหวาดกลัวนานาประการ

^{๒๑} พระครูกลุณธรรมโม (รุ่ง กลุณโม), “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวง อำเภอกะริบ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

ได้จิตใจที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสฝ่ายต่ำ ย่อมเป็นจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์หลุดพ้นจากบ่วงหมู่มาร สามารถดับกิเลสได้มีสติรู้เท่าทันไม่หวาดหวั่นต่อความตายอย่างสงบทำให้มีความสุขในชีวิตประจำวันได้^{๒๒}

พระครูกันทรธรรมาภิวังษ์ (คุ่มบัวลา) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาประเพณีความเชื่อประเพณี ฌาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษา พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีฌาปนกิจศพในอดีต หากเป็นการฌาปนกิจในอินเดียนิยมนำไปเผา ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาแล้วลอยอังคาร เพราะเชื่อว่าเป็นการล้างบาป และแม่น้ำคงคาช่วยให้ไปสู่สวรรค์ได้ ส่วนพิธีฌาปนกิจแบบพุทธในสมัยพุทธกาลนิยมเผาแล้วบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลที่ควรบูชาไว้ในสถูป เพื่อให้เกิดบุญแก่ผู้สักการะบูชา

รูปแบบและลำดับขั้นตอนพิธีฌาปนกิจศพของชาวอีสานในอดีตและปัจจุบันมีความใกล้เคียงกัน มีบางขั้นตอนเท่านั้นที่แตกต่างกันและเมื่อใช้เมรุแทนกองฟอน พิธีเกี่ยวเนื่องกับกองฟอน เช่น การโยนผ้า วางไม้ข่มเหง เป็นต้น ไม่มีในปัจจุบัน สำหรับบ้านขอนแก่นเหนือ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องก็จะแจ้งข่าวให้ญาติๆ และชาวบ้านได้ทราบข่าว ญาติพี่น้องและชาวบ้านก็จะมา ช่วยกันจัดงาน จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้ที่บ้านหรือที่วัดแล้วแต่ความสะดวก หลังจากนั้นก็อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ ดอยศพ และบรรจุศพลงหีบศพ แล้วจัดบำเพ็ญกุศลตามประเพณี ตอนเย็นนิมนต์พระมาสวดมาติกาหรือสวดพระอภิธรรมแล้วจึงงันเฮื่อนดี นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๓ วัน เมื่อถึงวันฌาปนกิจ ก็เคลื่อนศพไปเผาที่เมรุตั้งอยู่ในวัด ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมประเพณีเกิดจากความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและรับประเพณีของชาติตะวันตกและของภาคกลางเข้ามาจากการสัมผัสพบปะว่า ด้านเศรษฐกิจ มีความเปลี่ยนแปลงมากกว่าสมัยก่อน เช่น การซื้อโลงศพ/บำรุงวัด การจ้างเครื่องเสียง เป็นต้น ด้านเทคโนโลยี ปัจจุบันใช้เมรุเผาศพแทนกองฟอน การใช้รถยนต์แทนคนหาม การใช้โลงเย็นแทนโลงศพไม้หรือแคร่ เป็นต้น ด้านสังคม มีการช่วยเหลือกันน้อยลง เพราะสิ่งของที่จำเป็นในงานศพสามารถซื้อหาได้ตามตลาด ไม่ต้องร่วมมือร่วมใจกันทำเหมือนในอดีต ด้านคุณธรรมจริยธรรม ไม่มีขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างเหมือนในอดีต บางอย่างก็เป็นเหตุให้คนขาดคุณธรรม เช่น การเล่นเกมพนันในงานงันเฮื่อนดี ด้านสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงและเกิดผล

^{๒๒} พระมหาสุพร รุกขิตมโม (ปวงกลาง), “ศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลัก มรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

กระทบต่อสุขภาพ เช่น ปัญหาขยะ ซึ่งเกิดจากการใช้โฟมทำพวงหรีด สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดมลพิษ
ภาวะ^{๒๓}

พระมหาจรัญ จิตตสวโร (กันธิมา) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิง
วัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา” พบว่า ชาวอินเดียนสมัยพุทธกาลได้จัด
พิธีกรรมงานศพ ๒ ลักษณะคือการเผาศพและการทิ้งศพ ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพของ
ชาวพุทธล้านนาพบว่า พิธีการจัดงานศพของชาวพุทธล้านนานั้นมีการจัดการศพ ๒ ประเภท คือ

๑) ศพของบุคคลที่ตายดีคือตายตามปกติธรรมดาจะมีการจัดการศพด้วยวิธีการเผา โดยมี
ขั้นตอนพิธีกรรมอย่างพิถีพิถัน

๒) บุคคลที่ตายร้าย (ตายโหง) มีการจัดพิธีศพด้วยการฝังและไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา
ตามขั้นตอนเหมือนงานศพของคนตายดี

ประวัติความเป็นมาของการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนาพบว่า ปราสาทศพ
เกิดขึ้นจากความเชื่อของคนเราซึ่งเกิดจากความเชื่อที่มาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์คือเรื่อง
เขาพระสุเมรุอันเป็นแกนกลางของจักรวาล ซึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ส่วนในทาง
พระพุทธศาสนาจะเป็นเรื่องพิธีกรรมของสงฆ์สำหรับการทำปราสาทศพไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่า
เริ่มทำขึ้นเมื่อใด แต่หลักฐานเก่าแก่จากพงศาวดารโยนกพบว่า การใช้ขี้เถ้าหรือขี้เถ้าซึ่งเป็นต้นแบบ
ของปราสาทศพในปัจจุบันมีขึ้นปลายสมัยราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่แนวคิดเชิงวัฒนธรรมใน
การสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนาพบว่า จากเดิมงานศพเป็นของญาติมิตรหมู่บ้าน และชุมชน
ทั้งหมดกลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงขายปราสาทศพขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจ
สงเคราะห์และกิจกรรมซื้อขายการจัดการพิธีกรรมพัฒนาการงานศพของชาวล้านนา ในสังคมสมัยใหม่
โดยทั่วไปแล้วยังคงมีแนวโน้มการพัฒนารูปแบบการทำทศพการประชันขันแข่งการย่อส่วนและการไม่
กล่าวปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิมอันเป็นลักษณะค่านิยมการใช้ปราสาทศพและลากปราสาท
ศพในการทำพิธีปลงศพอยู่รวมทั้งยังมีการตานตูปหรือทานเฮือนผีให้แก่ผู้ตายสืบมาจนถึงปัจจุบัน

^{๒๓} พระครูกันตธรรมาภิวัฒน์ (คุ่มบัวลา), “ศึกษาประเพณีความเชื่อประเพณีฌาปนกิจของชาวบ้าน
ขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนาโดยเฉพาะด้านมรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งความเชื่อเช่นนี้กลายเป็นวัฒนธรรมของคนล้านนาตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบันด้านความกตัญญูกตเวที โดยมีคติความเชื่อเชิงวัฒนธรรมที่ว่า การสร้างปราสาทศพให้แก่ผู้วายชนม์นั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีตาธรรม เมื่อมีคนตายจะต้องจัดงานศพขึ้นเพื่อเป็นการไว้อาลัย แก่คนตายอย่างสมเกียรติพิธีศพของคนล้านนาจะมีความแตกต่างจากพิธีศพของคนในภาคอื่น คือการจัดแต่งปราสาทใส่ศพประดับประดาด้วยดอกไม้สด หรือดอกไม้แห้งให้เลดูสวยงาม นัยว่าเพื่อเป็นการยกย่องผู้ตายให้ได้ขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์^{๒๔}

พระมหาวิรัช อัครมโน (คำสอนพันธ์) ได้ศึกษาเรื่อง “คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา: กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญโญ)” ผลการศึกษาพบว่าพิธีศพในพุทธศาสนาอาจแบ่งเป็น ๒ ส่วนคือในสมัยพุทธกาล และในสังคมไทยพิธีศพในสมัยพุทธกาลมีทั้งการเผา และการทิ้งศพ โดยเฉพาะการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้านั้นได้จัดตามรูปแบบของพระเจ้าจักรพรรดิส่วนพิธีศพในสังคมไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับอินเดียสมัยพุทธกาลแม้ว่าในแต่ละท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยสำหรับพิธีปอยล้อล้านนาคือ พิธีงานศพของพระสงฆ์ผู้เป็นพระมหาเถระหรืองานปลงพระศพของเจ้านายชั้นสูงในล้านนาในอดีตมีการสร้างปราสาทศพต่างบนหลังสัตว์ป่าหิมพานต์

ปัจจุบันนิยมสร้างปราสาทต่างบนหลังนกหัสดีลิงค์และจะมีการชักลากปราสาทศพไปสู่ที่เผา หรืออาจจัดตั้งเมรุชั่วคราวขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง โดยในพิธีปอยล้อจะมีปราสาทศพและเครื่องประกอบพิธีที่ละเอียดอ่อนมากกว่าศพของชาวบ้านทั่วไป และถือเป็นงานประเพณีที่มีการทำบุญอย่างยิ่งใหญ่ ในด้านคุณค่าของพิธีปอยล้อในล้านนากรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवासพบว่า พิธีปอยล้อได้ก่อให้เกิดคุณค่าด้านความสามัคคีของชุมชนการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันและพิธีปอยในกรณีของพระครูการุณยธรรมนิवासถือว่าเป็นการจัดพิธีครั้งแรกสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตซึ่งนอกจากจะเป็นการประกาศคุณงามความดีของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้วยังเป็นการปลุกฝังให้คน

^{๒๔} พระมหาจรัญ จิตตสวโร (กันธิมา), “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

รุ่นใหม่ได้รู้เข้าใจและภาคภูมิใจในพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา และร่วมกันอนุรักษ์สืบสานพิธีกรรมดังกล่าวให้คงอยู่คู่กับชาวล้านนาสืบไป^{๒๕}

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์) ได้ศึกษาเรื่อง “ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน” ผลการวิจัยพบว่า ปริศนาธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน มีลักษณะสำคัญคือ

๑) เป็นคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวการปฏิบัติเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไปของภาคอีสาน

๒) เป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายให้ถูกต้องและดีงามที่คนอีสานที่ได้ศึกษาและเข้าใจปริศนาธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจากการถ่ายทอดจากประเพณีและวิธีการปฏิบัติโดยการบอกเล่าจากปากต่อปากและผูกไว้เป็นปริศนาธรรม

๓) เป็นวรรณกรรมถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” จากการวิเคราะห์ปริศนาธรรมเกี่ยวกับความตายของภาคอีสานได้พบว่ามีภารกิจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบเข้าไว้ที่บ่งบอกถึงความเชื่อในเรื่องของบาปบุญภพภูมิ นรกสวรรค์จึงมีประเพณีในการทำบุญอุทิศให้กับผู้ที่ตายไปแล้ว

เนื่องจากได้รับอิทธิพลของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำให้ประเพณีตลอดจนปริศนาธรรมยังคงอยู่และมีการสืบทอดกันต่อมา ในด้านความนิยมปริศนาธรรมถือว่าเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าอันประเสริฐที่มีสาระสำคัญและประโยชน์ยิ่งแก่ชนชาวอีสานที่ยึดถือสืบทอดปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายมาจนปัจจุบันประชาชนยึดหลักธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวจิตใจเป็นคติธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้ผู้คนมุ่งละความชั่วทำความดีและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสเบิกบานทำให้สังคมเกิดความสงบสุข และพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าจากการสืบทอดในรูปของมุขปาฐะที่จำกันมา สืบทอดกันมาเป็นความนิยมทั้งเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินในการทดสอบปัญญาเนื่องจากได้แฝงหลักธรรมอันประเสริฐจึงทำให้ปริศนาธรรมเป็นมรดกตกทอดถึงคนรุ่นหลังของชาวอีสานเพื่อที่จะได้ศึกษาถึงภูมิปัญญาอันเลิศของบรรพบุรุษและรักษาไว้อย่างยิ่งยืนต่อไป^{๒๖}

^{๒๕} พระมหาวิโรจน์ อัครมโหม (คำสอนพันธุ), “คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา: กรณีศึกษาพระครูภาณุธรรมนิवास (หลวงปู่หลวงกตปุญโญ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๒๖} พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), “ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

พระมหาวันชัย ธมมชโย (ช่วงลำโรง) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนา แนวคิดวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุ และอิทธิพลคำสอนเรื่องความตายของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อสังคมไทยพระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต ปรินิพพานทำความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต ปรินิพพานทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพานแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับ ธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือการทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัด ไข้อยู่สิ่งของเท่าที่จำเป็น ไม่ทำลายธรรมชาติ รักษาตัวเท่าที่จำเป็น ไม่ต้องหอบสังขารหนีความตาย ใช้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุขคำสอนเรื่องความตายของท่านพุทธทาสภิกขุมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แพทย์ยอมรับในสิทธิของผู้ป่วยมากขึ้น และทำให้มีการศึกษาเรื่องความตายอย่างกว้างขวาง^{๒๗}

พระวรรณดี โชติธมโม (ธรรมชัย) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย: กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า

๑) แนวคิดเรื่องชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิต ไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต ปรินิพพานทำความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือนก็ไม่ควรประมาทในชีวิต ปรินิพพานทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน

๒) แนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์กฎไตรลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เป็นกฎธรรมดาสามัญที่มีอยู่ในธรรมชาติ และสรรพสิ่งที่อยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ สรรพสิ่งล้วนตกอยู่สถานะของหลักการนี้ด้วยเหตุว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบแต่

^{๒๗} พระมหาวันชัย ธมมชโย (ช่วงลำโรง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ละอย่าง ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่นย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของมันเอง มีการเกิดดับสืบทอดกันไป ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่อยู่ในอำนาจตัวตน

๓) อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ชีวิตและความตาย ทัศนคติพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาต้องเข้าใจและปรับชีวิตให้เข้ากับสิ่งนั้นๆ ดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนใช้ธรรมะเป็นเครื่องนำทางชีวิต ละทิ้งสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ยึดติดกับสิ่งใด ใช้ชีวิตอย่างมีสติและพอเพียง รักษาศีล ประพฤติปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ยอมรับความไม่แน่นอน^{๒๘}

พระครูโกศลอรธกิจ ได้ศึกษา “ประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. พิธีการจัดงานศพของประชาชนชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้มีความเจริญของสังคมและค่านิยมของเจ้าภาพเองที่ได้เปลี่ยนไปเพื่อให้การจัดงานศพ ได้มีความสะดวกและรวดเร็วของงาน ทำให้คนในท้องถิ่นลืมนิธิกรรมเก่าแก่ที่โบราณ แต่ก็เป็น การประยุกต์งานให้เข้ากับยุคและค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยยังยึดหลักการเอาไว้บางส่วนเพื่อให้สูญหายไปทั้งหมดในปัจจุบันนี้

๒. ปรีศนาธรรมที่ปรากฏในประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่าเป็นปรีศนาธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติเกี่ยวกับการตายและประเพณีที่เกี่ยวกับการ จัดพิธีกรรมงานศพซึ่งแต่ละขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผู้ตายล้วนแต่แฝงไปด้วยปรีศนาธรรมทั้งสิ้นสามารถสรุปเกี่ยวกับปรีศนาธรรม ดังนี้

๑. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ
๒. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับรดน้ำศพ
๓. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการหิวนศพ
๔. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการเบิกโลง
๕. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการนุ่งผ้าและสวมเสื้อให้ศพ
๖. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการใส่เงินในปากศพ
๗. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับการมัดศพ (มัดตราสัง)
๘. ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับโลงแตก

^{๒๘} พระวรรณดี โชติธมโม (ธรรมชัย), “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย: กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงเพชรประเทศกัมพูชา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

๙. ปรีชาธรรมเกี่ยวกับการทำโลศพ

๑๐. ปรีชาธรรมเกี่ยวกับตามไฟปลายเท้าศพ

๓. วิเคราะห์พัฒนาการประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพวิเคราะห์แล้วพบว่า มีสาเหตุมาจากการที่คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคีส่วนในระดับชุมชน ก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์จากการตาย ทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนประกอบกับระบบการศึกษาที่เจริญขึ้นของพระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเบื้องหลัง และค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่นจึงส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้นำชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และด้วยกระแสของโลกทุนนิยมที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแทนล้วนแต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพในชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาทั้งสิ้น^{๒๙}

สรุปได้ว่า การถึงแก่กรรมเป็นสภาวะแห่งการสูญสลายหรือการจบสิ้นแห่งชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจพบเจอแต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้ โดยการมรณกรรมหรือ การตายมีลักษณะอยู่ ๒ ประเภท คือ การตายดีและการตายร้าย ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิต จึงได้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพเพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพ อ่อนน้อม และสร้างภูมิคุ้มกันในการปกป้องรักษาชีวิตตน เมื่อมีการตายเกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นๆ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสภาพแห่งศพให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีของตน แต่อย่างไรก็ตาม การประกอบพิธีกรรมงานศพดังกล่าวมีลักษณะธรรมเนียมการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในแต่ละภูมิภาค ซึ่งแต่ละท้องที่หรือแต่ละชุมชนมีสัปเหร่อซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับศพตั้งแต่การอาบน้ำศพ จนกระทั่งถึงการเก็บอัฐิกระดูก ปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับศพบางอย่างถูกปรับย่อตามกาลเวลาจนทำให้จารีตดั้งเดิม ของชาวล้านนาเลือนหายไป และขาดการสืบสานแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบฉบับล้านนา

^{๒๙} พระครูโกศลธรรณกิจ, “การศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าในการสืบสานจารีตประเพณีดั้งเดิมที่เกิดจากคติ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในพื้นที่เทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการสืบสานคติ ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติอันเป็นแบบฉบับล้านนาสืบต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งรูปแบบในการวิจัยออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. การวิจัยเอกสาร โดยการรวบรวมข้อมูลจากตำราวิชาการ บทความ และงานแปล ตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกสารอื่นๆ ได้แก่ ๑) ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถา ๒) ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์บุคคล หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในการสืบสานคติ ความเชื่อและการสืบสานพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ

๑.๗.๒ พื้นที่/ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ เป็นการศึกษาวิจัยพื้นที่ตำบลบ่อแฮ้วอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางเกี่ยวกับสัปเหร่อกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจากชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อแฮ้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงม่อนกระติง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำไทรง บ้านทุ่งโค้ง บ้านทับหมาก บ้านป่าเหียง บ้านท่าซัว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านปายะ ซึ่งมีประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับสัปเหร่อกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนด โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive sampling)

๑) พระสงฆ์ชาธิการ ได้แก่ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส จำนวน ๗ วัด ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ได้โดยเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น ๗ รูป

๒) กลุ่มมัคนายกในท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือจบเปรียญธรรมที่อยู๋ในท้องถิ่น จำนวน ๕ คน

๓) กลุ่มผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ๑ คน ตัวแทนผู้นำในท้องถิ่น ๕ คน ผู้ใหญ่บ้าน ๓ คน ไวยาวัจกร ๒ คน ครู ๒ คน รวมทั้งสิ้น ๑๔ คน

๔) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน /ผู้สูงอายุ จำนวน ๕ คน

๕) สัปเหร่อเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว จำนวน ๕ คน

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ในประเด็นการวิจัย ได้แก่

๑. ข้อมูลทั่วไปส่วนบุคคล
๒. คติ ความเชื่อของการประกอบพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา
๓. พิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา
๔. การเข้าสู่การเป็นสัปเหร่อ
๕. บทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพ
๖. จรรยาบรรณของสัปเหร่อ
๗. การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ
๘. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสัปเหร่อตามความคิดเห็นของประชาชน

๑.๗.๔ ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามเครื่องมือที่ใช้ โดยขั้นตอนในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยดังนี้

๑. ขั้นตอนการศึกษาเอกสาร จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากเอกสารคือ คัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทยอรรถกถาฎีกางานวิจัยเอกสารวารสารและสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

๒. ขั้นตอนการออกแบบการศึกษาเชิงลึก เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การสร้างแบบสัมภาษณ์มีขั้นตอนของการสร้าง ดังนี้

๑) ศึกษาประเด็นปัญหากรอบแนวคิดทฤษฎีและจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อให้เกิดความตระหนักว่างานวิจัยต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใด และมีตัวแปรอะไรบ้างที่จะต้องนำมาพิจารณา

๒) กำหนดลักษณะคำถาม จัดทำรายละเอียดของข้อคำถามว่าประกอบด้วยขอบข่ายเนื้อหาสาระสำคัญแยกแยะเป็นประเด็นย่อยตามแง่มุมต่างๆ อะไรบ้างที่จะนำไปใช้ในการสร้างข้อคำถาม

๓) กำหนดรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ แบบปลายปิดและแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับตอบปัญหาการวิจัยครบถ้วน รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ

๔) นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหารายชื่อจนครบทั้งฉบับ เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของประเด็นสัมภาษณ์ โดยผู้ทรงคุณจำนวน ๓ รูป/คน ดังนี้

๑. พระบุญทรง ปุณฺณธโร,ดร.

๒. รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์

๓. ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง

๕) ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นขั้นตอนในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจากชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อแฮ้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงมอนกระทิง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำไทรง บ้านทุ่งโค้ง บ้านทับหมาก บ้านป่าเหียง บ้านท่าซัว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านป่าเยะ ซึ่งมีประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับสัปหรือกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนด โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive sampling)

กลุ่มบรรพชิต ได้แก่ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส จำนวน ๗ วัด ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ได้โดยเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น ๗ รูป กลุ่มผู้รู้ท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือจบเปรียญธรรมที่อยู่ในท้องถิ่น จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ๑ คน ตัวแทนผู้นำท้องถิ่น ๕ คน ผู้ใหญ่บ้าน ๓ คน ไวยาวัจกร ๒ คน ครู ๒ คน รวมทั้งสิ้น ๑๔ คนกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุ ได้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน ๓ คน ผู้สูงอายุ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๕ คน สัปหรือในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว จำนวน ๕ คนรวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น ๓๖ รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

๖) การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๑.๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ประกอบด้วย

การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis)เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนาจากการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Source) จากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยอรรถกถาฎีกางานวิจัยเอกสารวารสารและสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

การวิเคราะห์เชิงลึก (In-depth Analysis) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์แนวทางและรูปแบบคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อแฮ้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงมอนกระทิง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำไทรง บ้านทุ่งโค้ง บ้านทับหมาก บ้านป่าเหียง บ้านท่าซัว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านป่าเยะซึ่งมีประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับสัปหรือกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้

กำหนด โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive sampling) รวม ๓๖ รูป/คน

๑.๗.๖ สรุปการดำเนินการวิจัย

ผลจากวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบผสมผสานเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนาจากการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Source) จากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยอรรถกถา ฎีกางานวิจัยเอกสารวารสารและสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ และการศึกษาเชิงลึก(In-depth Interview) ในส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์การสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อแฮ้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงม่อนกระทิง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำโทะง บ้านทุ่งโค้ง บ้านทับหมาก บ้านป่าเหียง บ้านท่าข้าว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านปายะ ซึ่งมีประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับสัปเหร่อกับการสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนด โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive sampling) รวม ๓๖ รูป/คน

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ได้ทราบคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ได้ทราบความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา

๑.๘.๓ ได้ทราบข้อมูลการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

บทที่ ๒

คติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือตามความจริงที่ว่า ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อชีวิตสิ้นไปแล้วสภาพแห่งสังขารที่เหลืออยู่เปรียบเสมือนสิ่งที่ไร้ค่า หากประโยชน์แห่งความจริงไม่ได้ การกระทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือการเผาศพจึงเป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้ผู้อยู่เบื้องหลังไม่มีห่วงใย ทำให้หมดเชื้อโรคด้วย ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยมากจึงมักเก็บศพไว้เพื่อการบำเพ็ญกุศล การบำเพ็ญกุศลนั้นเพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้ผู้วายชนม์ ถือเป็นจารีตประเพณีที่ชาวพุทธได้ถือปฏิบัติกันมายาวนาน^๑ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานศพ เช่น เพื่อเป็นการรวมญาติ เป็นการประกาศเกียรติคุณของผู้วายชนม์ ช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนา สร้างบารมีให้กับตนเอง ตลอดจนเพื่อบรรเทาความโศกเศร้า เมื่อคลายความโศกเศร้าแล้ว และเห็นความจริงที่ว่าความตายเป็นของธรรมดา รวมไปถึง การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยว่าความตายนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายจึงเป็นส่วนหนึ่งในสังคมมนุษย์ ในส่วนของเนื้อหาในบทนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาในเรื่องของคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา จึงได้ศึกษาตามหัวข้อ ดังนี้

๒.๑ ความหมายของความตาย

เมื่อกล่าวถึงความตายนั้น ในช่วงชีวิตของมนุษย์เราเมื่อมีการเกิดย่อมมีการตายเป็นของคู่กัน ความตายนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงไปได้ ความตายก็คือการดับสิ้นของชีวิต กล่าวคือการที่มนุษย์ล้มหายใจ

การตายหรือความตาย เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีที่หลากหลายความหมาย แต่ที่พบเป็นจำนวนมากก็คือคำว่า มรณะ เป็นการประกอบของ มร ธาตุ แปลว่า ตาย ลง ยุ ปัจจัย แปลงยุเป็น อณ แล้วสำเร็จรูปเป็น มรณ ซึ่งแปลว่า การตาย นอกเหนือจากนี้แล้ว มีคำที่เป็น

^๑ ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

ความหมายของการตายในส่วนอื่นอีก เช่น กาลกิรียา แปลว่า การทำกาละ^๒ คำว่า ปลย แปลว่า การตาย^๓ มจจุ แปลว่า การตาย อุจจุ แปลว่า ความล่องไป นิธน แปลว่า การตาย^๔ นาส แปลว่า ความพินาศ กาล แปลว่า การตาย ทำที่สุดแห่งอัตภาพ^๕ อนุต แปลว่า ความที่เป็นไป^๖ อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความตาย ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของการตายไว้ว่า หมายถึงการสิ้นใจสิ้นชีวิตไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เช่น สภาวะสมองตายเคลื่อนไหวไม่ได้ เช่น มือตาย ตีนตาย ไม่เดินเพราะเครื่องเสียหรือหยุด เช่น นาฬิกาตาย เป็นต้น^๗

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต กล่าวถึงเรื่องการตายไว้ว่า ความตายเป็นเรื่องที่น่าเศร้าสลด เป็นเหมือนเหตุการณ์ตัวอย่างที่มาเตือนให้เราเตรียมพร้อมกับความตายที่กำลังจะเกิดขึ้น หมั่นสร้างคุณงามความดีไว้เป็นเสบียงเพื่อใช้ในภพหน้า หากคนเราจะมีอายุที่ยืนยาวก็เพียงแค่ ๑๐๐ เป็นประมาณ หรือไม่เช่นนั้นแล้วก็มากกว่านั้นไปเพียงเล็กน้อย พร้อมกันนั้นการตายเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถจะหนีพ้นไปได้ และไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่ามันจะมาถึงเราเมื่อใด^๘

คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมายของความตายไว้ ๒ ประเด็นคือ ๑) ความตายหมายถึงการสูญสิ้นไปของชีวิตสรรพสัตว์ในภพหนึ่ง ๒) ความตายหมายถึงการแตกสลายของขันธทั้ง ๕ หรือไม่ก็คือการเปลี่ยนถ่ายจากร่างหนึ่งไปสู่ร่างหนึ่งของสรรพสัตว์^๙

คัมภีร์สังยุตตนิกาย อธิบายความหมายของความตายไว้ การตายคือการเคลื่อนไป ความทำลายไปของขันธ ๕ ความสูญหายไป หากจะกล่าวได้ว่า ความตายคือมฤตยูการทำความแตกสลายไปแห่งขันธ ๕ หรือสามารถกล่าวได้ว่า คือการทอดทิ้งร่างกายลงไป ตลอดจนความขาดแห่งชีวิตของเหล่าสัตว์นั้นๆ ไปจากหมู่สัตว์นั้นๆ^{๑๐}

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๔/๒๔๕.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๔/๒๔๕.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๔/๒๔๕.

^๕ วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๙๓/๑๒๘.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๔/๒๔๕.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๐.

^๘ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๙๑-๑๙๕.

^๙ วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๖๑๙/๑๙๗.

^{๑๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๔๒๗/๕๓., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๓/๑๖๔.

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการตายไว้ว่า การตายเป็นหน้าที่ของสังขาร สังขารคือสิ่งปรุงแต่งจากเหตุจากปัจจัยเมื่อเหตุปัจจัยบางส่วนหยุดปรุงแต่งมันก็มีการตายบางส่วนปรากฏออกมา สำหรับสังขารส่วนนั้นจึงถือว่าการตายเป็นหน้าที่ของ สังขารหรือสังขาร มีหน้าที่ที่จะต้องตาย หรือ “การตายคือ หมดดี หมดสงบสุข หมดความประเสริฐ หมดอะไร ฯลฯ” นี้เรียกว่า ตาย ตายในภาษาธรรมซึ่งเราตายติดกันทุกวันทุกคืนก็ว่าได้ คือการตายตามภาษาธรรมนี้เพราะมีความหนักอกหนักใจเร้าร้อนอยู่เสมอ เป็นห่วงวิตกกังวลอยู่เสมอ”^{๑๑}

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวถึงเรื่องของความตาย ว่า ความตายเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับการเกิด มีการเกิดจึงมีการตาย ความตายกับความเกิดจึงเป็นของคู่กันตามความเป็นจริง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งที่มนุษย์ยึดถือไว้ว่าเป็นของเรา เมื่อยึดจึงทุกข์ เมื่อปล่อยวางจึงหายทุกข์ มนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย เป็นคำสอนที่มีมาในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดมาแล้วต้องพลัดพรากพลัดพรากจากสิ่งที่รักสิ่งที่เราชอบใจไปทั้งสิ้น ควรพิจารณาว่าเรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่อาจลวงพ้นความตายไปได้ เป็นการเตือนตนเองไม่ให้ประมาทในชีวิต เพื่อไม่ให้เกิดความเศร้าโศก จะได้มีปัญญาเข้าใจตามความเป็นจริงได้ เมื่อเข้าใจอย่างนี้จึงจะหายทุกข์ได้^{๑๒}

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์) ได้ศึกษาเรื่องปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสานอธิบาย ว่า การตายคือการที่มนุษย์เราสิ้นลมหายใจ จิตออกจากร่างนอนสงบนิ่งไม่เคลื่อนไหวไม่ฟื้นคืนมา คือการตายร่างกายของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตั้งแต่เด็กเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เรียกว่าตายจริง ส่วนที่หมดลมหายใจนั้นเป็นการตายสมมติ จิตเคลื่อนย้ายออกจากร่าง มีบาปบุญติดตัวไป จิตเกิดดับตลอดชั่วช้อนเป็นกฎแห่งกรรม การเตรียมตัวก่อนตายต้องเตรียมตั้งแต่เดิมนี่ เตรียมสอนลูกหลานให้เรียนหนังสือหาวิชาความรู้ใส่ตัว สอนลูกหลานให้มีคุณธรรมประจำจิตหมั่นเจริญกุศลภาวนา ฝึกสติปัญญา ๔ สามารถรู้กฎแห่งกรรมของตนเองจะได้แก้ไขปัญหาของชีวิตและพึ่งพาตนเองได้^{๑๓}

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, **พจนานุกรมพุทธศาสนาคำอธิบายขยายศัพท์**, เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาสพุทธศักราช ๒๔๔๙-๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

^{๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ), **สวนโมกขพลารามกำลังแห่งการหลุดพ้น: อาจารย์ ยมธรรมาสนุสรณ**, (กรุงเทพฯ: หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๓.

^{๑๓} พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), “ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดharmaบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

พระครูกลยาณธรรมโมฆ (รุ่ง กลยาโณ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชน ตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์ เสนอไว้ว่า ความตายตามความหมายของพุทธศาสนา ก็คือความดับหรืออาการดับของขันธ ๕ หรือกายกับจิต ส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใดย่อมขึ้นอยู่กับว่า เป็นความตายประเภทใด เพราะความตายนั่นก็คือ การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ทางร่างกายนั้นความตายคือสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของอวัยวะในร่างกาย เช่น การหยุดเต้นของหัวใจ หรือการที่สมองหยุดสั่งงาน หรือความตายหมายถึงการสิ้นใจ การสิ้นสภาพของการมีชีวิต การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก^{๑๔}

พระมหาสมปอง ปมฺหิโต ศึกษาเรื่องศึกษาความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า ความตายที่ปรากฏในหลายคัมภีร์พร้อมกับอรรถกถาทั้งหมดล้วนแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาดสิ้นชีวิตในภพหนึ่ง และความตายในที่นี้มุ่งถึงความตายของคนเท่านั้น ความสิ้นไปของอายุคือ กัมมะชรูปก็คือรูปของคนที่เกิดจากกรรมก็คือขันธ ๕ โดยมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ชีวิตของคนเราแรกเกิดนั้น มีปฏิสนธิวิญญาณ โดยวิญญาณจิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ กับกัมมะชรูปมาเกิด ก็คือมีรูปกับนามมาเกิด กัมมะชรูปเป็นรูป ปฏิสนธิวิญญาณประกอบด้วยจิตเป็นวิญญาณและเจตสิกที่ประกอบด้วยปฏิสนธิวิญญาณ ก็เป็นเวทนา สัญญา สังขาร ดังนั้น ความสิ้นไปแห่งกัมมะชรูปก็คือขันธ ๕ สิ้นไป อีกทั้งความสิ้นไปของธาตุไฟหรืออุตุ ที่ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายและการเผาผลาญของอาหารที่รับประทานเข้าไป เพื่อให้เกิดพลังงาน ธาตุไฟที่วาก็หมดสิ้นไป และสุดท้ายนั้นคือความสิ้นไปของวิญญาณคือภวังคจิต ภวังคจิตคือจิตที่ไม่คงที่มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลาโดยตกอยู่ในขณะทั้ง ๓ คือ เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ติดต่อกันไปเรื่อยๆ อย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย ในเวลาที่จิตซึ่งมีสภาพเกิดดับรวดเร็วตามธรรมดานั้น จิตยังไม่ได้รับอารมณ์จากทางทวารทั้ง ๖ คือทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจแต่อย่างใด แต่ก็พร้อมที่จะรับอารมณ์ทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา เช่นขณะที่กำลังนอนหลับสนิทที่ไม่ได้ฝัน ในเวลานั้น จิตได้ชื่อว่าเป็นภวังค์ หมายถึงว่าเวลานั้นจิตยังทำหน้าที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปติดต่อกันไปเรื่อยๆ อยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย และยังไม่ได้รับอารมณ์จากทางทวารใดเลย ถ้าหากเวลาใดจิตได้รับอารมณ์จากทวารทั้งหลาย เวลานั้นจิตก็พ้นจากภวังค์ เกิดเป็นวิถีจิตขึ้นแทน

^{๑๔} พระครูกลยาณธรรมโมฆ (รุ่ง กลยาโณ), “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชน ตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

ภวังค์ เพราะจิตได้รับอารมณ์จากทวารใดทวารหนึ่งแล้ว เมื่อจิตรับอารมณ์จนสุดวิถีแล้ว จิตก็กลับเป็นภวังค์อีก พร้อมที่จะรับอารมณ์จากทวารทั้งหลายได้อีก^{๑๕}

พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม (ปวงกลาง) ศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ความตายตามความหมายของพุทธศาสนาก็คือความดับหรืออาการดับของขันธ ๕ หรือกายกับจิตส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใดย่อมขึ้นอยู่กับว่าเป็นความตายประเภทใด

เพราะความตายนั่นก็คือการขาดแห่งชีวิตินทรีย์ทางร่างกายนั้นความตาย คือสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของอวัยวะในร่างกายเช่นการหยุดเต้นของหัวใจหรือการที่สมองหยุดสั่งงานหรือความตายหมายถึงการสิ้นใจ การสิ้นสภาพของการมีชีวิต การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก^{๑๖}

ศาสตราจารย์จิต ติงศภัทย์ ได้ให้ความหมายว่า การตายตามหลักธรรมชาติคือเมื่อหัวใจและปอดหยุดทำงานที่รู้จักกันว่าขาดใจตาย เมื่อหัวใจและปอดถ้อยได้ว่าเป็นอวัยวะที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อระบบการทำงานของร่างกาย หากปอดและหัวใจอย่างใดอย่างหนึ่งยังทำอยู่แต่อีกส่วนหนึ่งกลับหยุดทำงาน หากไม่สามารถฟื้นคืนของระบบการทำงานใหม่ก็ถือว่าร่างกายได้ตายไปแล้วตั้งแต่แรกเริ่มที่ปอดหรือหัวใจอย่างใดอย่างหนึ่งหยุดทำงาน หากใช้ว่าทั้งสองต้องหยุดทำงานพร้อมกัน^{๑๗}

พรชัย สุนทรพันธ์ ได้ให้ความหมายว่า ความหมายเป็นการสิ้นสภาพโดยธรรมชาติของบุคคล การตายของบุคคลสามารถพิจารณาจากระบบกลไกการทำงานของมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) ระบบประสาทกลาง หมายถึง ระบบสมอง ๒) ระบบไหลเวียน ได้แก่ หัวใจและหลอดเลือด ๓) ระบบหายใจ ได้แก่ หลอดลมและปอด ระบบการทำงานของร่างกาย

^{๑๕} พระมหาสมปอง ปมฺหิโต (กองศิลา), “ศึกษาความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๖} พระมหาสุพร รกขิตธมฺโม (ปวงกลาง), “ศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ราชวิทยาลัยพระพุทธรูป**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘.

^{๑๗} ศาสตราจารย์จิต ติงศภัทย์, **กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

อาศัยสมองเป็นตัวควบคุมการทำงานของหัวใจและปอด ก่อให้เกิดระบบการหายใจและภาวะการเต้นของหัวใจ และการหายใจเป็นการรับอากาศหรือออกซิเจนเข้าไปสู่กระแสเลือด ส่วนการเต้นของหัวใจเป็นการลำเลียงอากาศที่เป็นออกซิเจนไปหล่อเลี้ยงร่างกาย ทำให้ระบบสมอง หัวใจและปอด ก่อให้เกิดการดำรงชีวิตได้^{๑๘}

Baker, et al (เบคเคอร์ และคณะ) ให้ความหมายของความตาย ว่า เมื่อเกิดการสูญเสียระบบของการทำงานภายในร่างกายแล้ว ซึ่งหมายถึงหยุดการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ช่วยให้มีชีวิต รวมไปถึงการทำงานของระบบร่างกายนั้นเกิดการล้มเหลว โดยที่วิญญาณของมนุษย์ได้ออกจากร่างไป ไม่มีทางที่จะกลับเข้ามาอีก เนื่องจากว่าชีวิตมนุษย์นั้นมียอดชีพจรประกอบในสองส่วนคือกายและจิต และความตายเปรียบเสมือนบททดสอบให้เพื่อที่มนุษย์นั้นได้เห็นการกระทำที่ผ่านมาในโลก โดยที่มีความเข้าใจว่ามนุษย์เป็นเหมือนผู้ที่เข้ามาเช่าอาศัยในบ้านหลังหนึ่งโดยมีร่างกายที่เปรียบเสมือนบ้านเช่าและมีวิญญาณเป็นผู้เช่าอาศัย ถ้าหากเกิดความผิดปกติในส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ย่อมที่จะทำให้ระบบการทำงานของร่างกายนั้นได้รับการกระทบกระเทือนไปอย่างแน่นอน^{๑๙}

สมภพพิสิษฐ สุขพิสิษฐ ได้ให้หลักเกณฑ์การตัดสินการตายธรรมดาไว้ว่า “ตามหลักเกณฑ์เดิมใช้หลักตัดสินว่าหัวใจหยุดเต้นและไม่หายใจตามหลักเกณฑ์ใหม่ใช้หลักตัดสินว่า สมองหยุดทำงานโดยตรวจด้วยการวัดคลื่นสมองด้วยไฟฟ้าหัวใจหยุดเต้นและไม่หายใจเองไม่ได้ทั้ง ๓ ประการ ประกอบกันจึงถือว่าคนตาย^{๒๐}

กิตติศักดิ์ ปกติ ได้ให้ความหมายเรื่องของความตายไว้ว่า การที่จะสามารถตัดสินบุคคลว่าตายแล้วนั้นต้องถือตามคำสั่งแพทย์ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความก้าวหน้าในการแพทย์จะมีการพัฒนาไปที่สามารถช่วยยืดลมหายใจของผู้ป่วยให้ยาวออกไปอีกได้ก็ตาม แม้ว่าสมองจะตายแล้ว ในส่วนของประเด็นนี้ เมื่อกล่าวได้ว่า สมองตายแล้ว จะถือว่าบุคคลที่แกนสมองตายแล้วถึงแก่ความตาย เป็นเรื่องที่จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อเปลี่ยนถ่ายอวัยวะได้ แต่หากกำหนดว่าบุคคลนั้นเองได้ตาย

^{๑๘} พรชัย สุนทรพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๕๕.

^{๑๙} พรชัย สุนทรพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๒๐} สมภพพิสิษฐ สุขพิสิษฐ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

ไปแล้วก็สามารถเปลี่ยนถ่ายอวัยวะออกไปได้ โดยที่ไม่มีความผิดทางกฎหมายแต่อย่างใด ในส่วนของกรณีที่ยังไม่ถือว่าตาย หากมีการกระทำเช่นนั้น ย่อมเป็นการทำร้ายร่างกายหรือฆ่าผู้อื่น^{๒๑}

ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม และคณะ ได้ให้ความหมายว่า ในทางกฎหมายใช้เกณฑ์ทางธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการวินิจฉัย โดยยึดถือเวลาการหยุดทำงานของหัวใจและปอด ที่ยึดหลักการดังกล่าว เพราะวิทยาการแพทย์ที่มีความเจริญก้าวหน้าไปมาก บางครั้งหัวใจที่หยุดเต้นหรือหยุดการทำงานอาจใช้เครื่องมือทางการแพทย์กระตุ้นเพื่อให้หัวใจกลับมาเต้นได้อีกครั้ง หรือเปลี่ยนถ่ายหัวใจอวัยวะใหม่เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่หากว่าหลังจากที่หัวใจหยุดทำงานแล้ว เมื่อทุกอย่างหยุดทำงานลงแล้วจึงถือว่าเป็นการตายอย่างสมบูรณ์^{๒๒}

สรุปได้ว่า ความตายคือความดับหรืออาการดับของขั้นทั้ง ๕ หรือกายกับจิต ส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเป็นความตายประเภทใด เพราะความตายนั่นก็คือการขาดแห่งชีวิตทางร่างกายนั้น ความตายคือสภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของอวัยวะในร่างกายเช่นการหยุดเต้น ของหัวใจหรือการที่สมองหยุดสั่งงานหรือความตายหมายถึงการสิ้นใจ การสิ้นสภาพของการมีชีวิต การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ไม่มีการเคลื่อนไหว ของการหายใจไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก

๒.๒ ทศนะเกี่ยวกับความตาย

ทศนะความตายในทางศาสนาทุกศาสนามีทศนะต่อชีวิตมนุษย์แบบทวินิยม ชีวิตแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ กายกับจิตหรือรูปกับนาม ความตายก็คือการดับสิ้นของร่างกายแตกสลายของธาตุ ๔ คือดิน น้ำ ลม ไฟ แต่หรือวิญญาณเป็นอมตะไม่มีวันตายเมื่อร่างกายแตกดับแล้ววิญญาณ หรือจิตที่เคยอาศัยก็ออกจากร่างกาย เข้าสู่สภาวะของการเกิดใหม่เผชิญกับชีวิตหลังความตาย ต่อไปศาสนามองความตายเป็นแค่ปรากฏการณ์ในชีวิตมนุษย์ที่ต้องพบเจอเป็นความจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่พ้นตราบใดที่มนุษย์ยังต้องเกิดความตายก็จะเกิดกับมนุษย์ทุกชาติต่อไปแต่สิ่งที่ศาสนาให้ ความสำคัญนั้นคือวิญญาณหรือจิตมากกว่าเรื่องกายร่างกายดับสิ้นเสื่อมสลายไม่คงที่เปลี่ยนแปลง วิญญาณหรือจิตยังอยู่ยังต้องดำเนินเข้าสู่ปรโลกหรือภพภูมิตามคติ ความเชื่อของแต่ละศาสนาศาสนาสั่งสอนให้มนุษย์

^{๒๑} กิตติศักดิ์ ปรกติ, เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป ภาค ๑/๒๕๔๖ บุคคลธรรมดาและหลักทั่วไปว่าด้วยนิติบุคคล, (ม.ป.ป.), หน้า ๑๗.

^{๒๒} ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม และคณะ, กฎหมายพาณิชย์ COMMERCIAL LAW, (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์สัถยการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒.

เชื่อตามว่าชีวิตหลังความตายมีลักษณะอย่างไรภพภูมิของวิญญาณเป็นอย่างไร พยายามให้เราปฏิบัติในสิ่งที่ดีช่วงที่ยังมีชีวิตเพื่อที่ว่าหลังจากตายแล้วชีวิตหลังความตายของวิญญาณจะไปสู่ภพที่ดีตามทัศนะความตายทางศาสนาเชื่อเรื่องวิญญาณหรือจิต โดยมีทัศนะทางศาสนาแยกประเภทกลุ่มศาสนาได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ทัศนะทางศาสนาประเภทเทวนิยม เป็นศาสนาที่เคารพในพระเจ้าซึ่งมีหลายศาสนาที่มีทัศนะความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับความตายที่แตกต่างกัน คือ

๑.๑. ศาสนาโซโรอัสเตอร์ มีทัศนะว่า “คนตายแล้วต้องเกิดใหม่แต่ก่อนจะเกิดใหม่ต้องได้รับผลดีผลชั่วที่ทำไว้เมื่อเป็นคนให้หมัดก่อนโดยถูกส่งขึ้นสวรรค์บ้างลงนรกบ้างตามความดี ความชั่ว”^{๒๓}

๑.๒. ศาสนาเซน มีทัศนะว่า “วิญญาณเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกายทันทีที่คนตาย วิญญาณจะไปถือเอาร่างใหม่ส่วนจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่เคยทำไว้คนที่บาปมากก็ตกนรก ส่วนผู้มียุญมากก็จะขึ้นสวรรค์ วิญญาณหนักยิ่งทำบาปมากก็ยิ่งหนักมากถ้าหนักที่สุดก็ตกนรกขุมที่ ๗ ซึ่งเป็นนรกที่ลึกที่สุด แต่ตรงกันข้าม ใครทำบุญวิญญาณจะเบา ยิ่งทำบุญมากยิ่งเบามาก จนไปเกิดสวรรค์ชั้นที่เป็นชั้นสูงสุด”^{๒๔}

๑.๓. ศาสนาขงจื้อ มีทัศนะที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่นบางประการ เช่น เมื่อคนตายแล้ว วิญญาณจะไม่ตายเพราะวิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณจะไปอยู่ในโลกวิญญาณคอยดูแลสุขทุกข์ของลูกหลานญาติพี่น้องส่วนวิญญาณใดที่มีความดีมาก ก็จะได้เลื่อนไปอยู่ในสวรรค์เป็นเทพเจ้าช่วยนิรันดร์ส่วนวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิตก็โดยการปฏิบัติคุณธรรมตามที่บรรพบุรุษสั่งสอนไว้^{๒๕}

๑.๔. ศาสนาคริสต์ มีทัศนะว่าวิญญาณเป็นอมตะในโลกหน้าและนรกสวรรค์ตลอดทั้งเชิวันพิพากษาโลกและการกลับฟื้นคืนชีพเมื่อคนตายแล้ววิญญาณยังคงมีอยู่รอคอยวันพิพากษาโลกเมื่อถึงวันพิพากษาโลกอวัยวะของร่างผู้ที่ตายแล้วจะถูกนำมาประกอบติดต่อกันครบทุกส่วนไม่สูญหาย เป็นร่างปกติดังเดิมแล้วถูกนำไปเฝ้าเทพเจ้าพระเยซู แล้วพระเยซูจะทรงตัดสินบุญบาปตามกรรมที่ผู้นั้นทำไว้ใครเป็นคนทำบุญก็ขึ้นสวรรค์เสวยทิพย์สุขและอยู่กับพระเจ้าช่วยนิรันดร์ส่วนคนทำ

^{๒๓} สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร), **ศาสนาต่างๆ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษาหมามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๐๑.

^{๒๔} บุญย นิลเกษ, **ศาสนาเบื้องต้น**, (พระนคร: แพร่วิทยฯ, ๒๕๒๗), หน้า ๓๗.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

บาปก็จะตกนรกภูมิแห่งความทุกข์ทรมานตลอดไป ศาสนาคริสต์มีความคล้ายกับศาสนาอิสลาม คือมีทัศนะว่าเมื่อคนตายแล้ววิญญาณจะไม่ตายเพราะเป็นอมตะจะอยู่ในภูมิหนึ่งเรียกว่าอัลเบลซา ฮัคคอยวันพิพากษาโลกซึ่งพระอัลเลาะห์เท่านั้นที่ทรงทราบว่าจะถึงเมื่อไรเมื่อถึงวันพิพากษาโลก เทพอิสราฟิลงจะเป่าแตรขึ้นทุกร่างจะลุกออกจากหลุมฝังศพวิญญาณจะต่อร่างกายส่วนต่างๆเข้าด้วยกันเป็นคนปกติและนำไปเฝ้าพระอัลเลาะห์เพื่อรับการตัดสินบุญบาปคนที่ทำความดีไว้มากกว่า ความชั่วก็จะถูกส่งขึ้นสวรรค์ส่วนคนใดมีความชั่วก็จะตกนรก

๒. ทัศนะทางศาสนาประเภทเทวนิยม คือ ศาสนาที่ปฏิเสธอำนาจของพระเจ้าหรืออำนาจความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้แก่ศาสนาพุทธซึ่งมีทัศนะเกี่ยวกับความตายว่า “เมื่อคนตายแล้วเพียงแต่ร่างกายตายเท่านั้นส่วนวิญญาณยังต้องเวียนว่ายตายเกิดร่ำไปคนอาจเกิดเป็นสัตว์ สัตว์อาจเกิดเป็นคนก็ได้ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามอำนาจกรรมที่ได้กระทำไว้ นอกจากนี้ก็อาจไปเกิดในสุคติภูมิมีนรกเปรตอสุรกายและสัตว์เดรัจฉานหรือไปเกิดในสุคติภูมิมีมนุษย์เทวดาพรหมก็ได้ การที่ไปเกิดในภูมิต่างๆ ก็เพราะมนุษย์ตลอดทั้งสัตว์ทั้งหลายมีกิเลส เมื่อมีกิเลสจึงเป็นเหตุให้ทำกรรมเมื่อทำกรรมจึงได้รับวิบากหรือผลของกรรมแล้วก็เกิดกิเลสอีกวนเวียนอยู่อย่างนี้ ดุจเดินรอบวงเวียนไม่ไปถึงไหนแต่ก็เดินไปไม่มีที่สิ้นสุดจนกว่าสิ้นกิเลสจึงเข้าสู่นิพพานไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป นิพพานเป็นโลกุตตรภูมิเหนือสมมติอยู่เหนือกระแสโลกไม่อาจพรรณนาได้ แต่ก็เป็นสภาวะที่มีอยู่ไม่ได้สูญสิ้นไม่มีอะไรเลย” กล่าวโดยสรุปแล้วทัศนะความตายทางศาสนาส่วนใหญ่มีความเชื่อวิญญาณที่เป็นอมตะ เชื่อชีวิตหลังความตายการเวียนว่ายตายเกิดเมื่อตอนเป็นมนุษย์กระทำความชัณใดก็จะได้รับผลเช่นนั้น^{๒๖}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความตายในทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องการตายในทางพระพุทธศาสนานั้นจะได้ศึกษาวิจัยถึงประเด็น รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการตายได้แก่องค์ประกอบของการตายประเภทของการตายและสาเหตุของการตายตามลำดับ ดังนี้

๑) องค์ประกอบของการตาย พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีส่วนประกอบอยู่ ๒ ส่วน คือรูปและนามรูปคือส่วนที่ มองเห็นได้ด้วยตาทั้งหมดและนามคือส่วนที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าหรือจิตเจตนานั้นเองส่วนประกอบ เหล่านี้เมื่อแยกออกมาแล้วมีส่วนประกอบสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

^{๒๖} พระอนุชิต ปทุมวณโณ (หวังวนวัฒน์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาดั้งเดิมของเผ่าม้ง”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕-๑๐.

- ๑) รูป คือ ร่างกายและส่วนประกอบที่เป็นร่างกาย
- ๒) เวทนา คือ ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย
- ๓) สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้อารมณ์
- ๔) สังขาร คือ สภาพปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ
- ๕) วิญญาณ คือ การรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

โดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเมื่อส่วนประกอบสำคัญเหล่านี้ มีการรวมกันเข้าก็ย่อมมีการสลายหรือแยกออกจากกันเป็นธรรมดาตามนุษย์ก็เช่นเดียวกันสภาพที่ส่วนประกอบของมนุษย์คือขั้น ๕ หรือกายกับจิตแยกสลายออกจากกัน เราเรียกว่า ตาย การตายหรือจุดขณะที่ขั้น ๕ หรือกายกับจิตไม่สามารถประชุมกันได้อีก ดังนั้น องค์ประกอบของการตายในพระไตรปิฎกแบ่งการตายออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ^{๒๗}

๑. การตายทางกายภาพ คือ การสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วไปทำให้ร่างกายแตกสลาย “ความแตกแห่งขั้นความทอดทิ้งร่างกายความขาดสูญแห่งชีวิตในหมู่สัตว์นั้นๆของเหล่าสัตว์นั้นๆ” เกณฑ์การตัดสิน คือ “เมื่อมีธรรม ๓ ประการ คือ ๑) อายุ ๒) โออุณ ๓) วิญญาณละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้งนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”

“สัตว์ผู้ตาย คือทำกาลไปแล้วมีกายสังขาร วีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีโออุณ มีอินทรีย์แตกทำลาย” ซึ่งหมายถึงความขาดแห่งชีวิตที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่งได้แก่ การสิ้นชีวิตของสัตว์โลกในภพหนึ่งๆ^{๒๘}

๒. การตายทางจิตวิญญาณ แม้บุคคลยังมีชีวิตอยู่ก็อาจเชื่อว่าตายได้เช่นเดียวกับการตาย ในลักษณะนี้ไม่อาจมองเห็นได้ทางกายภาพเป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาท เป็นทางแห่งอมตะ ความประมาทเป็นทางแห่งการตาย คนผู้ไม่ประมาทเชื่อว่าอย่าอมไม่ตาย คนผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว”

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการตายจากคุณธรรมความดีต่างๆ ภิกษุที่มีราคะครอบงำก็เช่นเดียวกัน ได้ชื่อว่าตายแล้ว เพราะตายจากคุณงามความดี มนุษย์ที่มีความทุกข์อยู่เช่นปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าเป็นผู้ตายทางจิตและวิญญาณถ้ามนุษย์มีคุณธรรม ความดีประจำจิตใจก็จะไม่ตายคนที่ตายในลักษณะนี้ก็คือตายทางจิตวิญญาณ^{๒๙}

^{๒๗} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๖-๖๗.

^{๒๘} ส.ช. (ไทย) ๑๒/๔๕๗/๔๔๕.

^{๒๙} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการตายทั้งสองลักษณะคือการตายทางกายภาพการตายทางจิตวิญญาณนั้นทำให้เห็นว่า องค์ประกอบของการตายทางกายภาพนั้นจะดูที่ความแตกแห่งชั้นของความทอดทิ้งร่างกายความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ส่วนการตายทางจิตวิญญาณนั้นจะเป็นการดับของจิตหรือตายจากคุณงามความดี

๒) ประเภทของการตาย

สำหรับประเภทของการตายนั้นได้ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่งซึ่งเราสามารถที่จะนำมาพิจารณาประกอบกันได้ซึ่งหากจะแบ่งตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้จำแนกการตายไว้ออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๓๐}

๑. ความขาดแห่งชีวิตที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่งชื่อว่า มรณะ ได้แก่ รูปชีวิตและนามชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่ขาดลงในภพหนึ่งๆ เช่น คนตาย สุนัขตาย วัวตาย หรือแมวตาย

๒. ความขาดแห่งวิญญูของพระอรหันต์ทั้งหลายชื่อว่าสมุจเฉทมรณะได้แก่การดับขั้นปรินิพพานของพระชีนาสพทั้งหลายผู้ตัดกิเลสอาสวะและวิญญูทุกขได้โดยสิ้นเชิงไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏอีก

๓. ความดับในขณะแห่งสังขารทั้งหลายชื่อว่า ขณิกมรณะ ได้แก่ความดับของสังขารธรรมคือรูปนามที่ดับไปตลอดเวลาตรารบเท่าที่สันตติแห่งรูปนามยังสืบต่ออยู่เป็นมรณะชนิดที่ละเอียดมากบุคคลธรรมดาไม่สามารถพิจารณาเห็นได้

๔. การตายโดยสมมติของชาวโลกชื่อว่า สมมติมรณะ ได้แก่การตายที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นเป็นคำที่ใช้ในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวันเช่นต้นไม้ตายปรอทตายนาฬิกาตายรถตายไม่ได้ กล่าวถึงการตายในเชิงสาระที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายจริง หากกล่าวถึงการตาย ในความหมายเชิงเปรียบเทียบเช่นการเปรียบเทียบการตายกับความประมาทโดยการตายในการกล่าวนี้เป็นการตายในความหมายที่บ่งถึงการตายจากการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือสิ่งที่ควรกระทำดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตายความประมาทเป็นทางแห่งการตายผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตายคนประมาทเหมือนคนตายแล้วจากความมัวเมาก็เกิดความประมาทจากความประมาทก็เกิดความเสื่อมจากความเสื่อมก็เกิดโทษประดัง” ในปัจจุบันคำว่าตายก็ถูกนำมาใช้หลายความหมายเช่นคนดีไม่มีวันตาย ในวงการพระสงฆ์ยังใช้คำว่าตายในความหมายของคำว่าหมดสิ้นกิเลส เช่นตายก่อนตายของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นต้น ฉะนั้น การจำแนกการตายออกเป็น ๔ ประเภท นี้เป็นการจำแนกการตายในมิติที่กว้างและครอบคลุมทุกด้านกล่าวคือ การจำแนกการตายนี้มีได้เจาะจงเฉพาะ

^{๓๐} ประยูร ดิษฐานพงศ์, พ.ต.อ., ความตายของมนุษย์ ตายแล้วไปไหน, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์ชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒-๔๓.

การตายของชีวิตสังขารเท่านั้นหากแต่ยังหมายรวมถึงความดับลงของสิ่งต่างๆ ด้วย โดยการตายแต่ละประเภทก็จะเน้นหรือกล่าวถึงการตายหรือความดับของสิ่งที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วประเภทของการตายในพระพุทธศาสนาจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๓๑}

๑. กาลมรณะ คือ การตายตามกาลเวลาเช่นตายเพราะชราสิ้นอายุในวิสุทธิมรรคมีคำอธิบายไว้ว่ามรณะใด แม้เมื่อความถึงพร้อมแห่งปัจจัยอันเป็นเครื่องยังอายุให้สืบต่อไปยังมีอยู่ แต่ก็มีขึ้นได้เพราะความที่กรรมอันก่อปฏิสนธิมีวิบากสุกงอมสิ้นเชิงแล้วนี้เชื่อว่ามรณะเพราะสิ้นบุญ มรณะใดมีขึ้นด้วยอำนาจความสิ้นแห่งอายุตั้งอายุอันมีประมาณสัก ๑๐๐ ปีของคนทุกวันนี้ เพราะความไม่มีสมบัติเช่นคติกาลและอาหารเป็นต้นนี้เชื่อว่ามรณะเพราะสิ้นอายุ

๒. อกาลมรณะ คือ การตายที่ยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องตายเช่นตายเพราะถูกฆ่าตาย เพราะกรรมเก่ามาตัดรอนเกิดอุปัทวเหตุต้องตายลงไป ส่วนมรณะใดย่อมมีแก่บุคคลทั้งหลายผู้มีปัจจัยเครื่องสืบต่อแห่งอายุ ถูกกรรมที่สามารถยังสัตว์ให้เคลื่อนจากฐานะ(ที่เป็นอยู่ได้ทันที) เข้ามาตัดเอาดูคนบาปทั้งหลายมีพญาสุสมารและพญากลาพูเป็นต้นก็ดี แก่บุคคลทั้งหลายผู้มีปัจจัยเครื่องสืบต่อแห่งอายุมาขาดไปด้วยอุปัทวเหตุความทำร้ายมีการใช้ศัสตราเป็นต้นด้วยอำนาจแห่งกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนก็ดี มรณะนี้ เชื่อว่า อกาลมรณะ^{๓๒}

สรุปได้ว่า ประเภทของการตายการตายเมื่อถึงเวลาถึงที่ตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาถึงที่ตายก็มีสภาพที่มนุษย์จะประสบกับการตายคือลักษณะที่ร่างกายไม่มีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีก กล่าวคือเมื่อบุคคลจะถึงซึ่งการตายนั้นย่อมต้องมีอาการเข้าตริทูต คือลักษณะบอกการตายจะมีอาการตามืดมัวมองไม่เห็นอะไร หูก็ไม่ได้ยิน หมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ความนึกคิดมีลักษณะคล้ายนอนหลับไปขณะบุคคลถึงแก่การตายจะไม่หายใจหัวใจจะหยุดเต้นไม่ทำงานประสาทและสมอง จะค่อยๆหมดความรู้สึกอันเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งการตายของมนุษย์นี้ มีสาเหตุหลายประการ

๓) สาเหตุของการตาย

สำหรับทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นทัศนะที่ยอมรับว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ย่อมเป็นไปด้วยหลัก ๓ ประการคือเหตุปัจจัยและผล กล่าวคือทุกอย่างไม่สามารถที่จะเป็นไปได้โดยลำพังจะต้องเป็นไปภายใต้กฎเกณฑ์ที่ว่าสรรพสิ่งต้องอิงอาศัยกันตามหลักการแห่งอิทัปปัจจยตา กล่าวคือสรรพสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปได้ด้วยการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลที่ไม่อาจ

^{๓๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี, อุดมวิชา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๒.

^{๓๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

จะแยกจากกันได้คือเมื่อมีเหตุมีปัจจัยคือสิ่งสนับสนุนเหตุ ก็จะก่อให้เกิดผลจะไม่มีอะไรเกิดโดยไม่มี การอิงอาศัยผลโดยเด็ดขาด ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการตายจึงเป็นไปได้ที่จะต้องไม่มีเหตุเพราะการตาย ก็เป็นหนึ่งในกระบวนการที่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเปลี่ยนแปลงของกฎสามัญญลักษณะ คือไตรลักษณ์โดยการตายในพระศาสนาของพระพุทธศาสนานั้น มีสาเหตุที่เราสามารถจะนำมาพิจารณา ได้ ดังนี้

๑. สาเหตุของการตายที่เกิดจากกฎของธรรมชาติ คำว่ากฎธรรมชาติหมายถึงกฎที่เป็น แกนกลางของความจริงของสรรพสิ่งในโลกนี้ที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้นโดยที่ไม่มีสิ่งใดที่จะหลัก พันกฎเกณฑ์นั้นได้เลยกฎเกณฑ์เป็นสาเหตุของการตายอันเป็นกฎธรรมชาตินั้นก็คือ กฎเกณฑ์เรื่อง อทิปปัจจะยะตาที่กล่าวถึงเหตุและผลดังกล่าวมาแล้วคือ เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี หมายความว่า สรรพสิ่งนั้นต้องตกอยู่ในธรรมชาติคือเกิดแก่เจ็บและตายกันอย่างทั่วถ้วน กล่าวคือ เมื่อมีการเกิดการแก่เจ็บและตายจึงเป็นเรื่องที่จะต้องตามมาจะพบว่ากฎธรรมชาติดังกับ กระบวนของ ชีวิตนั้นเป็นเรื่องเดียวกันกล่าวคือเพราะมีการเกิดดังนั้นจึงต้องมีการแก่เจ็บการตายและการเกิด นั้นแม้ว่าจะต้องมีเหตุก่อนจึงมีได้กล่าวคือต้องมีการอยู่ร่วมกันของบิดามารดาและมีสัตว์มาเกิดการเกิด จึงมีได้แต่การตายนั่นถือว่าเป็นสิ่งที่แน่นอนคือเป็นที่สุดของชีวิตคือต้องตายแน่นอน หรืออาจกล่าวได้ ว่าการตายมีมาพร้อมกับการเกิดเมื่อนำหลักการของกฎธรรมชาติมาอธิบายก็จะ พบว่าเมื่อมีการเกิด แล้วการแตกดับหรือการตายก็จะมีขึ้นมาเช่นกันดังนั้นสาเหตุที่แท้ของการตาย คือมาจากกฎเกณฑ์ ของธรรมชาตินี้เองและจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้เราก็สามารถที่จะนำไปอธิบายสาเหตุของการตาย จากหลักการอื่นๆของพระพุทธศาสนาได้เช่นเรื่องไตรลักษณ์เรื่องกรรม เป็นต้น โดยหลักการเหล่านี้ก็ ถือว่าเป็นหลักการที่เป็นตัวขยายเรื่องอทิปปัจจะยะตาแทบทั้งสิ้น

๒. สาเหตุของการตายที่เกิดจากปัจจัยเฉพาะอื่น การตายนั่นเมื่อถึงเวลาหรือถึงที่แล้ว จึงตายก็มีและเมื่อยังไม่ถึงเวลา หรือถึงที่ก็มีพระพุทธศาสนาจำแนกสาเหตุของการตาย หรือที่เรียก ในภาษาบาลีว่า มะระณูปัตติ แปลว่าการเกิดขึ้นแห่งการตายไว้ ๔ ประการ คือมีรายละเอียด ดังนี้^{๓๓}

๑. อายุขยุมรณ ตายโดยสิ้นอายุ หมายความว่าสัตว์ทั้งหลายต้องตายโดยสิ้นอายุ เพราะ สัตว์ทุกชนิดย่อมจะมีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตของอายุขัยสัตว์ทั้งหลายมีอายุมากบ้างน้อยบ้าง เมื่อผ่าน พันวัยทารกวัยเด็กวัยหนุ่มสาววัยกลางคนไปแล้วก็สู่วัยชราจากแรกเริ่มชราน้อยไปหาชรา มากที่สุด ทำยที่สุดก็สิ้นอายุเรียกว่าตายเพราะสิ้นอายุ

^{๓๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๓๙.

๒. กัมมกฺขยมรณ ตายโดยสิ้นกรรม หมายถึงการที่สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาและเป็นไปต่าง ๆ นานานั้นอาศัยกำลังของกรรมหล่อเลี้ยงหรือสนับสนุนไว้หากหมดกำลังของกรรม เมื่อใดผู้นั้นก็จะถึงแก่การตาย

๓. อุภยกฺขยมรณ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรม ข้อนี้หมายความว่าบุคคลถึงแก่การตายด้วยเหตุทั้ง ๒ คือสิ้นอายุ แก่เฒ่าอายุมากร่างกายก็หมดกำลังที่จะอยู่ต่อไปได้ ทั้งกรรมที่สนับสนุนให้คงชีวิตอยู่ก็หมดลงด้วย

๔. อุปฺปจฺเจทกมรณ ตายเพราะอุบัติเหตุ หมายถึงการตายของผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนดหรือยังไม่ถึงอายุขัยและยังไม่สิ้นกรรมแต่ผู้นั้นก็มาเสียชีวิตลงก่อนอาจจะด้วยอุบัติเหตุต่างๆ แต่กระนั้นการตายในลักษณะนี้ก็อาศัยกรรมแต่อดีตเป็นแรงส่งให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน การตายที่มาจากสาเหตุประการแรกจัดเป็นกาลมรณะส่วนการตายที่มาจากสาเหตุประการสุดท้ายเป็นอกาลมรณะสำหรับการตาย ทั้ง ๔ ประการนี้ มีการเปรียบเทียบไว้กับดวงประทีปที่ใช้น้ำมันกล่าวคือชีวิตทั้งหลายเปรียบเหมือนประทีปหรือโคมไฟที่อาศัยน้ำมันธรรมดาโคมไฟที่อาศัยน้ำมันนั้นไฟจะดับได้ก็ด้วยเหตุ ๔ ประการ^{๓๔}

เราสามารถที่จะเปรียบเทียบสาเหตุของการตายทั้ง ๔ ประการ มีรายละเอียด ดังนี้

๑) เพราะเหตุที่หมดน้ำมันเมื่อโคมไฟหมดน้ำมันไฟก็จะดับ หมายถึงชีวิตทั้งหลายจะถึงแก่การตายเมื่อสิ้นอายุ

๒) เพราะเหตุที่หมดไส้เมื่อโคมไฟหมดไส้ไฟก็จะดับ หมายถึงชีวิตทั้งหลายเมื่อสิ้น กำลังของกรรมที่จะสนับสนุนให้ชีวิตคงอยู่แล้วก็จะถึงแก่การตาย

๓) เพราะเหตุที่หมดทั้งน้ำมันและหมดไส้เมื่อโคมไฟหมดทั้งน้ำมันและหมดไส้ หมายความว่าชีวิตทั้งหลายต้องดับสลายไปเพราะหมดอายุและกำลังของกรรมที่จะให้คงอยู่

๔) เพราะเหตุที่มีอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเช่นเมื่อโคมไฟถูกลมพัดดับ หมายความว่าในกรณีที่ยังไม่สิ้นอายุและยังไม่สิ้นกรรมแต่ต้องตายด้วยได้รับอุบัติเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำหรับในข้อ ๑,๒,๓ นั้นตายเพราะถึงเวลาที่จะต้องตายสำหรับในข้อ ๔ นั้นที่ผู้ตายยังไม่ถึงคราวที่จะต้องตาย แต่ก็ได้ตายลงไปเพราะเหตุในปัจจุบันซึ่งธรรมที่เป็นเหตุที่ทำให้บุคคลมีอายุสิ้นหรือมีอายุยืนนั้น มีกล่าวไว้ในปฐมนายกสูตรและทุติยนายกสูตร คือในปฐมนายกสูตร^{๓๕} ธรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้มีอายุสิ้นมี ๕ ประการคือ

^{๓๔} พระสังฆมณฑล ธรรมจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมโชติกะ, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙๐-๒๙๓.

^{๓๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๒๐๕.

๑) ไม่ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะไม่รู้จักริธีการที่ทำให้ตนเกิดความสุขมีความปลอดภัยกับชีวิต

๒) ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะเป็นผู้ที่ขาดความคิดที่ถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หรือสิ่งใดควรมีมากมีน้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

๓) บริโภคสิ่งที่ย่อยยากไม่รู้จักริเภทของอาหารที่เกิดความสุขต่อร่างกายเพราะอาหารบางอย่างย่อยง่ายอาหารบางอย่างย่อยยากจึงเป็นเหตุทำให้อายุสั้นได้

๔) เทียวในเวลาไม่สมควรในเวลาวิกาลในที่มึนเมาในที่ห้ามเข้าหรือที่ไม่ควรเข้า เช่น สถานที่มียาพิษสถานที่มีวัตถุระเบิดสถานที่มีโจร และสถานที่มีบุคคลไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

๕) ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ในหลักคุณธรรมเช่นไม่เคยให้ทานไม่เคยรักษาศีลไม่เคยบำเพ็ญภาวนาจึงเป็นผู้ประมาทในการดำเนินชีวิตอยากทำอะไรทำตามความอยาก โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องอันเป็นเหตุทำให้เกิดความทุกข์ต่อตนและคนอื่น และเป็นชีวิตที่ขาดหลักยึดจึงเป็นเหตุให้มียายุสั้น

สรุปได้ว่า สาเหตุการตายในลักษณะต่างๆของบุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้นเราจะพบว่า เนื่องด้วยอำนาจของผลกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคลสัตว์ที่ได้สร้างไว้และเมื่อถึงคราวที่ผลกรรมนั้นให้ผลก็ย่อมทำให้เป็นไปในลักษณะต่างๆอาจได้รับกรรมหนักบ้าง เบาบ้าง มียายุยืนบ้าง ยายุสั้นบ้างตามกรรมที่ได้กระทำไว้

๒.๔ ความเป็นมาของพิธีกรรมงานศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์เชื่อเกี่ยวกับกรรมและการเกิดใหม่ คือเชื่อว่าความแตกต่างแห่งชีวิต ย่อมเป็นไปตามอำนาจของกรรมอันเกิดจากการกระทำในชาติก่อน และเพราะกรรมนั่นเองทำให้ชีวิต ต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏฏะอยู่ การที่บุคคลจะเกิดเป็นอะไรและอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ ตนได้ทำไว้ในชาตินี้ หากเขาทำกรรมดีไว้มากอาจส่งผลให้เขาเกิดในวรรณะสูง แต่ถ้าเขาทำกรรมชั่วไว้ อาจส่งผลให้เกิดในวรรณะต่ำหรืออาจเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บุคคลที่สละความสุขจาก บ้านเรือนเข้าสู่ ป่าแสวงหาสัจธรรม และบำเพ็ญธรรมจนระทั่งบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์แล้วเท่านั้น ตายแล้วไม่ต้องเกิดใหม่

ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดูเชื่อเรื่องการอาบน้ำล้างบาปว่า แม่น้ำคงคา โดยเฉพาะที่ท่าเมืองพาราณสีเป็นเมืองของพระศิวะ และที่เมืองคยาเป็นเมืองของพระวิษณุ เป็นแม่น้ำ ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าใครได้อาบหรือได้กินในน้ำคงคา จะได้บุญมากและสามารถล้างบาปได้ ความชั่วที่ทำไว้ ทั้งหมดจะถูกลอยไปกับสายน้ำ กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งทางกายและทางใจ ชาวฮินดูจึงอาบน้ำล้างบาป อย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง คือเช้าและเย็น โดยเชื่อว่าบาปที่ตนทำตอนกลางวันล้างได้ด้วยการลงอาบน้ำ ในตอนเย็น ส่วนบาปที่ตนทำตอนกลางคืนล้างได้ด้วยการลงอาบน้ำในตอนเช้า เพราะเชื่อว่า

กระแสน้ำในแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์นั้นได้ไหลผ่านเศียรพระศิวะลงมา ทำน้ำแห่งแม่น้ำคงคาที่เมืองพาราณสีเป็นบุญสถานของชาวฮินดูทั้งปวงในสมัยนั้น แม้ในสมัยปัจจุบันก็ยังเชื่อกันอยู่และยังเชื่อไปอีกว่าใครตายลงและได้เฝ้าที่ทำน้ำแห่งเมืองพาราณสีแล้วกวาดกระดูกลงแม่น้ำคงคา ก็เป็นอันเชื่อได้ว่าต้องไปสวรรค์อย่างแน่นอน พวกเศรษฐินิยมไปปลุกบ้านทิ้งไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมื่อป่วยหนักและคิดว่าต้องตายแน่แล้ว พวกญาติก็นำผู้ปวายนั้นไปที่บ้านริมฝั่งแม่น้ำคงคานั้น พอตายก็ได้สะดวกในการเฝ้าที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาและกวาดกระดูกลงแม่น้ำคงคาไป^{๓๖}

พาราณสีเป็นอินเดียแท้ ใครมาอินเดียแล้วไม่เห็นพาราณสีก็เท่ากับว่าไม่เห็นอินเดีย ใครอยากรู้ว่าอินเดียที่แท้จริงเป็นอย่างไรต้องไปดูพาราณสี พาราณสีเป็นเมืองที่รักษาลักษณะดั้งเดิมของอินเดียไว้ดีที่สุด อันที่จริงพาราณสีเป็นเมืองสำหรับตายไม่ใช่เมืองสำหรับอยู่ แดนศักดิ์สิทธิ์ของพาราณสีอยู่ในวงเขต ซึ่งทำเป็นถนน เรียกว่า ปัญจโกสี เป็นถนนดินที่เต็มไปด้วยฝุ่นและโคลนกววนเป็นทางยาว เท่ากับเป็นทางวงเมืองพาราณสีด้านที่มีไข้ฝั่งน้ำวกไปจดกับฝั่งน้ำ ผู้อยากได้บุญต้องเดินทางในถนนนี้ ถ้าตายในระหว่างทางในถนนปัญจโกสีนี้ก็ขึ้นสวรรค์อย่างแท้จริง ใครจะทำบาปหรือประกอบการชั่วร้ายมาอย่างไร ถ้าได้มาเดินทางในถนนนี้บาปทั้งหลายก็หมดไป และสวรรค์เปิดประตูรับ ถ้าไม่แน่ใจเกรงว่าจะไปทำบาปเข้าใหม่และจะไม่ได้มาตายในวงเขตนี้ ก็ตาย เสียในที่นี้ทีเดียว เป็นได้ขึ้นสวรรค์ สิ่งสำคัญในเมืองพาราณสี คือ ทำน้ำ ซึ่งเรียกว่า ชัต มีอยู่ถึง ๖๔ แห่งในพาราณสี ชัตหรือทำนํานี้ใช้เป็นที่ลงไปอาบน้ำเพื่อล้างบาปหรือเป็นที่เฝ้าศพแล้วทิ้งน้ำ ซึ่งเป็นการส่งขึ้นสวรรค์ ที่เฝ้าศพอยู่ริมน้ำเพื่อความสะดวกในการที่จะเอากระดูกและถ่านลงน้ำได้ง่าย ที่ทำเฝ้าศพแห่งหนึ่งๆ มีที่เฝ้าหลายแห่งที่อยู่ติดกับแม่น้ำเสียค่าเฝ้าแพงเพราะอยู่ใกล้สวรรค์มาก ผู้ที่ยากจนต้องเฝ้าในที่ที่ห่างจากลำแม่น้ำน้อยหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ได้ถูกกวาดกระดูกและถ่านถ่านลงมาทิ้งน้ำเหมือนกัน

พิธีเฝ้าศพไม่มีอะไรมาก เมื่อคนตายลงก็เพียงแต่เอาผ้าห่อไม้ทำแคร่หาม ไม่ใช่เป็นของพิเศษหรือสวยงาม เป็นแต่ตัดไม้มาทำหามเป็นคานๆไป ผู้เดินตามศพก็ดี ผู้ที่จะร่วมฌาปนกิจก็ ดีไม่มีผู้หญิง มีแต่ผู้ชายทั้งนั้น แม่หรือเมีย ลูกหญิง ญาติหญิง ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องฌาปนกิจ ศพเหล่านี้วางไว้เรียงรายคอยให้มีที่ว่างสำหรับเฝ้าที่เฝ้าเป็นกองพินกองโต เป็นการประหลาดอยู่อย่างหนึ่งว่าที่อินเดียหาไม้ยากแต่ก็มีไม้มาเป็นพินเฝ้า ก่อนที่จะเฝ้าต้องเอาศพจุ่มลงในแม่น้ำคงคา จุ่มแล้วยกขึ้นแล้วก็กลับจุ่มใหม่ นับได้ ๕ ครั้ง แต่ไม่เหมือนกันไปทั้งหมด บางแห่งจุ่มเพียง ๓ ครั้ง แต่รวมความว่า แม่น้ำคงคาในตอนนั้นถูกเอาศพลงจุ่มวันละหลายสิบหรือหลายร้อยศพ บางทีความศักดิ์สิทธิ์จะอยู่ที่ตรงนี้ เมื่อเอาศพจุ่มลงน้ำแล้วก็เอาขึ้นไปวางลงบนกองพิน พวกญาติเดินรอบๆกองพิน ถีบ

^{๓๖} ดนัย ไชโยธธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยม ในท้องถิ่น, หน้า ๒๒.

ซึ่งยังไม่ได้จุดทำท่าเป็นจุดไฟ คือจ่อคบเข้าไปที่กองฟืน แต่ยังไม่จุด เดินวนกันอย่างนี้ ๓ รอบ หรือ ๕ รอบ จึงจุดไฟในความเป็นจริงแล้วไฟก็ลุกโชติช่วงด้วยหญ้าแห้งและฟืนแห้ง ศพที่เปียกน้ำนั้นสีกพาก็ไหม้หมด เขาไม่เก็บกระดูกมารักษาไว้เหมือนอย่างเรา เพราะต้องการให้ทั้งกระดูกและถ่านเข้าได้ถูกกวาดลงแม่น้ำคงคา ใครไปเอากระดูกเก็บไว้ก็บาปมาก เพราะทำให้ผู้ตายไม่ได้ขึ้นสวรรค์อย่างสมบูรณ์^{๓๗}

สรุปได้ว่า การทำพิธีฌาปนกิจศพของชาวอินเดียมีความเชื่อที่สัมพันธ์กับแม่น้ำคงคา คือเชื่อว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นมรรคานำวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ เพราะมีต้นน้ำเกิดจากสวรรค์ และถ้าใครได้อาบหรือได้กินในน้ำคงคา จะได้บุญมากและสามารถล้างบาปได้ ความชั่วที่ทำไว้ทั้งหมดจะถูกลอยไปกับสายน้ำ กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งทางกายและทางใจ ชาวฮินดูจึงอาบน้ำล้างบาปอย่างน้อยวันละ ๒ ครั้ง คือเช้าและเย็น โดยเชื่อว่าบาปที่ตนทำตอนกลางวันล้างได้ด้วยการลง อาบน้ำในตอนเย็น ส่วนบาปที่ตนทำตอนกลางคืนล้างได้ด้วยการลงอาบน้ำในตอนเช้า เพราะเชื่อว่ากระแสน้ำในแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์นั้นได้ไหลผ่านเศียรพระศิวะลงมา ทำน้ำแห่งแม่น้ำคงคาที่เมืองพาราณสีเป็นบุญสถานของชาวฮินดูทั้งปวงในสมัยนั้น แม้ในสมัยปัจจุบันก็ยังเชื่อกันอยู่และยังเชื่อไปอีกว่าใครตายลงและได้เผาที่ทำน้ำแห่งเมืองพาราณสี แล้วกวาดกระดูกลงแม่น้ำคงคาก็เป็นอันเชื่อได้ว่าต้องไปสวรรค์จึงทำพิธีฌาปนกิจศพและลอยอังคารที่แม่น้ำคงคา

พิธีกรรมการทำศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์: ความเชื่อและสถานภาพทางสังคม

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการทำศพนั้น โดยเชื่อว่าธรรมชาตินั้นมีอำนาจในการที่จะสามารถทำร้ายคนได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนในครอบครัวถึงแก่กรรมลงไปในโดยที่ไม่สามารถหาสาเหตุของการตายได้ จึงทำให้เกิดความกลัวขึ้น จึงทำให้เกิดพิธีกรรมการฝังศพขึ้นอีกประการเพื่อป้องกันไม่ให้ภูตสัตว์มารบกวนซากศพได้ และสุดท้ายก็ไม่สามารถมารบกวนคนเป็นได้ สำหรับลักษณะของการทำศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในประเทศไทยออกมาเป็น ๓ ลักษณะคือ

๑) ลักษณะการฝังศพครั้งที่ ๑ เป็นพิธีกรรมการฝังแบบโบราณหรือดั้งเดิม พบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งเริ่มจากการเตรียมพื้นดินไม่ลึกมาก แต่มีการกำหนดขอบเขตของหลุมอย่างชัดเจน บริเวณที่จะฝังอาจจะอยู่ในถ้ำหรือพื้นที่โล่งแจ้ง โดยรูปแบบในการฝังจะฝังในลักษณะนอนในหลุมศพ ในบางครั้งก็จะมีกรรมวิธีในการมัดห่อศพมาก่อนแล้ว แล้วนำดินหรือหินมากลบ

^{๓๗} หลวงวิจิตรวาทการ, ของดีในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๑),

หรืออาจจะใส่ข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายลงไปด้วย ในส่วนของการฝังศพในลักษณะนี้จะสามารถพบโครงกระดูกที่ถูกเรียงไว้อย่างสมบูรณ์ โดยพบอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๑ ปี หรือเด็กที่เสียชีวิตในวัยทารกนั้น ถูกบรรจุในเครื่องปั้นดินเผาฝังไปพร้อมกับข้าวของเครื่องใช้ของเด็ก

๒) ลักษณะการฝังศพครั้งที่ ๒ โดยการนำกระดูกจากการฝังครั้งที่ ๑ นั้น มาใส่ในขวดหรือภาชนะดินเผา แล้วนำมาประกอบพิธีอีกครั้ง พบมากในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนล่างและลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง แต่ในการฝังแบบนี้จะพบชิ้นส่วนของกระดูกไม่ครบถ้วนเหมือนการฝังในครั้งที่ ๑ แต่จะพบชิ้นกระดูกที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น

๓) ลักษณะพิธีกรรมการเผาศพ วิวัฒนาการที่สำคัญอีกประการของชุมชนโบราณ โดยมีวิธีการในการจัดการศพด้วยวิธีการเผา ซึ่งเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของรูปแบบพิธีศพที่ได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และที่สำคัญนั้นยังเป็นการบ่งบอกพัฒนาการของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้อย่างดีโดยได้นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน^{๓๘}

วรรณนิ มุกปักษาเจริญ ศึกษาประเพณีการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านดอนตาเพชร พบว่า สถานที่ฝังศพแรกของคนในสมัยโบราณนั้นที่จะสามารถพบได้บริเวณถ้ำนั้นก็เพื่อให้ศพปลอดภัยจากการถูกรบกวนจากคนและสัตว์ โดยมีความเชื่ออีกทางว่า ในถ้ำนั้นเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อระหว่างผิวโลกกับใต้ดิน จึงฝังศพเพื่อให้ศพสามารถไปอาศัยอยู่ในโลกอื่นได้ด้วย^{๓๙}

ชัยพร พิบูลศิริ ศึกษาประเพณีการฝังศพในสมัยหิน พบว่าการที่มนุษย์โบราณฝังศพเนื่องจากการกลัวภัยต่อความตาย โดยเชื่อว่าภูตผีปีศาจเป็นเหตุให้นอนหลับเป็นเวลานาน สิ่งที่จะสามารถแก้ไขได้ก็คือการฝังศพเท่านั้น ในความเชื่อก็คือการฝังปีศาจ^{๔๐}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมการทำศพนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความกลัวในภัยธรรมชาติ และความตาย รวมไปถึงสะท้อนสถานภาพทางสังคมของผู้ตายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ว่ามีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ต่อสังคมที่ตนเองนั้นได้อาศัยอยู่ ตลอดจนแสดงถึงควมมีตัวตนของคนๆนั้น และแสดงถึงความห่วงหาอาลัยต่อผู้ตายอีกด้วย โดยพิธีกรรมศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้นจะสามารถแบ่งได้ ๓ ลักษณะ

^{๓๘} ศรีนัย ไมตรีเวช (ดังตฤณ), *เสียดายคนตายไม่ได้อ่าน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๔.

^{๓๙} วรรณนิ มุกปักษาเจริญ, "ประเพณีการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านดอนตาเพชร", *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต*, (ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๒), หน้า ๘๖.

^{๔๐} ชัยพร พิบูลศิริ, "ประเพณีการฝังศพในสมัยหิน", *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต*, (ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๙), หน้า ๘๖.

คือหนึ่งการฝังศพประเภทที่ ๑ เป็นการฝังศพลงไปในทั้งร่างกายมีการห่อการมัดศพแล้วฝังลงไป ส่วนการฝังศพในลักษณะที่ ๒ เป็นการนำกระดูกที่ได้จากการฝังครั้งแรกลงในหม้อหรือโหลแล้วนำไปฝังในแม่น้ำอีกครั้ง ส่วนพิธีศพในประการสุดท้ายคือการเผาศพซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของการประกอบพิธีกรรมครั้งใหญ่ที่ได้บ่งบอกถึงการพัฒนาการในพิธีกรรมงานศพของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์

๒.๕ ความเป็นมาของพิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาล

พิธีฌาปนกิจศพมาจากศาสนา พราหมณ์-ฮินดู เนื่องจากพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นภายหลังศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รูปแบบพิธีกรรม หลายอย่างเราได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น การทำประตักษณคือเวียนขวา ซึ่งเป็นปริศนาธรรมคือทิศเบื้องขวาเป็นทิศหรือสัญลักษณ์แห่งความเคารพ เช่น ในทิศ ๖ ทิศเบื้องขวาเป็นทิศแห่งอาจารย์ เวียนรอบแรก หมายถึงอนิจจัง รอบสอง หมายถึงทุกขัง รอบสาม หมายถึงอนัตตา ความแตกต่างระหว่างความเป็นพุทธกับพราหมณ์คือความเชื่อหรือจุดมุ่งหมายของคำสอน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้คงรูปแบบไว้ แต่ได้ประยุกต์หรือปฏิรูปคำสอนใหม่ เช่น ปฏิรูปหลักไตรมูรติ มาเป็นพระรัตนตรัย หรือคำสอนเรื่องการบูชาทิศมาเป็นทิศ ๖ ว่าด้วยการปฏิบัติต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ สมณพราหมณ์ คนใช้ เพื่อน เป็นต้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาหรือศาสนาแห่งเหตุผล เพราะมีคำสอนเป็นสัจธรรม ดังนั้นจึงสอนให้ทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์สอนให้เห็นความสำคัญของจิตใจมากกว่าร่างกาย ไม่ให้คนทั้งหลายมีความอาลัยในชีวิต เพราะจะก่อให้เกิดทุกข์เสียเปล่า แต่ให้พิจารณาถึงความตายเป็นนิจ หากจะเก็บศพหรือฝังศพไว้ก็จะก่อให้เกิดความอาลัยอาวรณ์ในญาติผู้วายชนมนั้นเพราะมีสิ่งเตือนจิตเสมอ แต่เมื่อได้เผาศพแล้วไม่ได้พบกับบุคคลอันเป็นที่รักซึ่งได้พลัดพรากกันแล้ว ความทุกข์ใจก็จะค่อยบรรเทาลงไปได้ในที่สุด พระพุทธองค์ทรงสอนว่า ไม่มีประโยชน์อันใดกับการร้องไห้คร่ำครวญถึงผู้ที่ละโลกนี้ไปสู่ปรโลก สิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับญาติ ผู้วายชนม์คือการทำบุญอุทิศหรือทักษิณาทานให้ซึ่งเป็นการแสดงออกที่เฉพาะเจาะจงและเป็นการเลือกข้าวปลาอาหารที่ดีที่สุด โดยหวังผลเป็นความสุขความเจริญต่อผู้ตายเท่านั้น จึงเรียกว่าทักษิณาทานหรือการทำบุญอุทิศจึงเกิดเป็นพิธีกรรมงานศพขึ้น

พิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาลนั้น ตามคัมภีร์นั้นไม่ได้ปรากฏขั้นตอนของพิธีกรรมที่ละเอียดมากนัก คงมีแต่พิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่มีการกล่าวถึงขั้นตอนได้อย่างละเอียด ตั้งแต่พิธีกรรมก่อนถวายพระเพลิง จนกระทั่งถึงพิธีกรรมหลังจากการถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว พิธีกรรมงานศพที่นอกเหนือจากพิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพพอมิปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรุทธกถาบางพิธีกรรมงานศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏในคัมภีร์อรุทธกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพและทั้งศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในสมัยพุทธกาลนั้นยังมีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการศพแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยการจัดการศพนั้นจะมีอยู่ ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย การเผาศพ และการทิ้งศพ

๑) การเผาศพ เป็นวิธีการจัดการศพโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะไม่สามารถกลับคืนมาสู่ร่างเดิมอีกต่อไป แต่จะไปอาศัยเกิดในร่างใหม่ บางแห่งที่ไม่เชื่อเรื่องวิญญาณจะไปเกิดใหม่ก็มีการเผาศพเหมือนกัน การจัดพิธีกรรมงานศพในลักษณะเช่นนี้สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ พิธีเผาศพจึงเป็นวิธีที่ได้กระทำกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว ขั้นตอนการเผาศพไม่มีพิธีกรรมที่ลึกซึ้งซับซ้อน เหมือนการจัดพิธีกรรมศพของผู้ที่เชื่อเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ กล่าวคือวิญญาณหรือผี โดยจะเน้นหนักพิธีกรรมการปัดรังควานเพื่อป้องกันอำนาจจากภูตผีปีศาจร้ายจะมารบกวนทำชีวิตมีอันเป็นไป ลักษณะพิธีกรรมการเผาศพจึงเป็นพิธีที่ผสมกันระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพุทธและพิธีกรรมที่มุ่งเน้นความเชื่อในเรื่องของโลกหน้า กฎแห่งกรรมตลอดถึงการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลาย เช่น วันห้ามเผาศพ เป็นต้น เพราะฉะนั้นแล้ว วิธีการใดที่จะสามารถเชื่อได้ว่าวิญญาณของผู้ตายที่ไปอาศัยร่างใหม่จะได้รับประโยชน์มากที่สุด ญาติของผู้ตายมักจะกระทำการทำบุญอุทิศสิ่งของอุปโภคบริโภคไปให้คนตาย ในส่วนธรรมเนียมจีนมีพิธีงัดเต็ก ซึ่งเป็นพิธีส่งของให้ผู้ตายเช่น ดึก บ้าน รถจำลอง แม้แต่คนรับใช้ก็ต้องทำจำลองสมมติขึ้น เพื่อจะได้ติดตามไปปฏิบัติรับใช้ในอีกโลกหน้า การจัดการกับร่างของผู้เสียชีวิตด้วยการเผานี้ ประเพณีของชาวอินเดียโดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูนั้น จะพากันประกอบพิธีเผาศพริมฝั่งแม่น้ำคงคา สถานที่ที่มีคนนิยมนำศพไปเผา คือแม่น้ำคงคาเมืองพาราณสี เพราะต่างก็มีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ หลังจากเผาศพเรียบร้อยแล้ว ก็จะเก็บรวบรวมกระดูกและเก้าถ่านโรยลงแม่น้ำ ซึ่งเชื่อกันว่าแม่พระคงคา จะนำดวงวิญญาณของคนตายนั่นขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ ด้วยเหตุนี้ทำให้คนป่วยและคนชราที่รู้ตัวเองว่า ใกล้จะถึงเวลาที่ต้องทอดร่างลงนอนบนแผ่นดินหรือถึงแก่ความตายแล้ว ก็จะเดินทางหรือไม่ก็ให้ญาติพี่น้องของตน พาตนเองมายังริมฝั่งแม่น้ำคงคาเมืองพาราณสี เพื่อที่จะได้ตายริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมื่อถึงแก่กรรมลงแล้วแล้วก็เผากันที่บริเวณนั้น ไม่ว่าจะเป็นในช่วงเวลากลางวันหรือกลางคืนจึงมีแสงไฟลุกอยู่ตลอดเวลา^{๔๑}

ในส่วนของพิธีกรรมการจาปนกิจศพหรือพิธีเผาศพนั้น เมื่อมีคนตายลงสัปเหร่อก็จะนำผ้ามาห่อศพ โดยแยกสีของผ้าห่อศพตามเพศของคนตาย คือศพผู้ชายจะใช้ผ้าสีขาว ศพผู้หญิงจะใช้ผ้าสีส้มหรือสีชมพู หลังจากห่อศพแล้วจากนั้นนำศพวางลงบนแคร่ไม้ไผ่ แล้วจะหามศพไปยังริมฝั่ง

^{๔๑} สินี เต็มสงสัย, และพิชัย รัตนประทีป, ประเพณีนาชาติ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เกษมสัมพันธ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๓๑.

แม่น้ำคงคา โดยมีญาติพี่น้องของผู้ตายนั้น แต่งกายด้วยเสื้อผ้าไม่จำกัดสีเดินตามศพไปพาลงกับร้องพร้อมๆกัน เป็นจังหวะลั่นถนนว่า รามะนามะสັตไฮ ซึ่งแปลเป็นใจความภาษาไทยได้ว่า พระนามของพระผู้เป็นเจ้าเป็นของเที่ยง

ประเด็นสำคัญในการประกอบพิธีกรรมการทำศพ ไม่ว่าจะเป็นเดินตามการหามศพ หรือมาร่วมงานศพ จะมีผู้ร่วมทำพิธีเฉพาะผู้ชายเท่านั้นไม่มีผู้หญิง ถึงแม้ว่าหญิงเหล่านั้นจะเป็นแม่เป็นลูกหรือเป็นเมีย เมื่อหามศพไปถึงฝั่งแม่น้ำคงคาก็วางแคร่ลงแล้วจึงคอยให้มีพื้นที่ว่างสำหรับการเผาในพิธีกรรมนี้ก่อนจะเริ่มเผาศพ ต้องเอาศพหย่อนลงจุ่มแม่น้ำคงคาครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการอาบน้ำศพ เมื่อเอาศพจุ่มน้ำแล้ว ก็เอาขึ้นวางไว้บนกองฟืนที่จะสุ่มไฟผสมกับมูลวัว ซึ่งทางสัปเหร่อเอาฟืนท่อนใหญ่ๆ วางซ้อนกันเป็นชั้นๆ รูปสี่เหลี่ยมเตรียมไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว จากนั้นก็นำฟืนที่เหลือวางทับบนตัวศพจนมิดศพ พวกญาติพี่น้องจะพากันถือคบไฟที่ยังไม่ได้จุด พากันเดินรอบกองฟืนทำท่าเหมือนจะเป็นการจุดไฟที่กองฟืนทั้งที่ยังไม่ได้จุด หลังจากที่ยาติพากันประกอบพิธีเดินรอบกองฟืน ๓ รอบ หรือ ๕ รอบแล้วจึงจะจุดไฟ ผู้ที่ทำหน้าที่จุดไฟคือลูกชายของผู้ตาย หากผู้ตายไม่มีลูกชายสัปเหร่อก็จะจุดไฟเอง ขณะที่ไฟกำลังลุกไหม้อยู่ นั้น เหล่าญาติมิตรซึ่งนั่งอยู่รอบกองไฟก็จะพากันร้องให้คร่ำครวญ จนกระทั่งกองไฟได้เผาไหม้ซากศพจนเหลือแต่กระดูกแล้ว หลังจากที่ยกไฟมอดลงก็จะพากันเขี่ยกระดูกและเอ้าถ่านทิ้งลงแม่น้ำคงคา แต่สำหรับผู้ตายที่มีญาติเป็นคนจนไม่มีทรัพย์สินเงินทองมากมายที่จะหาฟืนเผาศพได้มากพอ ผู้เป็นสัปเหร่อก็จะเผาเพียงร่างมอดไหม้ไปบางส่วนเท่านั้น แล้วทิ้งศพลงแม่น้ำคงคาให้ลอยตามกระแสแม่น้ำไป^{๔๒}

ข้อสำคัญในประเพณีการเผาศพของชาวอินเดีย การเผาร่างผู้เสียชีวิตไม่ได้ประกอบพิธีทุกศพ ยังมีการยกเว้นเป็นบางศพ ยกตัวอย่างศพที่ถูกยกเว้นจากการเผามีอยู่หลายประเภท เช่น นักบวช คนที่ตายด้วยโรคเรื้อน คนที่ตายด้วยฝีดาษ และเด็กที่มีอายุไม่เกิน ๕ ปี ไม่มีพิธีการเผาแต่หากใช้วิธีการถ่วงน้ำ กล่าวคือ การผูกหินติดกับศพถ่วงที่กลางแม่น้ำ แต่อย่างไรก็ตามศพเหล่านั้นมักลอยขึ้นและถูกพัดพาไปเกยที่หาดด้านตรงกันข้าม ซึ่งสถานที่นั้นไม่ได้มีคนอาศัยอยู่ ซากศพเหล่านั้นก็กลับเป็นอาหารอันโอชะของเหล่าแร้งกาต่อไป

๒) การทิ้งศพ รูปแบบการจัดงานศพโดยวิธีการนี้ เกิดขึ้นโดยยึดหลักการว่า ซากศพเป็นสิ่งสกปรกจึงไม่ควรไปเผาหรือทิ้งลงในแม่น้ำ เพราะถ้าหากนำซากศพไปเผาจะเป็นการไม่เคารพต่อพระอัครนิไฟจะหมดความศักดิ์สิทธิ์หรือหากนำศพไปทิ้งลงแม่น้ำ ก็จะเป็นการสร้างมลพิษทางน้ำ

^{๔๒} แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔), หน้า ๒๐๗.

น้ำในแม่น้ำก็จะสกปรกไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าไม่เคารพต่อพระแม่คงคา เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ก็จะนำศพคนตายไปฝังไว้กับดิน โดยการฝังนั้นเป็นการฝังเพียงแต่กระดูกเท่านั้น ในส่วนของอวัยวะอย่างอื่นก็จะอุทิศให้เป็นอาหารของสัตว์คือ แร้ง กา สำหรับสถานที่ที่นำศพไปฝังนี้เรียกว่าป่าช้าผิบบ ด้วยเหตุว่าเมื่อมีคนตายลงก็จะนำศพไปทิ้ง โดยมีที่รองรับซากศพไว้บนแผ่นดินซึ่งมีลักษณะเป็นหอคอยสูงเรียกว่าหอคอยแห่งความสงบ^{๔๓}

ป่าช้าผิบบสมัยพุทธกาล ได้กล่าวถึงตอนนางสิริมาน้องสาวของหมอชีวกถึงแก่กรรมว่า พระราชาได้ทรงส่งพระราชสาส์นไปถวายพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบข่าวการตายของนางแล้วจึงได้ส่งข่าวแจ้งแก่พระราชาว่าไม่ให้รับส่วนเผาศพของนาง แต่กลับขอให้พระราชาได้ทรงสั่งเอาศพของนางไปนอนไว้ในป่าช้า โดยห้ามไม่ให้กาหรือสุนัขมากัดกินศพ พระราชาก็ทรงทำตามรับสั่งของพระพุทธเจ้า ในการกระทำได้กล่าวนั้น พระพุทธองค์เพียงต้องการจะยกร่างของนางสิริมาเป็นเครื่องเตือนใจให้ภิกษุสงฆ์และมวลมหาชนได้ทราบถึงควมไร้ค่าของร่างกายมนุษย์เมื่อได้ตายแล้ว จึงให้พระราชาได้ให้ตักลงโฆษณาป่าวประกาศไปทั่วพระนครว่า ใครให้ทรัพย์เป็นค่าตัวนางสิริมาจำนวน ๑,๐๐๐ กหาปณะก็จะได้ตัวของนางไป เมื่อพระราชาได้ทำเช่นนั้นแล้วก็ยังมีใครอยากได้ จนในที่สุดก็ลดราคาค่าตัวของนางลงมาถึง ๑ กากณิก ก็ปรากฏว่ายังไม่มีใครต้องการ สุดท้ายแม้จะให้เปล่าๆ ก็ยังไม่มีใครจะเอาไป^{๔๔}

สรุปได้ว่า พิธีฌาปนกิจศพหลายอย่างเราได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยที่ความแตกต่างระหว่างความเป็นพุทธกับพราหมณ์คือความเชื่อ หรือจุดมุ่งหมายของคำสอน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้คงรูปแบบไว้ แต่ได้ประยุกต์หรือปฏิรูปคำสอนใหม่ จึงสอนให้ทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สอนให้เห็นความสำคัญของจิตใจมากกว่าร่างกาย ไม่ให้คนทั้งหลายมีความอาลัยในชีวิต เพราะจะก่อให้เกิดทุกข์เสียเปล่า หากจะเก็บศพหรือฝังศพไว้ ก็จะก่อให้เกิดความอาลัยอาวรณ์ในญาติผู้วายชนม์นั้น แต่เมื่อได้เผาศพแล้วไม่ได้พบกับบุคคลอันเป็นที่รักซึ่งได้พลัดพรากกันแล้ว ความทุกข์ใจก็จะค่อยบรรเทาลงไปได้ในที่สุด โดยที่สิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับญาติผู้วายชนม์ จึงเรียกว่าทักษิณาทาน หรือการทำบุญอุทิศจึงเกิดเป็นพิธีกรรมงานศพขึ้น

พิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาลนั้น ตามคัมภีร์นั้นไม่ได้ปรากฏขั้นตอนของพิธีกรรมที่ละเอียดมากนัก คงมีแต่พิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่มีการกล่าวถึงขั้นตอนได้อย่างละเอียด ตั้งแต่พิธีกรรมก่อนถวายพระเพลิง จนกระทั่งถึงพิธีกรรมหลังจากการถวาย

^{๔๓} รองศาสตราจารย์คุณ โทชน, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕๙.

^{๔๔} พุ.ธ. (ไทย) ๔/๓๒/๑๔๐.

พระเพลิงเสร็จแล้ว โดยที่การจัดการศพนั้นจะมีอยู่ ๒ ลักษณะ ประกอบด้วยการเผาศพและการทิ้งศพ โดยการเผาศพนั้นมีความเชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะไม่กลับคืนมาสู่ร่างเดิมได้อีก แต่จะไปอาศัยเกิดในร่างใหม่ บางแห่งที่ไม่เชื่อเรื่องวิญญาณจะไปเกิดใหม่ก็มีการเผาศพเหมือนกัน พิธีเผาศพจึงเป็นวิธีที่ได้กระทำกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณ ขั้นตอนไม่มีพิธีกรรมที่ลึกลับซับซ้อน โดยจะเน้นหนักพิธีกรรมการปิดรังควาน เพื่อป้องกันอำนาจจากภูติผีปีศาจร้ายจะมารบกวนทำชีวิตด้วยเหตุนี้ วิธีการใดที่จะสามารถเชื่อได้ว่าวิญญาณของผู้ตายที่ไปอาศัยร่างใหม่จะได้รับประโยชน์มากที่สุด ญาติของผู้ตายนั้จะทำ ประการที่สองคือการทิ้งศพ โดยที่ยึดหลักการว่า ซากศพเป็นสิ่งสกปรกจึงไม่ควรไปเผาหรือทิ้งลงในแม่น้ำ ฉะนั้นแล้ว เมื่อมีการตายเกิดขึ้นก็จะนำศพคนตายไปฝังไว้กับดิน โดยการฝังนั้นเป็นการฝังเพียงแต่กระดูกเท่านั้น ในส่วนของอวัยวะอย่างอื่นก็จะอุทิศให้เป็นอาหารของสัตว์คือ แร้ง กา ต่อไป

การจัดการศพสมัยพุทธกาล

การจัดการศพมีประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติแตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติ ศาสนาหรือตามท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มนุษย์ ทุกหมู่เหล่าต่างก็มีการจัดการกับร่างผู้เสียชีวิต นอกเหนือจากจะแสดงซึ่งมนโกรรมสำนึกในความมีน้ำใจคือการให้ความรักอาลัยต่อผู้ที่จากไปแล้ว ยังแสดงออกถึงคุณธรรม กล่าวคือกตัญญู กตเวทิตาธรรมและสามัคคีธรรมตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย ในส่วนของขั้นตอนการจัดการศพในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการจัดการศพที่เรียบง่าย ตั้งแต่การถึงแก่กรรมลงของผู้เสียชีวิตไปจนถึงการเผาหรือการฝัง ดังกล่าวต่อไปนี้

๑) พิธีสัการะศพในสมัยพุทธกาล เป็นพิธีกรรมแรกหลังจากการเสียชีวิต โดยเหล่าเทวดา และมวลมนุษย์เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของบุคคลที่ตนเคารพนับถือต่างก็จะพากันมาสักการบูชาศพ โดยอามิสบูชา แล้วทำซึ่งจิตรกรรมคือเซียงตะกอนเสร็จแล้ว พากันมาสรงศพด้วยคันโธทกธารา เชิญศพใส่หีบยกขึ้นสู่เซียงตะกอน แล้วก็ทำการฦาปนกิจถวายพระเพลิง

๒) พิธีกรรมรดน้ำศพในสมัยพุทธกาล พิธีกรรมรดน้ำศพในสมัยพุทธกาลนั้น ได้ปรากฏใน พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะได้สิ้นพระชนม์แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้หาสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อเซียงตะกอนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงทำพิธีกรรมสรงน้ำพระบรมศพ

๓) พิธีกรรมการห่อศพ มีปรากฏหลักฐานเฉพาะการห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้า โดยการใช้ผ้าใหม่ห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า และสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเดิมด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญขึ้นสู่จิตกาธาน

๔) การนำศพใส่โลง การนำศพใส่โลงในสมัยพุทธกาล ก็ปรากฏเฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น โดยคำว่าโลงศพในสมัยพุทธกาลนั้นเรียกว่ารางหรือหีบ

๕) การบำเพ็ญกุศลศพในระหว่างที่รอการจัดการศพ เมื่อครั้งพุทธกาลได้มีพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลเพื่อที่จะเป็นการอุทิศให้ผู้เสียชีวิตเช่นเดียวกันในปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวคือการให้ทาน การถวายภัตตาหาร และการแสดงธรรมเป็นต้น

๖) สถานที่เผาศพในสมัยพุทธกาล เมื่อมีบุคคลเสียชีวิตสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือสถานที่เผาศพซึ่งเรียกว่าจิตกาธานหรือเชิงตะกอน ในส่วนของเชิงตะกอนเผาศพ จะเป็นการจัดเตรียมไว้ชั่วคราวเฉพาะแต่การใช้งานแต่ละครั้งเท่านั้นไม่ได้สร้างไว้เป็นถาวร อีกประการสำคัญเชิงตะกอนนั้นจะอยู่ในป่านอกเมืองออกไป หรือไม่ก็ตามสถานที่ที่เหมาะสมไม่ได้อยู่ในที่ชุมชนหรือในวัดเหมือนในปัจจุบันนี้

๗) เรือนปลงศพ นอกจากจะมีเชิงตะกอนเผาศพแล้ว ในสมัยพุทธกาลยังมีเรือนสำหรับปลงซากศพของคนตาย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่าเรือนยอด โดยที่มีทั้งสร้างไว้ประจำสถานที่ปลงศพ และสามารถเคลื่อนที่ได้

๘) การเคลื่อนศพเพื่อนำไปเผา ณ เชิงตะกอนที่เตรียมไว้นั้น มีการพอนำ ขันร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์ โดยในส่วนหน้าของขบวนก็จะเป็นพระสงฆ์สามเณรเดินจูงศพ และในที่สุดแล้ววิวัฒนาการมาเป็นการให้พระจูงศพในสมัยปัจจุบัน

ในส่วนของการบังสุกุลศพเป็นประการที่ ๙ สมัยพุทธกาลไม่มีการกล่าวถึงการทอดผ้าบังสุกุล และอาราธนาพระสงฆ์ไปพิจารณาผ้าบังสุกุลโดยตรง เพียงการอธิบายไว้ว่า คือผ้าคลุมศพที่พระสงฆ์ ได้จากผ้าห่อซากศพหรือกองขยะ จนวิวัฒนาการมาเป็นการบังสุกุลในปัจจุบัน

๑๐) พิธีกรรมการทำประทักษิณศพ ในสมัยพุทธกาลก่อนที่จะจุดไฟเผาศพบุคคลที่เป็นเชื้อพระวงศ์ เช่น พระพุทธเจ้าหรือกษัตริย์ ผู้จุดไฟจะต้องทำพิธีถวายสักการะบูชาศพด้วยการทำประทักษิณรอบเชิงตะกอนจำนวน ๓ รอบ แล้วจึงจุดไฟเผาศพ

๑๑) การจุดไฟเผาศพ ตัวอย่าง ในกรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระไม่ได้จุดถวายพระเพลิงหลังจากที่พระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป กระทำประทักษิณจิตกาธานครบ ๓ รอบ แล้วถวายอภิวาท พระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพระพุทธองค์เอง

๑๒) เป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมเผาศพของชาวพุทธในสมัยพุทธกาล ประเพณีนิยมของชาวพุทธนั้น เมื่อทำพิธีกรรมเผาศพแล้วผู้ที่เคารพนับถือจะนำอัฐิไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นไว้ โดยเฉพาะเพื่อเป็นการสร้างอนุสาวรีย์ให้คนภายหลังได้กราบไหว้บูชา^{๔๕}

พิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้า พระบรมศาสดาสัมมาพระพุทธเจ้า เสด็จไปดับขันธปรินิพพานที่กรุงกุสินารา เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เหล่าภิกษุผู้เป็นปุถุชนตลอดจนเทวดาก็พากันร้องไห้คร่ำครวญ ภิกษุผู้ปราศจากราคะก็ปลงธรรมสังเวช ท่านพระอนุรุทธเถระจึงแสดงธรรมมีกถาเกี่ยวกับสามัญญะลักษณะแห่งสังขารทั้งหลาย เพื่อบรรเทาความเศร้าโศกนั้นตลอดคืน เวลาต่อมาท่านพระอนุรุทธเถระจึงให้ท่านพระอานนท์เถระ ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานแห่งพระตถาคตเจ้าแก่มัลลกะกษัตริย์ทั้งหลาย พระอานนท์เถระได้ทำตาม เมื่อมัลลกะกษัตริย์ได้สดับข่าวนั้นก็พากันกรรแสงด้วยความโศกเศร้าเสียใจ จากนั้นได้เสด็จไปสักการะพระบรมศพของพระพุทธองค์ และบูชาพระบรมศพตลอด ๖ วัน ส่วนในวันถว้น ๗ มัลลกะกษัตริย์ให้นำพระบรมศพออกไปทางทิศใต้พระนคร เพื่อที่จะประกอบพิธีกรรมถวายพระเพลิง แต่ไม่สามารถยกไปได้ เพราะเทวดามีประสงค์จะให้ทำพิธีถวายพระเพลิงที่มกุฏพันธนเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือพระนคร มัลลกะกษัตริย์จึงได้ยอมให้ทำตามนั้น พระอานนท์เถระจึงถวายพระพรให้ปฏิบัติเหมือนกับที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าจักรพรรดิ มัลลกะกษัตริย์ก็ได้ทำตามนั้นคือให้ใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพ แล้วก็ห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้ครบ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็ก เติมด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมทั้งสิ้น แล้วจึงถวายพระเพลิงพระบรมศพ จากนั้นจึงสร้างพระสถูปไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง เพื่อให้ชนทั้งหลายได้พากันนำดอกไม้ของหอมมาบูชาถวายอภิวัต

พิธีกรรมการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระญาติและสาวกไปจัดที่ทำพิธีกรรมฌาปนกิจสมัยนั้น ตรัสสั่งให้ท่านพระมหากัสสปเถระไปจัดเตรียมสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา พระพุทธองค์จึงทรงยกพระเศียรพระพุทธบิดาขึ้นแล้วสรงพระบรมศพด้วยสุคนธาวารีตามขัตติยะประเพณีทุกประการ แล้วทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่หีบแก้วทรงยกไปสู่ฌาปนสถานด้วยพระองค์เอง อัญเชิญพระบรมศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วทรงจุดพระเพลิง บนเชิงตะกอนนั้น เมื่อกิจทุกอย่างแล้วพระพุทธองค์พร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ก็เสด็จกลับ ข้อสังเกตในพิธีกรรมถวายพระเพลิงพระพุทธบิดา ว่าเมื่อนำพินมากองทำเป็นกองพอน จากนั้นก็นำพระบรมศพ

^{๔๕} สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๖), หน้า ๓๑๓-๓๖๖.

ไปสร่งน้ำ และห่มพระบรมศพด้วยผ้าขาว หลังจากนั้นบรรจุพระบรมศพนั้นลงในโลงทำพิธีถวายพระเพลิงโดยไม่มีพิธีกรรมอย่างอื่นได้อีกเลย

พิธีกรรมงานศพนางสิริมา หลังจากทีนางสิริมาได้ถึงแก่กรรมลงแล้ว ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิริมานั้นนอนในป่าช้าแล้วให้รักษาไว้ไม่ให้กาและสุนัขมากัดกินได้ พระราชาได้ทรงทำตามรับสั่งแล้ว ในวันที่ ๔ สรีระพองขึ้นอืด หมู่นอนใต้ขอนไขศพของนาง พระราชาทรงให้พวกราชบุรุษดีกลองประกาศในพระนครให้คนทั้งหลายยกเว้นเด็ก ๆ มาดูศพนางสิริมา หากไม่มาจะถูกปรับ ๘ กหาปณะและได้ส่งพระราชสาสน์ไปยังพุทธสำนักทูลนิมนต์ พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเสด็จมาทอดพระเนตรศพนางสิริมา พระพุทธองค์จึงพาหมู่ภิกษุไปยังป่าช้าแล้วทรงแสดงอสุภกรรมฐานเนื่องด้วยศพของนางสิริมานั้น หลังจากนั้นจึงเป็นพิธีฌาปนกิจศพของนางตามประเพณีต่อไป^{๔๖}

สรุปได้ว่า พิธีฌาปนกิจในสมัยพุทธกาลทั้งสองท่าน ยกเว้นพระพุทธเจ้า นอกเหนือจากนั้นก็ทำพิธีแบบง่าย ๆ คือหลังทำพิธีฌาปนกิจเสร็จแล้วจะนำอัฐิธาตุของท่านเหล่านั้นไปบรรจุไว้ในพระสถูปเพื่อให้พุทธบริษัทได้สักการบูชาอันจะเป็นประโยชน์สุขแก่ผู้สักการะบูชาตลอดกาลนานเพียงเท่านั้น เพียงแต่กรณีของนางสิริมาที่มีการแสดงอสุภกรรมฐานด้วย จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้ภิกษุหนุ่มผู้ที่ยังต้องศึกษาที่กำลังหลงในรูปของนางสิริมานั้น ให้ได้เข้าใจความเป็นจริงของชั้น ๕ แต่คนเหล่านั้นก็ได้ประโยชน์ไปด้วย

๒.๖ แนวคิดการจัดพิธีกรรมงานศพในสังคมไทย

ด้วยความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ที่เรียกว่าการปลงศพ จึงเป็นส่วนหนึ่งในสังคมมนุษย์ ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมนั้น นอกจากจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคติ ความเชื่อด้านปรัชญาและศาสนาแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงควมมีวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมได้อย่างชัดเจนอีกด้วย สำหรับการประกอบพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องการปลงศพในสังคมไทยนั้น นับว่ามีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ซึ่งได้รับการพัฒนารูปแบบให้มีความละเอียดและซับซ้อนขึ้นตามความเจริญของสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่คติความเชื่อในพระพุทธศาสนาได้ แพร่หลายเข้าสู่สังคมไทย ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว นอกจากจะเป็นการรำลึกถึงผู้วายชนม์ด้วยความเคารพ

^{๔๖} พระมหาวีระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

รักยิ่งแล้ว ยังเป็นการเจริญสติให้แก่บุคคลทั้งหลายทั้งญาติสนิทและมิตรสหายให้ได้รำลึกถึงการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าอย่างแท้จริงอีกด้วย^{๔๗}

การขุดค้นพบทางโบราณคดีของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ส่วนใหญ่นอกจากจะพบรูปแบบการฝังศพมนุษย์ในท่านอนแบบเหยียดยาวและท่านอน แบบงอเข้าแล้ว ยังมีการขุดค้นพบสิ่งของเครื่องใช้ที่นิยมฝังไว้กับร่างผู้ตาย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือหินขัด ภาชนะดินเผา เครื่องรางเครื่องประดับอีกด้วย และในขณะเดียวกัน ในแหล่งโบราณคดีบางแห่งยังพบว่ามีการใช้ดินสีแดง ซึ่งเป็นธาตุประกอบของเหล็กที่อยู่ในดินมาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมการปลงศพเพื่อแทนเลือด ด้วยถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและพลัง ซึ่งจากการสำรวจแหล่งโบราณคดี โดยเฉพาะในประเทศไทย พบหลักฐานการใช้ดินสีแดงในพิธีกรรมของมนุษย์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก เช่นการนำดินเทศมาบดผสมน้ำหรือยางไม้หรือไขสัตว์เพื่อวาดลงบนผนังถ้ำเพิงผาหรือบนภาชนะดินเผา หรือการนำดินเทศมาผสมเป็นสีเพื่อทาลงบนผิวหม้อหรือภาชนะอันเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในชีวิตประจำวันของมนุษย์สมัยนั้น และเมื่อพวกเขาสิ้นชีวิตลงก็ได้มีแนวคิด ที่จะนำสิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นฝังรวมไปกับศพด้วย^{๔๘}

แนวคิดอันว่าด้วยคติความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายและการเกิดใหม่มีความ ซับซ้อน มากยิ่งขึ้น เมื่อมนุษย์รู้จักการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์และเริ่มปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ อย่างถาวรในบริเวณต่างๆ โดยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดง ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามนุษย์สมัย โลหะ ซึ่งรู้จักการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งให้ความสำคัญต่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เริ่มมีคติความเชื่อเรื่องการนับถือธรรมชาติ โดยเฉพาะผืนดินซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและการเจริญเติบโตของพืช ว่าเป็น ศูนย์กลางในการดำรงอยู่ของชีวิตจนเกิดความคิดในเรื่องแม่พระธรณีที่ปรากฏอย่างแพร่หลาย ในดินแดนอุษาคเนย์ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับจากอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยสังคมชาวอุษาคเนย์ส่วนใหญ่เชื่อว่า การนำศพไปฝังไว้ใต้ดินเปรียบเสมือนการกลับคืนสู่ครรภ์ของพระแม่ธรณีหรือท้องของแม่ผู้ให้กำเนิด จากการขุดค้นหลักฐานโบราณคดีที่แหล่งโบราณคดี บ้านเชียง นอกจากจะพบรูปแบบการฝังศพ ร่วมกับสิ่งของเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องประดับต่างๆ แล้วยังพบว่ามีกลบข้าวผสมอยู่ในเนื้อดินที่ฝังศพผู้ตายด้วย ซึ่งนอกจากจะ

^{๔๗} เสถียร โกเศศ, ความตาย, (กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๓๑), หน้า ๔๗.

^{๔๘} บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสาน และเกร็ดโบราณคดีอีสาน, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลัง นานาวินิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๙-๑๘๒.

เป็นหลักฐานที่ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้รู้จักการเพาะปลูกข้าวเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังสะท้อนคติความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายและการกลับมาเกิดใหม่อีกด้วย^{๔๙}

ในขณะเดียวกันยังพบรูปแบบการปลงศพที่สะท้อนแนวคิดเรื่องการกลับมาเกิดใหม่ โดยการฝังศพในภาชนะทรงหม้อหรือไห ซึ่งพบอย่างหลากหลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ล้วนแล้วแต่สะท้อนแนวคิดการกลับคืนสู่ครรภ์มารดา มีการพบรูปแบบการปลงศพในลักษณะดังกล่าวในแหล่งโบราณคดีต่างๆ ทั้งที่เวียตนาม กัมพูชา ลาว คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย มีการพบรูปแบบการปลงศพดังกล่าวในวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ โดยปรากฏหลักฐานการฝังศพในภาชนะดินเผาแบบมีฝาปิดจากแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอกะสกรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด อายุราว ๒,๖๐๐-๑,๘๐๐ ปีมาแล้ว

จากรูปแบบการปลงศพในหม้อมีฝาปิดหรือในไหนี้เองทำให้สันนิษฐานได้ว่า เป็นแนวคิดที่นำไปสู่การปลงศพในรูปแบบของโกศและสตูบในเวลาต่อมา สอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวของ เอเดรียน สนีดกราส นักวิชาการชาวตะวันตก ที่ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับสัญลักษณ์เรื่องครรภ์ที่ปรากฏผ่านสตูบไว้ว่า โครงสร้างส่วนใหญ่ของรูปทรงสตูบอินเดียจะเป็นรูปโดมครึ่งวงกลมผ่าซีก ทั้งยังได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า ในทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโดมนี้นี้ว่า ครรภ์ ตัวอ่อน ภาชนะ พระสตูบทั้งองค์จึงมีนามว่าธาตุครรภ์ อันมีความหมายถึงที่บรรจุนิธิ

จากรูปแบบการปลงศพของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งแบบที่ฝังร่วมกับภาชนะดินเผาหรือเครื่องประดับหรือการฝังในภาชนะดินเผาแบบมีฝาปิดหรือไห ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายและการกลับมาเกิดใหม่ อันมีพื้นฐานบนความเชื่อเรื่องการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษหรือวิญญาณในธรรมชาติ เช่น พระแม่ธรณี ก่อนที่จะพัฒนารูปแบบการปลงศพที่มีระเบียบแบบแผนซับซ้อน ยิ่งขึ้นภายหลังจากที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธในเวลาต่อมา^{๕๐}

พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพในสังคมไทยนั้นมีประวัติความเป็นมายาวนาน ขั้นตอนต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติมีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และธรรมเนียม ปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกัน ในปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในงานศพ ของชาวไทยที่นับถือพุทธ

^{๔๙} สุพัฒน์ อนนท์จารย์, *ปริศนาปรัชญาธรรมในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.ลูกธรรมภักดี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.

^{๕๐} ปราณี วงษ์เทศ, *พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๗.

ศาสนาได้มีการตัดทอนลงไปตามความเหมาะสม แต่ยังคงรักษาหัวใจของขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่ศรัทธาเคารพรักและเทิดทูน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ งานศพที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ของพระมหากษัตริย์ จึงเป็นเกียรติยศแก่ผู้วายชนม์ และบรรดาลูกหลานญาติมิตรอย่างที่สุดในสังคมไทย^{๕๑}

ทุกชีวิตที่เกิดมาต้องตกอยู่ในสังสารวัฏ หนีไม่พ้นคติธรรมไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วย่อมดับไปในที่สุดต้องพบกับอริยสัจอันมีเกิด แก่ เจ็บ และตาย และเมื่อชีวิตดับสิ้นไป สิ่งที่เหลือไว้ให้คนข้างหลังได้รำลึกถึงมีเพียงวิบากกรรมที่ผู้คนได้กระทำเท่านั้น สำหรับคนที่ยังมีชีวิต สิ่งที่จะมอบให้แก่ผู้วายชนม์ได้ในทางปฏิบัติคือ การประกอบพิธีกรรมงานศพ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู สิ่งสำคัญยิ่งกว่านั้นที่คนเป็นควรจะได้รับจากงานศพคือปรัชญาหรือแนวคิดการจัดพิธีกรรมงานศพตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และแนวคิดการจัดพิธีกรรมในการจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นโดยมีแนวคิดในหลายวิธีด้วยกัน คือ การนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิ ดิบ การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญตามลำดับ ดังนี้

๑) แนวคิดในการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิ ดิบ

เพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา สัตว์ป่า ดังกรณีบุตรของนางกิสาคโคตรมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหาหมอเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่งแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงแนะนำให้นำร่างไปหาแม่ลิตพันธุ์ผักกาดจากเรือนของคนที่ไม่ได้ใคร่เคยตาย นางเที่ยวตระเวนถามหาแม่ลิตพันธุ์ ผักกาดนั้น ผลที่สุดก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่าช้า กรณีศพสามีของนาง ปฏาจารา เมื่อนางไปพบว่าสามีของนางนอนตายอยู่โดยถูกงูกัดตาย ก็ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการศพ คงปล่อยไว้ ณ ที่นั้นโดยปล่อยให้เปื้อนอาหารของสัตว์หรือเน่าเปื้อนไป วิธีการนี้เป็นวิธีการของคนที่มีฐานะยากจนเพราะไม่มีเงินทองในการดำเนินการ

๒) แนวคิดในการนำศพไปฝังดิน

กรณีของนางวิสาขาอุบาสิกา นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทตติให้ดูแลภิกษุสงฆ์ ในเรือนแทนตนเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝังวิธีการนี้เป็นวิธีการที่ชนชั้นผู้มีฐานะจะดำเนินการกันเพราะถือว่าการเก็บศพไว้ด้วยการฝังยังเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดถึงผู้ตายอยู่

^{๕๑} ดนัย ไชโยธธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๒๓.

๓) แนวคิดในการนำศพไปเผา

การนำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าจ้างสัปเหร่อทำหน้าที่ในการเผา เช่น กรณีของสังกิจจะสามเณร สามเณรของพระสารีบุตร เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้องมารดาได้ทำกาละเมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่ เนื้อส่วนที่เหลือไหม้ไปเว้นแต่เนื้อท้อง พวกสัปเหร่อยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอนแขงด้วยหลาวเหล็กในที่ ๒ - ๓ แห่ง ปลายหลาวเหล็กกระทบตาของทารก พวกสัปเหร่อแขงเนื้อท้องอย่านั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่านปกปิดด้วยถ่านนั้นแลแล้วหลีกหนีไป เนื้อท้องไหม้แล้ว ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่าน ในวันรุ่งขึ้นสัปเหร่อมาด้วยคิดว่าจะดับเชิงตะกอน เห็นทารกนอนอยู่จึงอุ้มเด็กนั้นนำไปภายในบ้าน ซึ่งเด็กคนนั้นก็คือสังกิจจะสามเณร

กรณีของพระมหากาล พระมหากาลพิจารณาศพกุลธิดา กุลธิดาคนหนึ่ง ได้ทำกาละในเวลาเย็น ซึ่งยังมีทันเหี่ยวแห้งซุบซิด เพราะพยาธิกำเริบขึ้นในครู่เดียวนั้น พวกญาติห้ามศพกุลธิดานั้นไปสู่ป่าช้าในเวลาเย็น พร้อมด้วยเครื่องเผาต่างๆ มีพินและน้ำมันเป็นต้น ให้ค่าจ้างแก่หญิงเฝ้าป่าช้าด้วยคำว่า “ จงเผาศพนี้ ” แล้วมอบศพให้แล้วหลีกไป นางเปลื้องผ้าห่มของกุลธิดานั้นออกแล้วเห็นสร้อยซึ่งตายเพียงครู่เดียวนั้นแสนประณีตมีสีดังทองคำจึงคิดว่า “ อารมณ์นี้ควรจะต้องแสดงแก่พระผู้เป็นเจ้า ” แล้วไปไหว้พระเถระให้ไปพิจารณาเมื่อพระเถระพิจารณาตั้งแต่ฝ่าเท้าถึงปลายผมแล้วพูดว่า “ นางพึงใส่รูปนั้นในไฟ ในกาลที่รูปนั้นถูกเปลวไฟใหญ่ลุกแล้วจึงบอกแก่ข้าพเจ้า เมื่อนางทำอย่างนั้นจึงแจ้งแก่พระเถระ พระเถระไปพิจารณาในที่ที่ถูกเปลวไฟกระทบแล้วๆ สีแห่งสร้อยได้เป็นดังแม่โคต่างเท้าทั้ง ๒ หักห้อยลง มือทั้งสองกำเข้า หน้าผากได้มีหนังปกแล้ว พระเถระพิจารณาว่า “ สร้อยนี้เป็นธรรมชาติทำให้ไม่วายกระสันแก่บุคคลผู้ดูแลอยู่ในบัดเดียวนี้อย่างไร แต่บัดนี้กลับถึงสิ้นถึงความเสื่อมไปแล้ว ” เมื่อพิจารณาถึงความสิ้นและความเสื่อมอยู่กล่าวคาถาว่า “ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข ” เจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย วิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะพึงทำสำหรับศพของผู้ที่มีฐานะดีมีเงินสำหรับจ้างสัปเหร่อให้ทำการเผา

๔) แนวคิดในการนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา

การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา อย่างกรณีการจัดการพระศพของพระเจ้าสุทโธทนะ กรณีของพาหิยะทวารุจิริยะ ผู้บรรลุอรหัตขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิตพระพุทธร่องควมรับสั่งให้เผาแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชาและกรณีการจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธร้อยของเจ้ามัลลกะกษัตริย์และคณะสงฆ์ ก็มีการถวายพระเพลิงแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนรุ่นหลังสักการบูชา วิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะพึงทำสำหรับศพของผู้ที่เป็นนักบวชหรือผู้นำทางศาสนาหรือบรรดาพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลาย หรืออาจจะรวมถึงผู้ที่มีฐานะทั้งหลายด้วย

๕) แนวคิดในการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ

การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำคงคา วิธีการนี้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาจากศาสนาฮินดู พราหมณ์ ในกรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพนั้นพระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือการพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและการเห็นความไม่แน่นอนของสังขารดังมีบทพิจารณาว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จะจกปราศจากวิญญาณถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น” การจัดการเกี่ยวกับศพถือเป็นเรื่องของชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรมเท่านั้นไม่ได้มีการนำพิธีการอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริงไม่เศร้าโศกหันมาทำบุญอุทิศให้ดีกว่าการมานั่งร้องไห้หาคนที่จากไป^{๕๒}

สรุปได้ว่า ในเรื่องของแนวคิดการจัดพิธีกรรมในการจัดงานศพนั้น เป็นเรื่องของความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป ในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นโดยที่มีแนวคิดในหลายวิธีด้วยกัน เช่น การนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิติดิ การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญตามลำดับ เนื่องมาจากว่าทุกชีวิตที่เกิดขึ้นมาต้องตกอยู่ในสังสารวัฏ หนีไม่พ้นคติธรรมไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วย่อมดับไปในที่สุดต้องพบกับอริยสัจอันมีเกิด แก่ เจ็บและตาย และเมื่อชีวิตดับสิ้นไปสิ่งที่เหลือไว้ให้คนข้างหลังได้รำลึกถึงมีเพียงวิบากกรรมที่ผู้นั้นได้กระทำเท่านั้น สำหรับคนที่ยังมีชีวิต สิ่งที่จะมอบให้แก่ผู้วายชนม์ได้ในทางปฏิบัติคือ การประกอบพิธีกรรมงานศพเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู สิ่งสำคัญยิ่งกว่านั้นที่คนเป็นควรจะได้รับจากงานศพคือปรัชญาหรือแนวคิดการจัดพิธีกรรมงานศพตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๒.๗ รูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมไทย

พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพในสังคมไทยนั้นมีประวัติความเป็นมายาวนาน ขึ้นตอนต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติมีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และธรรมเนียมปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกัน ในปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในงานศพของชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาได้มีการดัดทอนลงไปตามความเหมาะสม แต่ยังคงรักษาหัวใจของขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่ศรัทธาเคารพรักและเทิดทูน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ งานศพที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ของพระมหากษัตริย์ จึงเป็น

^{๕๒} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

เกียรติยศแก่ผู้วายชนม์และบรรดาลูกหลานญาติมิตรอย่างที่สุดในสังคมไทย และเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันและร่วมพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องโดยแบ่งได้ดังนี้

- ๑) พิธีกรรมในวันตาย
- ๒) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล
- ๓) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ
- ๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ

พิธีกรรมในงานศพทั้ง ๔ จะมีคตินิยมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ แทบจะทุกขั้นตอน เป็นการสวดแทรกทั้งปรีชาธรรมและเกร็ดตามประเพณีของแต่ละท้องถิ่นเพราะพิธีกรรมบางขั้นตอนของคนแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งพิธีกรรมบางอย่างที่เคยมีในอดีตก็ได้เลิกปฏิบัติไปตามความเหมาะสมของแต่ละยุคสมัย ปัจจุบันเมื่อมีผู้เสียชีวิตต้องดำเนินการตามกฎหมายคือการแจ้งตาย ถ้าถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะออกใบรับรองแพทย์ให้ แล้วนำไปแจ้งสำนักงานเขต หรืออำเภอเพื่อขอรับใบมรณบัตร แต่โรงพยาบาลส่วนใหญ่รับดำเนินการเรื่องนี้ให้จนเสร็จเรียบร้อย ถ้าถึงแก่กรรมที่บ้านต้องแจ้งตายกับตำรวจเพื่อออกใบรับรองการตายและนำไปแจ้งเพื่อขอใบมรณบัตร ภายใน ๒๔ ชั่วโมง ถ้าถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุหรือถูกฆาตกรรม เจ้าบ้านหรือผู้พบศพต้องแจ้ง ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อทำการชันสูตรศพ เมื่อแพทย์ตรวจชันสูตรศพแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะต้องขอหลักฐานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ พร้อมทั้งขอใบชันสูตรศพจากแพทย์เพื่อนำไปแสดงต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่นในการขอใบมรณบัตร ส่วนใหญ่จะดำเนินการตามกฎหมายและจัดการเรื่องพิธีกรรมงานศพไปพร้อมกัน

๑) พิธีกรรมในวันตาย

ธรรมเนียมของการจัดพิธีศพของสังคมไทยนั้น เพื่อแสดงความกตัญญู ความเคารพนับถือต่อผู้วายชนม์ ครอบครัวและญาติมิตรจึงพร้อมใจกันจัดพิธีกรรมสำหรับศพเป็นอย่างดี เพื่อแสดงความอาลัยรักเป็นครั้งสุดท้าย และเพื่อสืบทอดจารีตประเพณีในงานศพที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาแต่ครั้งโบราณ สิ่งแรกที่ต้องทำให้ผู้ตายคือการอาบน้ำศพ ซึ่งเป็นหน้าที่ของลูกหลานหรือญาติสนิท แต่ปัจจุบันคนส่วนใหญ่มักสั่นใจที่โรงพยาบาล ซึ่งสถานที่ไม่เอื้อต่อการอาบน้ำทำความสะอาดทั่วร่างกาย จึงไม่มีการอาบน้ำให้ศพแบบดั้งเดิม มีเพียงการล้างหน้าเช็ดตัวเพื่อทำความสะอาด จากนั้นญาติจะแต่งตัวให้ผู้ตาย โดยสวมเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบหรือแต่งด้วยชุดเครื่องแบบเต็มยศ ไม่มีการแต่งตัวศพตามความเชื่อแบบเดิมก่อน ประพรมน้ำอบไทยให้กลิ่นหอม หรือหากญาติมีความประสงค์โรงพยาบาลบางแห่งมีการแต่งหน้าศพให้ด้วย โดยเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล อาสาสมัคร หรือช่างแต่งหน้ามืออาชีพ ระหว่างนั้นญาติติดต่อกันว่าจะนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลพร้อมทั้งนิมนต์พระ ๑ รูป

มาทำพิธีเพื่อเคลื่อนศพไปวัดหรือโรงพยาบาลบางแห่งดำเนินการให้เสร็จสรรพ ตั้งแต่นิมิตพระ และจัดรถเคลื่อนศพไปวัด^{๕๓}

ถ้าผู้ถึงแก่กรรมเป็นผู้ที่อยู่ในเกณฑ์สามารถขอรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ต้องแจ้งไปยังต้นสังกัดของผู้นั้นแล้วเดินเรื่องไปยังกองพระราชพิธีสำนักพระราชวัง เพื่อขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศ ต่อไป

๑) การรดน้ำศพ

เมื่อนำศพมาถึงศาลาวัด นำศพนอนหงายหันด้านขวามือหรือด้านปลายเท้า ของศพให้อยู่ทางผู้ที่มาแสดงความเคารพ ใช้ผ้าแพรคลุมตลอดร่างแต่เปิดหน้าและมือขวาไว้ มีหมอนใบเล็กๆ รองมือขวา มีภาชนะรองน้ำอยู่ด้านล่าง ก่อนเริ่มพิธี เจ้าภาพหรือผู้อาวุโสเป็นผู้จุดไฟเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แล้วจุดไฟเครื่องทองน้อยหรือธูปเทียน ทางด้านศีรษะศพ แล้วเริ่มพิธีโดยนำน้ำหอมรดมือขวาของศพ

สำหรับการรดน้ำหลวงอาบศพ เมื่อแซกรดน้ำศพหมดแล้ว ประธานในพิธีเป็น ผู้แทนรดน้ำศพด้วยน้ำหลวงอาบศพ ก่อนจะรับน้ำหลวงจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ต้องถวายคำนับไปทางทิศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ ๑ ครั้ง เมื่อรับแล้วให้รดน้ำหลวงอาบศพ โดยเทตรงบริเวณหน้าอกศพ จากนั้นถวายความเคารพในทิศทางเดิมเป็นอันเสร็จพิธี ไม่นิยมให้ผู้ใดมารดน้ำศพอีกต่อไป

โดยปกติผู้ที่จะไปรดน้ำศพ มักจะเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับผู้ตายและปรารณา จะเห็นกันเป็นครั้งสุดท้ายเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไป ยิ่งถ้าผู้ตายเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีคนรู้จักนับหน้าถือตา เจ้าภาพมักจะจัดศพเพื่อให้คนรู้จักกันหรือเคารพนับถือกันไปรดน้ำศพ เมื่อไปถึงควรจะต้องทักทายและแสดงความเสียใจกับเจ้าภาพ จากนั้นจึงนั่งคอยในที่ที่เจ้าภาพเตรียมไว้ เมื่อเจ้าภาพเชิญจึงเข้าไปในบริเวณที่ศพตั้งอยู่ทำความเคารพศพ เทน้ำอบไทยที่เจ้าภาพเตรียมไว้ลงบนฝ่ามือของศพขอโหสิกรรมจากนั้นก็กลับไปนั่งที่เดิม แยกบางรายเมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้วกลับเลย บางรายอยู่สวดพระอภิธรรมศพต่อไปในตอนกลางคืน

๒) การนำศพลงหีบ

พิธีกรรมหลังจากการรดน้ำศพคือ การนำศพลงหีบ สำหรับศพที่ได้รับพระราชทาน โกศหรือหีบหลวง ทางเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนประเพณีนิยมของราษฎรเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของวัด ซึ่งเริ่มตั้งแต่การมัดตราสังศพและการเบิกโลง ปัจจุบันทั้งสองพิธีกรรมนี้ได้ลดขั้นตอนแบบดั้งเดิมลงไป เพราะโดยส่วนมากเป็นความประสงค์ของญาติที่ไม่ต้องการ

^{๕๓} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์พันพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๔.

ความยุ่งยาก แต่ถ้าญาติต้องการทำแบบเดิม มีไม้ปากกา กุ้งพล่าปลาหมึก รูปเทียนสายสิญจน์ สามารถทำได้

การอาบน้ำและแต่งตัวศพ ในสมัยก่อนการอาบน้ำศพเป็นการอาบน้ำทั้งตัว โดยตม้น้ำด้วยหม้อดินใส่ใบไม้ โดยใช้ใบส้มป่อยหรือใบมะขาม อาบน้ำอุ่นก่อนแล้วตามด้วยน้ำเย็น ฟอกด้วยมะกรูดให้สะอาด ใช้ขมิ้นชันสดกับผิวมะกรูดตำปนกัน คั้นเอาน้ำทาให้ทั่วศพ จากนั้นนุ่งผ้าให้ศพ เอาชายพกไว้ข้างหลัง แล้วนุ่งทับข้างนอกอีกโดยเอาชายพกไว้ข้างหน้า สวมเสื้อโดยเอากระดุมไว้ด้านหลัง ถ้าไม่สวมเสื้อใช้ผ้าขาวห่มเฉียงบ่า แล้วจึงหิวนม^{๕๔}

การมัดตราสังศพ เหลือเพียงใช้ด้ายสายสิญจน์มัดมือศพที่พนมไว้เหนือหน้าอก นำดอกไม้รูปเทียนวางด้านบน จากนั้นยกผ้าขาวที่ปูรองตัวศพ ยกศพลงโลง เริ่มพิธี เบิกโลงโดยใช้มีดหมอสับปากโลง ๓ ครั้ง พร้อมกับถามว่า “บ้านนี้เป็นบ้านของใคร” ญาติจะตอบชื่อผู้ตาย จากนั้นพรมน้ำมนต์ธณีสาร เจ้าภาพนำเงินใส่พานวางในโลงเป็นการขอซื้อที่ให้ศพอยู่ แล้วนำเงินนั้นไปถวายวัด เมื่อทำพิธีเรียบร้อย ญาติคลุมผ้าแพรบนร่างผู้ตาย เจ้าหน้าที่วัดจะดึงเส้นด้ายที่มัดมือศพออกมานอกโลงสำหรับใช้ตอนบังสุกุล แล้วจึงปิดฝาโลง มีผ้าขาว สายสิญจน์ และดอกไม้รูปเทียน วางบนฝาโลงด้านศีรษะของศพ ปัจจุบันวัดหลายแห่งไม่มีพิธีการเบิกโลง น้ำมนต์ธณีสารไม่ทำ ไม้ปากกาไม่มี ส่วนมัดศพ ถ้าหุ่นใหญ่ยังมีการมัดคอ หน้าอก และปลายเท้าไม่ให้ร่างขยาย ต้องดูตามร่างของผู้ตาย บางพื้นที่ไม่ใช้ดอกไม้วางบนมือศพหรือตรงฝาโลงเพื่อไม่ให้เกิดความชื้น

๓) การตั้งศพ

เมื่อบรรจุศพใส่โลงเรียบร้อยแล้ว จากนั้นเป็นการตั้งศพ ตามความเชื่อจะตั้งศพ โดยหันหัวโลงไปทางทิศตะวันตกเสมอ ถือว่าการนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกเป็นการ นอนอย่างผี หันหัวไปทางทิศตะวันออกเป็นการนอนอย่างคน แต่ปัจจุบันการตั้งศพไว้ ที่ศาลาวัด ยึดถือตามที่ตั้งของโต๊ะหมู่บูชา โดยหันศีรษะศพไปทางพระพุทธรูป

๔) การตามไฟศพ

เมื่อตั้งศพเรียบร้อยแล้ว จะจุดตะเกียงไว้ปลายเท้าศพ แต่ปัจจุบันศาลาวัดบางแห่งติดเครื่องปรับอากาศ กลิ่นน้ำมันก๊าดและควันไฟอาจรบกวนและก่อมลพิษได้ บางวัดจะให้จุดตะเกียงไฟไว้นอกศาลา ตามไฟศพเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรมในวันตาย ซึ่งคนในครอบครัวได้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามจารีตประเพณีที่ยึดถือกันมาเพื่อทำสิ่งดีๆ แก่ผู้ตาย จากนั้นญาติมิตรและผู้รู้จักมักคุ้นกับผู้ตาย จะได้มาร่วมแสดงความอาลัยและเคารพศพในการสวดพระอภิธรรมศพต่อไป

^{๕๔} เสฐียร โกเศศ, ความตาย, หน้า ๕๕.

ไฟหน้าศพ ในสมัยก่อนใช้มะพร้าวซีกหนึ่ง บางท้องถิ่นใส่เกลือด้วยบรรจุในกะลาเติมน้ำมันมะพร้าวเป็นเชื้อไฟ ทางอีสานใช้ด้ายดิบพันเป็นเกลียวทำไส้ มีภาชนะบรรจุข้าวเปลือกกรองกะลามะพร้าว เป็นคติธรรมว่าเมื่อหัวนกล้างในนาต้นกล้าย่อมโตเป็นต้นข้าว จะไม่กลายเป็นต้นหญ้าแน่นอน เหมือนการทำบุญย่อมได้บุญจะไม่เปลี่ยนเป็นบาปเช่นกัน^{๕๕}

๒) พิธีกรรมในการตั้งศพบำเพ็ญกุศล

๑) การสวดพระอภิธรรมศพ

การตั้งศพบำเพ็ญกุศลของชาวไทยในแต่ละท้องถิ่นนั้นแตกต่างกัน คนในเมืองไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพมหานครหรือสังคมเมืองในต่างจังหวัด จะตั้งศพที่ศาลาวัด แล้วเจ้าภาพและแขกผู้ร่วมงานจะไปฟังสวดพระอภิธรรมในงานศพที่วัดในตอนเย็น สำหรับชนบทส่วนใหญ่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม ในตอนเย็นและนิมนต์พระมาฉันภัตตาหารในตอนเช้า ซึ่งถือเป็นโอกาสที่เจ้าภาพและผู้ร่วมงานจะได้ทำทานสร้างบุญบารมี ทางเหนือนอกจากจะสวดพระอภิธรรมแล้ว ยังมีเทศน์ตามคัมภีร์พื้นเมือง บางแห่งนิยมสวดสัยาแทนสวดพระอภิธรรม ซึ่งเป็นการสวดของพระสงฆ์ล้านนา โดยเฉพาะในภาคอีสานเรียกวันตั้งศพบำเพ็ญกุศลว่า “วันเฮือนดี” ชาวบ้านมาอยู่ที่บ้านเจ้าภาพ ทั้งมาอยู่เป็นเพื่อนและช่วยทำอาหารเลี้ยงผู้คนที่มาร่วมงานสวดศพ ซึ่งอยู่หน้าเตาถ่านตลอดวันและทั้งคืน ไม่ว่าจะตั้งศพไว้ที่วัดหรือที่บ้าน เจ้าภาพต้องเตรียมเครื่องไทยธรรมเพื่อถวายพระ และผ้าบังสุกุลสำหรับทอดผ้า จะเป็นผ้าไตรหรืออย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่กำลัง มีปัจจัยถวายตามกำลังศรัทธา มีการเลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาร่วมงาน ถ้าผู้ตายเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ มีผู้นับหน้าถือตา มักมีการจองเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศล เรียกว่าเจ้าภาพสวดศพ

เมื่อพระสงฆ์ ๔ รูปมาถึง เจ้าภาพกราบพระพุทธรูปและจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วจุดธูปเทียนที่เครื่องทองน้อย กราบศพเพียงครั้งเดียว ก่อนอาราธนาศีล สมาทานศีล และฟังพระสวดพระอภิธรรมแล้วจึงทอดผ้าบังสุกุล เมื่อพระบังสุกุลจบจึงถวายไทยธรรม ดอกไม้ธูปเทียน และใบปวารณาจำนวนเงินแล้วกรวดน้ำ บางวัดอาจให้มีการถวายเครื่องไทยธรรมดอกไม้ธูปเทียนก่อนการทอดผ้าบังสุกุลเพื่อสะดวกต่อเจ้าภาพที่อายุมาก จะได้ไม่ต้องมานั่งคุกเข่าหลายครั้ง พิธีกรรมนี้มีจุดประสงค์เพื่อจะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายเป็นสำคัญ และเพื่อให้เจ้าภาพญาติมิตรและคนอื่น ๆ ร่วมแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตา แสดงความรัก ความเคารพนับถือที่มีต่อผู้วายชนม์

โดยปกติการสวดพระอภิธรรมศพหรือสวดศพ มักจะเป็นงานทำบุญ ๗ วัน หรืองานสวดศพในตอนกลางคืน เมื่อไปงานสวดศพควรมีพวงหรีดไปด้วย เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงความ

^{๕๕} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, หน้า ๙๔.

เศร้าโคกแก่เจ้าภาพ อย่างไรก็ตามเรื่องการนำพวงหรีดไปร่วมงานสวดศพนี้ ควรจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมด้วย เมื่อพบเจ้าภาพให้มอบพวงหรีดแก่เจ้าภาพทักทายแสดงความเสียใจ จากนั้นเข้าไปยังศาลาตั้งศพ กราบพระพุทธรูปแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง คลานเข้าไปเคารพศพโดยจุดธูป ๑ ดอก ยกมือพนมมือขอโหสิกรรม

การสวดพระอภิธรรมเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย กล่าวคือเมื่อมีบุคคลใดถึงแก่กรรมผู้เป็นญาติหรือคนใกล้ชิดจะจัดให้มีการสวดพระอภิธรรมเพื่อบำเพ็ญกุศลให้กับผู้วายชนม์ สำหรับผู้สิ้นชีวิตที่มีฐานันดรศักดิ์ชั้นยศหรืออยู่ในหลักเกณฑ์เทียบเคียงยศพระราชนิกุล แก่พระศพของสำนักพระราชวัง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นกรณีพิเศษนั้น จะได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานุเคราะห์ พระอนุเคราะห์ ในการสวดพระอภิธรรมศพ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในงานดังกล่าวนี้ เรียกว่าพระพิธีธรรม ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งเฉพาะพระสงฆ์ในพระอารามหลวง ปัจจุบันนี้มี ๑๐ พระอาราม ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดราชสิทธิาราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดอนงค์าราม วัดสระเกศ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดประยุรวงศาวาส^{๕๖}

เมื่อเข้าไปในศาลาตั้งศพไม่ควรที่จะไหว้ศพเลยโดยไม่ไหว้พระ หรือมิฉะนั้นก็เข้าไหว้ศพทั้งๆที่พระสงฆ์ยังสวดมนต์อยู่และบางคนเมื่อไม่มีคนจุดธูปส่งให้ก็นั่งรอไม่กล้าเอื้อมมือไปหยิบธูปมาจุดเมื่อไหว้ศพแล้วจึงปักธูปและเคารพศพ

ในกรณีที่เจ้าภาพงานสวดศพ เมื่อเข้าไปไหว้ศพและเคารพศพแล้วก็จะได้รับเชิญไปนั่งเก้าอี้แถวหน้าสุด ซึ่งในปัจจุบันตามวัดใหญ่ๆ จะมีเจ้าหน้าที่ของวัดคอยจัดการและแนะนำให้ภายหลังจากพระสวดพระอภิธรรมจบแล้ว จะมีการทอดผ้าบังสุกุลและถวายจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์ ผ้าบังสุกุลที่จะทอดนั้น อาจจะเป็นไตรจีวร สบง ย่ามหรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้ ก่อนจะทอดผ้าบังสุกุลและถวายของ เจ้าหน้าที่ของวัดจะคลี่ผ้าภาษาโยงหรือผ้าทาบที่โยงจากศพซึ่งวางพับอยู่บนพาน และตั้งไว้หน้าศพไปข้างหน้าพระสงฆ์ จากนั้นญาติผู้ตายหรือพนักงานก็จะมาเชิญ ให้เป็นผู้ทอดร่วมกับผู้มีเกียรติหรือผู้อาวุโสคนอื่นๆ เจ้าภาพก็เพียงแต่วางผ้าตามขวางลงบนภูษานั่นแล้วยกมือไหว้หนึ่งครั้งหรือกราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้งก็ได้ โดยไม่ต้องยกประเคนไม่ว่าเจ้าภาพจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม หลังจากนั้นจึงยกจตุปัจจัยประเคนต่อไป เมื่อถวายของพระแล้วเจ้าหน้าที่วัดก็จะจัดอุปกรณ์

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๘.

กรวดน้ำมาให้ พระก็จะสวดยถา จากนั้นเจ้าภาพก็จะกรวดน้ำและฟังพระสวดสัพพี คือให้พรแล้วก็กลับ เป็นอันเสร็จพิธีสวดศพในคืนนั้น

การสวดพระอภิธรรมเป็นเรื่องสอนคนเป็น สำหรับจะได้พิจารณาในมรณานุสติก็มีมูลฐาน แต่ความประสงค์ที่ดีนี้กลายมาเป็นพิธีเท่านั้น เพราะการสวดคนส่วนมากไม่เข้าใจคำแปลกลางที่ อาจจะเข้าใจผิดคิดไปว่าสวดให้แก่ผู้ตายก็มีที่จริงก็ไม่ผิด เพราะเมื่อไม่มีใครตายก็ไม่สวดกัน

๒) การบำเพ็ญบุญ

ประเพณีงานศพของสังคมไทย ทำให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ แม้กายจะดับสูญแต่ยังระลึกถึงด้วยการบำเพ็ญบุญให้มีทั้งการทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน พิธีกรรมในการทำบุญมีลักษณะเดียวกัน คือ นิมนต์พระสวดมนต์ตอนเย็น เทศนาธรรมและสวดพระอภิธรรม วันรุ่งขึ้นนิมนต์พระมารับบิณฑบาตและฉันภัตตาหารเช้าหรือเพล แล้วถวายสังฆทาน แต่ปัจจุบันเพื่อความสะดวกของเจ้าภาพในสังคมเมือง มักมีพิธีกรรมเพียงวันเดียว คือถวายภัตตาหารเช้าหรือเพลหรือถวายสังฆทานเท่านั้น แต่ตามแบบปฏิบัติทั่วไปของการทำบุญนั้น ไม่ตั้งบาตรน้ำมนต์ ไม่มีการถวายสายสิญจน์ ให้พระสงฆ์ถือไว้ในเวลาสวดพระพุทธรูป เพราะถือกันว่าศพยังอยู่ยังเป็นงานอวมงคล ถ้าพิจารณาตามทางโลกจะเห็นว่า การตายเป็นกิจใหญ่ที่ญาติต้องอยู่ช่วยกันจัด งานศพจนเหน็ดเหนื่อยกันมากหรือยังอยู่ในช่วงเศร้าโศก อีกทั้งญาติที่อยู่ไกลยังไม่พร้อมกัน จึงได้กำหนดว่า ๗ วันค่อยทำบุญให้ศพจะได้สะดวกและพร้อมเพรียง ส่วนการทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เพื่อให้มีการทำบุญระลึกถึงผู้ตายได้เป็นระยะๆ และไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมากจนเกินไป^{๕๗}

๓) พิธีกรรมในวันฉาปนกิจศพ

วันเผาศพถือเป็นวันที่มีขั้นตอนพิธีกรรมมากมาย ในสังคมไทยแต่ละท้องถิ่นจะมี พิธีกรรมปฏิบัติคล้ายกัน แต่อาจจะแตกต่างในรายละเอียดหรือมีการยกเลิกพิธีกรรม บางอย่างเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสังคมเมืองซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัด จึงไม่มีการปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนศพออกจากบ้านเพื่อไปเผา เช่นการยกศพออกจากเรือน การทำประตูป่าหรือประตูปราง การตีหม้อน้ำและมีหม้อไพน่าน้ำศพ และการชักฟาก ๓ ซี่ ไม่เฉพาะในสังคมเมืองเท่านั้น แม้กระทั่งในชนบทที่มีการตั้งศพไว้ที่บ้าน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการยกศพออกจากบ้านเพื่อไปเผาที่เมรุ ซึ่งตั้งอยู่ในวัดหรือที่ป่าช้าก็ตาม ก็ได้ยกเลิกพิธีกรรมเหล่านี้เช่นกัน

^{๕๗} พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘.

เพราะการก่อสร้างบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงสภาพไป ทำให้ไม่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมแต่บางพิธีกรรมที่บริบททางสังคมหรือสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการปฏิบัติ พิธีกรรมเหล่านั้นก็จะยังคงได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่นพระสงฆ์เดินนำหน้าศพไปยังเมรุ การเวียน ๓ รอบ ก่อนนำหีบตั้งบนเมรุ การทอด ผ้าบังสุกุล การทิ้งเบ๊ยซื้อที่หรือการล้างหน้าศพ^{๕๘}

๑) การยกศพออกจากเรือน คนไทยสมัยโบราณเชื่อกันว่า ห้ามยกศพลอดชื้อและห้ามยกออกทางประตูเรือน ต้องพังฝาเรือนแล้วยกศพออกทางนั้น ไม่เช่นนั้นวิญญาณศพจะสิงที่ชื้อเรือนแท้จริงแล้วอาจเป็นเพราะสมัยก่อนชื้อเตี้ยและประตูแคบ สู้พังฝาเรือนออกไม่ได้ แต่คนภาคเหนือเชื่อว่า ยกศพออกทางประตูได้ แต่ต้องทำบันได ๓ ขั้น ให้ศพลงทางนี้ เหมือนความเชื่อของคนอีสานที่ว่า เมื่อยกศพออกจากบ้านจะทำบันไดชั่วคราว เมื่อเคลื่อนย้ายศพแล้วก็รื้อบันไดออกทันที ส่วนคนลับละจะกลับบันไดก่อน เมื่อผีฟื้นเรือนไปจึงกลับบันไดอย่าง เดิมเพื่อไม่ให้ผีหาทางกลับบ้านได้

๒) พระสงฆ์นำหน้า

ในสังคมเมืองที่ตั้งศพไว้ที่วัด เมื่อนำศพไปเผาบนเมรุ ยังคงมีพิธีกรรมจตุรพิธเวียนเชิญศพ ทายาทถือรูปและมีรูปนำหน้าศพพระสงฆ์เป็นผู้จุดศพ แต่วัดหลายแห่งในเมืองไม่ได้จุดศพด้วยสายสิญจน์ แต่ยังคงมีพระสงฆ์เดินนำหน้าตามด้วยพระเถระผู้บวชหน้าไฟและญาติมิตรเดินไปในขบวน สำหรับในชนบทส่วนใหญ่ยังมีการจุดศพจากเรือนไปที่วัดหรือป่าช้า ใช้ด้ายขาวทาบเป็นเส้นใหญ่ใช้เป็นสายสิญจน์จุดศพ ส่วนคนอีสานหลายถิ่นที่ยังมีการทอดผ้าจะใช้ผ้าฝ้ายที่ทอเองเป็นเสมือนสายสิญจน์ให้พระสงฆ์และเถระบวชหน้าไฟเป็นผู้จุด

๓) การโปรยข้าวตอก

ในระหว่างการจุดศพเพื่อไปประกอบพิธีในหลายท้องถิ่นทั้งภาคเหนืออีสานและภาคใต้จะมีคนโปรยข้าวตอก ในชนบทของภาคอีสานเมื่อมีคนเสียชีวิตญาติมิตรมาช่วยงานศพ ที่บ้านเจ้าภาพก็จะช่วยกันนำข้าวเปลือกมาคั่วเป็นข้าวตอกเก็บไว้โปรยในวันเผา แต่ในสังคมเมืองไม่มีการโปรยข้าวตอกกันแล้ว

๔) การเผาศพ

^{๕๘} บุญมี แท่นแก้ว, ผศ, **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘-๕๐.

เมื่อนำศพมาถึงเมรุก่อนจะเผาศพจะมีพิธีกรรมตามประเพณีแม้ปัจจุบันจะย่อลงไปมาก แต่ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังปฏิบัติสืบทอดกันมา เริ่มตั้งแต่การหามโลงศพเวียน ๓ รอบ เป็นการเวียนซ้าย เรียกว่า อุตราวัญ เชื่อกันว่าการเวียนขวาเป็นเรื่องเกี่ยวกับมงคลทั้งนั้น เมื่อเป็นความตายซึ่งถือเป็นเรื่องอัปมงคลจึงต้องเวียนซ้าย จากนั้นนำศพขึ้นตั้งบนเมรุ นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล เพื่อให้ท่านมาปลงกรรมฐานและรับผ้าเป็นไทยธรรม โดยนำผ้าทอดไว้บนหลังโลง ขณะตั้งบนเชิงตะกอนก่อนลงมือเผา เชิญแขกผู้ใหญ่หรือญาติฯทอดกันเอง จากนั้นประธานในพิธีจุดไฟเพื่อเผา ศพ แขกผู้มาร่วมงานนำดอกไม้จันทน์ธูปเทียน มาวางที่เชิงตะกอนถือเป็นการเผาหลอก เจ้าหน้าที่วัดจะนำหีบศพออกมาทำพิธีกรรมก่อนเผาจริง คือการโยนเหรียญลงไปในเชิงตะกอน เป็นการซื้อที่และล้างหน้าศพ โดยต๋อยมะพร้าวที่กะเทาะเปลือกแล้วรดหน้าศพ ก่อนนำหีบเข้าไปในเชิงตะกอนเช่นเดิม และเปิดสวิตช์ไฟเป็นการเผาจริง

๕) การกลับมาจากเผาศพ

เมื่อกลับมาจากงานศพ เชื่อกันว่าต้องล้างหน้าอาบน้ำเพื่อชำระล้างสิ่งไม่ดีที่อาจติดมาจากงานศพให้สะอาดเพื่อความเป็นมงคล แต่ถ้าพิจารณาตามสภาพแล้ว สมัยก่อนเผาศพบนเชิงตะกอนกลางแจ้งกว่าศพจะไหม้ใช้เวลาานาน ทำให้มีกลิ่นควันไฟและกลิ่นเหม็นศพติดตัวมา จึงต้องอาบน้ำล้างหน้าล้างกลิ่นเหม็นสาบให้หมดจด สมัยนี้แม้จะไม่มีกลิ่นศพติดตัวมา แต่เมื่อกลับมาจากงานศพคนส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามความเชื่อเดิมที่จะอาบน้ำหรือล้างหน้าลูบตัว

๖) ทำบุญ ๗ วัน

การทำบุญ ๗ วัน นับแต่วันตายเป็นของเกิดใหม่ เป็นประเพณีของจีนและญวน มีในรัชกาลที่ ๕ นี้ ครั้นงานพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์เป็นต้นเรื่อง การทำบุญของเราเป็นเรื่องทำบุญ ๗ วันนับแต่วันปลงศพ ประเพณีทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน แต่เดิมไม่มี มาเกิดมีขึ้นเมื่อมีการทำงเด็กในรัชกาลที่ ๕

ตำนานทำบุญ ๗ วัน มีต้นเค้ามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลว่า พี่สาวของพระติสสเถระได้ถวายจีวรแต่ท่าน แต่ท่านยังมีทันได้ครองเกิดมรณภาพก่อน จึงมีจิตพะวงถึงจีวร ได้ไปเกิดเป็นเส้นในจีวร ภิกษุทั้งหลายนำจีวรมาเพื่อจะแบ่งกัน พระพุทธเจ้าห้ามไว้ พอล่วง ๗ วัน จึงทรงอนุญาต มีผู้ทูลถามเหตุผล พระองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุเจ้าของจีวรเกิดเป็นเส้นในจีวร พวกเธอนำจีวรไป เส้นร้องว่า พวกเธอแย่งจีวรของเขา ครั้น ๗ วัน เส้นได้ไปเกิดที่อื่น จึงอนุญาตให้แบ่งกันได้”^{๕๙}

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ

๑) การแปรรูปเก็บอัฐิ

หลังจากเผาศพแล้วจะเป็นพิธีกรรมของคนในครอบครัว คือการแปรรูปเก็บอัฐิ โดยนำอัฐิในกองพอนมาเรียงเป็นรูปร่างคน หันหัวไปทางตะวันตกสมมติว่าตายแล้ว นิมนต์พระภิกษุมานั่งสวดตาย เสร็จแล้วเกลี่ยรูปทำเป็นรูปใหม่หันหัวไปทางตะวันออก สมมติว่าเกิด นิมนต์พระบังสุกุลเป็นอีกครั้ง ก่อนเก็บอัฐิและเถ้าถ่านโดยเลือกเก็บอัฐิ แขน ขา หน้าอก และศีรษะ รวมถึงเถ้าถ่าน แต่ด้วยความแตกต่างในบริบททางสังคมและข้อจำกัดเรื่องสถานที่ ปัจจุบันคนในสังคมเมืองส่วนใหญ่ จึงมักจะนำอัฐิและเถ้าถ่านไปลอยอังคารแทนการเก็บไว้ที่บ้านหรือที่วัด ต่างกับคนชนบทที่ยังมีการเก็บอัฐิไว้ในสถูปเจดีย์ภายในวัด หลังจากแปรรูปเก็บอัฐิแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะถวายอาหารคาวหวานและผ้าไตร แต่ภิกษุ อนุমানได้ว่าการถวายภัตตาหาร ซึ่งมีทั้งจัดใส่ขันโตหรือเป็นสำรับ เป็นเสบียงและอาหาร คาวหวาน ๓ หาบ ตามพิธีกรรมเดินสามหาบแบบดั้งเดิมแทน^{๖๐}

๒) การทำบุญ ๗ วันหลังเผา

หลังจากเก็บอัฐิเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศล โดยนิมนต์พระมาสวดในตอนเย็น เทศนาธรรมและบังสุกุล แต่บางครอบครัวอาจรอให้ครบ ๗ วันก่อน พิธีกรรมเหมือน การทำบุญ ๗ วันตอนที่ยัง ไม่เผาศพซึ่งเป็นพิธีระลึกถึงคนตาย ที่ถือว่าเป็นงานอวมงคลอยู่ จึงไม่มีการตั้งบาตรน้ำมนต์ และถวายสายสิญจน์ให้พระถือสวดพุทธมนต์ แต่สังคมชนบทหลายแห่งถือว่าการทำบุญ ๗ วันเป็นการออกจากทุกข์ เมื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลจึงถือโอกาสทำบุญบ้านใหม่ไปด้วย ซึ่งเป็นงานมงคล จึงมีการตั้งบาตรน้ำมนต์และวงด้ายสายสิญจน์รอบบ้าน และถวายให้พระถือสวดมนต์ด้วย ประเพณีทำบุญหลังเผา ๗ วัน ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของงานศพในสังคมไทย ที่ได้สืบทอดประเพณีกันมายาวนาน หรือเพื่อแสดงความระลึกถึงและความกตัญญูต่อผู้วายชนม์ บางครอบครัวจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน หรือครบรอบปีด้วย

บังสุกุลตาย ปฐมเหตุของบังสุกุลตาย เนื่องมาจาก นางกาลิได้รับจ้างเผาศพกุลธิดาคนหนึ่ง ที่เพิ่งตาย รูปร่างยังสวยงามอยู่ นางนิมนต์พระมหากาลเถระมาปลงพระกรรมฐาน พระเถระให้เปลื้องผ้าออกแล้วพิจารณาทั่วร่างกาย เห็นว่ายังเป็นรูปงดงามอยู่จึงให้เอาไฟเผา พระเถระเห็นผิวพรรณของศพถูกไฟคลอก เหมือนแม่มด่าง เท้าจุ่มห้อยลงมา มีงอ หน้าผากถลอก จึงเริ่มพิจารณาความสิ้นเสื่อมของสังขาร กล่าวคาถาว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เกิดขึ้น และเสื่อมไปเป็นธรรมดา

^{๖๐} สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๘-๑๐.

เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความระงับสังขาร เหล่านั้นเสียนำมาซึ่งความสุข แล้วเจริญวิปัสสนาสำเร็จ พระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ๓๐ จึงมีการใช้คาถานี้เป็นเครื่องพิจารณาร่างกาย ที่ตายแล้ว เรียกว่า “บังสุกุลตาย”^{๖๑}

สรุปได้ว่า ในส่วนของพิธีกรรมงานศพนั้น มีขั้นตอนต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติมีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา โดยที่มีธรรมเนียมปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกัน ในปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในงานศพของชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาได้มีการดัดทอนลงไปตามความเหมาะสม แต่ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ โดยที่จัดแบ่งเป็น ๔ พิธีกรรม กล่าวคือ ๑) พิธีกรรมในวันตาย ๒) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล เป็นพิธีกรรมที่ให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งแม้กายจะดับสูญแต่ยังระลึกถึงด้วยการบำเพ็ญบุญให้มีทั้งการทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ๓) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ เป็นวันที่มีขั้นตอนพิธีกรรมมากมาย แต่ละท้องถิ่นจะมีพิธีกรรมปฏิบัติคล้ายกัน จะแตกต่างในรายละเอียดหรือพิธีกรรม บางอย่างเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ เป็นพิธีกรรมของคนในครอบครัว คือการแปรรูปเก็บอัฐิ นิมนต์พระบังสุกุล จากนั้นถวายอาหารคาวหวานและผ้าไตรแด่ภิกษุ หลังจากเก็บอัฐิเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศล โดยนิมนต์พระมาสวดในตอนเย็น เทศนาธรรมและบังสุกุล แต่บางครอบครัวอาจรอให้ครบ ๗ วันก่อน ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของงานศพในสังคมไทย ที่ได้สืบทอดประเพณีกันมายาวนาน หรือเพื่อแสดงความระลึกถึงและความกตัญญูต่อผู้วายชนม์

๒.๘ บทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในวัฒนธรรมไทย

มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้พ้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมไทยได้สอนให้คนตระหนักถึงสังขารแห่งชีวิต โดยเฉพาะเรื่องความตาย ดังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าทุกสิ่งเกิดแล้วก็ต้องมีตาย สิ่งใดเกิดแล้วไม่ตายนั่นหาไม่ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายมีความตายเป็นธรรมดา มีเกิดที่ใดมีตายที่นั่น^{๖๒} แต่คนทั่วไปมักไม่ได้พิจารณาถึงความตายด้วยสติ จึงเกิดความกลัวในความตายไปต่างๆ นานา และเมื่อความตายเกิดขึ้นจึงเกิดบุคคลกลุ่มหนึ่งรับทำหน้าที่พิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่บุคคลทั่วไป ประสงค์จะยุ่งเกี่ยวซึ่งกลุ่มบุคคลนั้นจะต้องมีความคุ้นเคยกับความตายและมองความตายด้วย ความรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา ความกลัวในศพจึงมีน้อยกว่าบุคคลทั่วไป บุคคลหนึ่งที่มีบทบาทและ หน้าที่สำคัญอย่างมากในกลุ่มบุคคลดังกล่าวก็คือสัปเหร่อในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏว่า มีอาชีพสัปเหร่อดังปรากฏหลักฐานในพระ

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓

^{๖๒} พระเทพวิสุทธิเมธี, **มรณานุสติ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

วินัยคัมภีร์มหาวรรคที่พระพุทธรเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้ไม่มีที่จำพรรษาห้ามจำพรรษาในกระท่อมผี และทรงปรับอาบัติทุกกฎ สำหรับพระรูปที่จำพรรษาในกระท่อมผี สาเหตุเนื่องมาจากมีชาวบ้านไปพบและได้โจษขานรวมถึงกล่าวติเตียนไปต่างๆ นานา เพราะเป็นภาพที่ไม่สวยงามดูคล้ายสัปเหร่อ^{๖๓} ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาชาดก คำว่า สัปเหร่อ หมายถึงผู้มีหน้าที่เผาศพให้ไหม้ คือคนเฝ้าสุสาน^{๖๔} ซึ่งปรากฏในกุณฑลชาดก

คนโบราณมีความเชื่อและเกรงกลัวในเรื่องความตายอย่างมาก เห็นได้จากการขุดค้นที่จังหวัดกาญจนบุรี พบหลักฐานว่า มีการพรมดินเทศสีแดงบนศพที่อยู่ในท่านอนราบเหยียดยาวตั้งแต่ปลายยุคหินเก่าแล้ว นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาใส่อาหารเปลือกหอยในหลุมศพ การฝังศพมีการกำหนดทิศทางให้หันศีรษะผู้ตายไปทางทิศตะวันตกอย่างมีแบบแผน หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า มนุษย์ในสมัยนั้นคงมีความเชื่อว่าวิญญาณอยู่ในร่างกายคนและเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตคน เมื่อใดที่คนตายลงวิญญาณที่อยู่ในร่างกายจะเปลี่ยนรูปกลายเป็นผี ซึ่งอาจจะเป็นผีดีหรือผีร้ายก็ได้ ตามลักษณะของการตาย วิญญาณหรือผีนี้จะอยู่ในอีกสภาพหนึ่งที่จะไปไหนมาไหนก็ได้ตามใจชอบ เพราะมิได้อยู่ในร่างกายมนุษย์แล้วมนุษย์จะสัมผัสติดต่อได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่างขึ้นเท่านั้น^{๖๕} จากที่เชื่อว่าเมื่อญาติพี่น้องหรือผู้ที่เคารพนับถือในครัวเรือนตายลงจะ เปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี ดังนั้น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่กำหนดขึ้นมา เพื่อรองรับสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้

คติความเชื่อดังเดิมเกี่ยวกับการจัดการศพในสังคมไทยนั้นเกิดจากความเชื่อสำคัญของคนในสังคม ๓ ประการ ได้แก่

๑) ความเชื่อที่ว่าคนตายมีลักษณะความเป็นอยู่ และความต้องการ คล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่กันคนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้อุทิศอาหารสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่คนตายเพื่อนำไปใช้ในโลกของคนตาย

๒) ความกลัวที่เกิดจากความเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมาบงกชเพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลก ความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลกนี้ จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลังได้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีป้องกันหรือพิธีปัดรังควานเป่าเสนียดจัญไรที่อาจเกิดจากคนตาย

^{๖๓} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๒๑๙/๒๙๙.

^{๖๔} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๔๐๒.

^{๖๕} ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, หน้า ๖๗.

เพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่างๆ ที่ทำหลอกผีหรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก

๓) ความเชื่อที่ต้องการทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้คนตายได้รับผลประโยชน์ในโลกหน้ามากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพรักอาลัยและความระลึกถึงด้วยความกตัญญูทวดที่และจากความเชื่อดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระบวนการและพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนตายมากมาย ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งในอดีต เป็นหน้าที่อันสำคัญของสัปเหร่อ จึงอาจกล่าวได้ว่าอาชีพสัปเหร่อมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมอย่างมีอาจแยกจากกันได้ เมื่อมีคนตายไม่ว่าชนชาติใดย่อมมีพิธีกรรม และพิธีกรรมนั้นก็สุดแล้วแต่ว่าจะทำอย่างไร ทั้งนี้ก็สุดแล้วแต่ความเชื่อซึ่งขึ้นอยู่กับลัทธิ ธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของตน ในสังคมไทยชาวพุทธ ขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศพจะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้อง ตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบในทางร้ายต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย ซึ่งสังคมไทยเรียกผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านนี้ว่า สัปเหร่อ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่าสัปเหร่อ ไว้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่ทำพิธีมิดตราสังจนกระทั่งนำศพไปฝังหรือเผา ฉะนั้นสัปเหร่อจึงเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำพิธีศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การ เคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัดการจัดการศพ ตั้งแต่อาบน้ำศพ บรรจุศพ การกำกับคาถาอาคมต่างๆ การส่งศพขึ้นเมรุ จนกระทั่งเก็บอัฐิเสร็จเรียบร้อย เห็นได้ว่างานของสัปเหร่อเป็นงานบริการที่หนักและเหนื่อย เป็นงานที่มีวิธีปฏิบัติเฉพาะทาง วิธีการขั้นตอนต่างๆ ต้องมีการเรียนรู้ต้องมีคาถาพิเศษสำหรับใช้ในพิธีกรรมและใช้ในการป้องกันตัวหรือสยบวิญญาณร้าย^{๖๖} ทั้งนี้เพราะคนทั่วไปไม่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ อาชีพสัปเหร่อจึงมีความจำเป็นและสำคัญต่อพิธีศพเป็นอย่างยิ่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ประกอบการอาชีพสัปเหร่อมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากสังคมไทยถือว่าเป็นอาชีพที่ไม่เป็นมงคล ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพสัปเหร่อและอาชีพสัปเหร่อมิได้อยู่ในความสนใจของคนในสังคม จึงอาจนำไปสู่การขาดแคลนผู้สืบทอดวิธีการจัดการศพ และภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวกับพิธีศพอาจสูญหายได้ในอนาคตหากไม่ได้รับการศึกษาบันทึกไว้เป็นหลักฐาน สัปเหร่อได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากบิดา หรือญาติพี่น้องที่เป็นสัปเหร่อ หรือเรียกได้ว่าตระกูลสัปเหร่อ หรือจากการเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนซึ่งได้นับถือเป็นครูอาจารย์ ทั้งนี้สัปเหร่อมิได้ถือว่าเป็นอาชีพแต่อย่างใด แต่เป็นบุคคลที่เสียสละตนมีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญเฉพาะและได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการศพ ประจำอยู่ ณ ฼าปนสถานของชุมชน สัปเหร่อจึงมีบทบาท

^{๖๖} พระครูสมุหประสงค วิฑูรย์, สังเค็ด ราชวดี ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ, (กรุงเทพฯ: วิริยะพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

หน้าที่สำคัญกับประเพณีการตายของชุมชน ควรค่าแก่การสืบทอดให้ธำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

๒.๘.๑ ความหมายของสัปเหร่อ

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของความตาย เมื่อความตายได้เกิดขึ้นไม่ว่าชนชั้นใดก็ตาม สิ่งที่มาคือการประกอบพิธีศพเพื่อให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และบุคคลที่จะสามารถประกอบพิธีกรรมได้นั้น จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางที่เรียกว่ากันว่า สัปเหร่อ ในขณะเดียวกัน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสัปเหร่อไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้ให้ความหมายของ คำว่าสัปเหร่อ แปลว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพตั้งแต่ทำพิธีมัตตราสังจนกระทั่งนำศพลงฝังหรือเผา ในภาษาบาลีมีคำเรียกสัปเหร่อเช่นกันคือ คำว่า “ฉวทาห” หรือ “ฉวทาห” สัปเหร่อจึงเป็นอาชีพที่จัดการเกี่ยวกับศพหรือทำพิธีศพทั้งเผาและฝัง^{๖๗}

พระชาญชัย ขยเมธี (คำวิชัย) ศึกษาเรื่องบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ: กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่า สัปเหร่อ คือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพโดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีศพเพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น ผู้คนโดยทั่วไปจึงมักเชื่อกันว่าสัปเหร่อจะต้องมีเวทมนต์คาถา หรือเครื่องรางของขลังไว้ใช้งานและคุ้มภัย เช่น มีดหมอ ผ้ายันต์ และถึงจะมีเวทมนต์คาถา แต่สัปเหร่อมักจะไม่กล่าวคาถาให้คนอื่นฟัง เพราะถือว่าเป็นการลบลู่อาจารย์หรือทำตนเสมอครู ยกเว้นสัปเหร่อที่มีอายุมาก และเป็นครูของผู้อื่นเท่านั้นจึงจะสามารถกล่าวคาถาให้ผู้อื่นฟังได้สัปเหร่อในอดีตจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการกับศพให้ถูกต้องกับโบราณปฏิบัติ ทั้งกระบวนการเผาและฝังเรื่องของศาสนพิธี ตลอดจนการป้องกันตนเองและผู้อื่นโดยไสยเวทย์ สัปเหร่อจะเรียนวิชากันแบบปากต่อปาก จากการปฏิบัติกับของจริงเริ่มจากการเป็นลูกมือและกิจจจำวิธีการสืบทอดกันมา ลักษณะและข้อปฏิบัติเฉพาะตัวที่ต้องเรียนรู้ นับตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น การให้ความเคารพแก่นายป่าช้าหรือตากลิยาภกลา คติความเชื่อในสังคมความรู้ทางไสยศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการรักษาสิ่วอย่างเคร่งครัดในช่วงทำงาน สัปเหร่อยังมีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน

^{๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๓.

ขั้นตอนและบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะลดลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่สังคมก็ไม่อาจขาดคนที่ทำหน้าที่สัปเหร่อได้ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อจึงแสดงถึงว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพโดยเฉพาะ ฉะนั้น เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นจึงมีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย และมีบุคคลที่ได้รับการเรียกขานว่า สัปเหร่อ ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการศพให้ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น^{๖๘}

ชาติชาย มานิตยกุล ศิษย์วิชาชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร พบว่า สัปเหร่อหรือผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ต่างๆเกี่ยวกับศพ เพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติ ซึ่งไม่นับรวมถึงกลุ่มญาติ พระภิกษุผู้ขายโลงศพ หรือผู้รับจัดงานเลี้ยงในงานศพ^{๖๙}

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร ศึกษาสัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า “สัปเหร่อ” ในการจัดงานศพของชุมชนที่มีความหมายจำกัดว่า สัปเหร่อ หมายถึงคนที่ทำหน้าที่เผาศพเท่านั้น ไม่ได้รวมไปถึงคนที่มาช่วยพิธีกรรมงานศพ หรืองานที่ต้องเกี่ยวข้องข้อจับศพโดยตรงเช่น การอาบน้ำศพ การมัดศพ การบรรจุโลงสัปเหร่อ ในแง่ของการทำหน้าที่ โดยการทำหน้าที่นี้เกิดขึ้นเฉพาะในงานศพ และหายไปเมื่องานศพสิ้นสุด อย่างไรก็ตามผู้ที่รับหน้าที่สัปเหร่อมิได้เป็นสัปเหร่อตลอดเวลา มีการดำเนินชีวิตเหมือนชาวบ้านคนอื่นๆทั่วไป สัปเหร่อมีการประกอบอาชีพเดิมคือ เกษตรกร ทำไร่และทำนา^{๗๐}

สรุปได้ว่า สัปเหร่อนั้นเป็นผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพทำหน้าที่ต่างๆเกี่ยวกับศพ เพื่อให้ศพนั้นได้รับการจัดการตามประเพณีให้เรียบร้อยและถูกต้อง ในส่วนของความเชื่อนั้นสัปเหร่อต้องมีความเชื่อในเรื่องของคาถาอาคม ไสยศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องปกป้องตนเอง แต่สัปเหร่อจะไม่พูดหรือท่องคาถาให้คนอื่นฟัง เนื่องจากว่าเขาได้เชื่อถือว่าเป็นการลบหลู่อาจารย์หรือยกตนเสมอครู ยกเว้นก็แต่

^{๖๘} พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย), “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๖๙} ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, *ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๗๐} ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘.

สัปเหร่อที่มีอายุมากเป็นครูของสัปเหร่อท่านอื่น จะสามารถกล่าวคาถาให้ผู้อื่นฟังได้ โดยที่สัปเหร่อในอดีตมีวิธีการเรียนรู้วิธีการจัดการกับศพให้ถูกต้องกับโบราณปฏิบัติ รวมไปถึงทั้งกระบวนการเผาและฝัง ในส่วนของศาสนพิธี ตลอดจนการป้องกันตนเองและผู้อื่นโดยไสยเวทย์ สัปเหร่อจะเรียนวิชาการแบบปากต่อปาก จากการปฏิบัติกับของจริงเริ่มจากการเป็นลูกมือและกิจจจำวิธีการสืบทอดกันมา ลักษณะและข้อปฏิบัติเฉพาะตัวที่ต้องเรียนรู้ นับตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น การให้ความเคารพแก่นายป่าช้าหรือตากลียายกลา คติความเชื่อในสังคมความรู้ทางไสยศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการรักษาผีอย่างเคร่งครัดในช่วงทำงาน สัปเหร่อยังมีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันขั้นตอนและบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะลดลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่สังคมก็ไม่อาจขาดคนที่ทำหน้าที่สัปเหร่อได้ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อจึงเป็นการแสดงถึงว่า เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพโดยเฉพาะ ฉะนั้น เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นจึงมีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย สัปเหร่อมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการศพให้ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่นและสัปเหร่อยังเป็นบุคคลที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับศพ แต่ในส่วนของงานปฏิบัติหน้าที่นั้นเป็นหน้าชั่วคราวที่เกิดขึ้นเมื่อมีงานศพ เมื่อเสร็จงานแล้วผู้ที่ทำหน้าที่นี้ก็ใช้ชีวิตเหมือนชาวบ้านคนหนึ่งที่มีการทำมาหากินตามปกติ

๒.๘.๒ บทบาทของสัปเหร่อ

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีศพเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับตำแหน่งทางสังคมหรือกิจกรรม และภาระหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องต้องดำเนินการ จากการศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ จะมีความสอดคล้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพที่ได้ศึกษาไว้ข้างต้น แต่บางพิธีกรรม ความเชื่อหรือขั้นตอนอาจไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ของญาติพี่น้องของผู้ตาย พระสงฆ์ ผู้นำทำพิธีกรรมทางศาสนาเป็นต้น พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ ได้ดังนี้

๑) บทบาทในการบอกหนทาง การบอกหนทางจะกระทำโดยบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้ป่วยหรือคนลำบากรก่อนใกล้สิ้นลมหายใจ อาจจะรวมไปถึงสัปเหร่อก็อาจได้รับหน้าที่นี้ได้ เนื่องจากสัปเหร่อก็คือบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันกับผู้ป่วยมีความคุ้นเคยกับครอบครัวของคนลำบาก และเป็น

ผู้ที่ญาติพี่น้องของคนลำบากเชื่อว่าจะสามารถนำทางให้ดวงวิญญาณของผู้ป่วยไปสู่สุคติได้เมื่อยามคนลำบากสิ้นใจ เพราะสัปเหร่อเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับวัดและพระสงฆ์ จึงได้รับความเชื่อถือจากสังคมนั้น^{๗๑}

๒) บทบาทในการอาบน้ำศพ การอาบน้ำศพจะปฏิบัติโดยญาติพี่น้องและหรือผู้มีความรู้ในการปฏิบัติซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ในปัจจุบันอาจเป็นหน้าที่ของพยาบาลหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ด้วยเหตุจากอาการเจ็บป่วยที่จะต้องเข้ารับการรักษาและเสียชีวิตในขณะนั้น จะมีการจัดการทำความสะอาดศพ ฉีดยาศพ ตกแต่งสภาพศพเป็นต้น และญาติเป็นเพียงผู้มารับศพกลับไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณี^{๗๒}

๓) บทบาทในการแต่งตัวศพ เมื่ออาบน้ำศพแล้วต้องแต่งตัวหีวมศพ ซึ่งจะแตกต่างกัน บางแห่งหีวมไปทางซ้ายบางแห่งหีวแบ่งหน้าแบ่งหลัง บางแห่งหีว ๓ หนเท่านั้น และที่เหมือนกันทุกแห่งคือ เมื่อหีวมให้กับศพแล้วจะต้องหักหีวทิ้งหรือโยนลงในโลงบางแห่งหัก ๒ ท่อน บางแห่งหัก ๓ ท่อน ขึ้นอยู่กับสัปเหร่อแต่ละคน แต่ละท้องถิ่นการนุ่งผ้าศพจะจัดการแต่งกายศพด้วยชุดเสื้อผ้าที่ดีที่สุด หรือชุดที่ผู้ตายชอบใส่ และบางแห่งนิยมนุ่งผ้าให้ศพโดยการสวมเสื้อกลับกัน บางแห่งนิยมการนุ่งผ้า ๒ ชั้น ตามประเพณีนิยม เรียกได้ว่า เป็นการนุ่งผ้าสำหรับศพ หรือแต่งให้กับผี ขึ้นอยู่ผู้มีความรู้หรือสัปเหร่อแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นส่วนการเอาเงินใส่ปากศพนั้นอดีตกล่าวไว้ว่าเป็นค่าจ้างแก่สัปเหร่อที่จะนำศพไปเผาและการใส่ไว้ในปากก็เพื่อสะดวกแก่การค้นหา หรือถ้าในกรณีเจ้าภาพสัญญาจะให้ค่าจ้างแก่สัปเหร่อภายหลัง ถ้าไม่ใส่เงินไว้ในปากก่อนเกรงว่าสัปเหร่อจะไม่ยอมในเวลาฝังศพ เพราะเจ้าภาพอาจบิดพลิ้วไม่ยอมจ่ายค่าจ้าง อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าเมื่อได้เวลาเผานำเงินออกจากปากศพและเก็บไว้เป็นที่ระลึกหรือเครื่องราง^{๗๓}

๔) บทบาทในการมัดตราสัง ผู้ทำหน้าที่มัดตราสังต้องเป็นผู้ที่ได้ฝึกหัดเคยมัดศพและเรียนรู้คาถาที่จะว่ากล่าวในเวลาผูกมัดศพ หรือสัปเหร่อในการมัดตราสังศพด้วยด้ายหรือฝ้ายดิบขนาดโตเท่านิ้วก้อยผูกเป็น ๓ เปลาะ คือ ที่เท้า เอว และคอ^{๗๔}

^{๗๑} ขาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^{๗๒} พวงผกา ประเสริฐศิลป์, **ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

^{๗๓} มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม**, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๒๐.

^{๗๔} อุดม เขียววงศ์, **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๕.

๕) บทบาทในการเบิกโลง การเบิกโลงจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่มีความรู้ชำนาญในการใช้ศาลาอาคม การประกอบพิธีกรรมเบิกโลงตามขั้นตอนพิธีกรรมความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

๖) บทบาทในการทำเครื่องประกอบโลง เมื่อทำการเบิกโลงเสร็จแล้วจะทำเครื่องประกอบโลง ซึ่งจะประกอบด้วยฟากหรือฝือกที่ทำด้วยไม้ไผ่ ถักด้วยหวายเรียงกันทำเป็นหมอนรอง ใช้ใบตองตานี ๓ ยอด มาปูรองกันน้ำเหลืองไหลลงกันโลง และการทำบันไดหลังโลงหรือบันไดสี^{๗๕}

๗) บทบาทในการตั้งศพ หลังจากนั้นจะทำการบรรจุศพลงในโลง และตั้งไว้ที่บ้านหรือที่วัดเพื่อบำเพ็ญกุศพลโดยการตั้งศพต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกตามประเพณีความเชื่อสืบมา^{๗๖}

๘) บทบาทในการจุดไฟไว้หน้าศพ ศพที่ยังอยู่ในบ้านเรือน แม้จะนำเข้าโลงแล้วหรือยังก็ตาม จะทำการตามไฟศพไว้ปลายเท้า ซึ่งกล่าวถึงปริศนาหลายประการ เช่น เช่น เป็นเครื่องเตือนสติคนเป็นให้หาทางไปแต่ทางสว่างบ้างก็กล่าวถึง คราวตายแล้วธาตุทั้ง ๔ ก็แยกกันไป จึงจุดไฟตามไว้เป็นพยาน และการให้ความหมายเป็นประทีปส่องให้คนทั้งหลายรู้ว่าตรงนั้นมีศพ จะได้ไม่เดินไปกระทบในเวลากลางคืนหรือใช้เป็นแสงสว่างซึ่งเรียกว่า ไฟยามหรือตะเกียงชีวิต^{๗๗}

๙) บทบาทในการนำศพออกจากบ้าน การนำศพออกจากบ้าน มีขั้นตอนที่ยึดถือปฏิบัติหลายขั้นตอน คือ ไม่ห้ามศพลอดซอกการชักฟากสามซีกตีหมอสามใบ การทำประตูปาเมื่อนำศพออกไปพ้นประตูแล้ว จะรื้อทิ้งเพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณผู้ตายกลับมาบ้านได้ การขีดข้าวสารระหว่างทาง การใช้ไม้ขีดนำทาง และห้ามหามาข้ามมาข้ามสวน

๑๐) บทบาทในการโปรยข้าวตอก การโปรยข้าวตอกในระหว่างเคลื่อนขบวนศพไปวัดหรือป่าช้าตลอดเส้นทาง

๑๑) บทบาทในการเผาศพ ก่อนการเผาศพสัปเหร่อจะมีความเชื่อในการทิ้งเบี้ยให้ตากลิยายกลา เพื่อซื้อที่สำหรับฝังหรือเผาศพกับเจ้าของป่าช้า และจะนำโลงศพเดินเวียนเชิงตะกอนจากซ้ายไปขวา ๓ รอบก่อนนำศพตั้งบนเชิงตะกอน หลังจากนั้นจะเปิดฝาโลง ตัดตราสังออก นำน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าศพ เพื่อให้ลูกหลานผู้ตายได้ดูหน้าเป็นครั้งสุดท้ายก่อนการเผาศพ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในการโยนผ้าข้ามศพที่กำลังลุกไหม้ ๓ ครั้ง และการชักฟัน ๓ ดุ้น อันเป็นการเสร็จพิธีการเผาศพ^{๗๘}

^{๗๕} อรสม สุทธิสาคร, **คนค้นชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

^{๗๖} พระครูสมุทรประสงค์ ฐิตปุณฺโญ, **สังเค็ด ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ**, หน้า ๔๖.

^{๗๗} มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม**, หน้า ๔๒๕.

^{๗๘} อุดม เขียววงศ์, **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย**, หน้า ๓๒๘.

๑๒) บทบาทในวันเผาศพ วันเผาศพเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพตามความเชื่อของผู้มีความรู้ด้านพิธีกรรมหรือสัปเหร่อ คือถ้าตายวันข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ถ้าตายวันข้างแรมให้เผาวันคู่ และยังห้ามเผาในวันศุกร์เพราะถือว่าเป็นวันมงคล วันที่เป็นสุขไม่ควรทำให้ทุกข์ ห้ามเผาในวันพฤหัสบดีเพราะเป็นวันครู และห้ามเผาวันพระเพราะเป็นวันที่ต้องรักษาศีล ถ้าเผาวันนี้จะเป็นการรบกวนชีวิตสัตว์ที่อยู่ในศพ^{๗๙}

๑๓) บทบาทในการแปรรูป ตอนเข้าตรูของวันที่ถัดจากวันเผา สัปเหร่อผู้เผามาแปรรูปก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ถือว่าเพื่อให้ผู้ตายได้รับอรุณของวันใหม่ จะนำกระดูกของผู้ตายมาทำให้เป็นรูปคน หันด้านที่เป็นศีรษะไปทางทิศตะวันตก แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาชักบังสุกุลตาย เสร็จแล้วลบลูบเดิมเสียทำเป็นรูปขึ้นใหม่ให้เป็นรูปคน หันด้านศีรษะไปทางตะวันออกสมมติว่าเป็นการเกิด เจ้าภาพบางรายจะเอาแก้วแหวนเงินทองไปรยลงบนกระดูกประพรมด้วยของหอม หรือน้ำผสมขมิ้นซึ่งถือเป็นแม่น้ำคงคา น้ำมะพร้าวถือเป็นหัวใจของจุฬามณีและน้ำหอม หรือน้ำทั้งหมัดนี้มาพรมกระดูก เรียกว่า กายานร่อยแปด แล้วจึงนิมนต์พระมาชักบังสุกุลเป็น จึงถือว่าเสร็จพิธี^{๘๐}

๑๔) บทบาทในการเก็บอัฐิ เมื่อแปรรูปเสร็จแล้วจะเก็บกระดูกใส่โกศ ส่วนเถ้าก็ใช้ผ้าขาวห่อไว้นำไปลอยน้ำ นำไปฝัง หรือบรรจุพระเจดีย์ หรือหากมีการทำบุญเลี้ยงพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่า ทำบุญอัฐิ ๗ วันหลังเผา หรือบางแห่งจะทำต่อเนื่องให้เสร็จงานในรวดเดียว^{๘๑}

สรุปได้ว่า สัปเหร่อในสมัยพุทธกาลเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ แม้ในสังคมไทยเองก็ถือเป็นอาชีพที่ไม่มีหน้าตาในสังคม แต่อาชีพสัปเหร่อก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้ใคร กลับมีคุณูปการต่อคนตายและคนมีชีวิตซึ่งเป็นญาติคนตาย โดยอาชีพสัปเหร่อมีการสืบทอดตำแหน่งกันอย่างเป็นระบบคือจากอาจารย์สู่ลูกศิษย์จากพ่อสู่ลูก ซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถตั้งตนเองเป็นสัปเหร่อได้โดยไม่ได้รับการถ่ายทอดวิชา และพบว่ามีการใช้คาถาในการเบิกโลง กล่าวคือตอนนำศพลงโลงจะต้องมีพิธีและมีคาถากำกับในพิธีด้วย ซึ่งคาถาของสัปเหร่อแต่ละคนก็จะแตกต่างกันและยังได้ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสัปเหร่อได้เห็นสัจธรรมในชีวิตมนุษย์ว่า คนเราไม่ว่าจะอยู่ในฐานะไหนก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น และเมื่อตายแล้วไม่สามารถนำสิ่งใดไปได้ แม้สิ่งนั้นจะเป็นสมบัติที่หวงแหนเพียงใดก็ตาม

^{๗๙} แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและประเพณี**, หน้า ๒๐๘.

^{๘๐} อรสม สุทธิสาคร, **คนค้นชีวิต**, หน้า ๖๓.

^{๘๑} เสถียร โกเศศ, **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต**, หน้า ๕๐.

บทที่ ๓

ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา

๓.๑ ความเชื่อเรื่องการตายในวัฒนธรรมล้านนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทยมาช้านาน หลักฐานหลายอย่างชี้ชัดว่า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาทุกยุคทุกสมัยในดินแดนแห่งนี้ แม้ว่าชาวไทยจะมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และพระมหากษัตริย์ไทยจะทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาก็ตาม แต่ชาว ไทยส่วนใหญ่ก็ยังนับถือพุทธศาสนา จนอาจเรียกได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาโดยถูกต้องตามสมควร เพราะพุทธศาสนาได้ มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติไทยมาช้านานแล้ว

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยและเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม และวิถีชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่เป็นเสมือนจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้นการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปทั่วประเทศ ตั้งแต่เหนือจดใต้ ตะวันออกถึงตะวันตก ภาคเหนือหรือเรียกกันว่าล้านนา นั้นก็ปรากฏว่าได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานปีแล้ว และนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลกับชาว ล้านนา เจ้าผู้ครองนครในดินแดนแห่งนี้ล้วนเอาใจใส่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ยังผลให้ดินแดน ล้านนามีศาสนวัตถุและศาสนสถานที่สำคัญให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะบูชาเป็นจำนวนมาก และไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของคนล้านนาตั้งแต่เกิดจนตาย ก่อเกิดเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน^๑

^๑ อาจารย์สิงฆะ วรรณะวิสัย, สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน, (เชียงใหม่: ม.ป.พ., ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

มนุษย์มีการเกิด เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัฏจักรตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา และนอกจากนี้ยังมี ความเชื่อหลังการตาย โดยมีความเชื่อว่าจะได้ไปเกิดในนรกหรือสวรรค์สุดแท้แต่ผลกรรม เมื่อยังเป็นมนุษย์ โดยมีความกลัวจะได้ไปเกิดหรือจุติในแดนทุกข์ คือนรก จึงเกิดพิธีกรรมต่างๆ อันเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในดินแดนสุคติภพ

แสง จันทรงาม ได้ให้ความเห็นว่า ความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนาเกี่ยวกับโลกคนเป็น และโลกของคนตายนั้นไม่ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่กลับมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันผ่านพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อดังกล่าวมีรากฐานจากกลุ่มชนในวัฒนธรรมไท ลาว เมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเข้าสู่ชุมชนชาวล้านนาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ปรากฏให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างนิกายเถรวาท นิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์ฮินดู ความเชื่อเรื่องโชคลาง ไสยศาสตร์ต่างๆ จึงไม่แปลกใจหากจะพบเห็นชุมชนล้านนาที่มีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่พักอาศัย^๒

พระมหาอาทิตย์ อาทิจโจ ได้ให้อธิบายว่า ความเชื่อของชนชาวล้านนาที่เกี่ยวข้องกันระหว่างผลของการทำความดีกับการไปสู่ปรโลกของมนุษย์ของบุคคลชนชั้นระดับผู้ปกครอง เช่น พระมหากษัตริย์และพระสงฆ์ที่ยึดถือมาตั้งแต่โบราณ โดยจัดพิธีตลอดถึงเครื่องสักการะปฏิบัติต่อสรีระร่าง ผู้วายชนม์อย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติเรียกว่าพิธีส่งสการ โดยมีนกหัสติลิงค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงคุณงามความดีที่จะเป็นเครื่องนำดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติ^๓

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ได้ให้อธิบายว่า การนับถือผีมีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาสู่ชุมชนล้านนา โดยความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านนานั้นมีความเชื่อในความหมายโลกแห่งคนเป็นและคนตายว่าเป็นสิ่งที่ซ้อนทับกันอยู่^๔

อานันท์ กาญจนพันธ์ ได้กล่าวว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่ปลูกฝังให้ลูกหลานภายในตระกูลเพื่อให้เกิดความรักและสามัคคี แสดงความเคารพและสักการะต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับนั้น

^๒ อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๐.

^๓ พระมหาอาทิตย์ อาทิจโจ, หัตถิลิงคสกุล ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่: วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^๔ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและคณะ, “สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา: กรณีศึกษาชุมชนลัวะยวน ลื้อ ปกาเกอญอ (กระเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงรายและเชียงใหม่”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๖), ไม่ปรากฏหน้า.

อาศัยความเชื่อเกี่ยวเนื่องกับการผีหรือผู้ที่ล่วงลับไป โดยแต่ละเชื้อชาติจะยอมรับและเคารพต่อเชื้อสายผีตนเอง เช่น ผีผด ผีเม้ง จะเรียกผีต้นตระกูลของตนเองที่นับถืออยู่ว่าผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ^๕

อภิธาน สมใจ ได้แสดงความเห็นว่า ความเชื่อชาวล้านนาเกี่ยวกับผีหรือผู้วายชนม์นั้น จะมีความเกี่ยวพันกับเรื่องผี โดยส่วนมากผีนั่นมักเป็นผีร้ายจึงทำให้ชาวล้านนาต้องระมัดระวังในการปฏิบัติตนเพื่อมิให้เกิดความไม่พอใจแก่ผี ซึ่งจะส่งผลต่อตนเองตลอดจนครอบครัว และจนถึงหมู่บ้านที่อาศัย^๖

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตายของชาวล้านนา โดยอาศัยความเชื่อว่าโลกของคนเป็นและโลกของคนตายไม่สามารถตัดขาดหรือแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง โดยอาศัยการสื่อสารผ่านพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความเคารพและสักการะต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ฯลฯ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวล้านนาที่แฝงไปด้วยมิติด้านความเชื่อ ศาสนาและชุมชนในล้านนาที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๒ คติ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพวัฒนธรรมล้านนา

มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้พ้น ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมไทยได้สอนให้เข้าสู่ธรรมแห่งชีวิต เรื่องของความตาย แต่คนทั่วไปไม่ได้พิจารณาถึงความตายด้วยสติ จึงเกิดความกลัวในความตาย และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อหลังการตาย จึงเกิดพิธีกรรมในงานศพขึ้น^๗

พิธีกรรมงานศพที่เกิดขึ้นเป็นความเชื่อที่ว่าความตายมิได้หมายถึงการจบชีวิตที่สมบูรณ์เท่านั้น แต่พิธีกรรมมีรูปแบบที่ปฏิบัติต่างกัน ในพุทธกาลจึงมีทั้งป่าช้าผีดิบและป่าช้าที่นำศพมาเผา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยตามยุคสมัยหรือคติความเชื่อของท้องถิ่นนั้น โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับการตายว่า โลกหลังความตายมีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไปเพียงแต่อยู่คนละโลก จึงเกิดพิธีกรรมในการเช่นไหว้ อุทิศอาหาร และเกิดจากความเชื่อว่าบุคคลที่ตายแล้วเปลี่ยนสภาพเป็นผีหรือวิญญาณ อาจจะมารังควานหรือทำร้ายคนที่ยังอยู่ ตลอดจนความเชื่อที่เกิดจากความรัก

^๕ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “พิธีเลี้ยงผีเม้งเมืองลำปาง”, เอกสารประกอบการสัมมนา, (เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๔. (อัคราณา)

^๖ อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนททศิลป์สู่ไม้ศพ, หน้า ๑๘๖.

^๗ ศรีนัย ไหมตรีเวช (ดังตฤณ), เสียตายคนตายไม่ได้อ่าน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๔.

ความห่วงหาอาทรในผู้วายชนม์ และความกตัญญูตเวที^๔ จึงมีการอุทิศส่วนกุศลไปให้ แต่ความเชื่อ ก็มีพิธีกรรมในการปฏิบัติแตกต่างกันไป โดยเกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้ที่ละจากโลกนี้ไปแล้วและแก่นุชย์เอง ในที่นี้ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะของคติ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนาไว้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) พิธีกรรมก่อนตายหรือเตรียมพร้อมรับกับความตาย

คนเราจะทำอะไรก็ต้องเตรียมพร้อม ชีวิตก็เหมือนกันต้องเตรียมพร้อมทุกขณะ ไม่ว่าเรื่องเกิด เรื่องตาย เรื่องร้ายหรือว่าเรื่องดี เราไม่ควรประมาทต้องควรที่จะมีสติอยู่ทุกกลมหายใจเข้าออก ในสมัยที่วิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญ ชาวบ้านนิยมที่จะรักษาด้วยหมอพื้นบ้านและรักษาด้วยยาสมุนไพร ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนั้นแล้วยังมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าการรักษาทางใจ เชื่อว่าถ้าประกอบพิธีกรรมแล้ว จะหายหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือบุญของผู้ป่วย เชื่อกันว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคุณของพระรัตนตรัยจะช่วยบำบัด ระวังภัยได้ถ้าหายได้ ถือว่าเป็นการทำบุญกุศลก่อนตาย การประกอบพิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตายอันเป็นปรัชญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) พิธีกรรมเทศน์ธรรมมหาวิบาก

เมื่อผู้ป่วยมีอาการทรุดหนัก ทรมาน เยียวยารักษาไม่หาย จะตายก็ไม่ตายจะหายก็ไม่หาย ญาติพี่น้องลูกหลานก็จะตกลงกัน ไปนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ธรรมมหาวิบากให้คนป่วยฟัง เพราะเชื่อว่าเป็นเพราะวิบากกรรมที่ผู้ป่วยเคยทำไว้ เจ้ากรรมนายเวรกำลังติดตามคอยอาฆาต การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้ส่วนมากนิยมประกอบพิธีในช่วงตอนเย็นเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป หรือตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ ซึ่งมีขั้นตอนในการประกอบพิธี ดังนี้

- ๑) เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์ให้มาเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก
- ๒) จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี
- ๓) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล อาราธนาธรรม
- ๔) พระสงฆ์เทศนาธรรมพื้นเมืองมหาวิบากให้คนป่วยฟัง
- ๕) ประเคนภัตตาหารเทศน์ และรับพร

สำหรับพิธีกรรมในการเทศน์ธรรมมหาวิบากนี้เป็นพิธีกรรมที่ทำงานไม่ยุ่งยาก แต่ให้ผลทางด้านจิตใจ พิธีกรรมบางครั้งก็เป็นความสมัครใจของผู้ป่วยเอง ที่ต้องการฟังเพราะความเจ็บป่วย มันทรมานร่างกายและจิตใจ จึงขอร้องให้ลูกหลานไปนิมนต์พระมาเทศนาให้ฟังเพื่อว่าวิบากกรรมเวร

^๔ ปราณี วงศ์เทศ, ผศ., พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๖๗.

หมดก็จะได้หาย หากถึงเวลาตายก็จะได้ตายอย่างสงบ เพราะไม่ยากที่จะทรมานตัวเองและลูกหลาน ผู้ดูแลใช้ ที่ต้องคอยพยาบาล การเทศน์ธรรมหาวิบากนี้เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่แยบยลของคนโบราณที่ต้องการให้คนป่วยมีจิตใจที่สงบ ไม่ให้จิตฟุ้งซ่าน คิดไปในทางที่เป็นอกุศล เพราะเมื่อจิตที่มัวหมองย่อมมีทุกคิดเป็นที่หวัง ถ้าหากมีจิตใจที่ดีเป็นสมาธิปราศจากความห่วงหาอาลัยยึดติดในสิ่งต่างๆ หรือหลงใหลในสมบัติหรือมัวแต่พยาบาลทจนงเวอร์ เมื่อดับจิตหรือหมดลมหายใจ ก็จะไปเกิดในทุกคติภูมิ^๙

๒) การสู่มาขันแก้วตั้งสาม*

เมื่อมีคนป่วยในระยะสุดท้ายที่คาดการณ์ว่าต้องเสียชีวิตแน่นอน เพราะชาวบ้านญาติพี่น้องจะไปเฝ้าไข้ดูอาการ คอยอยู่เป็นเพื่อนกันที่บ้านของคนป่วยหรือไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล เมื่อเห็นว่ามีการไม่ดีแล้ว ก็จะปรึกษากันว่าสมควรที่จะไปขอมาแก้วทั้งสามเสีย เพราะว่าขณะที่คนป่วยยังมีกำลัง หรือระหว่างที่ดำเนินชีวิตที่ผ่านมาอาจเลวล่วงเกินต่อพระรัตนตรัย หากเสียชีวิตไปก็กลัวว่าจะเป็นบาปติดตัวไปข้ามภพข้ามชาติ หรือที่ป่วยและทรมานอยู่ในขณะนี้ก็อาจจะเป็นเพราะประมาทหรือล่วงเกินต่อพระรัตนตรัยก็ได้ สมควรที่จะไปขอมาต่อพระรัตนตรัยที่วัด ในพิธีกรรมนี้ไม่ต้องเตรียมสิ่งของอะไรมากมาย และไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายอย่างแต่อย่างใด เพียงแต่หาดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อย (น้ำอบน้ำหอม) และให้หมั่นคนายกหรือผู้ที่สามารถกล่าวคำขอมาพระรัตนตรัยได้ เมื่อทุกสิ่งพร้อมก็ประกอบพิธีกรรมได้ทันที ผลที่ได้รับจากการขอมาพระรัตนตรัยนี้ ส่วนมากจะเห็นได้จากญาติพี่น้องลูกหลานที่สามารถปลงได้และทำใจรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ข้างหน้าได้^{๑๐}

(๓) พิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้ว

การประกอบพิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้ว เพื่อต้องการให้คนป่วยได้หายจากอาการป่วยไข้ที่เป็นอยู่ เพราะว่าไปรักษาด้วยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่หรือรักษากับหมอพื้นบ้านอื่นหรือประกอบพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อแล้วก็ยังไม่หายหรือไม่ทุเลา ก็จะนิยมประกอบพิธีบูชา

^๙ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓๐.

* **สู่มาขันแก้วตั้งสาม** หมายถึง การนำพานที่ประกอบไปด้วยเครื่องสักการะคือ ข้าวตอกดอกไม้ไปที่วัดเพื่อขอมาต่อพระรัตนตรัย เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนผู้ป่วยไปขอมาพระรัตนตรัยแก้ว คุณค่าของการประกอบพิธีกรรมเพื่อเครื่องชี้ว่าคนป่วยเป็นผู้ป่วยมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา นับถือในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

^{๑๐} อนุ เนินหาด, พ.ต.อ., **ผีป่วน พระสงฆ์ ปู่จ่าน ป้าเฮี้ยว และสัปเหร่อ**, (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๗.

ข้าวฟ้าเมืองแก้ว เพราะว่าถ้าหายก็จะหายทันทีหรือจะตายก็ได้ตายโดยไม่ต้องทรมาน การบูชาข้าวพระเมืองแก้วนี้ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบขึ้นแล้วส่วนใหญ่ก็สัมฤทธิ์ผลตามความประสงค์ จึงนิยมปฏิบัติสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ในหนังสือตำราพิธีกรรมโบราณกล่าวถึงประวัติความเป็นมา ดังนี้

ในสมัยพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ในสมัยนั้นเกิดโรคระบาดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ และมีมหาเอระรูปหนึ่งไม่ปรากฏนาม ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพระเมืองแก้วเป็นอย่างยิ่ง พระมหาเอระรูปนี้มีความเชี่ยวชาญในด้านไสยศาสตร์ได้เขียนคาถา และพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นแล้วสามารถช่วยขจัดโรคภัยต่างๆ ให้หมดจากเมืองได้ พระเมืองแก้วได้รับพระคานานั้นแล้วจึงประกาศให้ชาวเมืองได้รับทราบว่ใครประสบโรคภัยสามารถประกอบพิธีกรรมนี้ได้ ปรากฏว่าเมืองชาวเมืองจัดประกอบพิธีกรรมนี้โรคภัยไข้เจ็บนั้นก็หาย และต่อมาชาวบ้านก็เรียกพิธีกรรมนี้ว่า บูชาข้าวพระเมืองแก้วสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ โดยเครื่องประกอบพิธีบูชาข้าวพระเมืองแก้วประกอบไปด้วย

- ๑) ไม่กำสละหลี่ (ไม้ค้ำต้นโพธิ์) ซึ่งมีความยาวยาวเท่าตัวคนป่วย จำนวน ๗ เล่ม
- ๒) กังเงิน กังคำ กังเปี้ย กังหมาก พลุ บุหรี่ เหมียง อย่างละ ๑ อัน
- ๓) ข้าวเงิน ข้าวคำ (สะพาน) อย่างละ ๑ เล่ม
- ๔) กระบอกใส่น้ำ ทRAY ข้าวเปลือก ข้าวสาร ตะกั่ว ๑ เล่ม
- ๕) หน่อกล้วย หน่ออ้อย หน่อหมาก หน่อมะพร้าว อย่างละ ๑ หน่อ
- ๖) กล้วย ๑ เครือ มะพร้าว ๑ ทะลาย
- ๗) เสื่อใหม่ หมอนใหม่ ชันหมาก โคนโท
- ๘) สะตวงเพื่อใส่เครื่องสังเวยโดยทำเป็น ๑๒ ช่อง บรรจุอาหาร ผลไม้ ขนม อย่างละ ๔๙ ชิ้น
- ๙) ฝ้ายตีนกา ๙ ชิ้น
- ๑๐) ช่อกระดาษ ๑๒ ตัว
- ๑๑) ตุ้งค่าคิง ๑ ตัว ยาวเท่าความสูงของผู้ป่วย
- ๑๒) เทียนค่าคิง ๑ เล่ม เป็นเทียนที่มีเท่าความสูงของผู้ป่วย

โดยเครื่องประกอบพิธีทั้งหมดจะต้องเตรียมก่อนหนึ่งวัน พอในวันรุ่งขึ้น ประมาณ ๐๓.๐๐ – ๐๕.๐๐ น. คนโบราณว่าไปก่อนมาก่อนไก่ ก็จะนำเอาของบูชาที่เตรียมไว้ไปบูชาพระที่ในวิหารศาลาหรือ ใต้ต้นโพธิ์ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้โอกาส กล่าวคำถวายหรือกล่าวคำบูชา โดยพิธีกรรมก็จะเริ่มจากการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีลแล้วพระสงฆ์ก็จะโอกาสกล่าวคำถวาย เครื่องบูชาข้าวพระเมืองแก้วต่อพระรัตนตรัย เสร็จพิธีแล้วก็ถวายจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้อนุโมทนาให้พร เจ้าภาพลูกหลานก็กรวดน้ำอุทิศกุศล โดยคนป่วยไม่จำเป็นต้องไปร่วมพิธีก็ได้ เพียงแค่นำเอาเสื้อผ้าและด้ายสำหรับผูกข้อมือไปก็ถือว่าใช้ได้ จุดประสงค์

ของการประกอบพิธีบูชาพระเมืองแก้วนั้น ก็เหมือนกับการเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก แต่การบูชาข้าวพระเมืองแก้ว นี้ส่วนมากจะนิยมทำหลังจากประกอบพิธีกรรมเทศน์คัมภีร์มหาวิบากเนื่องจากอาการของผู้ป่วยไม่ดีขึ้น จึงประกอบพิธีกรรมนี้ขึ้นอีกเพื่อผู้ป่วยในระยะสุดท้ายจะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร พ่อเกิดแม่เกิด และสร้างบุญกุศลก่อนวาระสุดท้าย^{๑๑}

(๔) พิธีตานข้าว (ถวายสะพาน)

ผู้ป่วยมีอาการที่หนักมาก แพทย์ไม่สามารถที่จะรักษาให้หายได้มีคำวินิจฉัยและอนุญาตให้นำมารักษาอาการที่บ้านต่อ คือไม่มีความรู้สึก ไม่สามารถตอบสนองได้แต่ยังหายใจอยู่ คนโบราณมีความเชื่อว่าคนป่วยไม่สามารถที่จะข้ามแม่น้ำคือฝั่งที่จะข้ามไปในภพหน้าได้ เพราะว่ามีข้าวหรือสะพานข้ามไปได้ จึงจะต้องทำบุญถวายสะพานเสียก่อนหากทำบุญแล้วคนป่วยก็จะถอดจิตหรือดับจิตได้ โดยที่การถวายข้าวนี้ก็เหมือนเราทำบุญถวายสิ่งของทั่วไป เพียงแต่หาไม้สำหรับทำสะพานจำนวน ๒ เล่ม หรือจะเป็นไม้แผ่นก็ได้ แล้วนำไปพาดกับลำเหมืองหรือหนองน้ำที่คนข้ามไปมาและให้หาทรายมาก่อเป็นเจดีย์ทรายข้างละ ๑ หลัง สมมติว่าเป็นบ้านเมือง พร้อมกับมีไทยธรรม ๑ สำหรับ เพื่อถวายพระสงฆ์ เมื่อทุกสิ่งพร้อมก็ประกอบพิธี เริ่มต้นจากการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล และกล่าวคำถวายสะพาน จากนั้นพระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นเสร็จพิธี^{๑๒}

(๕) สิ่งบอกเหตุ ในช่วงที่ลำบากนี้ไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน ถ้ามีกาหรือนกแต่ร้องผ่านเข้ามาในบริเวณนั้น เป็นอันเชื่อได้ว่าคนลำบากจะต้องตายในเวลาอันใกล้นี้ บางคนนอนชมป่วยอยู่เมื่อได้ยินเสียงนกร้องผ่านกล่าวว่าตัวเองจะตาย จึงรีบลุกขึ้นมาพยายามกินข้าวก็มี เชื่อกันว่าหากเป็นสัตว์ที่ชอบกินซากศพเป็นอาหาร ไม่ว่าจะเป็นซากของคนหรือสัตว์ เมื่อจะมีการตายเกิดขึ้น กามักจะรู้ล่วงหน้าและหวังว่าจะได้กินซากศพ จึงดีใจร้องผ่านเข้ามาในบริเวณที่จะมีคนตาย สวรรณกแต่เป็นนกที่สร้างลางสังหรณ์ให้กับคนที่มีความเคราะห์กรรมและความตาย^{๑๓}

(๖) คนพยาวิ ในสมัยก่อนตั้งแต่ปี ๒๕๐๐ ลงไป เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นหรือคนแก่ที่ป่วยเป็นโรคชราหรือด้วยการเจ็บไขขนาดคนที่ป่วยนั้น ต้องนอนอยู่กับที่ลุกไปไหนมาไหนไม่ได้กิน

^{๑๑} นิรันดร์ ชัยนาม, ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๖๕.

^{๑๒} อัมพร เทพปิตา, พิธีกรรม วิถีคนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง: จังหวัดลำปาง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^{๑๓} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๓.

อาหารก็ต้องป้อน บางคนป่วยเป็นเวลานานหลายเดือนกว่าจะหาย หรือเสียชีวิตลง การเฝ้าไข้นี้คนเมืองเรียกกันว่าเฝ้าคนพยาธิกลางคืนจะมีลูกหลานและเครือญาติผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าทุกคืน

(๗) **คนลำบาก** ถ้าหากว่าผู้ป่วยมีอาการหนักจนที่จะไม่สามารถจะอยู่ต่อไปได้แล้ว ชาวบ้านก็จะบอกต่อกันไป การเฝ้าคนลำบากจะมีคนที่บ้านใกล้เคียงมารวมเฝ้า นอกเหนือจากญาติแล้ว โดยเฉพาะในเวลากลางคืนมีจำนวนมากขึ้นกว่าการเฝ้าคนพยาธิ การเฝ้าคนลำบากใช้นั่งเฝ้าเปล่า ต้องคอยเรียกชื่อคนลำบาก พยายามถามว่ารู้จักคนนั้นคนนี้ไหม อยากกินอะไร เพื่อเป็นการสังเกตว่าผู้ป่วยยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า

(๘) **รมพราย** มีคนลำบากอีกชนิดหนึ่ง ที่นอนป่วยอยู่แต่กินข้าวได้มากผิดปกติ บางคนชอบกินอาหารสดอาหารคาว ตอนกลางวันจะนอนชมอยู่ เมื่อถึงตอนเย็นและเวลากลางคืนจะมีอาการสดขึ้นเบิกตาโพล่งเป็นคราวๆ เมื่อมีคนเฝ้าหลายคนจะไม่แสดงอาการ แต่เมื่อไม่มีคนเฝ้าน้อยหรือไม่มีคนเฝ้า จะแสดงอาการออกมา คนโบราณเชื่อกันว่ามีผีหรือมีพรายมาแอบกินอยู่ข้างใน โดยยืมเอาร่างกายของผู้ป่วยเป็นที่หลบซ่อนวิญญานของเจ้าของร่างจริงได้ตายไปแล้ว จึงได้มีการแนะนำให้ลูกหลานทำพิธีรมพรายเพื่อให้วิญญานผีออกจากร่างไป เมื่อลูกหลานไปหาหมอบางครั้งหมอมะมาทำให้ บางครั้งจะให้ยาและบอกวิธีใช้ให้ลูกหลานไปทำเอง ดังนี้ สุมไฟในหม้อเก่า แล้วโรยยาสมุนไพรรักษาและพริกแห้งลงในหม้อไฟนั้นนำไปตั้งที่ใต้ถุนเรือนในกรณีที่เรือนต่ำ แต่ถ้าเรือนสูงประมาณตั้งแต่ ๑.๕๐ เมตรขึ้นไป ก็นำหม้อไฟเข้าไปตั้งในเรือนที่คนป่วยนอนอยู่ ควันที่หมื่นฉุนจากตัวยาและความหมื่นจากพริกแห้ง เผาจะทำให้คนป่วยสลักและหายใจไม่ออกจึงต้องตายลงในที่สุด ไม่ต้องถึงกับคนป่วย แม้แต่คนดีก็ยังตายได้เหมือนกัน^{๑๔}

(๙) **วิญญานออกเที่ยว** การที่ต้องคอยเรียกชื่อคนลำบากมีสาเหตุมาจากความเชื่ออย่างหนึ่ง คือขวัญหรือวิญญานของคนลำบากจะออกเที่ยวไปหรือถูกพญามัจจุราชพาไป เมื่อมีคนร้องเรียกชื่อ เรียกชื่อวิญญานที่ออกไปเที่ยวนั้นจะรู้สึกตัวแล้วจึงกลับมาเข้าร่างตามเดิม คนล้านนาเชื่อว่าการตายคือการที่วิญญานหรือขวัญออกจากร่างกาย จะมีอีกสิ่งหนึ่งออกจากร่างกายคือ ขวัญ การที่นอนหลับฝันไปก็ดี การนอนลำบากอยู่ก็ดีขวัญจะท่องเที่ยวไป เรียกว่าขวัญออกเล่าไป หรือถูกพญามัจจุราชพาไป เชื่อกันว่า การที่ญาติผู้อยู่ห่างไกลไกลเห็นคนลำบากมาเยี่ยมมาหา แล้วจึงทราบข่าวการตายเมื่อภายหลัง เป็นเพราะคนตายนั้นขวัญไปก่อน เคยมีหลายรายที่คนป่วยเข้าชั้นลำบากแต่รอดตายได้กลับมา เล่าถึงขณะที่นอนลำบากอยู่ว่าได้ไปเที่ยวในสถานที่ที่ไม่เคยไป มีความสนุก

^{๑๔} อภิธาน สมใจ , งานศพล้านนาปราสาทนกกหัสติลิ่งสู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๐.

เพลิดเพลินจนเดินไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง มีสะพานข้ามฝั่งข้างหน้ามีคนยืนกักมือเรียกให้เขาข้ามสะพานไป ระหว่างที่กำลังตัดสินใจว่าจะข้ามไปได้หรือไม่นั้น พลันได้ยินเสียงคนเรียกชื่ออยู่ข้างหลังจึงได้หันหลังกลับมา เมื่อคนลำบากหายป่วยแล้วเล่าให้ชาวบ้านฟัง ถึงตอนนี้ชาวบ้านจะพูดว่า “ดีแล้ว” ถ้าตอนนั้นข้ามสะพานไปก็คงตายไปแล้ว เพราะเชื่อกันว่า คนที่กักมือเรียกอยู่อีกฝั่งคือพญามัจจุราช คนที่เฝ้าคนลำบาก ต้องช่วยกันเปลี่ยนท่านอนของคนลำบากจากหงายเป็นตะแคงจากตะแคงเป็นหงาย ถ้าให้นอนในท่าเดียวนั้น คนลำบากจะร้อนหลัง^{๑๕}

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับความตายใน ๒ ลักษณะข้างต้นนั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการตายอื่นดังนี้

๑. เรือนหลังคาเดียวกันมีคนลำบาก ๒ คน ในกรณีที่มีคนป่วยหนักซึ่งเรียกว่า คนลำบากอยู่ในเรือนหลังคาเดียวกัน หากคนหนึ่งตายลงก่อนไม่ให้เก็บศพค้างคืน ให้นำไปฝังได้อย่างเดียวโดยไม่ได้รับของบริจาคและไม่ให้ทานขันข้าวแก่พระสงฆ์

๒. เรือนหลังคาเดียวกันตายซ้อนกัน ๒ ศพ ให้เผาหรือฝังศพที่ตายทีหลังก่อน ห้ามนำศพค้างคืน ให้ทำฌาปนกิจศพคนที่ตายก่อนในภายหลัง

๓. ตายด้วยโรคท้องร่วง ซึ่งเรียกว่าโรคห่า ห้ามเก็บศพค้างคืนให้ปฏิบัติเหมือนศพตายโหง คือไม่มีพิธีสงฆ์ ห้ามเลี้ยงอาหารชาวบ้าน หากภายในหมู่บ้านนั้นตายด้วยโรคห่าติดกัน ๓ ศพ ศพที่ตายเป็นลำดับที่ ๓ นั้น ห้ามเผาให้ฝังเพียงอย่างเดียว ส่วนชาวบ้านที่มีบ้านเรือนติดกับเรือนคนตายนั้น ให้ทำพิธีไล่พยาธิ โดยนำขี้เถ้ามาโปรยรอบบริเวณบ้านของตัวเอง แล้วกล่าวคำไล่โรคทำให้หลีกหนีไปให้ไกล อย่าลวงล้าเข้ามาสู่บ้านของตนเอง^{๑๖}

๒) คติ ความเชื่อในพิธีกรรมหลังความตาย

(๑) การแจ้งข่าวการตาย เมื่อลูกหลานญาติพี่น้องทราบแน่ชัดแล้วว่าคนป่วยเสียชีวิตก็จะเกิดอาการโศกเศร้าเสียใจในการจากไปของญาติพี่น้องและร้องไห้อย่างโหยหวนจากความเสียใจ นอกจากการส่งเสียงร้องไห้ที่เสียงดังแล้ว ยังมีเสียตะโกนร้องเรียกชื่อของผู้ตายด้วย คือลูกหลานที่เป็นผู้ชายจะขึ้นไปบนหลังคาบ้านแล้ว ตะโกนเรียกชื่อของคนที่ยายให้ดัง โดยที่ที่มีความเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะกลับมาเข้าร่างเดิม และยังถือว่าเป็นการส่งสัญญาณให้บ้านใกล้เคียงตลอดถึงคนในชุมชนได้ทราบถึงการเสียชีวิตของญาติที่ป่วย และในวันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องก็จะหาหมากกับพลูไปวางไว้ตามบันไดบ้านของคนในหมู่บ้านทุกหลังคา ซึ่งถือว่าเป็นการบอกกล่าวให้ได้รับรู้ว่ามีศพเกิดขึ้นใน

^{๑๕} อนุ เนินหาด, พ.ต.อ., ฝัปปุยา พระสงฆ์ ปู่จ่าน ป่าเหี้ยว และสัปเพร่อ, หน้า ๙๐.

^{๑๖} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๓๓.

หมู่บ้าน และถือเป็นการเชิญให้ไปร่วมงานศพ เนื่องจากในสมัยก่อนไม่เครื่องขยายเสียง และไม่นิยมในการเคาะเกราะ แต่จะใช้วิธีบอกต่อกันและใช้หมากกับใบพลูไปวางไว้ที่บ้านใดบ้านแทน^{๑๗}

(๒) การอาบน้ำศพ เป็นการทำความสะอาดให้ศพก่อนที่จะนำไปบรรจุในหีบศพหรือนำไปหาลอย การอาบน้ำศพนั้นต้องต้มน้ำให้ร้อนเสียก่อน เมื่อน้ำร้อนแล้วก็ยกลงมารอให้น้ำอุ่น แล้วนำส้อมป่อยและฝันทูขมิ้นผสมลงไปใต้น้ำนั้น โดยคติ ความเชื่อว่า การอาบน้ำขมิ้นส้อมป่อยให้กับศพนี้ ถือเป็นการขอขมาโทษกับศพด้วยที่เคยล่วงเกินกันในขณะที่มีชีวิตอยู่ พร้อมกับขจัดความสะอาดศพให้เรียบร้อย ขจัดสิ่งสกปรกเหวี่ยงโคลอันเป็นสิ่งปฏิกูลเศร้าหมองให้หมดสิ้น หลังจากนั้นเป็นการนุ่งผ้าให้กับศพซึ่งนิยมให้ใช้ผ้าขาวนุ่งสองชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้ว นุ่งทับอีกชั้นหนึ่งให้ชายพกอยู่ข้างหน้า แล้วใส่เสื้อกลับหน้าคือให้เอาด้านหน้ามาไว้ข้างหลัง โดยมีความเชื่อว่าหากไม่ทำดังนี้คนตายจะไม่ได้นุ่ง เพราะฉะนั้นคนโบราณจึงห้ามมิให้ใครใส่เสื้อกลับด้านถือเป็นการอับมงคลไม่ดี^{๑๘}

(๓) การห้างลอย คือการนำศพมานอนเหยียดกับเสื้อที่ปูเตรียมไว้ตรงกับชื่อบ้าน โดยจะทำการมัดมือศพในรูปของการประนมมือเรียกว่าการตราสังเอาเงินใส่ในมือพร้อมกับดอกไม้ ธูปเทียน การตราสังศพนั้น ก็เพื่อให้ศพพองขึ้นจนดันโลงแตกเมื่อตอนขึ้นอืด จึงต้องมีการมัดให้แน่น และจัดให้ศพนอนตะแคงในโลงส่วนการปล่อยเชือกมัดออกมานอกโลงนั้น ก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระ บังสุกุล บุญจะได้เล่นเข้าถึงตัวศพ นอกจากนี้ ยังเป็นความเชื่อว่าการตราสังนั้นก็เพราะกลัวผีจะมารังควาน จึงมัดเสียแน่นหนาไม่ต้องการให้ผีเดินมาได้ แล้วหาตะเกียงน้ำมันมาจุดวางไว้ใกล้บนหัวศพ เรียกไฟที่จุดนี้ว่า ไฟยาม การที่จุดตะเกียงน้ำมันนี้ก็เพื่อจุดประสงค์ คือ

๑. เพื่อให้เกิดแสงสว่างในบริเวณที่ตั้งศพนั้น เพราะว่าในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้
๒. เพื่อป้องกันแมวมาน่าพ่นพ่นอยู่บริเวณใกล้ศพนอน โดยเฉพาะแมวดำ เชื่อกันว่าหากแมวดำข้ามศพศพนั้นจะลุกนั่งและศพนั้นผีจะดุร้าย
๓. เพื่อเป็นแสงสว่างให้กับวิญญาณผู้ตายได้ข้ามไปสู่ปรโลกเบื้องหน้าจึงต้องอาศัยแสงสว่างนำทาง
๔. เพื่อต้องการทำเป็นปริศนาธรรมอธิบายว่าคนเราประกอบด้วยธาตุ ๔ เมื่อธาตุ ๔ ดับชีวิตก็ดับตามไปด้วย ดังไฟที่ใช้ น้ำมันเป็นเครื่องจุด เมื่อน้ำมันหมดไฟก็ดับเช่นเดียวกัน^{๑๙}

^{๑๗} สุเมธ เมธาวิตยากุล, สังกัปพิธีกรรม, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๖.

^{๑๘} บุรินทร์ คำกองแก้ว , พิธีการศพ, (กรุงเทพฯ: มณฑลการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔.

^{๑๙} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, หน้า ๙๘.

(๔) **เครื่องสักการะในมือศพ** ตามความเชื่อของชาวล้านนา เชื่อว่าเพื่อให้ผู้ตายนั้นนำไปบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ โดยเหตุที่คนตายต้องไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์นั้น ก็เพื่อที่จะได้ไหว้พระศรีอารยด้วย^{๒๐}

(๔) **การนำศพใส่โลง** หรือใส่หีบศพนั้นไม่ได้สะดวกเหมือนปัจจุบัน จะได้ใส่โลงไม้ก็เฉพาะคนที่ฐานะดีเท่านั้นแต่ก็ต้องรอช่างหรือส่ลามาประกอบก่อน ส่วนมากไม่ได้ใส่หีบไม้จะใส่หีบที่ทำจากกะลาหรือเสื่อกะลาที่ปูสำหรับตีข้าวในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว นำมาดัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแล้วมัดติดกับโครงไม้ไผ่ที่ขึ้นรูปเป็นรูปโลง นำเอาเกลือ ขี้เถ้า ยาสีฟัน ใส่เพื่อป้องกันน้ำเหลืองที่จะไหลออกมานอกโลงศพ เพราะไม่มีการฉีดยารักษาศพหรือป้องกันศพเน่า แล้วทำการปิดโลงหรือเบิกโลง สัปเหร่อเป็นผู้ประกอบพิธีโดยใช้ใบขนาดปัดในโลง ๓ ใบ พร้อมกับกล่าวว่า ขวัญคนหนี ขวัญผิวยู่ แล้วจึงนำศพลงใส่ ถ้าหากเก็บศพไว้หลายวัน ก็จะที่ระบายอากาศโดยใช้ไม้ไผ่เสี้ยลูบไล้ออก แล้วเจาะฝาโลงให้เป็นรูนำไม้ที่เตรียมไว้สอดเข้าไปข้างในโลงศพแล้วเอาปลายไม้สอดขึ้นบนหลังคา เพื่อระบายกลิ่นเหม็นของศพ บางแห่งนั้นมีพิธีในการแก้เคล็ดโดยพูดในทำนองว่า ให้พอแค่นี้ต่อไปไม่มีใครมาล้มมาตายอีก โดยนัยยะว่าเป็นการปลอบขวัญไม่ให้คนเป็นใจเสียที่เห็นคนล้มหายตายจากติดต่อกัน^{๒๑}

(๕) **การกำหนดวันฌาปนกิจศพ** วันที่จะปลงศพหรือวันเผาศพนั้นต้องหาวันที่ดี การหาวันเผาศพมักจะถามจาก เจ้าอาวาสหรือหมคนายกวัดเป็นผู้หาวันให้ ในส่วนของความเชื่อในการห้ามเผาศพในวันเก้ากองห้ามเผา เพราะเชื่อว่าหากเผาศพตรงกับวันที่ไม่ดีจะทำให้ลูกหลานไม่มีความเจริญ ตลอดถึงชาวบ้านจะเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุขจะมีคนตายตามกันไปเป็นจำนวนมาก ดังมีนิทานตำนานวันเก้ากอง ดังนี้

ครั้งหนึ่ง มีหญิงคนหนึ่ง ชื่อย่าสัปพะแจ๊ะ มีนิสัยมักมากในกามารมณ์ นางมีสามีถึง ๗ คน สามีแต่ละคนมีรูปร่างผิวพรรณเหมือนกันหมด คือมีศีรษะล้านเหมือนกันหมด วันหนึ่งสามีของนางไปหาเห็ดในป่ามาให้นางแกง นางได้แกงให้สามีรับประทานพร้อมกันทั้งเจ็ดคน ส่วนนางไม่ทันได้รับประทานร่วมด้วย หลังอาหารมีอนั้น สามีของนางเกิดอาการเบื่อเห็ดจึงเสียชีวิตไปพร้อมกัน นางเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และยิ่งไปกว่านั้น นางรู้สึกกังวลใจเรื่องการจัดการส่งสการ เพราะนางยากจนไม่มีเงินทองพอที่จะจ้างสัปเหร่อมาเผาศพให้ถึง ๗ คน นางจึงคิดอุบายไปจ้างสัปเหร่อคนหนึ่ง โดยบอกกับสัปเหร่อว่าสามีของนางคนหนึ่งเสียชีวิตลง ก่อนตายสามีกล่าวว่าขออยู่กับนาง แม้ว่าจะเอาศพไปเผาที่ไหน

^{๒๐} เสถียร โกเศศ, ความตาย, (กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๓๑), หน้า ๖๗.

^{๒๑} สง่า ไชยวงศ์, ภูมิปัญญาล้านนา กับสาระร่วมสมัย, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ปู่, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

ก็ตาม จะกลับมาอยู่กับนางตลอด จึงขอให้สัปเหร่อเผาศพให้ไหม้สนิทจริง เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจจะจ่ายค่าจ้างให้อย่างงาม สัปเหร่อคนนั้นก็รับคำพร้อมให้คำมั่นสัญญาว่า แม้นศพจะกลับคืนมาก็จะนำไปเผาอีกจะกี่ครั้งก็ตามตนจะเผาให้ไหม้อย่างแน่นอน

เมื่อตกลงกันเช่นนั้นแล้ว นางก็นำศพสามีคนแรกมานอนที่ห้องโถงบนเรือน สัปเหร่อจึงแบกศพไปเผาที่ป่าช้า ขณะเดียวกันนั้นนางก็เอาศพสามีคนที่สองมานอนไว้ที่เดียวกันกับศพสามีคนแรก เมื่อสัปเหร่อกลับมาจากป่าช้าเพื่อขอรับค่าจ้าง นางจึงชี้ให้สัปเหร่อรู้ว่าศพสามีนางกลับมาบ้าน สัปเหร่อเห็นดังนั้นก็เข้าไปดู เห็นว่าเป็นศพคนเดิมเพราะมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกัน ศีรษะก็ล้าน ตรงตามที่ตนได้รู้ได้เห็น จึงเข้าไปแบกศพไปเผาอีก ขณะนั้นนางได้นำศพสามีคนที่สามออกมาอนแท่นที่เดิม และนางก็ทำเช่นนี้จนถึงศพที่เจ็ด สัปเหร่อก็จัดการตามที่ได้สัญญาไว้ โดยเฉพาะศพที่เจ็ด เขาได้เฝ้าดูอย่างใกล้ชิดแล้วเพิ่มท่อนพินให้ฟลุคโซน พร้อมเตรียมท่อนไม้ขนาดเหมาะสมมือเอาไว้ โดยคิดว่าหากศพลุกขึ้นจากกองเพลิงจะกลับบ้านก็จะทุบตีมิให้ออกไปไหน ขณะที่สัปเหร่อปฏิบัติการณ์อยู่นั้น บังเอิญมีชายคนหนึ่งมาซื้อศพเป็นศพเผาล้านชาย และมีลักษณะรูปร่างหน้าตาตลอดจนมีศีรษะล้านเหมือนศพทั้งเจ็ด กลับมาจากการเผาล้านจึงมีเนื้อตัวมอมแมมเดินทางผ่านมาทางนั้นพอดี สัปเหร่อเหลียวไปเห็นเข้า ความโกรธแค้นที่คุกรุ่นอยู่ใน อารมณ์ทำให้เขาถือไม้ปรีเข้าไปทำร้ายชายผู้นั้นทันที ด้วยคิดว่าคนเผาล้านเป็นศพที่คิดจะหนีกลับบ้าน ส่วนคนเผาล้านเมื่อถูกทำร้ายก็ต่อสู้ป้องกันตนเอง ทั้งคู่ต่อสู้ก่อดรีดพิศเหวี่ยงกันเป็นพัลวันจน พลัดตกลงไปในกองเพลิงที่กำลังลุกโชน จึงถูกไฟเผาไหม้ตายทั้งคู่ ดังนั้นในวันเดียวกันจึงมีผู้เสียชีวิตและถูกไฟเผาพร้อมกันถึง ๙ ศพ คือศพสามีของยาสัปปีะแจะ ๗ ศพ สัปเหร่อหนึ่งศพและคนเผาล้านอีกหนึ่งศพเหตุนี้จึงเรียกวันที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวว่าวันเก้ากอง และวันเดียวกันนี้ตรงกับวันในระบบหนไทคือวันยี่ จากนิทานหรือเรื่องเล่าข้างต้น

คนโบราณจึงกำหนดเป็นข้อห้ามไว้มิให้เผาศพในวันเก้ากอง ด้วยเชื่อว่าจะทำให้คนตายติดต่อกันมามากมาย นอกจากนี้ท่าน ยังกำหนดอีกว่าแม้วันใดตรงกับวันยี่ก็ให้งดเว้นการเผาล้าน เพราะอาจมีผลให้เสียชีวิตเปล่าๆ เหมือนเช่นคนเผาล้านที่ต้องตายฟรี โดยไม่รู้ชื่อไหนอะไร และข้อห้ามที่ว่านี้ ท่านกล่าวเป็นคำคล้องจองกันว่าวันเก้ากองบตีเผาผี วันยี่บตีเผาถ่าน แล้วยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๒๒}

^{๒๒} คมเนตร เชษฐพัฒน์นิช, **ขีดข้อห้ามในล้านนา**, (เชียงใหม่: กราฟิกส์แอนด์สกรีน, ๒๕๓๙),

อีกความเชื่อหนึ่งว่าหากในหมู่บ้านมีคนตายซ้อนกันตั้งแต่ ๒ ศพขึ้นไปในเวลาใกล้เคียงกันให้นำศพที่ชีวิตที่หลังไปเผาก่อน และให้นำศพคนที่ตายก่อนไปเผาทีหลัง แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องเผาศพที่ตายก่อน ต้องทำพิธีเผาศพที่ตายทีหลังออกก่อน โดยทำหุ่นฟางแล้วนำเสื้อผ้าคนที่ตายใส่ให้แล้วนำไปเผาที่ป่าช้า แล้วจึงจะเผาศพนั้นได้และถ้ามีความจำเป็นต้องเผาศพในวันพระ ต้องทำพิธีซื้อป่าช้าเสียก่อน โดยนำเอาเครื่องเซ่น ไปขออนุญาตกับเสียงเหมียงเสียก่อนแล้วจึงเผาศพได้^{๒๓}

(๖) การบำเพ็ญกุศลศพ

ก) พิธีตานบาตรเข้าโลง โดยมีความเชื่อว่าเป็นการให้ญาติได้ตักบาตรแทนผู้ตาย ส่วนพิธีตักบาตรข้าวสารและข้าวสุกในงานศพนั้น เป็นพิธีกรรมที่อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเหมือนงานศพทั่วไป

ข) พิธีสวดอภิธรรม เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เมื่อมีคนตายญาติพี่น้องต้องจัดพิธีสวดอภิธรรมให้ โดยมีความเชื่อว่าจะได้สวดอภิธรรมแล้วคนตายก็จะรู้ตัวว่าตนเองได้ถึงแก่กรรมลงไปแล้ว ในการสวดอภิธรรมนี้จะนิมนต์พระสงฆ์สามเณรในวัดทั้งหมดมาสวดอภิธรรมและเทศน์ทุกคืน สำหรับการเทศน์นั้น สามเณรก็จะใช้คัมภีร์มหาวิปาก คัมภีร์มัลลยโศลก มหามูลนิพานสูตร หรือไม่ก็นำเอาคัมภีร์เทศน์อภิธรรมเจ็ดคัมภีร์มาเทศน์ เช่น ไปสวดอภิธรรมวันอาทิตย์ก็จะเทศน์คัมภีร์สังคินีไปเทศน์เป็นต้น^{๒๔}

ค) การสร้างปราสาทใส่ศพและการประดิษฐ์ดอกไม้ประดับศพ ส่วนใหญ่ไม่นิยมแต่จะมีก็เฉพาะศพผู้มีฐานะดีมีตำแหน่งในหมู่บ้านเช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ส่วนมากศพของคนทั่วไปที่ฐานะยากจนหรือชาวบ้านธรรมดาไม่มีการใส่ปราสาท มีเพียงดอกไม้สดที่ขึ้นตามหมู่บ้านประดับไปแค่นั้น ต่อมามีการพัฒนาการขึ้นโดย มีการบรรจุศพลงในหีบศพโดยหาไม้ัดมาทำเป็นโลงศพ มีการประดิษฐ์ดอกไม้จากกระดาษ โดยมีผู้สูงอายุและแม่บ้าน ผู้มีความรู้มาช่วยกันประดิษฐ์เป็นพุ่มดอกไม้ประดับบนหลังหีบศพ ส่วนพวงหรีดก็เป็นพวงดอกไม้จริง นำเอาไม้ไผ่มาเหลาแล้วขัดเป็นรูปวงกลม นำดอกไม้สดที่ขึ้นในหมู่บ้านมามัดติดกับไม้วงกลม ไม่มีขายเหมือนในปัจจุบัน ไม่มีการเขียนชื่อไม่มีการเขียนคำอาลัยเมื่อมีงานศพ เกิดขึ้นหน้าที่หรืองานที่สำคัญก็คือการประดิษฐ์ดอกไม้และการช่วยงานเจ้าภาพ เพราะหาไม่มีคนทำขายเหมือนปัจจุบัน

ง) ความเชื่อการสร้างบ้านตานหรือเรือนตาน มีความสำคัญและจำเป็นมากที่ลูกหลานตลอดถึงญาติพี่น้องต้องคิดทำเป็นอันดับแรก ที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพ เพราะจะต้องทำพิธีถวายแก่พระสงฆ์ในวันฉาปนกิจศพ การสร้างเรือนตานนี้จะทำตามฐานะของคนตายหรือคนตายได้สั่ง

^{๒๓} สง่า ไชยวงศ์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับสาระร่วมสมัย, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ปูเป้, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

^{๒๔} อนุ เนินหาด, พ.ต.อ., ฝั่ปุ่ย่า พระสงฆ์ ปู่จ่าน ป่าเหี้ยว และสั้ปุ่เหว, หน้า ๑๒๖.

เสียก่อนตายไว้ ว่าจะให้สร้างเรือนทานแบบไหนลูกหลานต้องทำตาม โดยมีความเชื่อว่าไม่ตีริดกำลังคนตาย ข้างในบ้านก็นำเครื่องเรือนใส่ให้ครบ เป็นต้นว่าที่นอน หมอน มุ้ง เครื่องทำครัว ตลอดจนข้าวเปลือก ข้าวสาร เสื้อผ้า ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่คนตายเคยใช้สอยขณะที่ยังมีชีวิต การสร้างบ้านหรือเรือนทานมีความเชื่อว่าคนตายจะไม่มีที่อยู่ที่ยอด้ายไม่มีอะไรไปใช้สอย วิญญาณจะอยู่ลำบากเพราะเชื่อว่าโลกของคนตายก็เหมือนโลกของคนเป็น

จ) การตานขันข้าว การถวายขันข้าวหรือการตานขันข้าวในกรณีที่เป็นผู้วายชนม์ที่ตายร้าย จะไม่นิยมในการตานขันข้าวในวัด โดยมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณของผู้ตายจะไม่สามารถรับส่วนกุศล จึงนิยมในการถวายทานนอกเขตวัด^{๒๕}

ฉ) การไม่ถวายขันข้าวในวันพุธ ความเชื่อในการไม่ถวายขันข้าว หรือตานขันข้าวในวันพุธ นั้น มีความเชื่อว่าวันพุธ คำว่า พุธ เป็นคำพ้องกับคำว่า พุทธ ซึ่งเป็นนามมงคล และวันพุธชาวล้านนาถือว่าเป็นวัน ผีบ่กิน

ณ) พิธีกรรมการสวดถอน ถือเป็นพิธีกรรมที่จะขาดเสียมิได้เพราะเชื่อว่าเป็นการถอนเอาวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้ายอัปมงคลให้ออกจากบ้านไป เพราะเป็นความเชื่อเรื่องของอำนาจผีสง และเป็นการขับเสนียดจัญไร

สรุปได้ว่า ตามหลักคติและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพจะมีการประกอบพิธีกรรมออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ พิธีกรรมเตรียมพร้อมก่อนตาย และพิธีกรรมหลังความตาย โดยมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ผู้ใกล้จะถึงแก่กรรมได้ไปสู่ปรโลกภายหน้าที่ดีตามคติความเชื่อดั้งเดิมแบบล้านนา นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพของชาวล้านน่ายังมีการแบ่งแยกและขั้นตอนแตกต่างกันตามประเภทของบุคคลนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจรูปแบบและขั้นตอนแต่ละประเภท จึงจำเป็นต้องศึกษาารูปแบบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแก่ผู้วายชนม์ในลำดับต่อไป

๓.๓ รูปแบบและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา

พิธีกรรมงานศพของชาวล้านนามีวิธีการและขั้นตอนในการปฏิบัติในการประกอบพิธีที่ผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพราหมณ์ที่แฝงด้วยความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับภูตผี เพราะชาวล้านนามีคติความเชื่อในเรื่องการตายเป็นเรื่องที่ยุ่ยาก วุ่นวายและต้องการความช่วยเหลือจากคนอื่นในการประกอบศาสนพิธีไม่ว่าจะเป็นการบำเพ็ญบุญให้แก่ผู้วายชนม์ที่เป็นสามัญชน เจ้าฟ้ามหากษัตริย์และภิกษุสงฆ์สามเณร ซึ่งการประกอบศาสนพิธีจะต้องมีขั้นตอนและ

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิจารณ์ภทฺธิกิจ, เจ้าคณะตำบลสมัย, เจ้าอาวาสวัดบ้านจัว, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

รูปแบบพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลที่แตกต่างกันตามลักษณะชั้นชนของผู้จากไป ซึ่งในวัฒนธรรมล้านนาได้แบ่งขั้นตอนและรูปแบบการบำเพ็ญพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามลักษณะชนชั้นอยู่ ๓ ระดับ ดังนี้

๓.๓.๑ พิธีกรรมงานศพระดับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย

การจัดพิธีกรรมศพของเจ้านายหรือราชวงศ์ของล้านนาในอดีตจะมีการประกอบพิธีกรรมและรูปแบบที่ยิ่งใหญ่ให้เหมาะสมกับพระนามหรือพระเกียรติของราชินิกุล โดยการสร้างราชรถบุษบกปราสาทตั้งบนหลังนกหัสดีลิงค์ อดุลากด้วยช้างและชาวบ้านชาวเมืองเดินตามขบวนแห่ไปยังสุสาน ดังปรากฏในพระราชพิธีศพของพระนางวิสุทธีวเทวี ที่จุลศักราช ๙๔๐ ปีชวด สัมฤทธิศก เดือนอ้าย (เหนือ) ขึ้น ๑๒ ค่ำ พระนางวิสุทธีวเทวีต้นนั่งเมืองนครพิงค์ถึงแก่สวรรคต พระยาแสนหลวงจึงแต่งพระศพทำเป็นบุษบกตั้งอยู่บนหลังนกหัสดีลิงค์ เจาะกำแพงเมืองออกไปทางทุ่งวัดโลกโมฬีและทำการถวายพระเพลิง ณ ที่นั้น เฝ้าทั้งรูปนกหัสดีลิงค์และวิมานบุษบก^{๒๖}

พิธีกรรมการจัดศพของเจ้านายหรือราชวงศ์นั้น โดยทั่วไปมีการจัดเตรียมสรีระของพระศพมีลักษณะคล้ายคลึงกับการจัดงานศพของสามัญชน และมีวัตถุประสงค์แบบเดียวกันเพื่อให้ผู้จากไปมีความสุขในสัมปรายภพเบื้องต้นถูกต้องตามจารีตประเพณีดั้งเดิมแบบล้านนา แต่มีลักษณะแตกต่างกันในการจัดสร้างปราสาทใส่พระศพและสถานที่ประชุมเพลิงเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาธิการ สังสมบุญบารมีมากกว่าสามัญชนทั่วไป^{๒๗} ด้วยเหตุนี้ การสร้างปราสาทเป็นการแสดงสัญลักษณ์ของบุญญาบารมีตามคติความเชื่อของชาวล้านนาที่อิงอาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับจักรวาลตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนสมมุติเทพที่จุติมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต สถิตอยู่ ณ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ เสด็จลงมาสังสมบุญบารมีในโลกมนุษย์ หากสิ้นพระชนม์ก็จะกลับมาจุติเกิด ณ เทวสถานเดิม นอกจากนั้น ตามประเพณีนิยมของชาวล้านนาเชื่อว่าการสร้างปราสาทให้แก่สรีระร่างของกษัตริย์ราชินิกุลดั้งเดิมเป็นการหนุนส่งดวง

^{๒๖} พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๘.

^{๒๗} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ:กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปาง จันทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘๑.

วิญญาณให้ไปสู่สรวงสวรรค์ หากมันกลับมาจุติเกิดในโลกมนุษย์ก็จะบังเกิดในตระกูลที่เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม^{๒๘}

การสร้างปราสาทใส่พระสรีระหรือสถานที่ประกอบพระราชพิธีขึ้นอยู่กับยศ ตำแหน่งของเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ เจ้านาย ราชินิกุล เมื่อการสิ้นชีพจะประกอบพิธีถวายพระเพลิงและนำพระสรีระบรรจุลงปราสาทตั้งจิตภาวนาบนหลังนกหัสติลิงค์ ชักลากนำไปเผายังขวงพระเมรุ ส่วนพระราชพิธีพระศพเจ้านายรุ่นหลังหรือชั้นยศอื่นเช่น หลาน เหลน จะมีการบรรจุสรีระร่างลงในปราสาทเหมือนกัน แต่ไม่มีการตั้งจิตภาวนาบนนกหัสติลิงค์ และไม่นำไปประกอบพิธียังขวงพระเมรุ แต่ให้นำไปเผาที่สุสานแห่งใดแห่งหนึ่งที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการประชุมเพลิง

ความเชื่อและวัฒนธรรมชาวล้านนาเริ่มเลือนหายไปจากจารีตแบบเดิมภายหลังที่มีการรวบรวมดินแดนล้านนาให้เป็นสยามประเทศ ธรรมเนียมและแนวทางปฏิบัติตามวิถีล้านนาในการลากปราสาทที่มีสรีระตั้งอยู่บนนกหัสติลิงค์กลับได้รับอิทธิพลตามความเชื่อแบบไทยภาคกลางที่ยึดถือตามระเบียบของสำนักพระราชวัง คือเมื่อพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายฝ่ายเหนือสิ้นชีวิตลง จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานโกศสำหรับบรรจุศพ โดยไม่มีพิธีกรรมการชักลากปราสาทศพเหมือนในอดีต^{๒๙}

จากธรรมเนียมนิยมของวัฒนธรรมล้านนาในการลากจูงประสาทพระศพของเจ้านายได้เลือนหายไป แต่กลับมีวิวัฒนาการในการหามซึ่งเป็นจารีตเดิมของการส่งเสการศพของสามัญชนโดยอนุโลมตามสมัยนิยม เพราะการชักลากปราสาทศพมีอุปสรรคด้านการจราจรและความสูงของปราสาทที่พาดเกี่ยวกับสายไฟฟ้าตามเส้นทางที่จะไปบริเวณ฼าปนกิจสถาน เมื่อใช้การหามสามารถที่ลดระดับลงได้ และตกแต่งให้มีความสวยงามมากกว่าการยึดตามแบบประเพณีดั้งเดิม^{๓๐} รวมถึงรูปแบบพิธีศพของเจ้าฟ้า มหากษัตริย์และเจ้านายฝ่ายเหนือของล้านนา ดังนี้^{๓๑}

^{๒๘} อรรถ นันทจักร, รวมบทความว่าด้วย “นกหัสติลิงค์”, (เชียงใหม่: แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖๕.

^{๒๙} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, หน้า ๑๗๕.

^{๓๐} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ:กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๒.

^{๓๑} ศรีเลา เกษพรหม, ปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, หน้า ๙๙.

รูปแบบการบำเพ็ญกุศลพระศพพระมหากษัตริย์และเจ้านายในล้านนา

วัฒนธรรมล้านนาเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพให้แก่สรีระร่างของเจ้าฟ้า มหากษัตริย์ และเจ้านายฝ่ายเหนือของล้านนานั้นยึดถือธรรมเนียมการปฏิบัติแบบล้านดั้งเดิม แต่เมื่อมีการรวบรวมแผ่นดินล้านนาเข้าเป็นสยามประเทศแล้ว กลับได้รับความนิยมในการประกอบพิธีตามคติ ความเชื่อของไทยภาคกลางหรือแบบฉบับสำนักพระราชวัง คือการได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรณีตัวอย่างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดงานพระศพเป็นงานพิธีหลวง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ให้พระยาราชโกษาเป็นหัวหน้าพนักงาน ๒๕ นาย นำน้ำพระสุคนธ์สรงพระศพ
๒. พระราชทานพระโกศกุดั่นเครื่องสูง ๑๐ เสาียงแว่นฟ้า
๓. พระราชทานพระกลดและเครื่องประกอบอีกหลายประการ พระราชทานมาเป็นพระเกียรติยศ
๔. โปรดเกล้าให้ไว้ทุกข์ถวาย ๗ วัน
๕. พระราชทานผ้าไตรหลวง ๒๐ ไตร ของสมเด็จพระบรมราชินี ๒๐ ไตร พระสงฆ์ ๒๐ รูปสวดปกรณัม
๖. ทรงโปรดให้พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา ๑ รูป พระฐานานุกรม ๔ รูป สวดธรรมคาถาทิ้งกลางวันกลางคืน
๗. พระราชทานฉันทน์เข้าวันละ ๔ รูป กำหนด ๑๕ วัน เหล่านี้เป็นส่วนพระองค์พระราชทานมาทั้งสิ้น ในการพระเมรุก็โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่กระทรวงจัดทำเป็นส่วนของพระองค์พระราชทานเหมือนกัน
๘. หลังจากพระราชทานเพลิงพระศพแล้วเสร็จ พระอัฐิส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่พระกุฎที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการบรรจุพระอัฐิ^{๓๒}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมการจัดงานพระศพหรือพิธีกรรมปลงพระสรีระร่างของเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าเมืองในอดีตนั้น มีการสร้างราชรถบุษบกต่างด้านบนหลังนกหัสติลิงค์เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในพิธีกรรม ส่วนในยุคหลังเมื่อเจ้าฟ้ามหากษัตริย์สิ้นชีวิตลง เป็นการทำให้พิธีกรรมปลงศพตามวัฒนธรรมหลวงแห่งกรุงสยาม คือพระราชทานโกศบรรจุศพ และสร้างเมรุไว้ในสถานที่ที่จะทำพิธีฌาปนกิจนั้น และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงพระศพ

^{๓๒} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, หน้า ๑๐๔.

๓.๓.๒ พิธีกรรมงานศพของสามัญชนในวัฒนธรรมล้านนา

การประกอบพิธีกรรมในงานศพเป็นเรื่องของผู้อยู่เบื้องหลัง คือญาติพี่น้อง พ่อแม่ ลูกหลาน ตลอดถึงคนในชุมชนที่จะแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ที่พึงกระทำต่อผู้ตายตามหลักการทางของคติ ความเชื่อ และพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญูทเวที ทิศ ๖ สังคหะวัตถุ ๔ ฯลฯ ซึ่งเป็นแนวทางในการแสดงความเคารพแก่ผู้ตายในการหนุนส่งดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี อีกทั้งเป็นการปกป้องให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข การประกอบพิธีกรรมของสามัญชนตามวัฒนธรรมและความเชื่อคนล้านนาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ๑) การประกอบพิธีกรรมงานศพประเภทตายดี และ ๒) การประกอบพิธีกรรมงานศพประเภทตายร้าย^{๓๓}

๑) การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายดี

ความตายเมื่อเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้ว ย่อมที่จะสร้างความเศร้าโศกเสียใจแก่ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิดต้องร่วมกันเพื่อประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีทางล้านนา โดยมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้^{๓๔}

๑) การอาบน้ำศพ โดยการต้มน้ำให้เดือดที่ใส่ขมิ้น ใบมะกรูด และส้มป่อยลงไปจากนั้นยกลงผสมด้วยน้ำเย็น อาบร่างผู้เสียชีวิตตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นมาสู่ศีรษะของศพ โดยมีคติ ความเชื่อว่าเป็นการชำระล้างสิ่งที่เป็นมลทินให้ออกจากร่างกายผู้วายชนม์ โดยจะกระทำเป็นการภายในเฉพาะเครือญาติ และเพื่อแสดงออกซึ่งความรักและเคารพในตัวผู้ตาย จึงมีการปฏิบัติต่อศพเป็นอย่างดี

๒) การนุ่งผ้าและสวมเสื้อผ้าให้ศพ ในประเพณีคติ ความเชื่อของล้านนานั้น เครื่องแต่งกายที่จะนำมาแต่งให้กับศพนั้นต้องทำดำเนินทุกชิ้น การนุ่งผ้าให้กับศพนิยมนุ่งกลับด้านทุกชิ้นในชั้นแรกของการนุ่ง ส่วนชั้นที่สองนุ่งตามปกติของการแต่งกาย

๓) เงินปากผี ในวัฒนธรรมล้านนานิยมใช้เหรียญ ซึ่งเป็นเหรียญห้า เหรียญสิบ ใส่ไว้ในปากของศพ โดยมีความเชื่อในทางคติโลกว่าเป็นค่าจ้างสำหรับการเดินทางไปสู่โลกหน้า ในทางคติธรรมนั้น เป็นการสอนให้คนที่ยังอยู่รู้จักใช้เงินให้เกิดประโยชน์

๔) การมัดตราสังศพ โดยที่ผู้ประกอบพิธีมัดมือศพให้พนมไว้ที่อก โดยมีกรวยดอกไม้ธูปเทียนอยู่ในมือผูกด้วยด้ายดิบ มัดตราสังศพด้วยฝ้ายจำนวน ๓ เส้น เรียกว่า ฝ้ายจรสาด สอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอนอยู่ จากนั้นผูกที่มือหนึ่งเส้น เอวหนึ่งเส้น และที่ข้อเท้าอีกหนึ่งเส้น

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๔.

^{๓๔} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, หน้า ๑๐๗.

๕) การนำศพใส่โลง โลงสำหรับการบรรจุศพในอดีตนั้น เป็นโลงที่ชาวบ้านช่วยกันประกอบขึ้น ก่อนการนำศพใส่ในโลง จึงต้องมีพิธีกรรมการเบิกโลง โดยนำไปไม้มาปิดในโลง ๓ ครั้ง พร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนี ขวัญผีอยู่” เสร็จแล้วจึงนำศพใส่ลงไปในโลง

๖) การตานบาตรตานเครื่อง ตามความเชื่อของชาวพื้นเมืองล้านนาในจังหวัดภาคเหนือตอนบน เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ น่าน มีพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมื่อมีการผู้เสียชีวิตเกิดขึ้น ในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลในคืนแรก นอกจากการแสดงธรรมและสวดพระอภิธรรม จึงเกิดพิธีกรรมการตานบาตรร่วมด้วย โดยเชื่อกันว่าเมื่อมีคนตายลงด้วยเหตุหรืออายุเท่าใดก็ตาม เมื่อถึงแก่กรรมลง วิญญาณของผู้ตายออกจะจากร่างไปความเดียวดาย ไม่รู้จักหนทางที่จะเดินทางไป และยังเชื่ออีกว่า มนุษย์มีกรรมอันเป็นของตน บุคคลที่ทำความดีก็ย่อมจะไปสู่ภพภูมิที่ดี บุคคลที่ทำความชั่วก็ย่อมจะไปสู่ภพภูมิที่ชั่ว ในส่วนนี้เองที่จะไม่สามารถรับส่วนกุศลจากญาติพี่น้องได้ โดยที่มียกรรมนั้นมากันไว้ จึงนึกถึงการถวายบาตรของพระ เนื่องจากบาตรเป็นบริวารสำคัญของพระสงฆ์ เมื่อได้ตานบาตรหรือถวายบาตร จะเกิดอานิสงส์ที่บันดาลให้คนตายได้รับผลบุญและมีอาหารหรือข้าวห่อติดตามไปอุปโภคและบริโภคในโลกหน้าได้^{๓๕}

๗) การตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพ พิธีกรรมมีจุดประสงค์เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ผู้ตาย ส่วนหนึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที ความรักและเคารพในผู้วายชนม์ โดยการบำเพ็ญกุศลใช้ระยะเวลา ๓ วันหรือ ๕ วัน ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ โดยลูกหลานญาติพี่น้องผู้วายชนม์จะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ เครื่องสักการะนี้ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ล้างคาบหรือซอนดอก ฉบับลานผูกของวัดอินทาราม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียด ดังนี้

๗.๑ ไฟยาม ในสมัยโบราณกาล ใช้น้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันหมู ส่วนภาชนะที่ใส่น้ำมัน คือก้นถ้วยตักแกงที่คว่ำลงใส่น้ำมันลงไปโดยใช้ด้ายพันเป็นเกลียวรูปตีนกา แล้วจุ่มลงตรงกลางถ้วย

๗.๒ ตุ้งสามหาง ทำด้วยกระดาษสาสีขาวหรือผ้าขาวติดด้วยกระดาษสรทองตัดเป็นรูปดอก บางจุดกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑ เมตร ถึง ๑ เมตรครึ่ง ส่วนบนคล้ายกับรูปคนส่วนล่างมีหาง ๓ ขาย

๗.๓ บาตรพระ

๗.๔ ถุงข้าวต่วนหรือถุงห่อข้าว ลักษณะเป็นถุงผ้าสีขาวภายในบรรจุด้วยข้าวปลาอาหารเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้ตาย

๗.๕ ฝ้ายจุง คือ ด้ายดิบที่ให้พระสงฆ์ใช้จุงศพเข้าสู่ป่าช้า ซึ่งใช้ด้ายดิบจำนวน ๙ ห่วงผูกสลักกัน

^{๓๕} ไพโรธ เลิศริยกุลมล, **คติชาวบ้านล้านนาไทย**, (เชียงใหม่: สุริยวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์, ม.ป.ป), หน้า ๖๕.

๗.๖ ตุงเหล็กตุงตอง เป็นตุงทำด้วยทองเหลือง และโลหะเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงยาวเจาะรูตรงส่วนหัวด้านบน มีหูแขวนกับเหล็กที่ตัดเป็นวงกลม ติดกับขาไม้ตั้งพื้นแบ่งเป็น ๒ ฟากๆละ ๘ อันรวม ๑๖ อัน

๗.๗ มะพร้าวล้านหน้า สำหรับใช้ในพิธีกรรมการล้านหน้าศพก่อนเผา

การตั้งบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ มีการแสดงพระธรรมเทศนา โดยส่วนใหญ่ในวันธรรมล้านนาใช้วิธีการแสดงธรรมตามคัมภีร์พื้นเมือง เนื่องจากว่าชาวล้านนาในอดีตนั้นมีความคิดว่า พระนักเทศน์ที่แสดงธรรมแบบโวหารนั้น โดยท่านพูดขึ้นเองไม่มีหลักฐานในการแสดงธรรม จึงไม่นิยมในล้านนา สำหรับการสวดพระอภิธรรมบางท้องถิ่นยังนิยมสวดสัยา ซึ่งเป็นการสวดของพระสงฆ์แบบฉบับล้านนาโดยเฉพาะ ซึ่งเนื้อหาของบทสวดก็คล้ายคลึงกับบทสวดพระอภิธรรม^{๓๖}

๗) การนำศพลงจากเรือน เมื่อถึงเวลาที่ต้องเคลื่อนย้ายร่างผู้เสียชีวิตแล้ว ญาติพี่น้องนิมนต์พระสงฆ์ฆ้องฝ้ายปลายศพด้านเท้าลงจากบันไดก้านกล้วยจำลองซึ่งวางทาบบันไดจริง เมื่อหามศพลงจากเรือนแล้ว จึงยกบันไดก้านกล้วยออก มัคณายนนำหม้อดินเผาที่บรรจุด้วยน้ำขมิ้นส้มป่อยโยนลงพื้นดินให้หม้อแตก แล้วชักฟากออก ๓ ซี่แล้วโยนทิ้ง โดยขณะศพเคลื่อนลงจากบ้าน บรรดาญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิงจะกระเทีบท่าซึ่งเป็นสัญญาณบอกว่า กำลังหามศพลงจากบ้าน หลังจากนั้นนำศพขึ้นวางบน “ไม้ศพ” หรือเรือนสำหรับปลงศพในล้านนาในอดีต^{๓๗}

๘) ไม้ศพ (เรือนสำหรับปลงศพในล้านนาในอดีต) ไม้ศพของชาวล้านนามีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างกันไปตามฐานะทางสังคมของผู้วายชนม์ ดังนี้^{๓๘}

๘.๑ แมวควบ เป็นอุปกรณ์ครอบศพทำด้วยโครงไม้ไผ่สาน ซึ่งทำเป็นประทุนคล้ายกับหลังคาเรือ หรือมุงประทุนครอบเด็ก โดยใช้วางครอบศพที่ใส่โลงไม้กระดานหรือศพที่ครอบด้วยสาดกะลาไม่ได้ใส่โลง โดยศพที่ไม่ได้ใส่โลงถูกห่อด้วยเสื่อ ผูกศพกับแคร่ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ ๒ ลำ วางพาดด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะคล้ายกับเปลสนามสำหรับหามผู้ป่วย ด้านบนมีหลังคา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาพอุจาดตา การหามแคร่ใช้เชือกผูกมัดกับลำไม้ไผ่แล้วนำปลายเชือกอีกข้างหนึ่งผูกกับไม้คานหาม ซึ่งการหามแคร่ศพที่ครอบด้วยแมวควบนี้ ต้องใช้คนหามจำนวนถึง ๘ คน และนิยมใช้กับศพชาวบ้าน

๘.๒ ปากกระบาน เป็นเรือนศพที่มีหลังคาแต่ไม่มีจั่วและยอด สำหรับบรรจุศพของชาวบ้านธรรมดาซึ่งไม่นิยมทำหลังคาเป็นรูปปราสาทเหมือนสมัยปัจจุบันเพราะถือว่าเป็นเรื่อง

^{๓๖} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๔๓๖-๔๓๗.

^{๓๗} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนกหัสติลักษณ์ไม้ศพ, หน้า ๙๐.

^{๓๘} บุญคิด วัชรศาสตร์, อาบิสงเสียดศพ, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ธาราทอง, ม.ป.ป.), หน้า ๒๘.

อวมงคล เพราะฉะนั้นปากกระบานจึงเป็น “ไม้ศพ” ในสมัยแรกที่ทำขึ้นมา เพื่อสำหรับบรรจุศพ ชาวบ้านธรรมดาแต่มีฐานะค่อนข้างดี

๘.๓ หลังกาย เป็นเรือนศพที่มีจั่ว ๔ จั่ว แต่ละจั่วมีชั้นเดียวไม่มียอด เหตุผลที่ได้ชื่อว่าหลังกายเพราะว่าเป็นเรือนหลังคาไม่มีลักษณะเป็นปราสาทได้เต็มรูปแบบ แต่เป็นรูปเรือนโรงธรรมดาไม่มียอด กล่าวคือ เรือนไม้ศพนี้นี้จะกลายเป็นปราสาท โดยนิยมใช้ในการใส่ศพบุคคลที่เคารพนับถือมาก เช่น ผู้อาวุโสภายในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

๘.๔ ปราสาทยอดเดียว เป็นเรือนที่เป็นรูปปราสาท หลังคาไม่มีหน้ามุข ทำหลังคาลดหลั่นลงมาเป็นชั้น ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น ตามลำดับใหญ่ขึ้นไปหาเล็ก แล้วส่งเป็นยอดปราสาทยอดเดียว ตรงกลางปราสาทชนิดนี้สร้างขึ้นสำหรับศพเจ้านายชั้นธรรมดาหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

๘.๕ ปราสาททรงจตุรมุข ๗ ชั้น ๙ ชั้น เป็นลักษณะของปราสาทมีหน้ามุข ๔ ด้าน ตั้งอยู่บนหลังรูปนกหัสดีลิงค์ เรือสุวรรณหงส์หรือหลังของนกการเวก นิยมในการสร้างถวายแต่เจ้านายผู้สูงศักดิ์ เช่น พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าผู้ครองนคร หรือเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง

๘.๖ เมรุ เป็นสถานที่ในการเผาศพ ลักษณะการก่อสร้างเช่นเดียวกับปราสาท มีริ้วรอบและบันไดขึ้นลงครบทั้ง ๔ ด้าน สำหรับขึ้นไปเคารพศพต่างจากปราสาทคือเมรุตั้งอยู่กับที่ ไม่เคลื่อนย้ายหรือชักลากเหมือนกับปราสาท

ในส่วนของ “ไม้ศพ” ทั้ง ๖ ประเภทนั้น แมวควบ ปากกระบาน และหลังกาย ซึ่งใส่ศพชาวบ้านธรรมดาสามัญนั้นจะต้องใช้คนหามไปและจะประโคนดนตรีไปไม่ได้ ส่วนปราสาทสำหรับใส่ศพเจ้านายเชื้อพระวงศ์นั้น มีขบวนในการชักลากไปสู่ป่าช้าและมีการประโคมด้วยวงดนตรี^{๓๙}

๙) ขบวนในการนำศพไปป่าช้า มีลำดับคือ คนแบกตุ่มสามหาง พร้อมกับสะพายถุงห่อข้าว พระภิกษุสามเณรเดินจูงศพ ขบวนศพจะเดินทางไปตามถนนเท่านั้นไม่ผ่านบ้านหรือสวนของผู้อื่น โดยผู้ที่ร่วมขบวนนั้นจะไม่เหลียวหลัง หากพบทางตันก็จะเดินลัดเลาะตามลำน้ำไป เมื่อขบวนศพถึงป่าช้า จะมีพิธีกล่าวคาถาทัก “ผีเสียงเหมี้ยง” (ผีที่ดูแลรักษา฼าปนสถาน)^{๔๐}

๑๐) การบังสุกุล ในอดีตนั้นผ้าบังสุกุลไม่สามารถหาซื้อตามท้องตลาดเหมือนปัจจุบัน ในอดีตใช้ผ้าขาวที่เวียนรอบฐานไม้ศพหรือรอบโลงศพนำมาฉีกให้เท่ากับจำนวนพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลแล้วจึงนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ ส่วนโลงศพที่ทำด้วยไม้จริงก็จะนำไปคว่ำลง แล้วใช้ขวานสับด้านล่างตรงกลางให้เป็นช่อง ส่วนศพก็จะถูกตัดตราสังออก แล้วยกศพใส่ในโลงตามเดิม จากนั้นนำศพเวียนรอบเชิงตะกอนแล้วยกขึ้นตั้งบนกองฟอน

^{๓๙} คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช, **ขีดข้อห้ามในล้านนา**, หน้า ๑๓๔.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

๑๑) การเผาศพ ในการประกอบพิธีกรรมการจาปนกิจศพ ชาวล้านนาจะมีการเตรียมเชิงตะกอนในการเผาศพซึ่งแต่เดิมนั้นใช้ไม้คานล่างหามศพมาฝังทำเป็นเสา ๒ แถว ตรงกลางนำพินมาเรียงไขว้ทับกันเป็นชั้น ไม่นิยมในการใช้ไม้ที่มีรสเปรี้ยว เพราะจะทำให้ศพหดตัว แล้วลูกนั่งหรือยกขาขึ้นได้ การเผาศพนั้น “สัปเหร่อ” หรือ “ช่างไฟ” จะใช้อุปกรณ์คือ ไม้รวกยาวประมาณ ๕ เมตร ที่เรียกว่า “ไม้โหวา” (ไม้ที่ใช้ในการเกลี่ยซากศพ)

๑๒) การสวดมนต์เย็นหรือการสังคหะ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรมการเผาศพ มีการเจริญพระพุทธมนต์ โดยนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ แล้วนำ “ตาเหลว” พร้อมกับคาเชียวฟันไปชิงไว้ที่ประตูบ้าน^{๔๑}

ตาเหลว หรือตาเหลว เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งทำจากไม้ไผ่ ถือเป็นวัตถุมงคลของชาวล้านนาล้าลยกับรั้วราชวัตรในงานมงคล เพื่อป้องกันวิญญาณและสิ่งที่ไม่เป็นมงคลทั้งหลาย

๑๓) การอยู่เจือนเย็น หลังจากที่ทำพิธีเผาศพเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่คืนนั้นไป ๓ หรือ ๗ คืน ถ้าเป็นศพผู้สูงอายุจะให้มีการอยู่ ๓ คืน ถ้าเป็นศพคนหนุ่มสาวจะให้มีการอยู่ ๗ คืน เพื่อเป็นการสร้างความอบอุ่นแก่เจ้าของบ้านซึ่งมีความโศกเศร้า เพราะสูญเสียคนในครอบครัวไปบ้านจึงเจียบเหงาและวังเวง โดยเรียกบ้านหลังนั้นว่า “เจือนเย็น” ผู้ที่ไปนอนเป็นเพื่อนเรียกว่า “ไปนอนเจือนเย็น” บางครั้งเรียกว่า “อยู่กรรม” เพราะกลางคืนต้องไปนอนบนเสื่อเท่านั้น ในช่วงระยะเวลาที่อยู่เจือนเย็นนั้น ลูกหลานจะนำข้าวปลาอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัดทุกเช้า^{๔๒}

๑๔) การเก็บอัฐิ เมื่อครบกำหนด ๓ วันหลังจากเผาศพแล้ว ญาติพี่น้องผู้วายชนม์จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป ประกอบพิธีกรรมที่ป่าช้า โดยสัปเหร่อจะนำกระดูกมาจัดให้เป็นรูปคน หันหัวไปทางทิศตะวันออกนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลตาย แล้วกลับหัวไปทางทิศตะวันตก นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลเป็น ลูกหลานญาติพี่น้องนำน้ำส้มป่อยประพรมเพื่อขอมาเป็นครั้งสุดท้าย แล้วนำกระดูกนั้นใส่หม้อดินนำไปไว้ที่วัด หรือฝังดินที่โคนต้นไม้ในป่าช้า เพื่อรอการทําบุญครอบรอบ ๑๐๐ วันอีกครั้ง

๒) การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายร้าย

การตายร้ายถือเป็นเรื่องใหญ่ในสมัยโบราณ หากบุคคลนั้นถึงแก่กรรมนอกบริเวณบ้าน ไม่นิยมนำศพเข้ามาตั้งบำเพ็ญกุศลในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน แต่ให้รับนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดใต้จุดไม้แค่คุมกันไปฝังในคืนนั้นต่อมาจึงอนุโลมให้เผาศพจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง คนที่ตายร้ายไม่มีการผูกเท้าผูกมือด้วย

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูวิชัย ปุณณเปกโข, เจ้าอาวาสวัดน้ำโห่ง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนทหัตถ์ลิ่งคู้สืไม้ศฟ, หน้า ๑๗๓.

ฝ่ายเหมือนคนที่ตายดี การนำศพไปฝังใช้คนหามทำด้วยไม้ไผ่ จำนวนคนหาม ๔ คน ไม่มีพระสงฆ์ นำหน้าศพจงศไปป่าช้าซึ่งล้านนาเรียกว่า “ต่ายบ่ได้หันหน้าตู่หน้าพระ” ไม่มีทำสังฆทานถวาย ห้ามถวายขันข้าวแด่พระสงฆ์ ทำบุญได้อย่างเดียวคือถวายข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้ผ่านการหุง การตายฝนลักษณะพิธีกรรมคือมีฝางเพียงอย่างเดียว และต้องประกอบพิธีกรรมภายในวันนั้น แต่ก็มี การตายร้ายบางกรณีที่เจ้าภาพมีความประสงค์ต้องการเผาจะต้องทำพิธีล่วงหน้าไว้ก่อน^{๔๓}

โดยการเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อศพไปถึงป่าช้า อาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะนำไข่เสี่ยงทาย โดยการโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม หากไข่ยังไม่แตกก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไข่แตกตรงไหนก็ให้ ขุดหลุมตรงนั้น^{๔๔} ไม่สามารถย้ายที่ได้ แม้จะเป็นตอไม้ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้น คติความเชื่อเรื่องการ จัดศพคนตายร้ายนี้ สามารถแยกประเภทของการตายได้ ดังนี้

๑) ตายกล่มหรือตายท้องกลม คือคนที่ตายพร้อมกับลูกขณะที่ยังอยู่ในท้อง การตาย ในลักษณะนี้ชาวบ้านถือว่าวิญญาณเฮี้ยนมาก จะต้องทำพิธีกรรมเฉพาะเรียกว่าผ่าจ่าน เสียก่อนจึงจะ นำไปฝังได้ พิธีศพนั้นเริ่มตั้งแต่การนำศพผู้ตายลงจากบ้านทางใต้ถุนตรงที่ศพนอน แล้วนำศพใส่คาน หามที่เตรียมไว้ ผูกศพติดคานหาม ๓ แห่ง คือที่คอ เอว และที่เท้า เมื่อนำศพไปพ้นจากบ้านแล้ว ก็จะทำพิธีตัดขาดจากความเป็นสามีสรรพยาแล้ว จึงจะนำศพไปป่าช้า ผู้ทำพิธีเรียกว่าหมอผี จะนำ กรวยดอกไม้ใส่ในมือศพ ๑ กรวย และให้สามี ๑ กรวย เสร็จแล้วจะนำด้ายสายสิญจน์ ผูกมือศพแล้ว โยงด้ายมาผูกกับมือผู้เป็นสามี หลังจากนั้นจะเสกคาถาลงบนมิดหมอและตัดด้ายสายสิญจน์ตรงกลาง ให้ขาดทีเดียว พอตัดสายสิญจน์ขาดแล้ว ผู้เป็นสามีจะรับถอดเสื้อผ้าวิ่งเข้าไปอยู่ในวัดโดยไม่เหลียว หลัง ระยะเวลาอยู่วัดประมาณ ๓ -๗ วัน บางคนก็ถือโอกาสบวชอุทิศกุศลให้ภรรยา หลังจากทำพิธีตัด แล้วก็จะนำศพไปป่าช้า การหามศพไปนั้นผู้หามและผู้ร่วมขบวนศพไปป่าช้าจะต้องไม่เหลียวหลัง ขณะศพถึงทางแยกต้องหามศพหมุนวนรอบไปมา ส่วนหมอผีก็จะเสกมิด หมอขีดเส้นขวางบนถนนที่ ศพผ่าน เมื่อศพไปถึงบริเวณป่าช้าหมอผีก็จะเสี่ยงทายสถานที่ฝังศพ ด้วยการโยนไข่ไก่ ถ้าไข่แตก ตรงไหนก็ขุดหลุมฝังศพตรงนั้น และก่อนนำศพลงหลุมก็ต้องจำพิธีผ่าจ่านศพ โดยหมอผีจะนำเคียวเกี่ยว ข้าวที่คมกริบมาแหวกหน้าท้องศพทีเดียวจากกลางขึ้นข้างบน แล้วนำศพนารอกออกมาฝังข้างๆศพ มารดา หลังจากนั้นก็จะกลบดิน การทำพิธีกรรมทุกขั้นตอนนั้น หมอผีจะต้องเสกคาถาอาคมทุกครั้ง เพื่อสะกดวิญญาณผู้ตาย

^{๔๓} สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังกัปปพิธีกรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๔๔} ศรีเลา เกษพรหม, ปราสาทนักษัตติลึงค์สู่ไม้ศพ, หน้า ๙๘.

๒) ตายพราย การตายหลังจากคลอดลูกแล้ว กำลังอยู่เดือนหรืออยู่ไฟทางล้านนาเรียกว่า ตายพราย การทำพิธีศพก็เหมือนกับตายท้องกลม แต่มีข้อแตกต่างก็คือพิธีกรรมศพตายพรายที่มารดา สิ้นชีวิตแต่ลูกยังมีชีวิตอยู่ หมอผีจะต้องทำพิธีหลอกลวงวิญญาณคนตาย โดยตัดต้นกล้วยขนาดเท่าทวารก ที่เกิดแล้วจึงนำมาวางไว้ข้างศพพร้อมกับห่อยาสมุนไพร ซึ่งประกอบด้วย พริกไทย หัวไพล เทียนดำ อีก ๑ ห่อ พร้อมกับบอกวิญญาณผู้ตายให้ทราบจำนวน ๓ ครั้ง

หลังจากที่เอาห่อนกล้วยวางไว้ข้างศพแล้ว ใช้เหล็กแหลมขีดที่อวัยวะเพศศพ ๓ แห่งๆ ละ ๓ ครั้ง ที่หัวแม่เท้า ที่อก และที่เอว หลังจากนั้นจึงนำเอาตาแหลว ที่เตรียมไว้มาปิดหน้าศพ แล้วจึงนำ ศพผูกคานหามเช่นเดียวกับศพตายท้องกลม การที่จะเอาศพตายพรายลงจากเรือนนั้น ไม่ได้เจาะพื้น เอาศพลงทางใต้ถุน เหมือนคนตายท้องกลม กล่าวคือหมอผีจะกลับบันไดเอาด้านล่างกลับขึ้นข้างบน แล้วนำบันไดเทียมซึ่งมี ๓ ชั้น แต่ละชั้นผูกด้วยฝ้ายมาพาดทับไว้ เมื่อนำศพลงพื้นบันไดบ้านแล้วจะใช้ มิดตัดแบ่งครึ่งบันไดเทียมแล้วนำไปป่าช้าพร้อมกับศพ ส่วนผู้ที่เป็นสามีนั้นต้องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ ชนิดที่ขาดไม่มีชิ้นดี ก่อนจะฝังศพนั้นผู้เป็นสามีต้องทำพิธีกรรมอย่าขาดกัน โดยกล่าวคำทำนองว่า ได้หย่าขาดกันแล้ว จำนวน ๓ ครั้ง หลังจากนั้นก็จะนำเอาห่อนกล้วยและห่อยาสมุนไพรที่เตรียมไว้ข้าง ศพแล้วกล่าวมอบให้อีกครั้ง เสร็จแล้วจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่พร้อมกับแบกตาบกลับบ้านโดยไม่เหลียว หลังจากนั้นก็จะนำศพฝังหรือจะนำไปเผา ส่วนคนที่ไปร่วมขบวนศพนั้น ทุกคนจะต้องทยอยกันกลับ บ้านโดยไม่เหลียวหลังก่อนที่จะนำศพลงหลุมฝังหรือเผาศพ สำหรับบริเวณที่เผาหรือฝังนั้นจะทำรั้ว ด้วยหนามล้อมรอบมีประตูออกเพียงประตูเดียว หน้าทีของหมอผีต่อไปก็คือนำด้ายสายสิญจน์มาขึง ปิดถนน จำนวน ๓ แห่ง แต่ถ้าป่าช้าไกลจากหมู่บ้านมากก็ขึง ๗ แห่ง^{๔๕}

๓) ตกน้ำตาย ตามปกติศพของคนตกน้ำตายต้องฝังในวันนั้น แต่ถ้าเจ้าภาพอยากที่จะ เผาศพ โบราณจารย์ท่านให้ทำพิธีดังนี้ ให้เอาหัวขมิ้นตำผสมกับฝุ่น ละลายน้ำให้เปียกแล้วเอาทาหัว ของศพ การทำให้เอามือขยำขมิ้นที่ตำนั้นแล้วลูบขึ้น ๗ ครั้ง ลูบลง ๗ ครั้ง ทำพิธีอย่างนี้แล้ว จึงสามารถเผาศพได้ ศพคนที่ตกน้ำตาย ห้ามผู้ที่เป็นเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามมี การสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำหน้าศพ ห้ามถวายสังฆทาน^{๔๖}

๔) ตายด้วยฟ้าผ่า พิธีกรรมโดยยกศพใส่รางหมู คือรางไม้สำหรับใส่อาหารให้หมู แล้วช่วยกันดึงรางหมูไปมา ๓ ครั้ง บางท้องถิ่นระหว่างที่ชักรางหมูไปมานั้นให้ชักโดยแรงให้ศพตกลง ดิน แล้วหามศพเข้าใส่ใหม่ ชักไปมาให้ศพตกอีกให้ตกถึง ๓ ครั้ง จึงให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ทำอย่างนี้

^{๔๕} คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช, *ขีดข้อห้ามในล้านนา*, หน้า ๑๓๘.

^{๔๖} สุเมธ เมธาวิตยากุล, *ลี้ภัยพิธีกรรม*, หน้า ๑๔๗.

แล้วจึงฝังศพได้ ห้ามเก็บศพคนที่ตายฟ้าผ่าไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามสวดสังคหะ ไม่ควรมีการให้ศีล รับศีล ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายทานข้าวสารดิบที่ยังไม่ได้นึ่ง ตรงจุดที่คนนั้นตายได้^{๔๗}

๕) เสือกัดตาย ให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นจึงจะเผาศพได้ ถ้าไม่อาบน้ำด้วยน้ำอุ่นห้ามเผา ให้ฝังได้อย่างเดียว ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุดที่ตายนั้นได้^{๔๘}

๖) ตกต้นไม้ตาย เมื่อมีคนตกต้นไม้ตาย ให้พ่อแม่พี่น้องก็ดี ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ดี ชีปะขาว หรือนักบวชก็ดี กระโดดข้ามศพไปมา ๓ ครั้ง แล้วจึงนำไปเผาหรือฝังก็ได้ ห้ามเก็บไว้ค้างคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุดที่ตายนั้นได้

๗) การแขวนคอตาย พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่ ผู้ประกอบพิธีตัดเชือกที่แขวนคอ ส่วนศพนั้นฝังได้อย่างเดียว และฝังในทำยีนต้องขุดหลุมลึกอย่างน้อย ๒ เมตร ห้ามศพลงยืนในหลุมหันหน้าศพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้คลี่ผมของศพด้วย เอาหม้อดินครอบศีรษะของศพไว้ แล้วจึงถมดิน จากนั้นให้ชีปะขาวหรือนักบวชใช้เผือกคือคราดที่ใช้ไถนาและคลาดอันนั้นต้องมี ๗ ชี คราดหรือเผือกไปมาบนหลุมฝังศพ พร้อมกับกล่าวว่าให้แผ่นดินน้ำไหลด้วยร่อง แต่ถ้าไม่ฝังศพให้ยืนเชื่อว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังจะพากันร้อนไหม้ฉิบหายวายครว้ ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ไม่ให้มีการให้ศีล รับศีล ห้ามสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำขบวนหามศพ ห้ามถวายสังฆทาน ให้ถวายทานข้าวสารดิบตรงที่จุดที่ตายนั้น^{๔๙}

ถ้าเกิดอุบัติเหตุเช่น ตกต้นไม้ แขวนคอ เสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าติด วัว ควายขวิด ฟาผ่า ถูกปืน ถูกหอก ถูกดาบแทงฟัน ไฟไหม้ ทุ่งกิด จมน้ำ ถ้าไม่ตายในทันทีให้พระสงฆ์ทำพิธีถอนแล้วจึงนำมาบ้านได้ เมื่อนำมาแล้วมาตายที่บ้านไม่ให้นำไปฝังร่วมป่าช้ากับศพอื่นทั่วไป ก่อนจะนำศพไปฝังให้ญาติพี่น้องเอาขี้เถ้าโรยก่อนแล้วจึงหามศพออกไป เมื่อศพถึงสถานที่ที่จะฝังแล้ว ให้คนที่ร่วมขบวนไปส่งศพทำที่ใช้ไม้ใช้ก่อนดินทุบตีญาติของคนตายที่ไปส่งศพ ให้ญาติวิ่งหนีกลับบ้านโดยไม่ให้หันหลัง เมื่อไปถึงประตูบ้านให้ผู้เฒ่าผู้ใดผู้หนึ่งแบกค้อนเหล็กขว้างประตูบ้านไว้ พร้อมกับกล่าวว่า “ผีบิดตมา กา คันทัดตมากูบ่หื้อเข้า กูจักตีหัวสู่อ้อแตกตายไปบัด เดียวนี้แล” ญาติพี่น้องทั้งหลายกล่าวว่า “บ่มีสิ่งมาติดมาแปดตุ๋เข้ามา ผู้ข้าบริสุทธิ์แล จากนั้นเอาน้ำที่แช่ด้วยส้มป่อยสระดำหัวเสีย” ถ้าไม่ทำพิธี

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๔๘.

^{๔๘} นิรันดร ชัยนาม, ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย, หน้า ๖๗.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๒.

ดังกล่าวนี้ ฝัจะติดกับญาติทั้งตระกูลไม่รู้จักจบสิ้น หมายความว่าฝัไม่ดีไม่ตามมาด้วยใช่ไม ถ้าตามมาฉันไม่ให้เข้า ฉันจะตีหัวพวกเธอให้แตกตายในบัดนี้ แล้วญาติพี่น้องที่ไปส่งศพกลับมาอีกกล่าวตอบว่า “ไม่มีอะไรติดมากับพวกเรา พวกเราบริสุทธิ์” จากนั้นก็เอาน้ำที่แช่ด้วยส้มป่อยลูบหัว ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้สิ่งอัปมงคลหรือสิ่งชั่วร้ายก็จะติดตามตระกูลนี้ไม่รู้จักจบสิ้น^{๕๐}

๓.๓.๓ พิธีกรรมงานศพของพระสงฆ์ในวัฒนธรรมล้านนา

ในล้านนาเมื่อมีคนตายก็นิยมเอาโลงศพใส่ในเรือนศพ แล้วลากหรือหามไปสุ่ป่าช้าถือกันว่า บุคคลที่ตายไปแล้วควรได้อยู่ในเรือนที่สวยงามเป็นปราศรัปราสาทหรือเรือนยอด อันเป็นเกียรติยศแก่คนตาย และเป็นเครื่องบอกถึงความมั่งคั่งของลูกหลานที่ได้ทำเรือนศพอย่างประณีต เรือนศพที่ใช้กันในล้านนามีด้วยกันหลายประเภทและเรือนศพทุกชนิดนิยมใช้ลากไป โดยมีล้อเล็กอยู่ใต้ฐานแม่สะดึง หรือแม่เรือมีเอาไว้เคลื่อนนำศพไปเผา ณ ที่ใดที่หนึ่งหรือในบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน

ในกรณีที่เป็นศพของพระสงฆ์ ล้านนามีการเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปอยล้อ ซึ่งหมายถึงงานศพพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่เป็นที่เคารพสักการะ เมื่อมรณภาพลงคณะศรัทธาจะจัดงานศพให้ใหญ่โตจัดทำปราสาทใส่ศพเป็นยอดจตุรมุขสวยงามมาก ศพพระสงฆ์ที่ได้ใส่ปราสาทถือว่าเป็นเกียรติยศอย่างยิ่ง

ชาวบ้านถือเป็นงานที่จะต้องไปร่วมพิธีเพื่อที่จะมีโอกาสได้ลากปราสาทศพพระสงฆ์ หรือที่เรียกว่า ปอยล้อ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น ทั้งนี้เพราะมีล้อเลื่อนเพื่อความสะดวกในการลากปราสาทศพไปสุ่ป่าช้า เชื่อกันว่าถ้าได้ไปร่วมประเพณีปอยล้อแล้วจะได้านิสงส์อย่างยิ่ง สำหรับประเพณีปอยล้อนั้น เป็นงานบุญที่จัดขึ้นในการประชุมเพลิงพระภิกษุสงฆ์ที่ มรณภาพทั้งนี้ สาธุศิษย์ทั้งหลายปรารถนา ร่วมกันจัดงาน เพื่อรำลึกถึงบุญคุณและคุณงามความดี และเป็นการแสดงกตเวทิตาคุณก่อนจะทำการฌาปนกิจสรีระสังขารพระภิกษุรูปนั้นปอยล้อจะจัด เฉพาะงานศพของเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้เจริญพรรษาซึ่งได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อสังคมตาม ควรคณะศรัทธาและลูกศิษย์วัดจะเป็นผู้เตรียมงานทั้งหมดในงานมีการเฉลิมฉลองเช่นเดียวกับงานอื่น มีการเชิญชวนร่วมกันทำบุญถวายสังฆทานการเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีเลี้ยง อาหารแขกต่างบ้านเปิดโอกาสให้ผู้มีจิตกุศลได้ร่วมกันบริจาคทานกันอย่างทั่วถึงตามกำลังศรัทธา^{๕๑}

^{๕๐} อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพญาณเมธี, ผาสาทล้านนา, (ลำพูน: โรงพิมพ์บรรวรณพรัตน์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๘.

๑) องค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพพระสงฆ์ในวัฒนธรรมล้านนาหรือปอยล้อ การจัดพิธีนั้นถือได้ว่าเป็นงานที่ใหญ่ระดับอำเภอหรือตำบล แล้วแต่ว่าพระเถระนั้นมีความสำคัญหรือมีตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ หรือเป็นพระมหาเถระที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก งานก็ยิ่งใหญ่ เช่นพิธีปอยล้อของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน^{๕๒} ส่วนองค์ประกอบในส่วนของพิธีกรรมนั้นมีรายละเอียด ดังนี้^{๕๓}

๑.๑ การจัดสร้างปราสาทศพ การจัดสร้างปราสาทศพ ตามความเชื่อของชนล้านนาในพิธีศพของพระเถระนั้นมีความเชื่อที่ฝังลึกในวิถีชีวิตมานับหลายร้อยปี โดยเฉพาะเรื่องการจัดสร้างปราสาทใส่ศพนั้นถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องจัดสร้างขึ้น เพราะคนล้านนาได้ยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นคนชั้นสูงเทียบกับเจ้านายชั้นสูง เมื่อมรณภาพไปแล้วจะไปจุติในภพที่สูงกว่าหรือเป็นเทพสถิตในสวรรค์ชั้นต่างๆ บนเขาพระสุเมรุอันเป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ การจัดสร้างปราสาทศพพระเถระล้านนานั้นขึ้นอยู่กับความศรัทธา กำลังทรัพย์ ความเชื่อ ความชอบของผู้มรณภาพ ของคณะศิษยานุศิษย์ ตลอดจนคณะกรรมการ และยังสามารถแบ่งรูปแบบของปราสาทใส่ศพที่ใช้ในพิธีได้ ดังนี้ คือ

๑) ปราสาทมียอด คือ ปราสาทที่มียอดแหลมอาจมียอดเดียวหรือหลายยอดก็ได้ ซึ่งจะเป็นไปตามระดับของศพ และถือว่าเจ้านายราชวงศ์ และพระเถระชั้นผู้น้อยให้ใช้ปราสาทยอดเดียว

๒) ปราสาทรูปนกหัสติลิงค์ คือ เมรุแบบที่นิยมสร้างเป็นรูปนกหัสติลิงค์ หรือนกที่มีงวงมีงา เหมือนช้างบรรทุกปราสาทที่บรรจุหีบศพ การใช้นกหัสติลิงค์มาเป็นส่วนสำคัญในการตกแต่งเมรุนี้คงใช้ตามคติความเชื่อ ที่ปรากฏในเรื่องไตรภูมิ

๓) ปราสาทหลังกาย เป็นปราสาทที่ส่วนหลังคาโค้งคลุมลงคล้ายฝาชีมียอดอยู่ตรงกลางและจากส่วนยอดไปหาเสาทั้งสองของปราสาทนั้นจะเป็นสันลุ้ไปตามมุมที่ลาดลง ส่วนมากใช้กับศพเจ้านาย แต่บางท่านเห็นว่าผู้ปกครองและผู้มีฐานะอันจะกินก็ใช้ปราสาทแบบนี้

๔) ปราสาททรงอาสนะ คือเมรุคล้ายแท่นบรรทมมีหลังคาราบเป็นเพดานและมีสี่สันประดับคล้ายบัวหงายอยู่ด้านบน ปราสาททรงนี้มักใช้กับศพของประชาชนและบรรดาผู้มีฐานะพอสมควร^{๕๔}

^{๕๒} อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย, สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน, หน้า ๒๕.

^{๕๓} อรรถ นันทจักร, รวมบทความว่าด้วย “นกหัสติลิงค์”, (เชียงใหม่: แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖๔.

^{๕๔} อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพญาณเมธี, ผาสาทล้านนา, (ลำพูน: โรงพิมพ์บรรวรณพรินทร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

๑.๒ รูปแบบของการสร้างเมรุ ในการปลงศพพระเถระในล้านนานั้นสามารถแบ่งรูปแบบได้เป็น ๒ อย่าง คือ

๑) การปลงศพแบบธรรมดา คือการจัดพิธีปอยล้อแบบประเพณีพื้นบ้านไม่มีการ พระราชทานเพลิงศพ

๒) การปลงศพแบบขอรับพระราชทานเพลิงศพจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อตกลงกำหนดรูปแบบพิธีได้รูปแบบชัดเจนแล้วก็จะดำเนินการโดยส่วนใหญ่ก็จะจัดจ้างช่างทำปราสาทต่างหลังนกหัสติลิงค์หรือรูปแบบอื่นๆ ที่สวยงามสมเกียรติกับพระผู้มรณภาพ ส่วนสถานที่เผาศพนั่นขึ้นอยู่กับความเชื่อและความนิยมตามท้องถิ่น บางแห่งก็นิยมจัดเผาในบริเวณวัด บางแห่งก็มีการชักลากปราสาทไปเผายังฌาปนสถาน หรือสถานที่ที่กว้างขวาง เช่น กลางทุ่งนา เป็นต้น สำหรับสถานที่เผานั้นถ้าเผาในบริเวณวัดไม่นิยมในการชักลากปราสาทศพ จะมีการสร้างเมรุโดยนำปราสาทที่สร้างต่างบนหลังนกหัสติลิงค์หรือสัตว์ป่าหิมพานต์หรือปราสาทรูปแบบต่างๆที่เตรียมไว้ขึ้นตั้ง และตกแต่งบริเวณให้สวยงาม จากนั้นอาราธนาศพขึ้นตั้งบนปราสาทนั้น และที่ขาดไม่ได้คือมีเส้าไม้ขวาง ๔ ต้น^{๕๕}

สิ่งที่เห็นได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของงานก็คือปราสาท โดยชาวล้านนาจะอ่านออกเสียงว่า ผาสาด หรือเมรุขนาดใหญ่ที่ถูกจัดสร้างขึ้นอย่างประณีตวิจิตรพิสดาร เป็นที่สำหรับบรรจุศพของพระภิกษุสงฆ์ผู้มรณภาพปราสาทนั้นนิยมทำเป็นรูปนกหัสติลิงค์ คือสัตว์ในเทพนิยายอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ลักษณะลำตัวเป็นรูปนก ส่วนศีรษะเป็นช้าง ชาวบ้านล้านนาเรียกว่านกหัสติลิงค์ ซึ่งวางไว้บนตะเฆ่ที่ทำด้วยท่อนซุงอีกทีหนึ่งซึ่งในส่วนของงานนั้นก็จะมีการทำบุญกุศล มีพิธีการทางศาสนา และมหรสพต่างๆ ประมาณ ๓-๔ วัน แล้วจึงจะทำการลากปราสาทคือชักลากเมรุนั้นนำไปยังฌาปนสถานที่กำหนดขึ้นเป็นการชั่วคราวในทุ่งโล่งที่ใดที่หนึ่งที่เหมาะสม ซึ่งมักจะอยู่ไม่ห่างไกลจากวัด ส่วนศพที่มีการชักลากปราสาทไปสู่สถานที่เผาที่อื่นที่ไกลจากบริเวณวัด จะมีการชักลากปราสาทไปสู่ที่เผา โดยมีรูปแบบขั้นตอน ดังนี้ คือ คณะศรัทธาสาธุศิษย์ทั้งหลายจะช่วยกันลากปราสาทที่บรรจุศพเคลื่อนไปตามทางที่ทำชั่วคราว เมื่อเคลื่อนปราสาทไปถึงฌาปนสถานนั้นก็จะมีการบังสุกุลตามประเพณีก่อนที่จะมีการเผา^{๕๖}

สำหรับศพพระสงฆ์นี้มีพิเศษอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะมีการนำไม้ขวางยาวขนาดสุดลำต้นไม้ชาวล้านนาเรียกว่า ยาวสุดเก้าสุด پای คือยาวเต็มตลอดเล่ม จำนวน ๔ ลำ ปักไว้สี่มุมของบริเวณเชิงตะกอนและบนยอดไม้ขวางจะชิงจิวไว้ด้วยส่วนด้านล่างของจุดที่จะวางปราสาทก็ปักจิวไว้มีการจุด

^{๕๕} นิรันดร์ ชัยนาม, *ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย*, หน้า ๗๐.

^{๕๖} กมลรัตน์ อุตตปัญญา, *ปราสาทศพ*, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖.

บอกไฟมากมาย เมื่อปราสาทถูกไฟไหม้ไม้ข้างทั้ง ๔ ลำ ก็จะถูกไฟลามล้นลงมาพาให้จิวรที่ซึ่งไว้รวงลง มาชาวบ้านก็จะกรุกกันเข้าไปแบ่งจิวรนั้นมาเป็นเศษผ้าหรือวัตถุมงคลของตนอีกด้วย นับได้ว่าเป็นการ ให้ทานอันยิ่งใหญ่อีกประเพณีหนึ่งที่ศรัทธาชาวพุทธศาสนิกชนจะแสดงความกตเวทิต่อพระภิกษุสงฆ์ ผู้เป็นที่เคารพสักการะของชนทั่วไป^{๕๗}

บริเวณที่ตั้งเป็นจิตกาธานสำหรับเผาสร้างพระสงฆ์ผู้มรณภาพจะมีการปลูกประรำ พิธีหรือ ผามเปียง สำหรับปักหลบแดดสำหรับสถานที่เผานั้นจะกั้นรั้วราชวัตรกำหนดบริเวณทลเอาไว้เป็น รูป ๔ เหลี่ยมจัตุรัสกำหนดพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน โดยมีผังแบบโบราณประเพณี คือ^{๕๘}

๑) รูปแบบการกั้นรั้วราชวัตรทั้ง ๔ มุม โดยมีจิตกาธานเป็นประธานตรงกลางแล้วกั้นรั้ว หรือฉัตรประจำไว้ในแต่ละมุม

๒) รูปแบบการกั้นรั้วราชวัตรทั้ง ๔ มุมแล้วกั้นรั้วหรือฉัตร เครื่องยศ โดยมีซุ้มหรือบันได หรือประตูทางขึ้นสู่จิตกาธานอยู่ในแต่ละด้านของจิตกาธาน

๓) รูปแบบการกั้นรั้วราชวัตร แล้วตั้งปราสาททิศไว้ในแต่ละมุมของรั้วราชวัตร ในปราสาท ที่ประจำอยู่แต่ละมุมนี้ นิยมตั้งเครื่องยศ อีสริยาภรณ์ที่มี เป็นต้นว่าพัดยศ เครื่องสูง เช่น ขันหมาก กระโถน คณโฑ ร่มฉัตร สำหรับควหาวน เสือหมอน แม่นั่ง เป็นต้น ทั้งนี้ล้วนเกี่ยวข้องกับผัง ของจักรวาลโดยทั้งสิ้น หรือในบางกรณียังมีการเชิญรูปเทวดาประจำทิศทั้ง ๔ หรือท้าวทั้ง ๔ ขึ้น ประจำอยู่บนปราสาททิศนี้ ในกรณีที่เป้นศพพระเถระ ภายในรั้วราชวัตรจะปักเสาไม้ข้างต้นใหญ่ ๔ ต้น ให้สูงกว่าปราสาทนภหัตถ์ลึงค์ซึ่งผ้าสังฆาฏิหรือผ้าจีวรของพระสงฆ์ผู้มรณภาพ การดำเนินงาน ทั้งหมดนั้นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของทุกฝ่ายเพราะยังพระสงฆ์ผู้มรณภาพนั้นมียศและตำแหน่ง ทางสงฆ์สูงมากเพียงใด พิธีการตลอดจนแขกผู้ที่จะมาร่วมงาน ต้องมีจำนวนมากและงานก็ยิ่งใหญ่ไป ด้วยทุกคนต้องสละทั้งทรัพย์สินสมบัติแรงกายแรงใจในการดำเนินงานให้เสร็จสิ้น โดยมีให้บกพร่อง บาง คนอาจร่วมเป็นเจ้าภาพจัดสร้างเมรุบางคนก็จะเป็นเจ้าภาพในการพิมพ์บัตรเชิญหรือบางคนก็จะเป็น เจ้าภาพในการซื้อผ้าบังสุกุลรวมทั้งพินหรือดอกไม้จันทน์ที่ใช้ในพิธี หรือแม้แต่บางคนจะช่วยในการ บริการน้ำดื่มให้แก่คนที่มาร่วมทำบุญจึงนับเป็นอานิสงส์ทานที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่ง^{๕๙} และการประดับ ประดาปราสาทศพของพระจะดูใหญ่โตมากกว่าของคนทั่วไป โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก หรือพระเถระที่ทรงสมณะศักดิ์ชั้นสูง เป็นที่เคารพนับถือของศรัทธาสาธุชนก็จะจัดงานยิ่งใหญ่มากขึ้น

^{๕๗} คมเนตร เชษฐวัฒน์พานิช, ขีดข้อห้ามในล้านนา, หน้า ๑๖๗.

^{๕๘} เศรษฐมัตร์ กาญจนกุล, ศิลปะอลังการงานศพไทย, (กรุงเทพฯ: บริษัทวิพริ้นท์ ๑๙๙๑ ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

^{๕๙} สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

และจะนิยมเก็บศพไว้จนถึงหน้าแล้ง หรือช่วงที่ไม่มีฝนตกราวเดือนพฤศจิกายน-เมษายน จึงจะจัดงานขึ้น โดยในปัจจุบันสภาพบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น ถนนหนทางก็มีสายไฟห้อยโหนไปมา การลากปราสาทจึงทำได้ยาก เพราะตัวปราสาทนั้นมีขนาดใหญ่มาก

ดังนั้น ปราสาทจึงนิยมทำอยู่ในที่ทางคณะสงฆ์ได้จัดไว้ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพของพระเทพมงคลมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำปาง อดีตเจ้าอาวาสวัดน้ำล้อม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งทำการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุชั่วคราววัดพระเจดีย์ขาวหลังพระอารามหลวง

๑.๓ เครื่องประกอบพิธีปอยล้อและความหมายเชิงสัญลักษณ์ พิธีกรรมงานศพของพระสงฆ์ หรือพิธีปอยล้อที่ชาวพุทธล้านนามีวิธีปฏิบัติที่ละเอียดมากมายหลายขั้นตอน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พราหมณ์ และยังมีพิธีกรรมด้านไสยศาสตร์เข้าเกี่ยวข้องอีกด้วย เพราะชาวล้านนาถือว่าการมรณภาพของพระสงฆ์เป็นเรื่องใหญ่ของชาวบ้านที่จะต้องช่วยเหลือกันทุกอย่าง เมื่อมีพระภิกษุมรณภาพ ศิษย์ยานุศิษย์และชาวบ้านจะเตรียมศพก่อนนำศพใส่โลง พิธีกรรมการเตรียมศพเหมือนกับพิธีกรรมของชาวบ้านทั่วไป ยกเว้นเครื่องประกอบพิธีกรรมหรือเครื่องสักการะของพระสงฆ์จะมีเพิ่มเติม ดังนี้^{๖๐}

๑. เครื่องอัฐบริวารอัฐบริวาร คือเครื่องใช้สิ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุหรือเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงเพศบรรพชิตมีทั้งหมด ๘ อย่าง ได้แก่ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคดเอว เครื่องกรองน้ำ กล้องเข็มพร้อมด้าย มีดโกนและหินลับมีด จัดตั้งไว้หน้าหีบศพ หรือหน้าเมรุปราสาทศพของพระเถระรูปนั้น

๒. เครื่องประกอบสมณะศักดิ์ คือสิ่งที่ได้รับการพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สิ่งของอันเป็นเครื่องประกอบหรือสมณะศักดิ์นี้มีไม่เท่ากันและไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เป็นไปตามระดับสมณะศักดิ์ที่พระราชทานซึ่งอาจจะนับได้เป็นระดับ เช่น พัตยศสมณะศักดิ์ สัณญาบัตร ผ้าไตร เป็นต้น

๓. ตุ๊กสามหาง ทำขึ้นตามคติความเชื่อกันว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะต้องไปเกิดในภพภูมิใดภพหนึ่งตามกุศลผลบุญที่ได้เคยแต่งสร้างไว้ หวังให้หางตุ๊กทั้งสามพัดพานำเอาวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี ตุ๊ก ๓ หางนั้น นักปราชญ์ได้อธิบายไว้ ดังนี้^{๖๑}

๑) เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์

๒) เพื่อใช้เป็นเครื่องพิธี

^{๖๐} มณี พยอมยงค์, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, หน้า ๔๓๕.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๗.

๓) เพื่อเป็นศักดิ์ศรีแก่เทพเจ้า

๔) เพื่อเป็นเกียรติผู้ตาย

๕) เพื่อสื่อความหมายของวัฏฏะทั้งสามคือ กิเลส กรรม วิบาก ตามคติของชาวล้านนา ถือว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีวันพ่ายแพ้ต่อพญามัจจุราขการถือตุ่มสามหางนำหน้าศพ ก็เปรียบเสมือนการยอมพ่ายแพ้ต่อพญามัจจุราขโดยใช้นาหน้าขบวนศพไปสู่สุสานป่าช้า มีลักษณะ ๒ แบบ คือ ของพระสงฆ์นิยมใช้ผ้าสีเหลืองหรือนาผ้าสบงผืนใหม่มาตัดทำเป็นรูปตุ่มประดับลวดลายด้วยกระดาดเงินกระดาดทองของชาวบ้านทั่วไป นิยมใช้กระดาดสาหรือผ้าขาวมาตัดให้เป็นรูปตุ่มประดับด้วยลวดลายพื้นเมือง

๔. เส้าไม้ซาง คือเส้าไม้ไผ่ ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปัก ๔ มุม ของปราสาทข้างบนใช้ ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพซึ่งเป็นเพศาน ภายใต้ความเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปลงอนิจจังและพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจตุปาริสุทธิศีล คือศีลเป็นเหตุให้บริสุทธิ์ ๔ อย่าง จะมีเส้าไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปัก ๔ มุม ของปราสาท

๕. ผ้าเพศาน เมื่อพระสังฆะเถระล้านนาได้ถึงแก่กรรมภาพลงการจัดงานส่งสการปลงศพ ก็ได้มีการจัดแต่งประดับประดาศพอย่างวิจิตรงดงามด้วยรูปแบบของปราสาทที่ตั้งเหนือหลังนกหัสติลิงค์ที่เชื่อว่าจะนำพาดวงวิญญาณไปสู่สุคติภพอันไกลโพ้นได้โดยในการตั้งมณฑลพิธีที่กำหนดขึ้นเป็นราชวัติสำหรับส่งสการนั้น เหนือปราสาทที่ตั้งศพอยู่จะมีการกางผ้าสังฆา หรือผ้าสังฆาฏิของพระเถระที่มรณภาพไปซึ่งอยู่เป็นอากาศมณฑล อันได้หมายถึงผ้าเพศานอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งการใช้ผ้าเพศาน มีปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรตอนบูชาพระพุทธสรีระ กล่าวถึงการใช้ผ้าดาดเพศานว่า พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงดาดเพศานผ้า ตกแต่งมณฑล มาลาอาสน์เพื่อบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๖๒}

โดยนัยแล้วนั้นการใช้ผ้าเพศานเป็นความเชื่อในเรื่องของการได้สิ้นอายุขัยภายใต้ร่มเงาผ้ากาสาวพัตรสมดังเจตนาของสมณะเพศ แต่อีกนัยหนึ่งเชื่อว่าเป็นการกางกั้นเปลวเพลิงขณะที่ได้ทำการฌาปนกิจกลางแจ้งที่ทำให้เปลวนั้นจะแผดเผาขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นพรหม อันจะเป็นการมิบังควรจึงได้มีการกางผ้าสังฆาฏิกันเอาไว้เหนือปราสาทศพพระเถระอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของพิธีกรรมหลังความตายของวัฒนธรรมล้านนาที่ยังคงหลงเหลือปรากฏให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

^{๖๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๗๐-๑๗๑.

๖. ผ้ากระดาน คือผ้าที่ปูในส่วนของพื้นดินใต้เมรุใช้ผ้าจีวรปูไว้บนพื้นดิน เรียกว่า ผ้ากระดานตามความเชื่อว่า เพื่อป้องกันไม่ให้ความร้อนจากการเผาพลงไปถึงเมืองครุฑเมืองนาคน^{๖๓}

๗. ฟืนไม้หอม คือฟืนที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ คือพระสงฆ์ได้รับยกย่องให้เป็นชนชั้นสูงในสังคม การที่จะนำฟืนที่เผาศพชาวบ้านทั่วไปนั้นมาเผาศพพระสงฆ์ไม่ได้ ต้องเป็นไม้ของต้นดอกไม้เท่านั้น เช่น ไม้จันทน์ ต้นดอกกุญแจ ต้นดอกจำปี เป็นต้น ในการจัดฟืนนั้นจะตัดให้ยาวประมาณไม่เกิด ๑ เมตร แล้วจะนำมาทาด้วยขมิ้นหรือห่อด้วยกระดาษสีเงินและสีทอง และมีการนำดอกไม้ธูปเทียน มัดติดด้วยเสมอ^{๖๔}

๘. บังแทรกบังสุรย์ เป็นเครื่องสูงมีลักษณะคล้ายพัด มีด้ามยาวทำด้วยผ้าปักดินทองเป็น ลวดลายด้วยวิธีปักหักทองขวางมีโครงเหล็กเส้นบังแทรกมีลักษณะกลม มียอดแหลมขอบเป็นหยัก คล้ายกลีบบัวด้านบนทำเป็นยอดรูปกระจังเรียวแหลม มีด้ามไม้ยาวหุ้มโลหะความยาวตั้งแต่ยอด ถึงปลายด้าม ๗๘ เซนติเมตรบังแทรกเมื่อเชิญเข้าริ้วกระบวนแห่จะแทรกอยู่ระหว่างฉัตร ๕ ชั้น ส่วนเป็นแผ่นใหญ่กว่าบังแทรก มีรูปร่างคล้ายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์คือคล้ายดอกบัวทำด้วยผ้าปักลวดลาย ดินทองด้วยวิธีปักหักทองขวาง มีโครงเหล็กเส้นและมีด้ามไม้หุ้ม

๙. หม้อไฟ เป็นอุปกรณ์จำเป็นอย่างหนึ่งในพิธีปลงศพหม้อไฟนี้ได้จากการนำเปลือก มะพร้าว ทูบให้นุ่มแล้วอัดลงในหม้อต่อมหรือหม้อดินขนาดเล็กมีคอคอดนำหม้อนี้ใส่สาแทรกแล้ว แขนงกับท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒ เมตร จัดหาผู้คอนหม้อไฟนี้ให้นำน้ำศพไปสู่ป่าช้า และใช้ไฟจาก หม้อไฟนี้จุดเพลิงสำหรับเผาศพในการเคลื่อนขบวนส่งศพไปสู่ป่าช้า คนลำนานานิยมอ่านว่าปาเฮ่ว โดยที่จะเห็นควันจากหม้อไฟนี้เป็นทางยวณำหน้าขบวนเสมอ^{๖๕}

๑๐. ดอกไม้จันทน์ นับแต่โบราณมาคนในลำนานาจะใช้ไม้จันทน์ชนิดขาว และแดงจากป่า ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาได้เอาไม้ชนิดอื่นซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ไม้ทุ้มหรือไม้ตุ้ม เป็นไม้เนื้ออ่อนมีสี เหลืองสวยมากและจะใช้กับไม้เป็นแผ่นบาง แล้วนำมาเรียงติดกับไม้ไผ่ที่ทำเป็นดอกสั้นประมาณ ๑๒ นิ้วใช้ตะปูเล็กตีป้องกันไม่ให้เคลื่อนหรือปลิวไปที่อื่น

๑๑. ผ้าไตรบังสุกุล เตรียมไว้ให้สำหรับพระสงฆ์เข้าพิจารณาเริ่มจากพระอาวุโสน้อยหรือ มีสมณะศักดิ์น้อยก่อนขึ้นไปตามลำดับจนถึงพระผู้ใหญ่สูงสุดกว่ารูปใดในพิธีนั้น เป็นผู้พิจารณารูป สุดท้าย

^{๖๓} เจริญ ตันมหาพารณ, ประเพณีท้องถิ่น, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์แสงแดด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๒.

^{๖๔} มณี พยอมยงค์, เครื่องสักการะในลำนานาไทย, หน้า ๑๑๓.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

๑๒. บอกไฟ (บ้องไฟ) ที่ใช้ในพิธีส่งสารมีหลายชนิด ที่นิยมใช้กันมากก็มีบอกไฟหล่อ บอกไฟเทียน บอกไฟจักจั่น บอกไฟระฆังบอก บอกไฟดาวและบอกไฟช้าง ร้องบอกไฟช้างร้อง จะมีเสียงแปลกพิเศษประดุจเสียงคร่ำไคร้ของญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลังบอก ไฟชนิดนี้นิยมใช้เฉพาะในงานพิธีส่งสารเท่านั้น คติในการจุดบอกไฟในการปลงศพสันนิษฐานว่าใช้เพื่อช่วยยับยั้งอารมณ์ โศกเศร้าก่อนที่จะมีการเผาศพโดยผ่อนคลายเป็นไปสลับไปสลับกับเสียงของบอกไฟแทน

๑.๔ การละเล่นในพิธีกรรมงานศพของพระสงฆ์ในวัฒนธรรมล้านนาหรือปอยล้อ
ในอดีตการละเล่นในงานศพจะมีไว้เพื่อการส่งเสริมให้เกิดการปลงสังเวช เช่น เรื่องการละเล่น สาธุ กีฬาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “สาธุกีฬา” คือกีฬาที่ดี คือการละเล่นที่ดงามเป็นประโยชน์เป็นคำ ในชั้นนรรกถา เฉพาะอย่างยิ่งที่เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสาธุกีฬา ๗ วัน ต่อเนื่อง และประสานกับการบูชาพระบรมสารีริกธาตุแม้ในการปรินิพพานของพระปัจเจกพุทธเจ้าและ พระอรหันต์หลายท่าน มีเรื่องเล่าถึงการละเล่นสาธุกีฬา ๗ วัน และการบูชาพระธาตุ สาธุกีฬามีลักษณะ สำคัญ คือ มิใช่เล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงของตนเอง แต่เล่นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และไม่ขัด ต่อสัมปรายกัตตะ คือประโยชน์ด้านจิตใจและปัญญาแต่ให้ก่อกุศลมาก เช่น คีตะ คือเพลง หรือการ ขับร้องที่กระตุ้นเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงของชีวิตและคิดที่จะไม่ ประมาทเร่งสร้างสรรค์ทำความดี พร้อมทั้งเป็นการสักการบูชาพระผู้ปรินิพพาน^{๖๖}

แต่เดิมนั้นการละเล่นประเภทนี้ ไม่ใช่งานที่เน้นให้เกิดความเศร้าโศกแต่เป็นงานเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่เพราะเชื่อว่าผู้วายชนม์จะได้กลับคืนไปอยู่ดินเดิมร่วมกับบรรพบุรุษหรือกลับคืนไปอุบัติ เป็นพระอินทร์หรือเป็นเทพบนสรวงสวรรค์ พร้อมกับเป็นการชดเชยพลังชีวิตของบ้านเมืองและผู้คนที่ ขาดหายไปเพราะได้สูญเสียเจ้านายซึ่งเป็นผู้ที่สามารถรับพลังชีวิตจากสิ่งเหนือธรรมชาติได้สูงกว่า บุคคลทั่วไปและเป็นการปลอบขวัญผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีการจัดใน งานศพของพระสงฆ์หรือปอยล้อของพระสงฆ์รูปไหน เพียงแต่ปรากฏว่า งานศพของพระสงฆ์จะมีการ สร้างกุศลทานกันอย่างยิ่งใหญ่โตมากกว่าศพของคนทั่วไป มีมหรสพและการละเล่นเพื่อลดความวังเวง หรือโศกเศร้า

กรณีปอยล้อของพิธีพระราชทานเพลิงศพพระครูสุธรรมนพรัตน์ อดีตเจ้าอาวาส วัดหลายทุ่ง อำเภอแม่ทะ มีการนำเอาคณะขอจากจังหวัดเชียงใหม่ มาขับกล่อมในงานด้วย เมื่อวันที่

^{๖๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๓๔.

๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ส่วนการนำดนตรีพื้นเมืองวงปี่พาทย์มาบรรเลงในงานนั้นเป็นที่นิยม และถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนจะกำหนดกี่วันนั้นไม่กำหนด

๒) ปราสาทศพนักษัตรลึงค์

นักษัตรลึงค์ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นภาษามคธบาลีอยู่หลาย ศัพท์ที่พอประมวลได้ ดังนี้

หตุถ (ป.) งวง, งวงช้าง, วิ.หตุถกิจจสาธนตตฺตา หตุถสทฺธิโสหตุถโถ. ส.หตุถ

หตุถ (ป.) สัตว์มีงวง, ช้าง ช้างพลาย หัสติ หัสติน ไอยรา วิ.หตุถโถ อสฺส อตฺถิตฺติ หตุถิ ญ ปัจ. ตทฺสสฺสทฺถิตฺต. ส.หตุติ หสฺติน

ลึงค (นป.) เสียง อาการ ลักษณะ ชนิด อย่าง รูปพรรณ นิมิต นิมิตบุรุษ-สตรี ของลับ เพศ

หตุถิลึงค เป็นวิเสสน แปลว่า มีเพศเพียงดังเพศแห่งช้างบ (นาม ป.) นกสัสติลึงค์ (มีรูปร่างเหมือนช้าง) วิ.หตุถิโน ลึงคญฺาปํ โสณํ อสฺมี วิชฺชิตฺติ หตุถิลึงคโณ ญ ปัจ.ตทฺสสฺสทฺถิตฺต.

หตุถิลึงคสกุณ หตุถิโสณทหตุถิ โสณท วิหงค (ป.) นกสัสติลึงค์ ส.หตุถิลึงค

ศาสตราจารย์เกียรติคุณแสง จันทรงาม ได้เขียนไว้ในบทความเรื่องหลักความเชื่อเรื่องภพ ภูมิต่างๆ ว่าเมื่อมีคนตายลงเขาจะตบแต่งศพด้วยของหอมแล้วเอาไปวางไว้ในที่แจ้ง ไม่นานนักจะมีนก ชนิดหนึ่ง บ้างท่านว่าเป็นนักษัตรลึงค์ บ้างท่านว่าเป็นนกอินทรี บ้างท่านว่าเป็นนกคดบินมาคาบ หรือขยุ้มด้วยเท้าเอาไปกินบ้าง เอาไปทิ้งทะเลบ้าง เพื่อมิให้แผ่นดินอุดรกรูทวีปเปื้อนมลทิน นกหัตถิลึงค์จึงเป็นตัวแทนความเชื่อของชนชาวล้านนา ที่เชื่อมโยงกันระหว่างผลแห่งการทำความดีกับการ เดินทางจากโลกมนุษย์ไปสู่ปรโลกของบุคคลชั้นปกครองอันมีพระมหากษัตริย์และพระสงฆ์ที่มีมาแต่ โบราณ โดยถือว่าบุคคลเหล่านี้มีบุญญาธิการมาก จุติมาสวรรค์เพื่อสร้างสมบารมี ตลอดถึงเมื่อมีชีวิต ได้ทำคุณงามความดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากมายนานัปประการ และเมื่อท่านเหล่านั้นถึงแก่ มรณภาพ สุขคติโลกสวรรค์ย่อมเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ชาวล้านนาจึงแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญู กตเวทิตา โดยจัดพิธีตลอดถึงเครื่องสักการะปฏิบัติต่อสรีระร่างผู้วายชนม์อย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติเรียกว่า พิธีส่งสการ โดยมีนักษัตรลึงค์ซึ่งมีกำลังมหาศาลเท่ากับช้างถึง ๕ เชือกเป็นพาหนะซึ่งแสดงออกถึงคุณ งามความดีที่จะเป็นเครื่องนำบุคคลนั้นไปสู่สุขคติโลกสวรรค์ และมีวิมานปราสาทที่ตกแต่งอย่าง สวยงามวิจิตรเป็นเครื่องแสดงถึงเทวโลก โดยสื่อออกมาทางความคิดและจินตนาการเชิงช่าง

แล้วนำมาผูกเข้ากับเรื่องราวในชาดกอันแฝงไว้ด้วย หลักธรรมคำสอนที่ล้วนเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชนชาวล้านนา ที่มีความแนบแน่นต่อพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง^{๖๗}

๑) **ความเป็นมาของปราสาทนทหัสติลึงค์** พิธีศพแบบสร้างปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ของชนชั้นสูงล้านนาก็เป็นอีก ประเพณีหนึ่งซึ่งเกิดจากการได้รับอิทธิพลสำคัญมาจากพม่า ผ่านจากความสัมพันธ์ทางการปกครองเครือญาติและศาสนาความเชื่อ ระยะเวลาใกล้เคียงกันกับรัฐฉานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ส่วนล้านช้างนั้นอาจได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพม่าหรืออาจรับผ่านจากล้านนาในช่วงประมาณพุทธ ศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เป็นต้นมา และล้านช้างได้ส่งอิทธิพลเข้าสู่เมืองอุบลราชธานีในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และจังหวัดอุบลราชธานีได้ส่งอิทธิพลให้จังหวัดต่างๆ ของอีสานในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐-๒๕๒๐ เป็นต้นมา^{๖๘}

โดยในล้านนานั้นปรากฏขึ้นครั้งแรกสมัยปลายราชวงศ์มังราย ครั้นงานพระราชพิธีปลงพระศพของพระนางวิสุทธิเทวี กษัตริย์ล้านนาพระองค์สุดท้ายที่ปกครองล้านนาในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของพม่า เพราะต่อจากนี้พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ราชวงศ์ต้องอุกที่ทรงโปรดให้นรธาเม็งสอ พระราชโอรสของพระองค์มาปกครองเมืองเชียงใหม่ แทนเจ้านายราชวงศ์มังราย และค่อยลดบทบาทเปลี่ยนเป็นเพียงขุนนางพม่าหรือขุนนาง ล้านนามาปกครองเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา พิธีการปลงพระศพแบบปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ของชนชั้นสูงจึงไม่ได้นำมาใช้ในเมืองเชียงใหม่ช่วงเวลานี้ แต่ต่างกับเมืองเชียงแสนที่ช่วงนี้ กษัตริย์พม่าได้สถาปนาให้ผู้ปกครองเป็นเจ้าฟ้าเชียงแสน จึงรับอิทธิพลจารีตขนบธรรมเนียมบางอย่างตามแบบชนชั้นสูงของพม่า รวมจนถึงการปลงพระศพแบบปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ ที่ได้รับการอุปถัมภ์การปลงพระศพจากกษัตริย์พม่า

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ มีการขับไล่พม่าออกจากล้านนาและนำเจ้านายเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน ครุฑามหาเถระ ขุนนาง นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างฝีมือ และไพร่พลมาไว้ในหัวเมืองต่างๆ ทั้งเมืองนครลำปาง เมืองนครลำพูน เมืองนครเชียงใหม่ ฯลฯ และมีการอภิเษกสมรสระหว่างเจ้านายเชียงแสนกับเจ้านายกลุ่มใหม่ จึงส่งอิทธิพลให้เจ้านายที่สถาปนาขึ้นใหม่ของหัวเมืองเหล่านี้ในยุคเจ้าหลวงได้นำเอาธรรมเนียมแบบเจ้านายเชียงแสนมาปฏิบัติ ถึงแม้ว่าขณะนั้นล้านนาจะกลายเป็นประเทศราชของสยามแทนพม่าแล้วก็ตาม แต่เจ้านายบางองค์รวมถึงครุฑามหาเถระที่ไม่ได้รับการอุปถัมภ์ปลงศพจากกษัตริย์สยาม ก็ยังคงมีพิธีการปลงศพแบบปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ตามที่ได้รับอิทธิพลมาในยุคพม่าปกครองจนกระทั่งเมื่อมีการยกเลิกระบบประเทศราช

^{๖๗} พระมหาอาทิตย์ อาทิจโจ, **หัตถิลิงคสกุลโณ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา**, (เชียงใหม่: วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๕-๗.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

ล้านนา ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๔๒ เป็นต้นมา เหล่าเจ้านายล้านนาก็ถูกลดบทบาทลงและค่อยกลืนกลายเป็นสามัญชนในรุ่นทายาทชั้นหลังลงมา จึงส่งผลต่อรูปแบบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของเจ้านายล้านนา รวมถึงพิธีการปลงพระศพเจ้านายใส่ปราสาทต่างบนสัตว์หิมพานต์ก็ค่อยหมดลงตามไปด้วย

ในปัจจุบัน การทำปราสาทศพนกหัสดีลิงค์มีเฉพาะพระสงฆ์มหาเถระผู้ทรงสมณศักดิ์และสูงด้วยวัยวุฒิเท่านั้น สำหรับฆราวาสไม่เคยเห็นมีปรากฏ ดังเช่น งานศพพลตรีเจ้าราชบุตร (วงศ์ ตะวัน ณ เชียงใหม่) เจ้านายฝ่ายเหนือชั้นสูงของเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๖ ก็ไม่มีนกหัสดีลิงค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศศพเชิญขึ้นประดิษฐานบนราชรถ เคลื่อนขบวนจากคุ้มวงศ์ตะวันคือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ตรงข้ามสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่ไปสู่เมรุชั่วคราววัดสวนดอก^{๖๙}

ดังนั้น จึงเหลือเพียงมีการสร้างปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์ หรือปราสาทนกหัสดีลิงค์ของครุฑมหาเถระที่สามารถพบเห็นได้ในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาหรือที่เรียกว่าเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในยุคปัจจุบัน^{๗๐} ปราสาทศพในพิธีศพของชาวล้านนาปัจจุบันนี้ คงจะมีความหมายที่ห่างไกลออกไป จากปราสาท-ธรรมาสน์ของล้านนาแต่เดิมที่ถือเป็นของสูง ใช้สำหรับกษัตริย์และกิจการในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่สำหรับชาวบ้านทั่วไปแล้ว ปราสาทศพของชาวบ้านมีความหมายเดียวกับไม้ศพที่ใช้สำหรับจัดการศพในพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสวรรค์วิมานหรือการแบ่งช่วงชั้นชีวิตแต่ประการใด แต่ถ้าเป็นพระสงฆ์แล้วปราสาทนั้นก็就会被ปรับเปลี่ยนเป็นอีกอย่างซึ่งเรียกกันว่า ปราสาทต่างบนนกหัสดีลิงค์^{๗๑}

นกหัสดีลิงค์นั้นก็เป็นหนึ่งในสัตว์ในเทวคติของชาวล้านนา เล่ากันว่า อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีรูปตัวเป็นนกขนาดใหญ่ ส่วนศีรษะมีจะงอยปากอย่างงวงช้าง เชื่อกันว่านกหัสดีลิงค์จะคาบเอาสังขารร่างของผู้วายชนม์เข้าไปยังดินแดนแห่งสรวงสวรรค์แห่งป่าหิมพานต์ ด้วยความเชื่อดังกล่าว ชาวล้านนาโบราณจึงนำมาเกี่ยวข้องกับพิธีศพ มีการสร้างเมรุนกหัสดีลิงค์ขึ้นในพิธีศพ โดยเชื่อว่านกหัสดีลิงค์ซึ่งมีความแข็งแรง จะเป็นพาหนะนำส่งดวงวิญญาณผู้ตายสู่สวรรค์ชั้นฟ้าได้โดยสะดวก ในพิธีศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ จะมีเสาไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ๔ ต้น ปัก ๔ มุมของปราสาทข้างบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพซึ่งเป็นเพศาน ภายใต้อาสนะเชื่อว่าร่างกายประกอบด้วย

^{๖๙} อุดม รุ่งเรืองศรี, “นกหัสดีลิงค์”, วารสาร วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ปีที่ ๕๐ ฉบับที่ ๑๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๒): ๒๒-๒๓.

^{๗๐} วัฒนศักดิ์ ไชยกุล, “บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่”, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^{๗๑} อุดม รุ่งเรืองศรี, นกหัสดีลิงค์, หน้า ๒๙.

ธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดเพื่อให้ผู้ร่วมงานนำไปคิดปองอนิจจัง และพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบด้วยจิตบริสุทธิ์คือศีลเป็นเหตุให้บริสุทธิ์ ๔ อย่าง

ในอดีตชาวล้านนานิยมสร้างเมรุในอดีต ชาวล้านนานิยมสร้างเมรุนกหัสติลิงค์เพื่อบรรจุศพของกษัตริย์เจ้านายฝ่ายเหนือรวมถึงพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีรณภาพ เพื่อให้พิธีศพสง่างามสมฐานะบารมีและเป็นการส่งดวงวิญญาณไปสู่ชาติสรวงสวรรค์ชั้นพรหมโลกเทวโลก แต่ปัจจุบันเมรุนกหัสติลิงค์ใช้ในพิธีศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น

๓) **ขั้นตอนและพิธีกรรมศพพระสงฆ์ในวัฒนธรรมล้านนา** การทำศพพระภิกษุของชาวบ้านล้านนานั้น กล่าวคือพระภิกษุที่บวชในพระพุทธศาสนาไม่ยอมสึกอุทิศชีวิตแด่พระศาสนา เรียกกันว่า ตายกับวัด ยิ่งถ้าตายเมื่ออายุมากเป็นครูบาสังฆะ การจัดพิธีศพก็จัดทำใหญ่โต ถ้าตายก่อนเข้าพรรษาหรือในพรรษาจะเก็บศพไว้ในหน้าแล้ง คือประมาณเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน การจัดการศพ เมื่อพระสงฆ์มรณภาพลงชาวบ้านจะทำพิธีห้างลอย คล้ายกับพิธีชาวบ้านแต่พิธีกรรมจะมีความนอบน้อมและละเอียดกว่า ดังนี้^{๗๒}

(๑) เมื่อพระสงฆ์ผู้มีพรรษามากมรณภาพลง ชาวบ้านมักจะใช้น้ำผึ้งเทลงไปในปากเพื่อการเก็บรักษาศพไม่ให้เน่าเหม็น โดยเทน้ำผึ้งให้ไหลลงคอไปจนกว่าน้ำผึ้งจะไม่ลงแล้ว บางแห่งไม่กรอกน้ำผึ้ง เพราะเชื่อว่าพระสงฆ์ผู้มีอายุพรรษามาก มักจะเรียนสูตรคาถาเทวทูตทั้ง ๕ เมื่อตายลงจะไม่เน่าเหม็น เมื่อกรอกน้ำผึ้งแล้วจะฉีกผ้าจีวรสบงของพระให้เป็นผืนเล็กยาว พันทับร่างกายแยกเป็นขาเป็นแขนแล้วจึงจะนำใส่ลงศพ ทำพิธีเทศน์สวดทำบุญ ๗ วัน แล้วจึงปิดศพไว้

(๒) ในระหว่างที่ปิดศพไว้นั้น ทางคณะกรรมการศรัทธาชาวบ้านจะเปิดฝาหีบศพตรวจดูเป็นระยะโดยตลอด บางที ๑ เดือน หรือ ๒ เดือน ถ้าศพมีน้ำเหลืองออกจำนวนมาก ผู้ดูแลศพจะเอาผ้าที่พันศพออกเปลี่ยนผ้าพันใหม่ และบางครั้งอาจจะเปลี่ยนขี้เถ้าฟางที่รองกันหีบศพ

(๓) เมื่อใกล้กำหนดวันประชุมเพลิง ๒-๓ เดือน ทางคณะกรรมการของวัดจะไปติดต่อว่าจ้างจัดการทำปราสาทใส่ศพ ซึ่งจะมีการเลือกเฟ้นช่างที่มีฝีมือเพราะถือเป็นงานที่ละเอียด ช่างทำปราสาทศพที่มีฝีมือจะอยู่ตามวัด การทำปราสาทศพของพระภิกษุที่มีอายุมาก จะใช้เวลาในการทำอย่างน้อย ๑ เดือน ปราสาทจะมีขนาดใหญ่และสูงโดยตั้งอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์ ที่มีหัวเป็นช้างมึงวงมิงา ส่วนล่างจะใช้ต้นมะพร้าวหรือต้นตาล ๒ ท่อนวางรับส่วนประกอบของปราสาททั้งหมด

(๔) จากนั้นก็ตั้งศพบำเพ็ญกุศล กลางวันและกลางคืนจะมีศรัทธาชาวบ้านมาร่วมฟังเทศน์ ฟังสวดทุกคืน บางคนจะรับเป็นเจ้าของผ้าบังสุกุล บางคนก็รับเป็นเจ้าของภาพพิน และพินที่จะเผาศพ

^{๗๒} ศรีเลา เกษพรหม, ปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

พระภิกษุจะเลือกเอาไม้ที่แข็งแรงตัดเป็นท่อนขนาดประมาณ ๕๐ ซม. แล้วผ่าให้เป็นกีบๆ ขนาดพองาม ถากเอาเปลือกออกตากแดดให้แห้ง แล้วใช้ขี้มันทาให้มีสีเหลือง

(๕) สถานที่และเวลาปลงศพพระสงฆ์ส่วนมากจะจัดเผากลางทุ่งนา หรือภายในบริเวณวัดที่มีความกว้างขวางมาก ตรงจุดเผาจะทำให้สูงขึ้นจากพื้นและสามารถรองรับปราสาทนกกได้ จากนั้นก็จะไม่ไผ่ซางลำที่สวยงามและยาวที่สุด ๔ ลำ ผึงไว้ ๔ มุม ตรงที่จะเผา ส่วนบนจะใช้ผ้าจีวรซึ่งเป็นเพดาน

(๖) เมื่อถึงเวลาจัดขบวนชักลาก จะใช้เชือกขนาดใหญ่และยาว ๒ เส้น ผูกกับไม้แม่เรือคือ ต้นมะพร้าวข้างละ ๑ เส้น ใต้ปีกของนกหัสติลิงค์มีช่องเปิดเข้าไปในตัวนก ให้คนเข้าไปอยู่ประจำข้างใน เพื่อดึงเชือกให้หัวนกหันซ้ายหันขวา ปีกขยับขึ้นขยับลง งวงมันขึ้นและตักเอา ข้าวตอกโปรยไปข้างหน้า คือต้องการให้เหมือนกับนกมีชีวิตจิตใจ ข้างหน้าของขบวนเป็นตุ่มสามหาง ถัดมาเป็นพระภิกษุสามเณร ขบวนผู้ถือผ้าไตร ผ้าบังสุกุล ถือข้าวตอกดอกไม้ จากนั้นก็เป็นขบวนผู้คนที่ถือเชือกชักลากศพ ขบวนที่ต่อหลังปราสาทศพเป็นหมู่แห่เครื่องดนตรี ด้านหน้าขบวนพระภิกษุสามเณรจะมีคนตีพาน เสียงจะดังปังๆ พานนี้มีลักษณะคล้ายกับฆ้องแต่บางกว่ามีปุมตรงกลาง และจะมีคนถือธงสัญญาณอันหนึ่งอยู่หน้าสุด คอยส่งสัญญาณให้ผู้ชักลากรู้ว่า ต้องการให้หยุดหรือให้เคลื่อนไปในขณะที่ลากต้นมะพร้าว ๒ ต้นจะเลื่อนไปข้างหน้า ลักษณะเป็นการลั่นไหด้วยแรงคนดังจำนวนมาก เมื่อลากปราสาทศพไปถึงจุดหมายปลายทางก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาชักผ้าบังสุกุล การเผาศพพระภิกษุนั้นจะไม่ยกหีบศพลงมาอาบน้ำหรือผ่าหีบเหมือนกับฆราวาส

(๗) เมื่อถึงเวลาเผาก็จะมีการจุดบอกไฟหล่อ คือใช้บ้องไฟขนาดเล็กยาวประมาณ ๓๐ ซม. บ้องไฟนั้นส่วนล่างมีล้อ ๒ ล้อ ด้านบนมักจะทำเป็นรูปสัตว์ เช่น รูปสัตว์ประจำปีเกิดของพระภิกษุที่ตาย เป็นต้น และเมื่อเอาบอกไฟวางพื้นจุดขบวนแล้ว บอกไฟจะเคลื่อนออกจากฐานจุดซึ่งอยู่ห่างจากปราสาทประมาณ ๕๐ เมตร พุ่งเสยขึ้นไปชนเอาปราสาท ศพหนึ่งจะใช้บอกไฟหล่อเป็นสิบๆ กระบอก พุ่งไปชนปราสาทข้าง พุ่งผ่านด้านข้างปราสาทไปข้าง กระบอกใดที่ชนเข้าไปในปราสาทก็จะเกิดไฟลุกขึ้นเป็นการเผาศพ และเมื่อปราสาทติดไฟไหม้แล้ว คนที่มาร่วมการชักลากก็จะทยอยกันกลับ บางคนรอดูว่าผ้าที่ซึ่งเป็นเพดานจะไหม้หรือไม่ เชื่อกันว่าถ้าผ้าเพดานไม่ไหม้ไฟ พระภิกษุที่ตายมีบุญมาก ชาวบ้านจะขอแบ่งเอาผ้านั้นคนละนิดละหน่อยเพื่อเก็บเอาไว้บูชา

(๘) และนับจากวันเผาแล้ว พระสงฆ์ก็จะทำพิธีเก็บกระดูกมาทำบุญอีกครั้งหนึ่ง แล้วก็จะมอบให้คณะลูกศิษย์เป็นบางส่วน ที่เหลือก็เก็บไว้บรรจุสถูปหรือเจดีย์ เพื่อให้สาธุชนได้กราบไหว้บูชาต่อไป งานศพพระนั้นเป็นงานใหญ่ ปราสาทศพจึงสร้างกันเอิกเกริกสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อยเลย เพราะจัดทำกันอย่างประณีตและใหญ่โตสูงเสมอเสาไฟฟ้าโทรศัพท์ กล่าวกันว่าแต่ก่อนนี้การจัดทำปราสาทบรรจุศพนั้น จัดสร้างกันสูงใหญ่ยิ่งกว่าปัจจุบันนี้นักประเพณีการจัดทำปราสาทบรรจุศพ

ตั้งไว้บนบุษบกสำหรับเจ้านายในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์นั้นไม่ใช่เพิ่งจะมีขึ้น หากมีมานานเกือบ ๔ ศตวรรษแล้ว^{๗๓}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติมาจนเป็นประเพณีนั้น มีรูปแบบในการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไปตามระดับชั้นของผู้วายชนม์ นอกจากจะมีการปฏิบัติที่หลากหลายตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นหรือระดับชั้นแล้ว บางแห่งยังมีการปฏิบัติที่ผิดแปลกไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่เป็นจารีตประเพณีของบรรพบุรุษ และมีส่วนที่ทำให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เพราะไม่มีทราบรูปแบบที่แน่ชัด ซึ่งชาวล้านนานั้นมีความเชื่อในพิธีกรรมงานศพที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่มีธรรมเนียมปฏิบัติและขั้นตอนกระบวนการต่างๆ อย่างละเอียดซับซ้อน ทั้งในเรื่องการเตรียมศพ พิธีการตั้งศพและการเคลื่อนย้ายศพ รวมถึงพิธีการเผาศพ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังขาดผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ศพนั้นได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบในทางร้ายต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ และ ต่อดวงวิญญาณของผู้ตาย และในการประกอบพิธีกรรมนั้นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมซึ่งบุคคลนั้นก็คือ สัปเหร่อ

๓.๔ สัปเหร่อกับบทบาททางพิธีกรรมในวัฒนธรรมล้านนา

๓.๔.๑ ความหมายของสัปเหร่อ

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้อธิบายความหมายของคำว่า สัปเหร่อ แปลว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่ทำพิธีมัดตราสัง จนกระทั่งนำศพลง ฝังหรือเผา^{๗๔} ในภาษาบาลีมีคำเรียกสัปเหร่อเช่นกันคือ คำว่า ฉวทาหก หรือฉวทาหก^{๗๕} สัปเหร่อจึงเป็นอาชีพที่จัดการเกี่ยวกับศพหรือทำพิธีศพทั้งเผาและฝัง

ในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏว่า มีอาชีพสัปเหร่อแล้ว ดังปรากฏหลักฐานในพระวินัย คัมภีร์มหาวรรคที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้ไม่มีที่จำพรรษาห้ามจำพรรษาในกระท่อมผีและทรงปรับอาบัติทุกกฏพระรูปที่จำพรรษาในกระท่อมผี สาเหตุเนื่องมาจากมีชาวบ้านไปพบและได้โจษขาน

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

^{๗๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๓.

^{๗๕} แปลก สนธิรักษ์. พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑๓.

รวมถึงกล่าวติเตียนไปต่างๆ นานา เพราะเป็นภาพที่ไม่สวยงามดูคล้ายสัปเหร่อ^{๗๖} ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาชาดกคำว่าสัปเหร่อ หมายถึงผู้มีหน้าที่เผาศพให้ไหม้ คือคนเฝ้าสุสาน ซึ่งปรากฏในกุณาลชาดก^{๗๗}

ชาติชาย มานิตยกุล ศึกษาวิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานครได้กล่าวถึงสัปเหร่อหรือผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ต่างๆ เกี่ยวกับศพเพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติซึ่งไม่นับรวมถึงกลุ่มญาติ พระภิกษุ ผู้ขายโลงศพหรือผู้รับจัดงานเลี้ยงในงานศพ^{๗๘}

จันทราทิพย์ วงษ์กฤษ ศึกษาได้กล่าวว่า สัปเหร่อ หมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่ในการแต่งตัวศพ การมัดศพหรือการตราสังศพ การเบิกโลง การตั้งศพ การเตรียมรถสำหรับจุ่งศพ การปลงศพ ล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ ในการจัดงานศพ^{๗๙}

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร กล่าวถึง “สัปเหร่อ” ในการจัดงานศพของชุมชนที่มีความหมายจำกัดว่า “สัปเหร่อ” หมายถึง คนที่ทำหน้าที่เผาศพเท่านั้น ไม่ได้รวมไปถึงคนที่มาช่วย พิธีกรรมงานศพ หรืองานที่ต้องเกี่ยวข้องกับศพโดยตรงเช่น การอาบน้ำศพ การมัดศพ การบรรจุโลง สัปเหร่อในแง่ของการทำหน้าที่ โดยการทำหน้าที่นี้เกิดขึ้นเฉพาะมีงานศพและหายไปเมื่องานศพสิ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่รับหน้าที่สัปเหร่อ มิได้เป็นสัปเหร่อตลอดเวลาเมื่อมีการดำเนินชีวิตเหมือนชาวบ้านคนอื่นทั่วไป สัปเหร่อมีการประกอบอาชีพเดิมคือเกษตรกร ทำไร่ และทำนา^{๘๐}

สรุปได้ว่า สัปเหร่อคือผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพ โดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีศพเพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น ผู้คนโดยทั่วไปจึงมักเชื่อกันว่าสัปเหร่อจะต้องมีเวทมนต์คาถาหรือเครื่องรางของ

^{๗๖} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๒๑๙/๒๙๙.

^{๗๗} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๑๖๕/๔๐๒.

^{๗๘} ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๗๙} จันทราทิพย์ วงษ์กฤษ, **คุณภาพชีวิตของสัปเหร่อในเขตเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, การศึกษาค้นคว้าอิสระคหกรรมมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๘๐} ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘) หน้า ๕๕.

หลังไวกังงานและคุ้มภัย เช่น มีดหมอ ผ้ายันต์^{๘๑} ถึงจะมีเวทมนต์คาถา แต่สัปเหร่อมักจะไม่ว่าวคาถาให้คนอื่นฟัง เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่อาจารย์หรือทำตนเสมอครู ยกเว้นสัปเหร่อที่มีอายุมากและเป็นครูของผู้อื่นเท่านั้นจึงจะสามารถกล่าวคาถาให้ผู้อื่นฟังได้^{๘๒} ซึ่งอดีตจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการศพให้ถูกต้องกับโบราณปฏิบัติทั้งกระบวนการเผาและฝัง เรื่องของศาสนพิธีตลอดจนการป้องกันตนเองและผู้อื่นโดยไสยเวทย์ สัปเหร่อจะเรียนวิชากันแบบปากต่อปาก จากการปฏิบัติกับของจริงเริ่มจากการเป็นลูกมือและก็จดจำวิธีการสืบทอดกันมา ลักษณะและข้อปฏิบัติเฉพาะตัวที่ต้องเรียนรู้ นับตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่นการให้ความเคารพแก่นายป่าช้า หรือตากเลียยกลา ตลอดจนคติความเชื่อในสังคม ความรู้ทางไสยศาสตร์หรือแม้กระทั่งการรักษาสิ่วอย่างเคร่งครัดในช่วงทำงาน สัปเหร่อยังมีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันขั้นตอนและบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะลดลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่สังคมก็ไม่อาจขาดคนที่ทำหน้าที่สัปเหร่อได้ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อจึงแสดงถึงว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อการจัดการศพโดยเฉพาะ ฉะนั้นเมื่อมีคนตายเกิดขึ้นจึงมีพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย และมีบุคคลที่ได้รับการเรียกขานว่า สัปเหร่อ ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการศพให้ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น

๓.๔.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทได้มีหลากหลายทัศนะของนักวิชาการประมวลได้ ดังนี้

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาทหมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย^{๘๓}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ^{๘๔}

^{๘๑} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนทหัตถ์ลึงค์สู่ไม้ศพ, หน้า ๑๙๐.

^{๘๒} อรสม สุทธิสาคร, คนค้นชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒.

^{๘๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๐๒.

^{๘๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑๕.

ทิตยา สุวรรณะชญ ได้แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนดและยังได้แบ่งหน้าที่ออกเป็น บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำการทางการทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^{๘๕}

สุชา จันทรเอม และสุรางค์ จันทรเอม อธิบายถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทนั้นเป็นคำที่ใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำกล่าวคือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตน^{๘๖}

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมดุลกันพอควร นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๗}

๓.๔.๓ บทบาทของสัปเหร่อทางพิธีกรรมในวัฒนธรรมล้านนา

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีศพในวัฒนธรรมล้านนานั้น เป็นพฤติกรรมการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับตำแหน่งทางสังคมล้านนา หรือกิจกรรมและภาระหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องต้องดำเนินการจากการศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพจะมีความสอดคล้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพที่ได้ศึกษาไว้ข้างต้น แต่บางพิธีกรรมความเชื่อหรือขั้นตอนอาจไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ของญาติพี่น้อง

^{๘๕} งามพิศ สัตย์สงวน, **สังคมและวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

^{๘๖} สุชา จันทรเอม และสุรางค์ จันทรเอม, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: แพรววิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^{๘๗} สุพัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐.

ของผู้ตาย พระสงฆ์ ผู้นำการทำพิธีกรรมทางศาสนาเป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อได้ ดังนี้

๑) การบอกหนทาง การบอกหนทางจะกระทำโดยบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้ป่วยหรือคนลำบากรก่อนใกล้สิ้นลมหายใจ รวมทั้งสัปเหร่อก็อาจได้รับหน้าที่นี้ได้ เนื่องจากสัปเหร่อก็คือบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันกับผู้ป่วยมีความคุ้นเคยกับครอบครัวของคนลำบากและเป็นผู้ที่ญาติพี่น้องของคนลำบากเชื่อว่าจะสามารถนำทางให้ดวงวิญญาณของผู้ป่วยไปสู่สุคติได้เมื่อยามผู้ป่วยสิ้นใจ เพราะสัปเหร่อเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับวัดและพระสงฆ์จึงได้รับความเชื่อถือจากสังคมนั้น^{๘๘}

๒) การอาบน้ำศพ การอาบน้ำศพจะปฏิบัติโดยญาติพี่น้อง และหรือผู้มีความรู้ในการปฏิบัติซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการต้มน้ำใส ใบหนาด ใบส้มป่อย และใบมะขาม ซึ่งเชื่อกันว่าใบไม้ต่างๆเหล่านี้จะสามารถขับไล่ความอัปมงคลได้ ในปัจจุบันอาจเป็นหน้าที่ของพยาบาลหรือเจ้าหน้าที่ โรงพยาบาล ด้วยเหตุจากอาการเจ็บป่วยที่จะต้องเข้ารับการรักษาและเสียชีวิตในขณะนั้น จะมีการ จัดการทำความสะอาดศพ ฉีดยาศพ ตกแต่งสภาพศพเป็นต้น และญาติเป็นเพียงผู้มารับศพกลับไป บำเพ็ญกุศลตามประเพณี^{๘๙}

๓) การแต่งตัวศพ เมื่ออาบน้ำศพแล้วต้องแต่งตัวหีวมศพ ซึ่งจะแตกต่างกันบางแห่งหีวมไปทางซ้าย บางแห่งหีวแบ่งหน้าแบ่งหลัง บางแห่งหีว ๓ หนเท่านั้น แต่ที่เหมือนกันทุกแห่งคือเมื่อหีวม ให้กับศพแล้ว จะต้องหักหีวทิ้งหรือโยนลงในโลง บางแห่งหัก ๒ ท่อน บางแห่งหัก ๓ ท่อน ขึ้นอยู่กับสัปเหร่อแต่ละคนแต่ละท้องถิ่น^{๙๐}

๔) การนุ่งผ้าศพ เป็นการจัดการแต่งกายศพด้วยชุดเสื้อผ้าที่ดีที่สุด หรือชุดที่ผู้ตายชอบใส่ และบางแห่งนิยมนุ่งผ้าให้ศพโดยการสวมเสื้อกลับกัน บางแห่งนิยมการนุ่งผ้า ๒ ชั้น ตามประเพณีนิยมเรียกได้ว่าเป็นการนุ่งผ้าสำหรับศพหรือแต่งให้กับผี ขึ้นอยู่ผู้มีความรู้ความสามารถหรือสัปเหร่อแต่ละคนแต่ละท้องถิ่น^{๙๑}

^{๘๘} ขาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

^{๘๙} พวงผกา ประเสริฐศิลป์, ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

^{๙๐} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๗๑.

^{๙๑} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๓๒.

๕) การเอาเงินใส่ปากศพ อดีตกล่าวไว้ว่าเพื่อเป็นค่าจ้างแก่สัปเหร่อที่จะนำศพไปเผา และการใส่ไว้ในปากก็เพื่อสะดวกแก่การค้นหา หรือถ้าในกรณีเจ้าภาพสัญญาจะให้ค่าจ้างแก่สัปเหร่อภายหลัง ถ้าไม่ใส่เงินไว้ในปากก่อน เกรงว่าสัปเหร่อจะไม่ยอมในเวลามัดศพเพราะเจ้าภาพอาจบิดพลิ้ว ไม่ยอมจ่ายค่าจ้าง อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าเมื่อได้เวลาเผาจะนำเงินออกจากปากศพและเก็บไว้เป็นที่ระลึก หรือเครื่องราง^{๙๒}

๖) การมัดตราสัง ผู้ทำหน้าที่มัดตราสังต้องเป็นผู้ที่ได้ฝึกหัดเคยมัดศพและเรียนรู้คาถาที่จะว่ากล่าวในเวลาผูกมัดศพ หรือสัปเหร่อในการมัดตราสังศพด้วยด้ายหรือฝ้ายดิบขนาดโตเท่านิ้วก้อยผูกเป็น ๓ เปราะ คือ ที่เท้า เอว และคอ

๗) การเบิกโลง การเบิกโลงจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่มีความรู้ชำนาญในการใช้คาถาอาคม การประกอบพิธีกรรมเบิกโลงตามขั้นตอนพิธีกรรมความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

๘) การทำเครื่องประกอบโลง เมื่อทำการเบิกโลงเสร็จแล้วจะทำเครื่องประกอบโลง ซึ่งจะประกอบด้วยปากหรือเผือกที่ทำด้วยไม้ไผ่ ถักด้วยหวายเรียงกันทำเป็นหมอนรอง ใช้ใบตองตานี ๓ ยอด มาปูรองกันน้ำเหลืองไหลลงกันโลงและการทำงานบันไดหลังโลงหรือบันไดผี

๙) การจุดไฟไว้หน้าศพ ศพที่ยังอยู่ในบ้านเรือน แม้จะนำเข้าโลงแล้วหรือยังก็ตาม จะทำการตามไฟศพไว้ปลายเท้าซึ่งกล่าวถึงปริศนาหลายประการ เช่นเป็นเครื่องเตือนสติคนเป็นให้หาทางไปแต่ทางสว่าง บ้างก็กล่าวถึง คราวตายแล้วธาตุทั้ง ๔ ก็แยกกันไป จึงจุดไฟตามไว้เป็นพยาน และการให้ ความหมายเป็นประทีปส่องให้คนทั้งหลายรู้ว่า ตรงนั้นมีศพจะได้ไม่เดินไปกระทบ ในเวลา กลางคืน หรือใช้เป็นแสงสว่าง ซึ่งเรียกว่าไฟยาม หรือตะเกียงชีวิต^{๙๓}

๑๐) การตั้งศพ หลังจากนั้นจะทำการบรรจุศพลงในโลงและตั้งไว้ที่บ้านหรือที่วัด เพื่อบำเพ็ญกุศลศพ โดยการตั้งศพต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกตามประเพณีความเชื่อสืบมา

๑๑) การนำศพออกจากบ้าน การนำศพออกจากบ้านมีขั้นตอนที่ยึดถือปฏิบัติหลายขั้นตอน คือ ไม่ห้ามศพลอดซุ้ม การชักฟากสามซัดห่มสามใบ การทำประตูปาเมื่อนำศพออกไปพ้นประตูแล้ว จะรื้อทิ้งเพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณผู้ตายกลับมามีบ้านได้ การขีดข้าวสารระหว่างทาง การใช้ไม้ขีดนำทาง และห้ามหามศพข้ามนาข้ามสวน^{๙๔}

^{๙๒} อุดม เขยกิจวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๕.

^{๙๓} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๓๕.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๗.

๑๒) การโปรยข้าวตอก การโปรยข้าวตอกในระหว่างเคลื่อนขบวนศพไปวัดหรือป่าช้า ตลอดเส้นทาง

๑๓) การเผาศพ ก่อนการเผาศพสัปเหร่อจะมีความเชื่อในการทิ้งเบี้ยให้ตากเลียยากลา เพื่อซื้อที่สำหรับฝังหรือเผาศพกับเจ้าของป่าช้า และจะนำโลงศพเดินเวียนเชิงตะกอนจากซ้ายไปขวา ๓ รอบ^{๙๕} ก่อนนำศพตั้งบนเชิงตะกอน หลังจากนั้นจะเปิดฝาโลง ตัดตราส่งออก นำน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าศพ เพื่อให้ลูกหลานผู้ตายได้ดูหน้าเป็นครั้งสุดท้ายก่อนการเผาศพ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในการโยนผ้าข้ามศพที่กำลังลุกไหม้ ๓ ครั้ง และการชักฟืน ๓ ดุ้น อันเป็นการเสร็จพิธีการเผาศพ

๑๔) วันเผาศพ วันเผาศพเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพ ตามความเชื่อของผู้มีความรู้ด้านพิธีกรรมหรือสัปเหร่อ คือถ้าตายวันข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ถ้าตายวันข้างแรมให้เผาวันคู่ และยังห้ามเผาในวันศุกร์ เพราะถือว่าเป็นวันมงคล วันที่เป็นสุขไม่ควรทำให้ทุกข์ ห้ามเผาในวันพฤหัสบดี เพราะเป็นวันครู และห้ามเผาวันพระเพราะเป็นวันที่ต้องรักษาศีล ถ้าเผาวันนี้จะเป็นการรบกวนชีวิตสัตว์ที่อยู่ในศพ^{๙๖}

๑๕) การแปรรูป ตอนเช้าตรู่ของวันที่ถัดจากวันเผา สัปเหร่อผู้เผามาแปรรูปก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ถือว่าเพื่อให้ผู้ตายได้รับอรุณของวันใหม่ จะนำกระดูกของผู้ตายมาทำให้เป็นรูปคน หันด้านที่เป็นศีรษะไปทางทิศตะวันตก แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาชักบังสุกุลตาย เสร็จแล้วลบรูปเดิมเสียทำเป็นรูปขึ้นใหม่ ให้เป็นรูปคนหันด้านศีรษะไปทางตะวันออก สมมติว่าเป็นการเกิด เจ้าภาพบางรายจะเอาแก้วแหวนเงินทองโปรยลงบนกระดูกประพรมด้วยของหอม นำน้ำผสมขมิ้นซึ่งถือเป็นน้ำแม่คงคา น้ำมะพร้าวถือเป็นหัวใจของจุฬามณีและน้ำหอม นำน้ำทั้งหมดนี้มาพรมกระดูกเรียกว่ากำยาน ร้อยแปด แล้วจึงนิมนต์พระมาชักบังสุกุลเป็นจึงถือว่าเสร็จพิธี^{๙๗}

๑๖) การเก็บอัฐิ เมื่อแปรรูปเสร็จแล้วจะเก็บกระดูกใส่โกศ ส่วนเถ้าก็ใช้ผ้าขาวห่อไว้ นำไปลอยน้ำ นำไปฝังหรือบรรจุพระเจดีย์ หรือหากมีการทำบุญเลี้ยงพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่า ทำบุญอัฐิ ๗ วันหลังเผา หรือบางแห่งจะทำต่อเนื่องให้เสร็จงานในรวดเดียวเลย^{๙๘}

^{๙๕} อุดม เขยกิจวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, หน้า ๓๒๘.

^{๙๖} แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: เจริญจิต, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๖.

^{๙๗} อรสม สุทธิสาคร, คนค้นชีวิต, หน้า ๖๓.

^{๙๘} เสถียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๙๐.

๓.๔.๔ จรรยาบรรณของสัปเหร่อ

๑) คติความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อเกี่ยวกับการทำพิธี การนับถือครูที่ได้รับ การถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งคาถาอาคมเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะ ส่วนบุคคลเกี่ยวกับความปลอดภัยและการระลึกถึงครูอาจารย์

๒) คติความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อเกี่ยวกับการทำพิธีให้แก่ผีเจ้าที่ซึ่งถือเป็น ความเชื่อเฉพาะส่วนบุคคลเกี่ยวกับความปลอดภัย

๓) การไม่เรียกร้อยเงินทองเกินความจำเป็นกับเจ้าภาพงานศพ

๔) การไม่เลือกปฏิบัติและไม่แสดงกิริยารังเกียจศพผู้ตาย ดุหมั่นเหยียดหยาม หรือไม่ เคารพศพผู้ตาย

๕) การรักษาภาพพจน์ที่ดี

๖) การปฏิบัติตามความเชื่อประเพณีนิยมท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด

สรุปว่า พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตายของ ชาวล้านนา โดยอาศัยความเชื่อว่าโลกของคนเป็นและโลกของคนตายไม่สามารถตัดขาดหรือแยกออก จากกันได้อย่างสิ้นเชิง โดยอาศัยการสื่อสารผ่านพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการ ตายจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวล้านนาที่แฝงไปด้วยมิติด้านความเชื่อ ศาสนาและชุมชนในล้านนาที่ ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ตามหลักคติและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพจะมี การประกอบพิธีกรรมออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ พิธีกรรมเตรียมพร้อมก่อนตาย และพิธีกรรมหลังความ ตาย นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพของชาวล้านนายังมีการแบ่งแยก และขั้นตอน แตกต่างกันไปตามประเภทของบุคคลนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจรูปแบบและขั้นตอนแต่ละประเภทยังจำเป็นต้อง ศึกษาารูปแบบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแก่ผู้วิจัยชนในลำดับต่อไป

พิธีกรรมที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติมาจนเป็นประเพณีนั้น มีรูปแบบในการประกอบพิธีกรรม แตกต่างกันไปตามระดับชั้นของผู้วิจัยชนม์ ซึ่งชาวล้านนานั้นมีความเชื่อในพิธีกรรมงานศพที่เป็น ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่มีธรรมเนียมปฏิบัติและขั้นตอนกระบวนการต่างๆ อย่างละเอียดซับซ้อน ทั้งในเรื่องการเตรียมศพ พิธีการตั้งศพและการเคลื่อนย้ายศพ รวมถึงพิธีการเผาศพ แต่ใน ขณะเดียวกันก็ยังขาดผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ศพนั้นได้รับการจัดการที่ถูกต้องตาม ประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าส่งผลกระทบต่อคนใน ครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่และ ต่อดวงวิญญาณของผู้ตาย และในการประกอบพิธีกรรมนั้นต้องอาศัยผู้ที่มี ความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมซึ่งบุคคลนั้นก็คือ สัปเหร่อ

สัปเหร่อคือผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพ โดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีศพเพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณี

ปฏิบัติของท้องถิ่น ซึ่งอดีตจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการกับศพให้ถูกต้องกับโบราณปฏิบัติทั้งกระบวนการเผาและฝัง โดยมีลักษณะและข้อปฏิบัติเฉพาะตัวที่ต้องเรียนรู้นับตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ สัปเหร่อยังมีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันขั้นตอนและบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะลดลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่สังคมก็ไม่อาจขาดคนที่ทำหน้าที่สัปเหร่อได้ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อจึงแสดงถึงว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อการจัดการศพโดยเฉพาะ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจึงมีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย และมีบุคคลที่ได้รับการเรียกขานว่า สัปเหร่อ ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการศพให้ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น

การศึกษาความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพอันเป็นจารีตประเพณีของชุมชนที่เกิดจากภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่นนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจในเนื้อสาระและความสำคัญของพิธีกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญบุญแก่ผู้ตาย เพื่อให้ถูกต้องจากธรรมเนียมปฏิบัติตามความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่ควรมีการสืบสานความรู้และรักษาจารีตดังกล่าว เพื่อเป็นรูปแบบและเอกลักษณ์อันเดียวกันของคนในชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อพิธีกรรมและแนวทางการปฏิบัติอันเหมาะสม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมเนียมปฏิบัติ คุณค่าและความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพตามหลักทางพระพุทธศาสนาต่อไป

บทที่ ๔

การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อและคุณลักษณะ ของสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตายของชาวล้านนา โดยอาศัยความเชื่อว่าโลกของคนเป็นและโลกของคนตายไม่สามารถตัดขาดหรือแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง โดยอาศัยการสื่อสารผ่านพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวล้านนาที่แฝงไปด้วยมิติด้านความเชื่อ ศาสนาและชุมชนในล้านนาที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติมาจนเป็นประเพณีนั้นมีรูปแบบในการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไปตามระดับชั้นของผู้วายชนม์ ซึ่งชาวล้านนานั้นมีความเชื่อในพิธีกรรมงานศพที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่มีธรรมเนียมปฏิบัติและขั้นตอนกระบวนการต่างๆ อย่างละเอียดซับซ้อน

๔.๑ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว

การจัดการงานศพนั้น มีขั้นตอนต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติมีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา โดยที่มีธรรมเนียมปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกัน ในปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในงานศพของชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาได้มีการดัดทอนลงไปตามความเหมาะสม แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ โดยที่จัดแบ่งเป็น ๔ พิธีกรรม ดังนี้

๑) พิธีกรรมในวันตาย

๒) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล เป็นพิธีกรรมที่ให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

๓) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ เป็นวันที่มีขั้นตอนพิธีกรรมมากมาย แต่ละท้องถิ่นจะมีพิธีกรรมปฏิบัติคล้ายกัน จะแตกต่างในรายละเอียดหรือพิธีกรรมบางอย่างเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ เป็นพิธีกรรมของคนในครอบครัว คือการแปรรูปเก็บอัฐิ นิมนต์พระบังสุกุล จากนั้นถวายอาหารคาวหวานและผ้าไตรแด่ภิกษุ หลังจากเก็บอัฐิเป็นการทำบุญ

อุทิศส่วนกุศล โดยนิมนต์พระมาสวดในตอนเย็น เทศนาธรรมและบังสุกุล แต่บางครอบครัวอาจรอให้ครบ ๗ วันก่อน ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของงานศพในสังคมไทย ที่ได้สืบทอดประเพณีกันมายาวนาน หรือเพื่อแสดงความระลึกถึงและความกตัญญูต่อผู้วายชนม์

พิธีกรรมต่างๆ ที่มนุษย์ยึดถือและปฏิบัติสืบเป็นประเพณีในแต่ละพื้นที่นั้น ต่างมีลักษณะและรูปแบบการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างไปตามวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือคติ ความเชื่อต่างๆ ที่ตนนับถือ โดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในล้านนา แม้จะเป็นความเชื่อทั่วไปจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีลักษณะหลายประการที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในเขตพื้นที่ชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แม้จะมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามแบบฉบับล้านนา แต่ก็มีสาระและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจรูปแบบพิธีกรรมและขั้นตอนเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพ จึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจรูปแบบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพที่ถูกต้องตามจารีตประเพณีของชุมชน

คติ ความเชื่อชาวล้านนาถือว่าพิธีกรรมการบำเพ็ญบุญกุศลเป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน เพื่อให้จัดการพิธีกรรมการบำเพ็ญบุญให้เรียบร้อยเหมาะสมและถูกต้องตามแบบฉบับของประเพณีของแต่ละชุมชน เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะต้องมีลำดับและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมตามแบบฉบับที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตามความเชื่อจากโบราณกาล เนื่องจากชุมชนล้านนาเข้าใจมิติคนตายและคนเป็นว่ามีลักษณะที่เหมือนกัน แตกต่างกันเพียงแค่การเปลี่ยนจากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่ง^๑ โลกของคนเป็นและคนตายสามารถที่จะติดต่อสื่อสารผ่านพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การลงขอนกระดังงา (การลงผีหรือเข้าทรง)^๒ อย่างไรก็ตามการประกอบพิธีกรรมในการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้จากไปตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมชุมชนตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สามารถแยกออกได้ ๓ อย่าง ดังนี้

๑. ความเชื่อโลกคนตายมีความเป็นอยู่เหมือนกับโลกคนเป็น เพียงแต่เป็นการอยู่คนละโลก คนที่ตายไปแล้วก็อยู่ในโลกของวิญญาณ จึงมีพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ เกิดขึ้น คือ

๑.๑ ตานขันข้าว (ถวายภัตตาหาร) ความเชื่อการตานขันข้าว (ถวายภัตตาหาร) เพื่อทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ยายชนม์ การตานขันข้าวเป็นประเพณีนิยมของคนในภาคเหนือที่สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง บุพการีชนที่ล่วงลับไปหรืออาจจะเป็นการทำบุญเพื่อสะสมให้แก่ตนเองเพื่อนำไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า การตานขันข้าวเป็นการถวาย

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสาทรพิพัฒนกิจ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ พระเอกชัย อัครมโม, รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่าเยะ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ภัตตาหาร หรือถวายสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ส่วนใหญ่ธรรมเนียมนิยมมักจะกระทำในวันศีล (ธรรมสวนะ) ประเพณีท้องถิ่น เช่น ตานสลาก ตานข้าวใหม่ หรือ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ วันคล้ายวันเกิด ซึ่งในวันดังกล่าวชาวบ้านจะนำตุ๋นปัจจัยพร้อมทั้งข้าวน้ำ โภชนาหารไปถวายพระภิกษุสงฆ์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่บุพการีชนทั้งหลาย เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติสนิท มิตรสหาย บุตร สามี ภรรยา และอุทิศให้แก่เจ้ากรรมนายเวร โดยเชื่อว่าการทานชั้นข้าวจะช่วยให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้รับส่วนบุญกุศลจากสิ่งของ เครื่องใช้สอยและอาหารที่ถวายไปนั้น หรือหากทำบุญล่วงหน้าให้กับตนเอง เพื่อหวังจะได้รับส่วนบุญของที่ให้ทานครั้งไปสู่ภพภูมิ ความเชื่อนี้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาช้านาน อย่างไรก็ตาม การทานชั้นข้าวยังมีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ที่ตายไป ซึ่งการทานชั้นข้าวตามลักษณะผู้ตายสามารถจำแนกออก ๓ ประการ คือ

๑) การทานชั้นข้าวเพื่ออุทิศให้แก่สามี/ภรรยา ธรรมเนียมนิยมการตายใหม่ภายก่อนจะทำการฌาปนกิจนั้น ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องทำหน้าที่ในการทานชั้นข้าวให้เหมือนกับเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย โดยถือว่า “คนตายใหม่ยังบู้ตีสะตีสง บ้างเสาะหาของกิน ของทาน” (คนที่ถึงแก่กรรมลงไปใหม่ ยังไม่รู้จักที่ทางในการรับส่วนบุญกุศล)^๓ แต่หลังจากเมื่อมาปนกิจแล้วทำพิธีตัด สามี/หรือภรรยาจะสิ้นสายสัมพันธ์ เมื่อทำบุญให้กันจะไม่ได้รับ และยังมีความเชื่อแต่ครั้งโบราณว่า หากยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ ตามความเชื่อของชาวตำบลบ่อแอ้วว่า “ตัดบ่ตก” (ผู้ประกอบพิธีการตัดประกอบพิธีไม่สำเร็จ)^๔ คู่ของตนเองก็จะมาเอาชีวิตไปอยู่ด้วย^๕

๒) การทานชั้นข้าวให้คนตายร้าย (ตายโหง/ตายท่า) ความเชื่อว่า การถวายชั้นข้าวให้คนตายร้ายหรือตายโหง เช่น การตายด้วยอุบัติเหตุหรือการฆ่าตัวตาย เมื่อจะทานชั้นข้าวต้องนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรให้ไปรับถวายหรือตานนอกวัด เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าหากถวายอาหารภายในเขตวัด ดวงวิญญาณผู้ตายจะไม่สามารถรับส่วนกุศลได้^๖

๓) การทานชั้นข้าววันพุธ ไม่นิยมถวายอาหารและปัจจัยสิ่งของในวันพุธ รวมถึงการทำบุญในงานมงคล เช่น การสืบชะตา ขึ้นบ้านใหม่ กินแขกแต่งงานก็ตาม และธรรมเนียมนิยมไม่ทำการฌาปนกิจศพในวันพุธ และถือว่าวันพุธตามตำราโบราณว่าเป็นวัน “ผีบ่กิน” (ผีไม่กิน) ดังนั้น จึงไม่นิยม

^๓ สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำโห่ง บ้านน้ำโห่ง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ แม่อุ้ยยวง คันใจ, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห่ง, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยแก้ว ปาโกวงศ์, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห่ง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

“ตานขันข้าว หรือเผาผีในวันพุธ” เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณของผู้ตายจะไม่ได้รับ” และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

๑.๒ การวางขันข้าวหลังโรงศพ ความเชื่อคนล้านนาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน เมื่อมีบุคคลใดตายไป บรรดาลูกหลานจะวางขันข้าว (สำหรับอาหารคาวหวาน) ที่เต็มไปด้วยข้าวปลาอาหารทั้งคาวหวานที่ผู้ตายชอบรับประทานครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ โดยจะวางขันข้าวบนโรงศพในช่วงระยะเวลาที่บำเพ็ญบุญกุศล เพราะเชื่อว่าขณะที่ผู้ตายถึงแก่กรรมไปใหม่ๆ ยังไม่สามารถที่จะหาข้าวปลาอาหารเองได้ ขณะที่วางสำหรับอาหารไว้บนโรงศพ ก็จะเคาะโรงบอกให้วิญญาณของผู้ตายมาทานอาหาร โดยบอกไปด้วยว่า “....ลูกมากินข้าวเหียนื้อ กินคนเดียวจะไปอ้องไผ่นื้อ”^๘

๒. ความเชื่อคนตายจะกลายเป็นวิญญาณหรือผี ที่หากว่าคนที่ยังอยู่ประกอบพิธีกรรมไม่ถูกต้องหรือบกพร่องไป อาจจะทำให้กลับมาทำร้ายหรือส่งผลที่ไม่ดีแก่ลูกหลานญาติพี่น้อง ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องได้ จึงมีพิธีกรรมทั้งในขณะที่ศพยังตั้งอยู่ และหลังจากที่ฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว เพื่อสร้างขวัญ กำลังใจให้แก่ผู้อยู่และเพื่อให้ดวงวิญญาณนั้นไปอย่างสงบสุข คือ

๑) การห้ามศพขึ้นบนบ้าน ขณะที่ห้ามศพขึ้นบนบ้าน จะมีผู้ชายคนหนึ่งจะยืนตรงหัวบันได แล้วทักผู้ที่ห้ามโรงศพว่า “สูงจะเอาหิดไปใส่ไผ่ที่ไหน กะว่าสูงจะเอาหิดไปใส่ไผ่” ผู้ที่ห้ามก็จะตอบว่า “ข้าจะเอาไปใส่.....ชื่อคนตาย.....” ผู้ที่ถามก็จะตอบว่า “ปอละนื้อ ต่อนี้ไปหน้าบ่หื้อไผ่ตาย แหมลละ” ซึ่งเป็นความเชื่อที่จะสร้างขวัญกำลังใจ ปลอบขวัญชาวบ้านที่ไม่ต้องการให้มีใครล้มป่วยอีก แก่เคล็ด^๙

๒) วันฌาปนกิจศพ/วันเผาศพ จะไม่ประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจศพตรงกับวันที่ชุมชนห้าม เพราะหากใครฝ่าฝืนแล้วจะเกิดเหตุเภทภัยแก่บุคคลที่มีชีวิตอยู่ เพราะการฝ่าฝืนในการเผาศพเกิดความไม่สบายใจตามมา สาเหตุเพราะการฌาปนกิจศพในวันที่ไม่ดี เป็นวันห้ามเผาศพ จึงถูกผีมาลงโทษ^{๑๐}

^๘ สัมภาษณ์ พ่อหนานสวัสดิ์ บุญเต็ม, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูจักรธรรมบุญ, เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแวง, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

๓) การพิธีตัดสายผ้าสายเมี่ยง จะกระทำเมื่อสามีภรรยาตายจากกันในขณะที่อายุยังน้อย โดยมีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณคู่ของตนจะกลับมารังควาญ การทำพิธีแบบนี้ มีพิธีที่แตกต่างกันไป ตามตำราทางไสยศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น และขึ้นอยู่กับผู้ประกอบพิธีกรรม^{๑๑}

๔) การแบ่งข้าวตอกดอกไม้ โดยนำข้าวตอกดอกไม้ใส่ไว้ในพานเดียวกัน แล้วแบ่งเป็น ๒ ครั้ง ขณะประกอบพิธีมีคนยก จะกล่าวว่า “ตั้งแต่นี้ต่อไป ผัวก็เป็นบ่าว เมียก็เป็นสาวหื้อแยกต่างกัน ลูกเต้าที่บ้าน บ่ต้องห่วงหาอาลัย” เสร็จแล้วนำข้าวตอกดอกไม้ชุดแรกที่แบ่งไว้ใส่ในโลงศพข้างคนตาย อีกชุดหนึ่งซึ่งเป็นของผู้มีชีวิตอยู่ให้เก็บไว้ที่บ้าน^{๑๒}

๕) การห้ามศพหรือลากศพ การลากศพไปนั้น ต้องเอาปลายเท้าของศพไปก่อน เป็นสัญลักษณ์ว่า บุคคลนั้นตายแล้ว มีผู้ให้ความหมายไว้ว่าการเอาเท้าศพไปก่อนนั้น หมายความว่า ปกติคนเรายังมีชีวิตอยู่ จะเดินไปไหน หรือจะไปทำอะไร ดีหรือชั่ว ต้องเอาเท้าไปก่อน ไม่ได้เอาหัวไปก่อน

๖) การก่อกองไฟไว้หน้าบ้านงานศพ หลังจากการเผาศพ ตลอดระยะเวลา ๓ วัน มีพิธีกรรมที่เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งคือการ ก่อกองไฟไว้หน้าประตูบ้าน ว่า ที่ให้ก่อกองไฟไว้หน้าประตูบ้านตลอด ๓ คืนนั้น วิญญาณของผู้ตายจะกลับมาบ้าน เพื่อกลับมาเอาฟืนและเอาไฟไป โดยที่ไม่ให้โทษแก่ลูกหลาน เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณของผู้วายชนม์จะไม่สามารถกลับเข้าไปในบริเวณบ้านได้อีก

๗) การดำหัวด้วยน้ำมันส้มป่อย เชื่อกันว่าเป็นการล้างสิ่งอัปมงคล เสนียดจัญไรให้ออกไป ไม่ให้ติดตามไปถึงบ้าน เพราะเหตุว่า คนเผ่าคนแกจะทำน้ำมันส้มป่อยใส่ถังตั้งไว้หน้าประตู ป่าช้า ประตูด หรือประตูของบ้านงานศพ^{๑๓}

๘) การแต่งตัวไปงานศพ ไม่ว่าในท้องถิ่นใดๆก็ตาม หรือแม้แต่ในชุมชนตำบลบ่อแอ้ว การแต่งกายนิยมใส่สีดำเพื่อไปร่วมงานศพ โดยมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคล ถือกันว่าสีมืดทำให้ผีไม่เห็น^{๑๔}

๙) การตบแต่ง ในพิธีกรรมการถอนศพที่ตายร้ายหรือตายโหง จะใช้ตบแต่ง (ธงสีแดง ยาว ลักษณะรูปกรวย มีกระดาศีตัดเป็นรูปดอกประดับในแต่ละชั้น เป็นเครื่องประกอบ โดยเมื่อพิธีถอนเสร็จจึงสัณนิษฐานให้พระสงฆ์หรือผู้สูงอายุ นำตบแต่งไปกวัดแกว่ง ณ สถานที่ที่เกิดเหตุ^{๑๕} โดยเชื่อว่า

^{๑๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร, ปราชญ์ชุมชนบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานดำรง ธรรมศรีใจ, มัคทายกวัดท่าล้อ, ประธานชมรมมัคทายกตำบลบ่อแอ้ว, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ แม่อุ้ยฟองแก้ว ปาโกวงศ์, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ร.ต.ท. จรัส ทรายสมุทร, ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านท่าล้อ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระพล สิทธิพาโล, รองเจ้าอาวาสวัดน้ำไทรง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

ผู้ที่ตายร้ายหรือตายโหง่นี้เป็นผู้ที่เสียชีวิตด้วยกรรมที่มาตัดรอน ตายด้วยเหตุไม่สมควร^{๑๖} ที่ใช้สีแดงก็ด้วยเหตุว่า สีแดงเป็นสัญลักษณ์บอกถึงอันตรายตามหลักสากลทั่วไป ดังรถบรรทุกที่มีความยาวเกินจากตัวรถไป มักจะมีธงหรือผ้าสีแดงเป็นเครื่องหมายอันตราย และที่ใช้ตุ้งแด้งในเครื่องพิธีกรรมการถอนศพนั้นแล้วปักไว้ข้างถนนก็เพราะเป็นเครื่องหมายอันตรายที่บอกให้ทราบว่ามีอุบัติเหตุ ณ จุดนี้ ผู้ขับขียานพาหนะเห็นตุ้งแด้งแล้ว จึงเกิดหลักอัปมาทธรรม (ธรรมแห่งความไม่ประมาทซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก)^{๑๗} ทำให้มีสติในการใช้ยานพาหนะมากยิ่งขึ้น

๑๐) การสวดถอน เชื่อกันว่าเมื่อคนตาย ณ ที่ใด วิญญาณของผู้ตายก็จะติดอยู่ตรงนั้นไม่ไปไหน โดยพิธีในการสวดถอนศพจะนิมนต์พระสงฆ์สี่รูป แต่งดาสะตวงสี่อัน (ภาชนะทำด้วยกาบกล้วย กว้างประมาณ ๔ นิ้ว หักเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านล่างเสียบด้วยไม้ไผ่ รองด้วยใบตอง) ภายในบรรจุด้วยเครื่องสี่ โดยมีแกงส้ม แกงหวาน ข้าว ตาล กล้วย อ้อย (แกงใบไม้ที่มีรสเปรี้ยว แกงใบไม้ที่มีรสฝาด เปลือกมะพร้าว เปลือกต้นตาล กล้วย อ้อย) ผ่าซีกเล็กๆมตรวมกัน และธูปสะตวงละ ๔ ดอก พร้อมกับขันตั้งสวดถอน (พานที่พระสงฆ์ผู้เป็นประธานทำพิธีบูชาครูหรือขึ้นครู)

๓. ความเชื่อการแสดงความรัก ความห่วงหาอาทร ความกตัญญูตเวทีย โดยที่เชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายให้ได้รับส่วนบุญส่วนกุศลในโลกหน้าให้มากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากความรักความอาลัย และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูตเวทีย ดังนี้

๑) การทำบุญ ๑๐๐ วัน หรือตามภาคกลางเรียกว่า “สทมวาร” นั้น นิยมเริ่มนับตั้งแต่วันที่เสียชีวิตลงไป ในตำบลบ่อแฮ้วไม่นิยมทำบุญครอบรอบ ๗ วัน หรือ ๕๐ วัน โดยที่ที่มีความเชื่อมาก่อนวันทำบุญ ลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ตายจะไปหาคนทรงเจ้า ชาวบ้านเรียกว่า “ไปถามมดถามหมอ” เพื่อต้องการทราบความเป็นอยู่และความต้องการของผู้ตายว่า อยากได้อะไรบ้าง แต่ก่อนที่จะไปถามคนทรงเจ้า ญาติจะถือ “ควักข้าวปั้นกล้วยหนวย”(กระตังทำด้วยใบตอง บรรจุด้วย ข้าวเหนียวหนึ่งปั้น กล้วยน้ำหว้าสุก ๑ ลูก) ไปหาที่เมรุเผาศพ เพื่อเรียกดวงวิญญาณให้ติดตามไปด้วย พอไปถึงป่าช้าก็บอกให้ผู้ดวงวิญญาณของผู้ตายว่า “หื้อไปคนเดียวเน้อ ไปคนเดียวปอละ”(ให้ไปคนเดียว) พร้อมกับวาง “ควัก” วางไว้บนเมรุ ตามจุดประสงค์ของชาวบ้านที่มีความเชื่อว่าดวงวิญญาณผู้อื่นติดตามไปด้วยไปแอบแฝงขอกิน^{๑๘}

^{๑๖} ส.พลายน้อย, *เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทรวมศาสตร์ ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๐๓.

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๑๘} ปราณี วงษ์เทศ, *ผศ., พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔-๑๕.

๒) การบวชน้ำไฟ โดยที่ในเขตตำบลบ่อแฮ้วเชื่อว่า พิธีกรรมนี้เป็นการตอบแทนอุปการะคุณแก่ผู้ตาย โดยผู้บวชจะสามารถชักจูงผู้ตายให้ขึ้นสวรรค์ได้ ดังนั้นลูกหลานของผู้ตายต้องบวช แม้ลูกหลานเป็นผู้หญิงก็สามารถบวชชีพรหมณ์ได้ หากไม่มีลูกหลานผู้ชายเลย ถึงกับจ้างหรืออ้อนวอนให้ผู้อื่นบวชให้เลยก็มี^{๑๙}

๓) การตานสะเปา เกิดจากความเชื่อที่ว่า แดนของคนตายตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ที่ต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปเป็นความคิดที่คล้ายคลึงกัน จึงเกิดเป็นคนความคิดนี้ขึ้นมา โดยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการตานเครื่องอุปโภค-บริโภค (ห่อข้าวห่อน้ำและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ) ไปยังผู้ล่วงลับ โดยการใช้เรือสำเภานำพาห่อข้าวของเครื่องใช้ไปสู่สัมปรายภพ ไม่ว่าจะเป็นการห่อข้าวห่อน้ำ ของกินของใช้บรรจุลงในสะเปาไปยังผู้ตาย นำเงินฝากไปยังผู้ตายเพื่อซื้อค่าผ่านทาง ซึ่งเป็นที่มาของคำผานาในการถวายตานว่า "ขอจุงเป็นสะเปาคำลำผาเสริฐ นำไปเกิดในเมืองฟ้าและสวรรค์ หื้อมีนิปพานเป็นยอด" แต่ก็มี ความแตกต่างกันในหลายๆหมู่บ้าน คือ

๓.๑ ในหมู่บ้านน้ำไทรงาม นิยมจัดทำสะเปาอุทิศให้ผู้วายชนม์ในวันฉาบฉวย โดย การนำเอาไทยธรรมที่จะถวายพระสงฆ์ใส่ไว้ในสะเปา เมื่อเสร็จพิธีจึงนิมนต์พระสงฆ์อุปโลกน์

๓.๒ ในหมู่บ้านดงม่อนกระทิง บ้านทับหมาก บ้านม่วงแกว นิยมจัดทำสะเปาแล้วนำเอาไทยธรรมที่จะถวายพระ เครื่องกรรมวาจา (เครื่องหลวงสักการะ/เครื่องบวชพระ) พร้อมกับข้าวของเครื่องใช้ในบ้านใส่ลงไปด้วย และมีการแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง “กรรมวาจา” ด้วย^{๒๐}

สรุปว่า ความเชื่อการจัดพิธีกรรมงานศพเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ความห่วงหาอาลัย ความผูกพันและอยากให้บุคคลอันเป็นที่รักที่ได้จากไปนั้นไปสู่ภพภูมิที่ดี ตลอดจนเป็นการแสดงความรักต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย^{๒๑} โดยชุมชนเชื่อกันว่าเมื่อตายดวงจิตจะเคลื่อนย้ายหรือออกจากร่างไป เรียกว่า “ดับจิตตาย”(จิตดับ) กลายเป็นดวงวิญญาณที่ล่องลอยไป ไม่สามารถรับส่วนกุศลใดๆ หากมิได้กระทำพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลครั้งแรกที่เรียกว่า “การตานบาตรตานเครื่อง”(การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมครั้งแรก)^{๒๒} ซึ่งชุมชนเชื่อว่าการตายจะด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม จะอายุน้อยหรือมากเมื่อวิญญาณออกจากร่างไปด้วยภาวะแห่งความเดียวดาย หากมิได้รู้ ขึ้นอยู่กับเวรกรรมที่ตน

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสาทรพิพัฒนกิจ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑, เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางภาวิณี พันตียา, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนวัดน้ำไทรงาม, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรงาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑.

ได้สั่งสมไว้^{๒๓} การตานบาตร (การถวายบาตรพระ) ซึ่งเป็นบริวารของพระสงฆ์เป็นการสร้างผลานิสงส์ให้ผู้ตายได้รับผลบุญ^{๒๔} และเชื่อว่าหากผ่านพิธีกรรมนี้จะทำให้ผู้ตายได้รู้ว่าตนตัวว่าได้เสียชีวิตไปแล้ว^{๒๕}

คติและความเชื่อพิธีกรรมงานศพของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว เป็นพิธีกรรมในการแสดงความอาลัยและความกตัญญูต่เวทีตาของบรรดาลูกหลานญาติพี่น้องที่พึงปฏิบัติต่อผู้ตาย เป็นวาระสุดท้าย โดยหวังว่าจะส่งผลให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่ภพภูมิที่ดีผ่านพิธีกรรมการบำเพ็ญบุญกุศลศพ เพื่อให้ผู้ตายไปสู่ปรโลกที่ดี สิ้นความห่วงหาอาลัยหรือย้อนกลับมารบกวนและสร้างความเดือนร้อนให้แก่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการบำเพ็ญบุญไปหาผู้วายชนม์จึงมีความสำคัญต่อการหนุนส่งดวงวิญญาณผู้ตายสู่มิติแห่งวิถีกรรมของตน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาการประกอบพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว เพื่อให้การประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นไปตามจารีตประเพณีนิยมในแบบฉบับของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วต่อไป

๔.๒ พิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

การจัดพิธีกรรมในด้านคติ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปางนั้น ไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้าย การประกอบพิธีกรรมศพ เช่น การจูบ การลาก ใช้วิธีเดียวกันหมด ไม่มีการแบ่งแยกเหมือนในอดีต หากจะแปลกไปจากเดิมและเพิ่มพิธีกรรมบางอย่างเข้ามามาก กล่าวคือ คติ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบางอย่างก็สูญหาย แต่บางอย่างก็ยังคงอยู่^{๒๖} เนื่องจากความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับจำนวนประชากรได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเปลี่ยนไป ขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติตามคติ ความเชื่อก็เปลี่ยนไปจากเดิม ดังจะได้อธิบายต่อไป

๑) ขั้นตอนการเตรียมศพ พิธีกรรมการเตรียมศพของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว มีขั้นตอนเหมือนกับพิธีกรรมของล้านนา กล่าวคือ เริ่มต้นตั้งแต่การอาบน้ำศพจนถึงการนำศพใส่โลง ดังนี้

^{๒๓} สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ ไชยคันธะ, เปรียญธรรม ๗ ประโยค, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} อัมพร เทพปินตา, “พิธีกรรม วิถีคนเมือง” สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, (ลำปาง: หสม.ณัฐพลการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พ่อสมหมาย จะนาคักดี, อดีตประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทับหมาก, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

๑.๑ การอาบน้ำศพ พิธีการเริ่มตั้งแต่การต้มน้ำร้อนโดยใช้ “หม้อต้ม” (หม้อดิน) บรรจุ น้ำตั้งไว้บน “ก้อนเส้า” (ก้อนหินที่นำมาวางไว้ ๓ มุม สำหรับวางหม้อแกงขณะปรุงอาหาร) จำนวน ๓ ก้อน พอ น้ำเริ่มร้อนก็ยกลงจากก้อนเส้า นำส้อมป๋วยใส่ลงไปในน้ำ แล้วนำน้ำนั้นมาราดอาบศพทั้งตัว โดยรดตั้งแต่หัวลงไปถึงเท้า แต่ในบางชุมชนใช้เพียงน้ำเย็นธรรมดา ใส่ฝักส้อมป๋วย และน้ำอบน้ำหอม ไม่มีการต้มน้ำ^{๒๗} หรือบางชุมชนก็ยังยึดถือประเพณีเพียงแค่นำน้ำร้อนมาผสมพอเป็นพิธีก็มี โดยญาติ และชาวบ้านจะนำศพไปอาบน้ำที่จวนบ้าน (ระเบียงหลังบ้าน) ในสมัยปัจจุบันนิยมอาบในสถานที่ นอกตัวบ้าน ให้พ้นจากชายคาบ้าน โดยมีความเชื่อว่าเป็นคนตายต้องอาบแยกออกจากบ้านคนตาย^{๒๘} และเป็นการอาบจริงๆ เหมือนกับการอาบน้ำสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ นิยมรดน้ำตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นมาจนถึงศีรษะ หรือบางรายก็ให้เจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลอาบน้ำศพให้เสร็จ พร้อมฉีดยากันศพเนาให้ เรียบร้อยแล้วจึงนำศพกลับมาทำพิธีรดน้ำศพเหมือนทำเนียมภาคกลางแทน^{๒๙} โดยมีจุดประสงค์ แยก ได้ ๓ ข้อดังนี้

- เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษต่อผู้ตาย
- เพื่อทำความสะอาดให้กับผู้ตายให้บริสุทธิ์หมดจนเป็นครั้งสุดท้าย เนื่องจากก่อน ที่จะห่มคลุมหาญผู้ตายมักปล่อยปัสสาวะ อุจจาระออกมา (คนล้านนาเรียกว่า ถังขี้ถั่งเยี่ยว)
- เพื่อต้องการให้ผู้เข้าร่วมช่วยกันอาบน้ำได้คิดปลงกับความตาย^{๓๐}

๑.๒ การแต่งตัวศพ หลังจากพิธีกรรมการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว ก็จะเป็นการแต่งตัวให้ กับศพ การแต่งตัวนั้นก็นุ่งตามปกติ ไม่มีการกลับด้านจากข้างหน้าเป็นข้างหลัง แต่มีเคล็ดอย่างหนึ่ง ว่าจะมีการฉีกผ้าที่แต่งให้ศพ เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าเป็นของผู้ตายคนนี้ ^{๓๑} และโดยนัยยะ ทางพระพุทธศาสนาคือการบ่งบอกว่า คนเราเกิดมาตัวเปล่า ไม่มีอะไรติดตัวมา เมื่อตายไปแล้ว ก็กลับไปตัวเปล่า แม้แต่เสื้อผ้าที่ห่อหุ้มร่างกาย ก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ และที่สุดก็เพื่อต้องการ ให้ไฟเผาไหม้ได้ง่ายนั่นเอง^{๓๒}

^{๒๗} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยสุข คันใจ, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคณายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร, ปราชญ์ชาวบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} พระครูพิสุทธิพัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภาทลสิริ), “การศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปางและ อธิปถลจากพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยสุข คันใจ, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยนวล ชัดธิพงษ์, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วก็นำศพมานอนบนเสื่อที่เตรียมไว้ ใต้เสื่อนั้นก็มีฝ้าย จำนวน ๓ เส้น สอดไว้เรียกว่าฝ้ายจอนสาด หรือฝ้ายรองเมือง ใส่แทนการมัตตราสังศพ ส่วนการนำเงินใส่ปากศพนั้น ในเขตตำบลบ่อแฮ้วไม่นิยมปฏิบัติ แต่นำเงินใส่ในกระเปาะเสื่อ หรือกระเปาะกางเกงให้ศพด้วย เชื่อว่าคนตายจะได้นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปสู่ปรโลก แต่เมื่อใกล้เวลาที่จะประชุมเพลิงศพนั้น สัปเหร่อก็จะนำออกโดยถือว่ไปเผากระดาดที่มีพระเจ้าอยู่หัวฯ^{๓๓} พร้อมกันนั้นก็นำดอกไม้ธูปเทียน มาวางไว้ที่อกหรือใส่มือให้ผู้ตาย เพื่อจะได้นำไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อที่เกินความเป็นจริง เพราะหากผู้ที่ทำกรรมชั่วมาหากได้นำเครื่องสักการะไปบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีดังกล่าวแล้ว ก็คงไม่ได้รับผลของกรรมนั้น ก็คงเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อเกินจากการอธิบาย^{๓๔} หลังจากก็นำศพใส่ในโลง

ก่อนที่จะนำศพลงใส่ไว้ในโลงนั้น ในเขตตำบลบ่อแฮ้วนิยมให้ลูกหลานและญาติพี่น้อง ประกอบพิธี “ขอสุมาลาโต้ด” (เป็นการขอขมาเพื่อโอสิกรรม) โดยการนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้น ส้มป่อย (การแบ่งขันสุม) และมีพิธีกรรมการแก้เคล็ดโดยพูดในทำนองที่ว่า “หื้อบ่อเต้าอี้ บ่ หื้อคนตายแหลม” (ให้บ่อแค่นี้ อย่าให้มีคนตายอีก) โดยนัยยะนั้น พ่อมั่ง บุญเต็ม ได้ให้ความหมายว่า ที่จริงแล้วเป็นการปลอบขวัญไม่ให้คนใจเสียที่เห็นคนล้มตายติดต่อกัน^{๓๕} เพราะที่จริงแล้วการตายนั้นไม่มีใครสามารถห้ามได้

๑.๓ การกำหนดวันฌาปนกิจศพ ในหมู่บ้านเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วนั้น ก็มีวันห้ามเผา ศพเหมือนกับทั่วไปเช่นกัน เพราะถ้าใครฝ่าฝืนแล้วจะมีเหตุทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บุคคลที่มีชีวิต อยู่ เรียกว่า “แป้คนตายหลัง” (แป้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ข้างหลัง) ตามความเชื่อที่มีอยู่เดิม ในบางครั้งมีใคร คนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยขึ้นมาอย่างกะทันหัน หรือฝ่าฝืนเผาศพวันที่เขาห้ามเผา แล้วเกิดความไม่สบาย ใจ หรือเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่ไม่เป็นสุข ก็คิดว่าเป็นเพราะไปเผาผีในวันไม่ดี หรือต้องห้าม ส่วนจำนวนเวลา ในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น ก็อยู่ในระหว่าง ๓-๕ วัน แต่ก็มีส่วนน้อยที่จัดบำเพ็ญกุศlnานกว่า ๗ วัน เพราะเสียชีวิตในขณะที่ในหมู่บ้านจัดงานบุญประจำปี หรือเสียชีวิตในช่วงเทศกาลสงกรานต์

สำหรับวันที่ห้ามเผาศพนั้น หมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว พอจะสรุปได้คือ วันอังคาร วันพุธ วันศุกร์ วันเสียประจำเดือน และวันออกค่า (วันขึ้น ๑ ค่า) และ ๙ ค่า (ขึ้นหรือแรม ๙ ค่า) วันห้ามเหล่านี้ในแต่ละหมู่บ้านก็ยังมีบางหมู่บ้านที่ไม่ตรงกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละ

^{๓๓} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปช.๗, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านน้ำไทรง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พ่อมั่ง บุญเต็ม, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านน้ำไทรงอุดมพร, (ถึงแก่กรรมแล้ว).

หมู่บ้านนั้นๆ ซึ่งบางวันก็หาเหตุผลได้ บางวันก็หาเหตุผลไม่ได้ บางวันก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของพระพุทธรศาสนา ซึ่งหากถ้าเรายึดตามความเชื่อของแต่ละหมู่บ้านรวมกันแล้ว ก็จะหาวันที่กำหนดการฌาปนกิจศพไม่ได้เลย โดยที่เชื่อในข้อห้ามเกี่ยวกับวันในการกำหนดการฌาปนกิจศพได้ดังนี้

- วันอังคาร ถือว่าเป็นวันแรงไม่นิยมเผาศพดังมีข้อห้ามที่พูดกันมาว่า “บ่ดีเผาผีวันศุกร์ บโกนจุกวันอังคาร บ่ดีแต่งงานวันพฤหัสบดี” โดยพ่ออาจารย์มหาจรูญ (บ้านบ่อแฮ้วใต้) ได้ให้เหตุผลไว้ว่า เนื่องจากว่า คำว่า “อังคาร” ซึ่งแปลว่าเก้าถ่าน” ซึ่งเป็นของร้อน^{๓๖}

- วันพุธ วันนี้บ่นิยมเผาศพเพราะเชื่อว่าวัน “พุธ” เป็นคำที่พ้องกันคำว่า “พุท” และเป็นวันฝักัน ชาวบ้านจึงไม่นิยมเผาผี หรือแม้แต่ถวายขันข้าว อุทิศให้ผู้ตาย ในเขตตำบลบ่อแฮ้วก็ไม่นิยมในการทำบุญในวันพุธ^{๓๗}

- วันศุกร์ ถือว่าเป็นวันมงคล ตรงกันของภาคกลาง ที่ห้ามเผาศพในวันศุกร์ เพราะถือเอาคำพ้องว่า “สุข” คือความสุขของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นความเชื่อของคนล้านนามาแต่ก่อนว่า “เผาผีวันศุกร์หือตุกข์คนยัง”

- วันเสียประจำเดือน โดยชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ก็มีความเชื่อตามล้านนาว่าในเดือนหนึ่งของคนล้านนาจะมีวันเสียนั้นกำหนดอยู่ ดังนี้

เดือนเกียง เดือนห้า เดือนเก้า	รวี จันตัง	เสียวันอาทิตย์กับวันจันทร์
เดือนยี่ เดือนหก เดือนสิบ	อังคารัง	เสียวันอังคาร
เดือนสาม เดือนเจ็ด เดือนสิบเอ็ด	โสรินตัง กुरु	เสียวันเสาร์กับวันพัส
เดือนสี่ เดือนแปด เดือนสิบสอง	สุโข พุทธา	เสียวันศุกร์กับวันพุธ ^{๓๘}

๒) ขั้นตอนการบำเพ็ญกุศล

๒.๑ พิธีกรรมการตานบาตรตานเครื่อง ในส่วนของพิธีกรรมนี้ในคืนแรกของการตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพ จะมีการตานบาตรตานเครื่อง “ตานเข้าหีบ” โดยเจ้าภาพจะจัดหาบาตรพระ ๕ ลูก จะเป็นบาตรที่ซื้อใหม่หรือบูชาจากพระสงฆ์ก็ได้ จากนั้นนำพริก เกลือ กระเทียม หอม พลุ ยาสูบ อย่างละพอสมควรทำเป็นห่อและมัดรวมกัน เรียกว่า “ห่อปึก” ใส่ลงไปในบาตรทั้ง ๕ ลูกพ้อมกับข้าว

^{๓๖} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปธ.๗, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านน้ำไทรง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระสมบัต วิฑูชาโร, รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดม่วงแก้ว, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑.

ปลาอาหาร ขนมหัน ปลาแห้ง วุ้นเส้น กล้วย กรวยดอกไม้ พร้อมด้วยปัจจัยและเตรียมภัณฑ์เทศน์ ๑ กัณฑ์ พระธรรมเทศนา ๑ เรื่อง เช่น พระอภิธรรมเจดีย์คัมภีร์ มหาวิบาก มัลลยโศลก^{๓๙}

โดยประกอบพิธีกรรมคือ เมื่อพระสงฆ์พร้อม จตุรปูเทียนบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระสมาทานศีล พระสงฆ์แสดงธรรม พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม มัคคานายกสุมาควัฒาน โอกาสเวณตาน ลูกหลานญาติพี่น้องถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นเสร็จพิธีการตานบาตรตานเครื่อง โดยมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ในตำบลบ่อแฮ้วนั้น มีอยู่ ๒ หมู่บ้าน คือบ้านน้ำโหลงและบ้านท่าล้อ ที่นิยมประกอบพิธีกรรมการตานบาตรตานเครื่องในเวลาหลังเที่ยงวันเป็นต้นไป กล่าวคือ หากผู้ป่วยถึงแก่กรรมลงในเวลาใดก็ตาม ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันจัดเตรียมข้าวของ และเมื่อเลยเวลาเที่ยงวันไปแล้ว หากเจ้าภาพสะดวกเวลาใดก็ประกอบพิธีกรรมการตานบาตรตานเครื่องในเวลานั้นได้เลยทันที^{๔๐} หลังจากนั้น เจ้าภาพลูกหลานญาติพี่น้องปรึกษากันในการนิมนต์พระสงฆ์วันฉมาปนกิจศพ โดยในเขตตำบลบ่อแฮ้วนิมนต์พระ จำนวนคู่คือ ตั้ง ๒ สังข์ หรือ ๘ รูป ไปจนถึง ๔ สังข์ คือ ๑๖ รูป แล้วแต่ความพึงพอใจของเจ้าภาพ หรือความเหมาะสมของผู้วายชนม์ กล่าวคือ หากผู้วายชนม์เป็นผู้ที่มีอายุไม่มากนักนิมนต์พระจำนวน ๘ หรือ ๑๒ รูป แต่หากเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๖ รูป หรือมากกว่านั้น ตามกำลังของเจ้าภาพ^{๔๑}

๒.๑.๑ การจุดไฟยามบนหัวศพ ในขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น นิยมที่จะจุดตะเกียงหรือลั่นนาเรียกว่า โคมยาม วางไว้ด้านส่วนหัวของศพ โดยปกติจะใช้ไฟยามจะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดจุดไว้ตลอด^{๔๒} เพราะในสมัยก่อนนั้นไม่มีไฟฟ้าใช้จึงจุดไฟให้แสงสว่าง และหายหาวดกลัว และมีความเชื่อว่าหากไฟนั้นดับเอง แสดงว่าดวงวิญญาณของผู้ตายนั้นไม่ได้อยู่ ณ ที่นั้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ในโอกาสที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย ญาติก็กลัวว่าดวงวิญญาณจะไม่ได้รับจึงต้องรักษาไฟให้ลุกตลอดเวลา^{๔๓}

๒.๑.๒ การนำสำรับกับข้าวไปวางเซ่นศพ พิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมทำคือการนำสำรับกับข้าวซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “ขันข้าว” ไปวางไปบนโรงศพในส่วนด้านหัว ทุกวัน ทุกมื้อ

^{๓๙} สัมภาษณ์ แม่อุ้ยยวง คันใจ, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโหลง, ๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูจักรธรรมบุญ, เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑, เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^{๔๒} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พ่อสมหมาย จะนาคักดิ์, อดีตประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทับหมาก, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ตลอดระยะเวลาที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล แล้วเคาะโลงบอกว่า “พ่อ/แม่ ลูกมากินข้าวเนื้อ กินคนเดียวจะไปอ้อไฟ”(พ่อ/แม่ ลูกมาทานข้าว ทานคนเดียว อย่าเรียกใคร)^{๔๔}

๒.๑.๓ การตานขันข้าว ทุกๆเช้าตลอดที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพ ลูกหลาน ญาติพี่น้องจะต้องนำขันข้าวไปถวายพระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย เนื่องจากมีความเชื่อว่า ผู้ตายยังไม่รู้จักที่จักทาง ไม่รู้ว่าต้องหากิน หรือเสาะแสวงหาอย่างไร จึงนิยมถวายขันข้าวในทุกๆเช้า จนการฌาปนกิจเสร็จสิ้นก็ยังคงต้องปฏิบัติจนกว่าจะทำพิธีเก็บอัฐิหรือดับเฝ่าเรียบร้อยแล้ว^{๔๕}

๒.๒ การบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ เมื่อเสร็จพิธีกรรมการตานบาตรตานเครื่องเรียบร้อยแล้ว การตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพส่วนมากมีระยะเวลาไม่แน่นอน แล้วแต่ความสะดวกหรือความพึงพอใจของลูกหลาน ญาติพี่น้อง สำหรับทิศทางการหันหัวศพนั้นไม่ได้กำหนดแน่นอนตายตัวเหมือนภาคกลางที่จะต้องหันหัวของศพไปทางทิศตะวันตกเสมอ ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วนิยมหันศพไปตามความเหมาะสมของสถานที่หรือตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น โดยให้ตรงและขนานกับชื่อบ้าน โดยเหตุผลที่เอาศพตั้งตรงชื่อบ้านนั้น ก็เพราะศพมีน้ำหนักทำให้พื้นบ้านในสมัยก่อนซึ่งปูด้วยฟากไม้แข็งแรงจะทรุดตัวลง^{๔๖}

เมื่อตั้งศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลูกหลานญาติพี่น้องจะนำเครื่องสักการะมาวางไว้บนโลงศพประกอบไปด้วย ถุงข้าวต่วน (ภายในประกอบด้วย ข้าวปลาอาหาร หมากเหมียง บุหรี่ แวน หวี ข้าวของเครื่องใช้เล็กๆน้อยๆ) ตุงสามหาง และขันห้า โดยมีความเชื่อให้ผู้ตายนำไปไหว้พระเกษแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์^{๔๗}

๒.๓ การเทศน์และสวดพระอภิธรรมศพ พิธีกรรมนี้ จะมีประจำทุกคืนตลอดการตั้งศพบำเพ็ญกุศล พิธีเริ่มตั้งแต่การอุปเทียบบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระ สมาทานศีล มัคคทายกอาราธนาธรรม พระสงฆ์แสดงธรรม สำหรับพระธรรมที่นำมาเทศน์นั้น นิยมที่เป็นคัมภีร์พื้นเมืองโดยเฉพาะ เช่น นิพพานสูตร มหาวิปาก มาลัยโผดโลก อภิธรรมเจ็ดคัมภีร์รวม^{๔๘} ในคืนสุดท้ายของการตั้งศพบำเพ็ญกุศล จะมีชาวบ้าน แขกผู้มีเกียรติมาร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทางเจ้าภาพมักจะนิมนต์พระสงฆ์หรือพระเถระผู้ใหญ่มาเทศน์แบบปฏิภาณ หรือไม่ก็เทศน์มหาชาติ โดยขณะที่พระสงฆ์แสดงธรรมจะมีความเชื่อที่แฝงอยู่อีกอย่างหนึ่งคือ ลูกหลานจะเคาะโลงศพ พร้อมกับบอกว่า “ให้ลุกขึ้นมาฟังธรรม

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายสมบุญ ทิพย์ปลุก, ไวยาวังกรวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พ่อชาญ อินฟู, ประธานชมรมผู้เฒ่าบ้านน้ำไทรง, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพยนต์ คำกณะ, มัคคทายกวัดป่ายะ, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ แม่บุบผา วงศ์ชมภู, ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

ขณะนี้พระสงฆ์กำลังเทศน์” หลังจากนั้นพระสงฆ์ก็จะสวดพระอภิธรรม บางหมู่บ้านนิมนต์พระสงฆ์ “สวดสียา” (บทสวดพื้นเมืองล้านนาสำหรับสวดในงานศพโดยเฉพาะมีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องพระอภิธรรม เป็นการนั่งล้อมวงสวดจำนวน ๔ รูป เช่นเดียวกับการสวดพระอภิธรรม) ซึ่งในวัดในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วที่สวดบทสวดนี้ได้มีเหลือเพียง ๒ วัด คือวัดบ่อแฮ้วและวัดน้ำโท้ง^{๔๙}

จากนั้นพระสงฆ์พิจารณาบังสุกุล มัคคานายกกล่าวคำสุมาคั้วตาน และเรียนเชิญเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ และสวดพระอภิธรรมถวายกัณฑ์เทศน์และจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาพิธีเป็นเสร็จพิธี

๒.๔ การตานธรรมกรรมวาจา ในพิธีกรรมนี้เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาตามคัมภีร์กรรมวาจา โดยมีอยู่ ๒ แบบ

การตานธรรมกรรมวาจาในเย็นก่อนวันจัดเตรียมเครื่องไทยธรรม

ในหมู่บ้านน้ำโท้ง บ้านเขลางค์ทอง บ้านน้ำโท้งอุดมพร นิยมจัดเตรียมในวันก่อนวันดาหรือวันดา โดยในช่วงเช้าผู้สูงอายุในหมู่บ้านจะช่วยกันจัดเตรียมเครื่องหลวง (เครื่องบวช) ส่วนลูกหลานญาติพี่น้องจะจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นของที่ซื้อใหม่ หรือบูชามาจากพระสงฆ์ในวัด วางไว้บนเตียง โดยมีกัณฑ์เทศน์ ๑ ชุด และพระธรรมเทศนาชื่อว่า กรรมวาจา เมื่อทุกอย่างพร้อม นิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป ประกอบพิธีเหมือนกับพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม เพียงแต่ต่างกันที่ใช้พระสงฆ์พิธีเพียงรูปเดียว^{๕๐}

การตานธรรมกรรมวาจาในพิธีบำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพ

ในหมู่บ้านดงม่อนกระทิง บ้านทับหมาก บ้านม่วงแวง โดยในเครื่องประกอบพิธีกรรมนั้นก็เช่นเดียวกันกับในกรณีแรก แต่หากจะเปลี่ยนในส่วนของการบรรจุเครื่องประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นใส่ลงไปในสเปาหรือเรือที่สร้างขึ้นชั่วคราวจากไม้ไผ่ หรือจากโครงเหล็กสำเร็จรูป ส่วนการประกอบพิธีกรรมนั้น ก็เป็นไปตามขั้นตอนของการบำเพ็ญกุศลวันฌาปนกิจศพ โดยจะแสดงก่อนหลังจากพระสงฆ์ให้ศีล กล่าวคือแสดงก่อนที่จะแสดงพระธรรมเทศนาแบบบรรยาย^{๕๑}

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑, เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง, กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูวิชัย ปุณฺณเปกฺโข, เจ้าอาวาสวัดน้ำโท้ง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานคำมูล ใจคำ, มัคคานายกวัดทับหมาก, ๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒.๕ การตานปราสาท เป็นพิธีกรรมก่อนที่จะนำร่างอันไร้วิญญาณของผู้วายชนม์ลงจากบ้าน หรือศาลาบำเพ็ญกุศล เพื่อนำไปใส่ไว้ในปราสาทศพ เมื่อเจ้าหน้าที่หรือร้านได้นำปราสาทมาตั้งไว้ ณ บริเวณที่ตั้งศพแล้ว ลูกหลาน ญาติพี่น้องจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในบ้านที่จำเป็นวางไว้ข้างปราสาทศพ^{๕๒} ช่วงเย็นของวันจัดเตรียม จะมีพิธีกรรมในการตานปราสาท โดยนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป ในการประกอบพิธี เริ่มตั้งแต่การรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระ สมาทานศีล มัคคทายกกล่าวคำสุมาคั้วตาน โอกาสเวณتانผาสาท จากนั้นลูกหลานญาติพี่น้องประเคนปราสาทแด่พระสงฆ์ พระอนุโมทนาพิธี แล้วประธานสงฆ์มอบปราสาทคืนให้แก่ลูกหลานเพื่อนำไปใส่ร่างอันไร้วิญญาณของผู้วายชนม์ต่อไป^{๕๓}

ตลอดระยะเวลาในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลบนปราสาทศพนั้น จะมีการแห่ศพด้วยวงปี่พาทย์พื้นเมือง ซึ่งเป็นการว่าจ้างในราคาต่างๆ ตามกำลังและความพึงพอใจของเจ้าภาพ นิยมแห่ ๒ วัน คือ เย็นวันสุดท้ายของการตั้งศพบำเพ็ญกุศลและวันฉัตรมงคล แต่ในยุคปัจจุบัน บางหมู่บ้านนิยมใช้บริการรถแห่ ซึ่งทางเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วได้อนุญาตให้ในการแห่ศพทุกงานในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายของเจ้าภาพ

๒.๖ พิธีกรรมการสวดถอน เป็นการถอนดวงวิญญาณของผู้ตายให้ออกจากจุดนั้นๆ เชื่อกันว่าเมื่อคนตาย ณ ที่ใด วิญญาณของผู้ตายก็จะติดอยู่ตรงนั้นไม่ไปไหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการตายโหง ก็จำเป็นต้องทำพิธีถอนเสียก่อน วิญญาณของผู้ตายจึงจะไปจากที่นั้น โดยเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ ขันตั้งสวดถอน สะตวงถอน สังข์ดิบเครื่อง ๑๐๐ จำนวน ๔ สังข์ ประกอบพิธีกรรม ณ จุดเกิดเหตุ เริ่มจากมัคคทายกกล่าวคำสุมาคั้วตาน โอกาสเวณتان พระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากนั้นพระสงฆ์จะทำพิธีสวดถอน และสวดสังคะหะ โดยมีความเชื่อว่า ให้วิญญาณไปกับศพด้วย จะได้ไปผูกไปเกิด ไม่หลอกหลอนอยู่ที่บริเวณนั้น ปัจจุบันพิธีถอนวิญญาณของคนตายยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป เมื่อมีคนตายจากอุบัติเหตุรถชนบนท้องถนน

อีกกรณีหนึ่งคือการสวดถอนศพออกจากบ้าน เป็นการสวดถอนเมื่อนำศพลงจากบ้าน เพื่อนำไปใส่ไว้ในปราสาทศพที่เตรียมไว้ แต่หากปราสาทศพนั้นตั้งอยู่ในบริเวณบ้านแล้ว พิธีกรรมในการสวดถอนจะกระทำในวันฉัตรมงคลก่อนที่จะนำศพไปสู่ป่าช้า^{๕๔}

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายบัญญัติ ปัญวงศ์, ไวยาวัจกรวัดน้ำโห่ง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูจักรธรรมานุญ, เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑, เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

๒.๗ พิธีบำเพ็ญกุศลในวันฉาปนกิจศพ ในส่วนของพิธีกรรมในวันสุดท้ายนี้ ก็คล้ายกับพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรม คือในเวลา ๑๐.๐๐ น. เมื่อพระสงฆ์ได้อาราธนารับเครื่องไทยธรรมพร้อม ณ บริเวณพิธี เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย มัคคนายกนำไห้วพระ สมทานศีล พระสงฆ์เทศน์

โดยการเทศน์ในวันฉาปนกิจศพ มี ๓ รูปแบบ คือ

๑. การเทศน์ตามคัมภีร์พื้นเมืองเรื่อง อานิสงส์ฉาปนกิจศพ และธรรมบรรยาย

ในกรณีนี้กำหนดเฉพาะบ้านน้ำโห่ง บ้านเขลางค์ทอง และบ้านน้ำโห่งอุดมพร เท่านั้น โดยอาจจะมีการเทศน์เฉพาะธรรมอานิสงส์ฉาปนกิจศพ หรือทั้งสองอย่าง โดยเทศน์อานิสงส์ฉาปนกิจศพก่อน ตามด้วยธรรมบรรยาย

ธรรมอานิสงส์ฉาปนกิจศพนั้น พรรณนาถึงอานิสงส์ของการจัดงานศพ เช่น เผาคนอนาถา จะได้รับอานิสงส์คือมีผู้อุปถัมภ์ค้ำชูทุกชาติ บุคคลใดได้หามศพยอมได้รับอานิสงส์ ๓๐๐ กับ บุคคลใด ได้เผาศพยอมได้รับอานิสงส์ ๓๒ กับปี บุคคลใดได้เผาศพพ่อแม่ของตนเองได้รับอานิสงส์ ๗ โกฎีกัปป์

๒. การเทศน์กรรมวาจาและธรรมบรรยาย

ในกรณีนี้กำหนดเฉพาะบ้านดงม่อนกระทิง บ้านทับหมาก และบ้านม่วงแงว เท่านั้น โดยเทศน์กรรมวาจา ก่อน ตามด้วยธรรมบรรยายหรือธรรมพื้นเมืองอื่นๆ

๓. การเทศน์ธรรมบรรยายหรือธรรมพื้นเมือง อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว

ในกรณีนี้มีอยู่ทั่วไป คือการเทศน์ธรรมบรรยายเพียงอย่างเดียว ไม่มีการเทศน์อานิสงส์ฉาปนกิจศพ หรือธรรมกรรมวาจาแต่อย่างใด หลังจากนั้น มัคคนายกกล่าวคำสุมาควัตาน และโอกาส เวณตาน เจ้าภาพประเคนไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาพิธี ลูกหลานกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล มัคคนายกนำแผ่นเมตตา และไห้วพระ เป็นเสร็จพิธีการในช่วงเช้า^{๕๕} นอกจากนี้ขณะเคลื่อนศพ บางศพ นั้นจะมีพระสงฆ์เถระนั่งแสดงธรรมบนรถนำหน้าขบวนศพ โดยใช้ธรรมพื้นเมืองคือ “ธรรมเล่มหลวง” ซึ่งเนื้อหาของธรรมผูกนี้ เป็นธรรมที่บอกที่มาของธรรมพื้นเมืองต่างๆ คล้ายกับสารบัญหรือบัญชีเรื่องของหนังสือ

^{๕๕} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

๒.๘ พิธีสังกะ สวดมนต์เย็น เป็นการเจริญพระพุทธมนต์หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเรียบร้อยแล้ว มัคทายกอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นจึงเคลื่อนศพสู่ฌาปนสถาน^{๕๖}

หรืออีกกรณี หากศพตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ที่วัดโดยตลอด หลังจากฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว จะประกอบพิธีสังกะหะหรือสวดมนต์เย็น ที่บ้านของผู้ตาย ทันทีหรือทำในช่วงเย็นของวันนั้น โดยนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ หรือ ๕ รูป พร้อมมัคนายกไปประกอบพิธี ซึ่งขั้นตอนพิธีกรรมก็เหมือนกับพิธีการเจริญพระพุทธมนต์ทั่วไป^{๕๗}

ในการเคลื่อนศพมีความสะดวกสบาย ไม่เหมือนกับในอดีตที่ต้องห้ามศพ โดยปัจจุบันนั้นไม่ว่าจะตายด้วยกรณีใด ตายดีหรือตายร้าย ก็มีการใส่รถบรรทุกหรือรถลากศพ โดยขบวนศพที่จะเคลื่อนไปนั้นประกอบด้วย

๒.๘.๑ คนแบกตุ้ง ๓ หาง และสพายถุงข้าวต่วน ซึ่งภายในประกอบด้วยข้าวของเครื่องใช้สำหรับผู้ตาย เช่น ข้าวสุก อาหาร ผลไม้ มีด เข็ม ด้าย หวี กระจกเงา แป้งฝุ่น

๒.๘.๒ รูปถ่ายผู้วายชนม์ โดยมีลูกหลาน ญาติพี่น้องถือหน้าขบวนศพ บางหมู่บ้านมีรถเข็นสำหรับติดตั้งกรอบรูปผู้ตาย ซึ่งสามารถเข็นไปได้อย่างสะดวก

๒.๘.๓ ขบวนจูงศพ ประกอบไปด้วย พระภิกษุ สามเณร สำหรับสามเณรมีทั้งสามเณรเก่าและสามเณรที่บวชหน้าไฟอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย

การบวชหน้าไฟ ประเพณีการบวชหน้าไฟมีมาแต่เดิม เรียกว่า “บวชจูงศพ” จุดประสงค์ของการบวช สรุปได้ ๓ อย่างคือ

- บวชตามประเพณี
- บวชเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ผู้ตาย
- หวังให้ผู้บวชชกจูงดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุวรรสวรรค์

๒.๘.๔ ปราสาทศพ ซึ่งจะมีลูกหลาน ญาติพี่น้องเดินประกบทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

๒.๘.๕ วงปี่พาทย์พื้นเมือง โดยบรรทุกลูกอยู่บนรถกระบะแห่ไปตามถนน

และในขณะที่ขบวนศพเคลื่อนไปจะมีการโปรยทานที่ผสมไปด้วยข้าวตอกไปตามทาง หรือเมื่อขบวนศพเคลื่อนเข้าสู่ฌาปนสถาน^{๕๘} การโปรยทานที่ผสมด้วยข้าวตอกนั้น เป็นประเพณีงานศพ

^{๕๖} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานนพวิทย์ เมืองงาว, มัคทายกวัดม่วงแกว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไ้, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูจักรธรรมานุญ, เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ที่มีความเชื่อมาแต่โบราณ เพื่อให้ผีได้เก็บข้าวตอก และข้าวสารกิน ศพจะได้ไม่มีน้ำหนักรมาก ขบวนศพจะได้ไปได้สะดวก ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วเป็นการแสดงคติธรรม คือการให้ทานเป็นครั้งสุดท้ายของผู้ตายก่อนที่จะถูกไฟนั้นเผาผลาญ^{๕๙}

๒.๙ การเวียนศรรอบเชิงตะกอน/เมรุ

การเวียนศรรอบเชิงตะกอน/เมรุนั้น ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว เหลืออยู่เพียง ๒ แห่งเท่านั้นคือ ฌาปนสถานวัดม่อนกระติงและฌาปนสถานบ้านสันกลาง ที่มีการนำศพเวียนรอบเชิงตะกอนหรือเมรุ โดยในฌาปนสถานวัดม่อนกระติงก่อนที่จะนำศพขึ้นสู่เชิงตะกอนหรือเมรุ นิยมให้รถศพเวียนรอบเมรุ ๓ รอบ การเวียนนั้นให้หันหน้าเข้าหาเมรุ คือเวียนซ้าย (ทวนเข็มนาฬิกา) เรียกว่า อุตราวัฏ^{๖๐} ส่วนฌาปนสถานบ้านสันกลางนิยมแห่เฉพาะโลงศพเวียนรอบเชิงตะกอน โดยการเวียนนั้นก็มีการปฏิบัติเหมือนกับการเวียนรอบเมรุ^{๖๑}

๒.๑๐ พิธีทอดผ้าบังสุกุลและการบังสุกุล ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้วนั้น เมื่อศพเข้าสู่ฌาปนสถาน นิมนต์นำศพขึ้นตั้งบนจิตกาธานหรือลานเมรุให้เรียบร้อย สัปเหร่อจุดเทียนจังก์ ๖ เล่ม หลังจากนั้นพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล แล้วเวียนเชิญแขกผู้มีเกียรติ ทอดผ้าบังสุกุล ไตรบังสุกุล ไตรชุดพิเศษ ตามลำดับ โดยผ้าบังสุกุลนั้นทอดบนผ้าภาษาโยงเบื้องหน้าพระสงฆ์ ส่วนไตรบังสุกุลและไตรชุดพิเศษนั้น ทอดบนผ้าภาษาโยงเบื้องหน้าหีบศพ หรือหน้าโต๊ะรูปผู้ตาย เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาตามลำดับ^{๖๒}

อีกหนึ่งพิธีกรรมที่สำคัญหลังจากการพิจารณาบังสุกุลคือ การกรวดน้ำ “อัยยจะโช” อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย สำหรับภาชนะใส่น้ำกรวดนั้น นิยมทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว ยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร โดยเหลาเปลือกให้บาง เพื่อหลังจากที่พระสงฆ์กรวดน้ำเสร็จแล้วก็จะบีบกระบอกไม้ไผ่ให้แตก เป็นความเชื่อว่า พวกหมอผีที่เล่นทางไสย

^{๕๙} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปช.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑, เจ้าอาวาสวัดม่อนกระติง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูสาทรพิพัฒน์กิจ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว, ๑๐ กันยายน ๒๕๖๑

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายชัยกรณ วงศ์ชมภู, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านน้ำไทรง หมู่ที่ ๕, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

ศาสตร์จะนำไปประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ แต่ในความเป็นจริงคือเป็นปรีศนาธรรมว่า ชีวิตของคนเราก็เหมือนไม้ไฟที่ถึงคราวต้องแตกสลายก็ไม่สามารถฝืนกฎของธรรมชาติได้ต่อไป^{๖๓}

๒.๑๑ พิธีกรรมกล่าวคำเวียนศพและคำเผาศพ โดยที่เรียนเชิญแขกผู้มีเกียรติที่อยู่ในฌาปนสถานแห่งนั้น ลูกขึ้นยืนหันหน้าไปทางที่ตั้งศพ มีคนยกกล่าวคำเวียนศพ คำเผาศพ แล้วเรียนเชิญประธานในพิธีนำดอกไม้จันทน์วางบนพานเบื้องหน้าหีบศพหรือรูปศพ ตามด้วยแขกผู้มีเกียรติ และผู้ที่ไปร่วมส่งศพ

ในกรณีที่ศพนั้นทำการฌาปนกิจบนกองฟอนหรือประชุมเพลิงด้วยฟืน หลังจากทีวางดอกไม้จันทน์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงเชิญประธานในพิธีจุดชนวนลูกหนูเข้าสู่ปราสาท

ในกรณีที่ศพนั้นทำการฌาปนกิจศพในเตาน้ำซึ่งใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง นิยมให้สามเณรที่บวชน้ำไฟหรือพระสงฆ์เป็นผู้กดสวิตช์ประชุมเพลิง^{๖๔}

๒.๑๒ การก่อกองไฟหน้าบ้าน เป็นการก่อกองไฟไว้ที่ประตูบ้านของผู้ตาย โดยที่มิช้าวันบั้นกล้วยหน่วยและน้ำดื่มวางไว้ด้วย เพราะเชื่อกันว่าดวงวิญญาณผู้ตายไม่สามารถที่จะกลับเข้าไปในบ้านได้อีก เนื่องจากมีการประกอบพิธีสวดถอน และพิธีสังเคาะห์ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว^{๖๕} โดยหลังจากการฌาปนกิจ ๓ วัน เชื่อว่า ดวงวิญญาณของผู้ตายจะกลับมาบ้านเพื่อมาเอาฟืนเอาไฟไป โดยนัยยะทางพระพุทธศาสนานั้นคือเป็นคติธรรมว่า ไฟที่ก่อนั้นเปรียบเหมือนกิเลสที่กำลังลุกโชติช่วง ส่วนน้ำนั้น ก็เปรียบธรรมะที่คอยดับกิเลส^{๖๖}

๒.๑๓ พิธีกรรมการตัดแยกความเป็นสามี ภรรยา การตัดแยกความเป็นสามี ภรรยาของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว เรียกว่า “พิธีตัดผัวตัดเมีย” พิธีนี้จะกระทำเมื่อสามีหรือภรรยาตายจากกัน ในขณะที่อายุยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว โบราณให้ทำพิธีแยกจากกันตามความเชื่อที่ว่า ดวงวิญญาณคู่ของตนจะกลับมารังควาญ ความแตกต่างในพิธีกรรมจะขึ้นอยู่กับผู้ประกอบพิธี กล่าวคือขึ้นอยู่กับมัคนายก ผู้ที่เป็นคนประกอบพิธีว่ามีรายละเอียดหรือของที่ใช้ในพิธีอะไรบ้าง โดยที่

^{๖๓} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปธ.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ร.ต.ท จรัส ทรายสมุทร, ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านท่าล้อ หมู่ที่ ๙, ๒๗ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๕} มณี พยอมยงค์, “ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย”, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๖๖.

^{๖๖} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปธ.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑.

เชื่อกันว่า สามิ ภรรยาที่ทำพิธีตัดผัวตัดเมียแล้ว ไม่สามารถที่จะทำบุญหรืออุทิศส่วนกุศลให้แก่กันได้ เนื่องจากจะไม่สามารถเห็นกันได้^{๖๗}

อีกกรณี เป็นการแบ่งข้าวตอกดอกไม้ ใช้ในกรณีที่สามิ ภรรยานั้นมีอายุมากแล้ว นิยมประกอบพิธีกรรมนี้ โดยจัดทำขันข้าวตอกดอกไม้ แล้วให้ผู้ประกอบพิธีคือหมคนายกเป็นผู้กล่าว คำโวหาร เหมือนเป็นการบอกกล่าวให้ผู้ตายและผู้ที่ยังอยู่ได้รับทราบข้อตกร่วมกันว่าจะไม่กลับมา เบียดเบียนกันอีก โดยทั้งสองกรณีสามารถที่จะกระทำได้ที่ศพตั้งอยู่บริเวณบ้านหรือวัด หรือไม่ ก่อนที่จะทำการประชุมเพลิงศพ^{๖๘}

๒.๑๔ การเก็บกระดูก หลังจากการฌาปนกิจศพผ่านไป ๓ วัน ในเช้าวันรุ่งขึ้นของวันที่ ๓ ลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ตาย จะนิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป ทำพิธีเก็บกระดูกหรือ ขาวบ้านในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแฮ้ว เรียกว่า “การดับเผ่า” โดยผู้สูงอายุจะนำกระทง (ควักข้าวปั้นกล้วยหน่วย) บอกกล่าวผี เสียงเมียง ให้ปล่อยดวงวิญญาณของผู้ตายไปรับส่วนบุญส่วนกุศล จากนั้นนำกระดูกมาเรียงให้เป็น รูปคน ทอดผ้าบังสุกุลทับบนกระดูก นิมนต์พระสงฆ์พิจารณา จากนั้นกลับหัวไปอีกทางหนึ่ง ทอดผ้า บังสุกุลอีกครั้ง นิมนต์พระสงฆ์พิจารณา พระสงฆ์กรวดน้ำให้พร จากนั้นลูกหลานญาติพี่น้องนำน้ำขมิ้น ส้มป่อยพรมที่กระดูกเพื่อเป็นการขอขมาลาโทษเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเก็บกระดูกใส่ลงในหม้อปิดด้วย ผ้าขาวนำไปไว้ที่วัด หรือไม่ก็ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ โดยที่ไม่มีการนำกระดูกกลับเข้าไปในบ้าน เหมือนภาคกลาง

๒.๑๕ การบุญครบรอบ ๑๐๐ วัน โดยชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปางนั้นถือว่า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ซึ่งพึงจะเกิดพิธีกรรมนี้มาเมื่อไม่นาน นัก โดยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมก็คล้ายคลึงกับพิธีกรรมการทำบุญให้กับคนตายทั่วไป ในหมู่บ้านน้ำโห่ง บ้านท่าล้อ บ้านร่องกอก นิยมจัดขึ้นในช่วงเช้าคือเวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. แล้วเลี้ยงเช้าพระสงฆ์ สามเณร ในการนิมนต์พระสงฆ์นั้นนิยมนิมนต์จำนวน คู่กล่าวคือ ๔ รูป หรือ ๘ รูป

การประกอบพิธีกรรมงานศพในชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง มีลักษณะและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมตามแบบวัฒนธรรมล้านนา แต่ก็ยังมีรูปแบบและ ขั้นตอนบางประการที่แตกต่างไปตามความเชื่อของท้องถิ่นหรือแม้กระทั่งเขตตำบลเดียวกันก็ตาม

^{๖๗} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานคำมูล ใจคำ, หมคนายกวัดทับหมาก, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานดำรง ธรรมศรีใจ, หมคนายกวัดท่าล้อ, ประธานชมรมหมคนายกตำบลบ่อแฮ้ว, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑.

ยังมีลำดับขั้นตอนที่แตกต่างกันไปตามพื้นฐานความเชื่อของชุมชน บ้างก็เป็นการจดจำพิธีกรรมจากบรรพบุรุษ (คนเฒ่าคนแก่) โดยมีได้มีการจารึกหรือเขียนเป็นอักษร บ้างก็ท่องปากต่อปาก ปัจจุบันดังกล่าวจึงเป็นปัญหาหมู่บ้านปากคอกที่ทำสืบทอดกันมา ปฏิบัติถูกต้องบ้าง ไม่ถูกต้องบ้าง มีประโยชน์บ้าง ไม่มีประโยชน์บ้าง ดังคำกล่าวที่ว่า “คนตาย ขายคนเป็น” เพราะทำไปด้วยความไม่เข้าใจ หากคนที่จะอธิบายให้ชัดเจนได้ยาก จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับศพในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นการผสมผสานผู้นำประกอบพิธีกรรมระหว่างปุ๋ญจารย์กับสัปเหร่อเพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อมีต่อพิธีกรรมงานศพ ผู้วิจัยจะต้องศึกษาบทบาทสัปเหร่อในชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อผู้ที่ทำหน้าที่จัดการศพหรือสัปเหร่อ สามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือกันมา และถูกต้องตามจารีตประเพณีต่อไป

๔.๓ บทบาทของสัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สัปเหร่อในสังคมไทยแม้จะมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพ แต่บางครั้งอาจจะทำให้รู้สึกว่าเป็นอาชีพหรือหน้าที่ที่น่ารังเกียจ ไร้อเกียรติที่สังคมยอมรับและมีผู้ต้องการจะยึดเป็นอาชีพน้อย กระนั้นสัปเหร่อก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนต่อสังคม ในทางกลับกันกลับมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อคนตายและญาติพี่น้อง โดยการจัดเตรียมพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีนิยมในแต่ละท้องถิ่น และถือว่าเป็นบุคคลที่เสียสละ มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพ ตลอดจนการให้คำแนะนำการประพุดปฏิบัติต่อศพในช่วงระยะเวลาการบำเพ็ญบุญและพิธีกรรม เช่น การอาบน้ำศพจนถึงการเก็บอัฐิ ฯลฯ เพื่อให้ถูกต้องตามรูปแบบและวิธีการปฏิบัติตามขั้นตอนที่ยึดถือกันมาตั้งแต่โบราณกาลตามความศรัทธาที่ถ่ายทอดเป็นหลักปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น

วัฒนธรรมงานศพของชาวล้านนาที่ปฏิบัติกันมา เกิดจากความเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติต่อผู้ตาย และเพื่อเป็นการแสดงความรัก ความอาลัย การให้เกียรติ การสำนึกในบุญคุณของผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย เพราะความเชื่อที่ว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะกลายเป็นผี อาจจะเป็นผีดีหรือผีร้ายก็ได้ โดยสามารถสื่อสารระหว่างคนเป็นและคนตายจากพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การเข้าทรง ลงเมื่อ ทรงผี ฯลฯ พิธีกรรมงานศพจึงเป็นกระบวนการและวัฒนธรรมทางสังคมที่พยายามสร้างเพื่อรองรับสถานะแห่งการเปลี่ยนแปลงไปหรือการจากไปของคนในชุมชน โดยผ่านการขัดเกลาทางความเชื่อและมีขั้นตอนปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบฉบับตนเองหรือจารีตดั้งเดิม และยอมรับผู้ทำหน้าที่ทางพิธีกรรมเกี่ยวกับศพที่รู้จักกันและเรียกว่า สัปเหร่อ

ชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบการจัดการพิธีกรรมงานศพเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีแห่งโลกทำให้

สัปเหร่อถูกสังคมมองในแง่ลบที่แตกต่างไปจากในอดีตที่ผ่านมา เช่น ไม่ให้ความสำคัญต่อบทบาทสัปเหร่อ^{๖๙} มองสัปเหร่อในแง่ลบ^{๗๐} มีบทบาทและหน้าที่เพียงแค่การเตรียมความพร้อมก่อนจะมีพิธีการฌาปนกิจศพหรือเผาศพเท่านั้น^{๗๑} ทำให้บทบาทของสัปเหร่อถูกลดคุณค่า ขณะที่กลุ่มคนบางกลุ่มได้เห็นคุณค่าสัปเหร่อต่อการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับศพให้ถูกต้องจารีตประเพณีดั้งเดิมที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน^{๗๒} โดยมองว่าเป็นผู้ที่เสียสละ เข้าใจลำดับขั้นตอนพิธีกรรมการปฏิบัติกับศพจากการจำเรียนและสืบทอดจากครูบาอาจารย์^{๗๓} เพื่อให้รู้ถึงบทบาท หน้าที่ของสัปเหร่อตามลักษณะที่ชุมชนต้องการและถูกต้องตามจารีตประเพณีนิยม จากศึกษาพบว่าสัปเหร่อในชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีบทบาทและหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ ดังนี้

๑) การอาบน้ำศพ การอาบน้ำศพผู้เสียชีวิตที่มีลักษณะการตายตามอายุขัยหรือตายธรรมชาติ ชุมชนจะมอบหมายหน้าที่ให้แก่ผู้ที่มีความรู้หรือมอบภาระหน้าที่ให้แก่สัปเหร่อโดยตรง^{๗๔} โดยการต้มน้ำร้อนแล้วใส่ส้มป่อยลงไป ยกลงให้เย็นแล้วค่อยนำมาอาบน้ำให้ศพ แต่หากเป็นการตายแบบผิดปกติ เช่น อุบัติเหตุ ผูกคอตาย ฯลฯ จะนำศพไปส่งโรงพยาบาลเพื่อทำการตกแต่งร่างผู้ตายหรือห่อศพให้เรียบร้อยแล้ว จะไม่นิยมทำการอาบน้ำศพ โดยชุมชนเชื่อว่าเป็นการตายที่ไม่บริสุทธิ์จะต้องมีการแต่งदान้ำขมิ้นส้มป่อย (น้ำอบน้ำหอมผสมฝักส้มป่อย) ใส่ น้ำเย็นหรือบางครั้งน้ำอุ่นผสมพอเป็นพิธี^{๗๕} ประพรมที่ศีรษะร่างของศพเสียก่อน

การอาบน้ำศพจะมีลักษณะเหมือนการอาบน้ำคนปกติทั่วไป ซึ่งปัจจุบันเป็นหน้าที่พยาบาลหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลที่ทำหน้าที่กับศพเมื่อสิ้นชีวิตในโรงพยาบาล โดยจะมีการอาบน้ำ ตกแต่ง

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายณรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระติง, ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ ร.ต.ท จรัส ทราয়สมุทร, ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านท่าล้อ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร, ปราชญ์ชุมชนบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ อาจารย์มหาประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปจ.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พ่ออ้อยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแก้ว, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระติง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๑.

ร่างกาย ฉีดยาและตกแต่งสภาพศพให้เหมือนบุคคลปกติ เป็นต้น^{๗๖} โดยบรรดาญาติพี่น้องเป็นเพียงผู้มารับศพกลับไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และสัปเหร่อมีส่วนในการประกอบพิธีกรรมน้อยมาก ยกเว้นเจ้าภาพมีความประสงค์ให้มาทำหน้าที่ในการอาบน้ำศพ เฉพาะในบางกรณีเท่านั้น

๒) การแต่งตัวศพ การอาบน้ำศพจะปฏิบัติโดยญาติพี่น้องและหรือผู้มีความรู้ในการปฏิบัติซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ในปัจจุบันอาจเป็นหน้าที่ของพยาบาลหรือเจ้าหน้าที่ โรงพยาบาล ด้วยเหตุจากอาการเจ็บป่วยที่จะต้องเข้ารับการรักษาและเสียชีวิตในขณะนั้น จะมีการจัดการทำความสะอาดศพ ฉีดยาศพ ตกแต่งสภาพศพ เป็นต้น และญาติเป็นเพียงผู้มารับศพกลับไป บำเพ็ญกุศลตามประเพณี การอาบน้ำศพและแต่งตัวให้เหมือนกับคนมีชีวิต^{๗๗} โดยจะนำเอาชุดที่ผู้ตายชอบหรือเสื้อผ้าที่ดีที่สุด และไม่กลับเสื้อผ้าจากข้างหน้าเป็นข้างหลัง^{๗๘} สังเกตอีกประการหนึ่ง บางพื้นที่สัปเหร่อจะฉีกฉีกเสื้อผ้าผู้ตายเล็กน้อย โดยให้นัยว่า เป็นการทำสัญลักษณ์ เพื่อมิให้ดวงวิญญาณอื่นมาแย่งไปได้ แต่ในทางกลับกันเป็นการอุปมาให้เห็นสังขารว่าเสื้อผ้าที่สวมใส่จะสวยงามหรือชำรุดอย่างไร ก็มีอาจนำติดตัวไปได้แม้แต่ชิ้นเดียว ทำยที่สุดก็ต้องถูกไฟเผาผลาญจนสิ้นซาก

เมื่อตกแต่งร่างศพแล้วก็นำมานอนบนเสื่อที่เตรียมไว้ นำเงินใส่กระเป๋ากางเกงหรือเสื้อผู้ตายแต่ไม่นิยมใส่ในปาก (เงินปากผี) การกระทำเช่นนี้เป็นการเตือนสติว่า แม้ความโลภความอยากในทรัพย์สมบัติ เงินทอง สิ่งของมหาศาล แต่พอถึงแก่กรรมลง เงินทองที่ลูกหลานใส่ไว้ก็มีอาจนำติดตัวไปได้^{๗๙} ลักษณะดังกล่าวมีเพียงบางพื้นที่เท่านั้นที่สัปเหร่อมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม แต่โดยส่วนมากจะกระทำในเครือญาติผู้ตายเท่านั้น^{๘๐}

๓) การมัดตราสัง ผู้ทำหน้าที่มัดตราสังเป็นผู้ที่ฝึกหัด/เคยมัดศพและเรียนรู้คาถาเพื่อประกอบพิธีกรรมผูกมัดศพ แต่บางที่สัปเหร่อก็จะปฏิบัติหน้าที่โดยใช้ด้ายสายสิญจน์/ฝ้ายดิบขนาดโตเท่านิ้วก้อยผูกเป็น ๓ เปลาะ คือ ข้อเท้า ข้อศอกและคอ โดยสัปเหร่อจะจัดมือศพให้อยู่ข้างลำตัวแล้วผูก

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายนรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระโทง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูสาทรพิพัฒนกิจ, เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว, ๑๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแขว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปธ.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พ่อชาญ อินฟู, ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านน้ำไทรง, ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

ด้วยด้ายดิบ^{๘๑} โดยพิธีกรรมการมัดตราสังศพมีวิธีการอยู่ ๓ แบบ คือ ๓ เปลาะ ๕ เปลาะ ๗ เปลาะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดร่างกายของศพ หากศพมีขนาดร่างกายที่ใหญ่ จำเป็นต้องใช้วิธีการมัดแบบ ๗ เปลาะ และจัดมือศพให้ประสานกันบนหน้าอกเพื่อสะดวกในการใส่โลงศพ^{๘๒} การมัดตราสังเป็นพิธีกรรมที่ทำให้กับคนตายซึ่งมีมาช้านาน ดังสุภาษิตล้านนาที่ได้กล่าวไว้ว่า

ฮักลูก	เหมือนเจ๊กผูกคอ
ฮักผัวฮักเมีย	เหมือนป้อผูกคอ
ฮักข้าวของสมบัติ	เหมือนห่วงปลอกสวมตีน

(การรักลูกเปรียบเหมือนเชือกรัดที่คอ การรักสามีภรรยาเปรียบดั่งเส้นเชือกที่รัดข้อศอก และการหวงทรัพย์สินสมบัติเหมือนเชือกที่รัดข้อเท้าไว้)

พิธีกรรมการมัดตราสังเป็นการป้องกันมิให้ศพพองจนขึ้นอืดและทำให้โลงศพแตกได้ ส่วนการปล่อยเชือกมัดออกนอกโลงนั้นเพื่อใช้ประกอบศาสนพิธีในการบังสุกุล และเชื่อว่าบุญกุศลที่อุทิศนั้นจะได้เข้าถึงตัวศพ^{๘๓} นอกจากนี้ ครั้นในโบราณกาลไม่มีการใช้ยาสำหรับฉีดรักษาร่างศพ จึงจำเป็นต้องมัดและใช้ผ้าซับเลือด น้ำเหลืองเพื่อป้องกันโลงแตกจากการขึ้นอืด^{๘๔} ซึ่งพิธีกรรมมัดตราสังนั้นมีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

๑) นำด้ายดิบ/สายสิญจน์ขนาดเท่านิ้วก้อยทำเป็นบ่วงมาคล้องคอศพแล้ว บริกรรมคาถาว่า “พุโต คีเว” แปลว่า ลูกคือห่วงที่ผูกคอ จากนั้นโยงด้านสายสิญจน์มากลางลำตัว ทำเป็นห่วงตะกรุดเบ็ดผูกหัวแม่มือของศพที่พนมถือกรวยดอกไม้ธูปเทียน

๒) รวบมือศพผูกให้พนมไว้ที่หน้าอก จากนั้นบริกรรมคาถาว่า “สามิกา/ภริยา หตเถ” แปลว่า สามี/ภรรยาคือห่วงผูกมือ จากนั้นก็จะมัดคางรัดเอวเป็นห่วงที่ ๒

๓) โยงเชือกมาที่เท้าทำเป็นบ่วงผูกหัวแม่เท้า ผูกข้อเท้าทั้งสองให้ติดกัน บริกรรมคาถาว่า “ธะนัง ปาเท” แปลว่า เงินทองคือห่วงผูกเท้าเป็นห่วงที่ ๓ เสร็จแล้วให้เอาผ้าขาวผืนใหญ่ห่อตัวขมวด

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายณรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ ไชยคันธะ, ปช.๗, ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้, ๒๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๔} ศรีเลา เกษพรหม, **ประเพณีชีวิตคนเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๕.

ไว้ด้านศีรษะ เพื่อจะได้เป็นการสะดวกเวลาเปิดเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนเผา^{๔๕} ขณะเดียวกัน หากเกิดการเสียชีวิตที่บ้านหรือผู้ตายเป็นผู้สูงอายุหลังจากอาบแต่งตัวศพแล้วไม่นิยมมัดตราสัง แต่จะใช้ด้ายดิบขนาดเท่าหัวแม่มือพาดบนขอบโลงศพแล้วยกศพทับลงไปเท่านั้น^{๔๖}

๔) การเผาศพ ก่อนการเผาศพสัปเหร่อจะบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษามาปนสถาน โดยใช้ควักข้าวปั้นกล้วยหน่วย หมากรเมียงบุหรื ๒ ควัก ควักที่ ๑ วางด้านหัวของเมรุหรือกองฟอนบอกแม่ธรณีให้ช่วยปกปักรักษาการเผาศพให้เป็นไปด้วยความราบรื่น ควักที่ ๒ วางบอกผีเสื้อกิ้งก่าที่ปกปักรักษามาปนสถานแห่งนั้น เสมือนเป็นการบอกกล่าวให้ผีเจ้าที่ได้รับทราบว่าจะมีการเผาศพในวันนี้^{๔๗} ขณะที่บางแห่งมีการปฏิบัติแบบเช่นเดียวกัน แต่มีความเชื่อในการบอกกล่าวเจ้าที่แตกต่างกัน เช่น สัปเหร่อประจำมาปนสถานบ้านทับหมากใช้ควักข้าวปั้นกล้วยหน่วย หมากรเมียงบุหรื ๒ ควัก เช่นกัน แต่ควักที่ ๑ วางด้านหัวของเมรุหรือกองฟอน เพื่อบอกกับเจ้าเตาซึ่งกล่าวคือเจ้าที่รักษายังเตาเผาศพ หากไม่มีควักก็ต้องใช้เงินในการซื้อที่ในการเผาศพนั้น ส่วนควักที่ ๒ วางบอกผีเสื้อกิ้งก่าที่ปกปักรักษามาปนสถานแห่งนั้น ขณะที่การเรียงหลวในเมรุ (การเรียงพินในเตาเผาศพ) ก็มีความสำคัญตามคติความเชื่อที่ว่าจะใช้พินเพียงแค่ ๙ ท่อนเท่านั้น หากไม่เพียงพอต่อการเผาก็สามารถเติมได้ แต่ต้องเริ่มต้นใช้แค่ ๙ ท่อนเท่านั้น

ส่วนการประกอบพิธีกรรมก่อนจะเปิดฝาโลงนั้น ต้องบริกรรมคาถาหัวใจปาชา^{๔๘}หรือคาถาบังตาผี^{๔๙} แล้วจึงเปิดฝาโลงและตัดตราสังออก เพื่อปลดปล่อยวิญญาณ การใช้มิดตัดตราสังต้องบริกรรมคาถาเรียกครุมีติก่อนใช้งาน^{๕๐} แล้วนำมะพร้าวทุบด้วยขวานหรือมีดหมอพร้อมบริกรรมคาถาหัวใจปาชา/คาถาหัวใจขีด แล้วทุบมะพร้าวมีรอยแยก/เจาะรู เพื่อให้บรรดาญาติพี่น้องล้างหน้าศพเป็นครั้งสุดท้าย เป็นการขอขมาโทษ ก่อนนำศพไปสู่เชิงตะกอนจะคว่ำศพลงหากผู้ตายเป็นชาย หากเป็น

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำมาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พ่อชาญ อินฟู, ประธานชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พ่ออัยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำมาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแวง, ๒๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำมาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำมาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำมาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

หญิงให้นอนสภาพเดิม โดยคดีล้าंनाเชื่อว่า หญิงหาย จายคว่า (ผู้หญิงหาย ผู้ชายคว่า) แต่บางพื้นที่ ไม่มีการคว่ำศพไม่ว่าผู้ตายจะเป็นหญิงหรือชาย^{๙๑} ส่วนการประชุมเพลิงธรรมเนียมนิยมจะให้ประธาน ฝ่ายฆราวาสจุดชนวนหากเป็นฌาปนกิจบนกองฟอน แต่หากเป็นเตาที่ใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง นิยมให้ สามเณรบวชหน้าไฟเป็นผู้จุดสวิตช์ประชุมเพลิง แต่มีข้อห้ามมิให้ผู้ที่เป็นบุตรธิดาเป็นผู้จุดสวิตช์ แม้จะบวชหน้าไฟก็ตาม โดยให้ความหมายว่า “ลูกบ่ดีเผาพ่อแม่” (ลูกไม่ควรที่จะเผาพ่อแม่)^{๙๒} ในสมัยโบราณหากศพเป็นผู้มีคาถาอาคม สัปเหร่อจะทำพิธีข่มที่เรียกว่า “กั้นจิ้นผี” โดยเชื่อว่าเป็นการ ข่มผีเพื่อให้การเผานั้นได้ราบรื่น^{๙๓} แต่ในปัจจุบันไม่มีพิธีกรรมดังกล่าว เพราะอาจจะได้รับเชื้อโรค ต่างๆ ที่เป็นอันตรายจากศพ

๕) บทบาทหลังจากการเผาศพ ภายหลังพิธีกรรมเผาศพเสร็จสิ้น ก่อนจะเดินทางกลับ และออกจากฌาปนสถาน ธรรมเนียมนิยมพื้นเมืองจะมีการจัดเตรียมน้ำขมิ้นส้มป่อย เพื่อล้างมือผู้ร่วม พิธีกรรม โดยเชื่อว่าจะปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีไม่ให้ติดตัวไป^{๙๔} ขณะที่สัปเหร่อเมื่อกลับบ้านนิยมทำน้ำ ส้มป่อยอาบ เพื่อเป็นการชำระล้างสิ่งที่ชั่วร้ายที่ติดตัวมาจากฌาปนสถานให้ออกไปด้วยฤทธิ์แห่งน้ำ ส้มป่อย^{๙๕}

๖) การดับเฝ้า (เก็บอัฐิ) เมื่อการฌาปนกิจศพครบ ๓ วันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เช้าตรู่ของวันที่ ๓ สัปเหร่อผู้เผาศพจะมาแปรรูป โดยการนำกระดูกมาคัดแยกแต่ละส่วน หลังจากนั้นนำมาเรียงให้เป็น รูปคน หันด้านที่เป็นศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพื่อประกอบพิธีกรรมทอดผ้าบังสุกุล แล้วกลับด้านหัน ศีรษะไปทางทิศตะวันออก ปฏิบัติเช่นเดียวกับครั้งแรก ส่วนอัฐิเถ้าถ่านที่เหลือจะตักไปทิ้งที่โคนต้นไม้ ใหญ่ในฌาปนสถาน แล้วนำน้ำส้มป่อยสระสรง (ประพรม) ในเตาเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป^{๙๖} แต่

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ แม่อุ้ยยวง คันใจ , ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำไทรง, ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแงว, ๒๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแงว, ๒๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

บางรายเจ้าภาพมีเหตุที่จะต้องเดินทางกลับต้องการที่จะเก็บในเย็นวันนั้นหรือในวันรุ่งขึ้นก็สามารถทำได้ โดยพิธีการก็เช่นเดียวกันกับพิธีที่ทำในวันหลังจากเผาศพ ๓ วัน^{๙๗}

สรุปว่า บทบาทของสัปเหร่อในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มีการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากชุมชนหรือเจ้าภาพงานศพ เป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับและคาดหวังของชุมชนในการประกอบพิธีกรรมงานศพ โดยสัปเหร่อมีบทบาทที่สำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อม ตั้งแต่การให้คำแนะนำ การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การฉาปนกิจศพและการเก็บอัฐิ เพื่อเป็นการจารีตและธรรมเนียมปฏิบัติให้ถูกต้องตามคตินิยมของชุมชน แม้ปัจจุบันสัปเหร่อจะถูกลดบทบาทและหน้าที่บางประการ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลกระทบต่อบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในการปฏิบัติต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับศพที่ได้รับการสืบทอดมาแบบถูกบ้าง ผิดบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องศึกษาคุณลักษณะของสัปเหร่อที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อผู้ที่ทำหน้าที่จัดการศพหรือสัปเหร่อ สามารถปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

๔.๔ คุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ในสังคมไทย สัปเหร่อถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เพราะเหตุนี้เอง สัปเหร่อจึงต้องมีการปฏิบัติตนให้เป็นที่ประจักษ์ เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนพัฒนาองค์ความรู้และระดับความชำนาญในการจัดพิธีศพ โดยที่ยึดถือตามระเบียบพิธี รูปแบบ และขั้นตอนพิธีการจัดงานศพ สัปเหร่อในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากชุมชนหรือเจ้าภาพ^{๙๘} เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับของชุมชนในการประกอบพิธีกรรมงานศพที่ยึดถือจารีตและธรรมเนียมปฏิบัติให้ถูกต้องตามคตินิยมของชุมชน^{๙๙} แม้จะถูกลดบทบาทและหน้าที่บางประการที่ส่งผลกระทบต่อสัปเหร่อใน

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายณรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำ฼าปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระเอกชัย อคฺคปญฺญ, รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่าเยะ, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพก็ตาม^{๑๐๐} จากศึกษาพบว่า ชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีความต้องการลักษณะของสัปเหร่อ ดังต่อไปนี้

๑) มีความรู้/ธรรมเนียมปฏิบัติต่อศพ การศึกษาลักษณะที่พึงประสงค์ตามความต้องการของชุมชนต่อสัปเหร่อนั้น พบว่า ชุมชนยอมรับบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อและการจัดการเกี่ยวกับศพ ยึดถือจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นบุคคลที่ชุมชนยอมรับให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นสัปเหร่อหรือเสนา^{๑๐๑} อาจจะมีผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นสัปเหร่อ ๒-๓ คนก็ได้ตามแต่ละพื้นที่นั้นในการแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานและประจำแต่฼าปนสถาน หรืออาจจะมาพร้อมกับโลงศพและปราสาทที่ร้านค้าให้บริการแก่เจ้าภาพ โดยจะมีสัปเหร่อมาทำหน้าที่ในวัน฼าปนกิจไปในตัว^{๑๐๒} ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อจะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ มีความสามารถเฉพาะของแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น เป็นผู้มีความรัก เสียสละ มีจิตใจที่เกื้อกูลที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสงเคราะห์ผู้ที่จากไป สืบทอดความรู้โดยการเป็นผู้ช่วยครูบาอาจารย์ในการจัดขั้นตอนการปฏิบัติ กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ คติความเชื่อเกี่ยวกับความตาย ความรู้ทางไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาและการสืบทอดความรู้จากตระกูลสัปเหร่อ^{๑๐๓} ทั้งนี้อาจจะมีบิดามารดาหรือเครือญาติที่เป็นสัปเหร่อและได้รับการสืบทอดต่อกันมา^{๑๐๔}

๒) มีความรู้ด้านไสยเวทย์ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามคติ ความเชื่อดั้งเดิมของคนพื้นเมือง/ล้านนานั้น เวทมนต์คาถาหรือไสยเวทย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการประกอบพิธีกรรม เพื่อป้องกันภัยที่เกิดจากวิญญาณ ฝัร้ายที่จะนำความเจ็บป่วย สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น โดยสัปเหร่อจะต้องมีความรู้ทางเวทมนต์คาถาเพื่อใช้กำกับพิธีกรรม เช่น การมัดตราสัง การเปิดฝาโลง การปิดป่าช้า เป็นต้น^{๑๐๕} โดยในการประกอบพิธีกรรมปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดเวทมนต์คาถา ตลอดจนเครื่องรางของขลังไว้ใช้งานและการคุ้มภัย เช่น วัตถุมงคล ผ้ายันต์

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พ่ออู๋หมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำ฼าปนสถานบ้านน้ำโห่งและบ้านม่วงแงว, ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายสมพร ะเท, นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระเอกชัย อคคปญโญ, รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่าเย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายสันติ ปัญวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นายมานะชัย หมั่นผั่น, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ฯลฯ^{๑๐๖} ถึงแม้ว่าในบางพิธีกรรมการจัดการศพการใช้คาถาอาคมจะมีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก เพราะหากเป็นเพียงระเบียบปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรม^{๑๐๗}

๓) มีความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพื้นเมือง ชาวล้านนามีความละเอียดอ่อนต่อขั้นตอนและแนวทางการปฏิบัติที่ผสมผสานความเชื่อทางด้านพุทธศาสนากับเวทย์มนต์คาถาหรือไสยศาสตร์^{๑๐๘} ที่ต้องยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยผู้ที่จะเป็นสัปเหร่อต้องประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ไม่ขัดต่อความเชื่อและฝ่าฝืนกฎข้อห้ามอันเป็นจารีตของชุมชน และมีความสามารถที่จะแยกประเภทหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายแต่ละลักษณะได้อย่างถูกต้อง^{๑๐๙} แม้จะมีความแตกต่างในการประกอบพิธีกรรมกันเพียงเล็กน้อยก็ตาม ตลอดจนเข้าใจความรู้สึกของผู้ที่จากไปและผู้ที่ยังอยู่^{๑๑๐}

๔) มีความชำนาญด้านพิธีกรรม สัปเหร่อต้องมีความชำนาญในการจัดการศพ ตั้งแต่พิธีกรรมและขั้นตอนธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับของชุมชน มีภาพลักษณ์ที่ดี นำไว้วางใจต่อการจัดการพิธีกรรมและเป็นที่คาดหวังของชุมชน^{๑๑๑} ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเชื่อมั่นและสร้างทัศนคติที่ดีต่อบุคคลอื่นที่มีต่อสัปเหร่อ^{๑๑๒} ขณะที่การปฏิบัติของสัปเหร่อต้องมีความเคร่งครัดต่อธรรมเนียมข้อปฏิบัติและข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรมงานศพ^{๑๑๓} ตั้งแต่กำหนดวัน เวลา สถานที่ในการฃาปนกิจศพ ตลอดจนการใช้คาถาอาคมในพิธีกรรม เพื่อเป็นการรักษาข้อปฏิบัติ ขั้นตอนพิธีกรรมงานศพของท้องถิ่น ตั้งแต่การอาบน้ำศพจนกระทั่งการดับเฝ้า (เก็บอัฐิ)^{๑๑๔} เอาใจใส่ต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่น^{๑๑๕}

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายเดชา สิริราม, สัปเหร่อประจำฃาปนสถานบ้านน้ำโง้ง, สังกัดเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พ่ออ้อยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฃาปนสถานบ้านน้ำโง้งและบ้านม่วงแงว, ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานนพวิทย์ เมืองงาว, มัคทายกวัดม่วงแงว, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายชัยกรณ์ วงศ์ชมภู, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๕ บ้านน้ำโง้ง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายชัยกรณ์ วงศ์ชมภู, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๕ บ้านน้ำโง้ง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานนพวิทย์ เมืองงาว, มัคทายกวัดม่วงแงว, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายสมพร วัฒ, นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายสันติ ปัญวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายไตรภพ ไชยชมภู, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านบ่อแฮ้ว-สันกลาง, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๔) ภาพลักษณ์สัปเหร่อ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพนอกจากจะมีคุณสมบัติในการจัดการกับศพ แต่ยังมีสิ่งอีกประการคือภาพลักษณ์ของสัปเหร่อต้องมีสุภาพสมบูรณ์แข็งแรงไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่^{๑๑๖} ยึดข้อวัตรปฏิบัติอันเป็นกฎทางด้านศีลธรรมที่ดีงาม ประพฤติตนเป็นที่น่านับถือ มีอัธยาศัยและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี^{๑๑๗} เป็นที่ยอมรับและประจักษ์แก่สายตา^{๑๑๘} โดยการแต่งกายต้องเรียบร้อยและเหมาะสม เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงบทบาทและหน้าที่ที่ชุมชนยอมรับในฐานะผู้จัดการงานศพ^{๑๑๙} เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตามหลักศีลธรรมและความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น^{๑๒๐} มีความสามารถตีความหรืออธิบายคำสอนคตินิยมที่แฝงด้วยความเชื่อตามประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตชุมชนได้ถูกต้อง^{๑๒๑} ยึดมั่นอาชีพสัปเหร่อและปฏิบัติหน้าที่เต็มความสามารถ

๔.๕ การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สัปเหร่อถือว่าเป็นบุคคลผู้ทำหน้าที่และจัดการเกี่ยวกับศพ ตั้งแต่การประกอบพิธีกรรมและขั้นตอนต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพไปจนถึงการดับเผ่า (เก็บกระดูก) ถือได้ว่าเป็นภาระงานที่หนักและเหน็ดเหนื่อย ต้องมีความรู้ที่ปฏิบัติเฉพาะทาง^{๑๒๒} เช่น ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม การใช้เวทย์มนต์คาถาเพื่อบริการในพิธีกรรม ^{๑๒๓} แต่บางชุมชนยอมรับการปฏิบัติงานของสัปเหร่อที่มีความเสียสละและเต็มใจปฏิบัติหน้าที่ แม้จะใช้เพียงแค่การพรรณนาบอกกล่าวดวงวิญญาณได้รับทราบแทนการบริการเวทย์มนต์คาถาในการประกอบพิธีกรรม^{๑๒๔} จากการศึกษา พบว่า แม้จะมี

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายนิกร มาตัน, กำนันตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นางศุภลักษณ์ สิทธิจิ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๘ บ้านทับหมาก, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายสถาพร เดชศิริ, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางภาวิณี พันติยา, ครูชำนาญการโรงเรียนวัดน้ำไทรง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูตาน ปิยวณโณ, เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแงว, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานดำรง ธรรมศรีใจ, มัคทายกวัดท่าล้อ, ประธานชมรมมัคนายกตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัปเหร่อในการปฏิบัติหน้าที่แต่กลับไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน เพราะการปฏิบัติหน้าที่หลายฌาปนกิจสถาน^{๑๒๕} ด้วยเหตุบุคคลเข้ามาสืบสานจารีตและปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อมีจำนวนน้อย^{๑๒๖} กอปรกับชุมชนมีทัศนคติมองอาชีพสัปเหร่อเป็นที่น่ารังเกียจ สกปรกและต้องคลุกคลีกับศพ^{๑๒๗} ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องสืบสานคติ ความเชื่อและการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน และเป็นการอนุรักษ์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นไปตามกระบวนการที่ถูกต้องบนพื้นฐานของคติ ความเชื่อแบบล้านนา และดำรงรักษาวัฒนธรรม จารีต ประเพณีท้องถิ่นมิให้สูญหาย และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ

จากการศึกษา พบว่า การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมของสัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วยลักษณะ ๖ ประการ คือ

๑) ความเชื่อและศรัทธา เป็นความเชื่อส่วนตัวในการที่จะเข้ามาทำหน้าที่สัปเหร่อ ประกอบกับความศรัทธาในตัวบุคคลผู้ซึ่งทำหน้าที่ในขณะนั้นว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถชำนาญในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ ตลอดจนความเชื่อ ความศรัทธาในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ^{๑๒๘} และเชื่อมั่นศรัทธาว่า เป็นอาชีพที่มีเกิดจากความเสียสละ^{๑๒๙} ช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ และเป็นการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ผู้ที่จากไปสู่โลกหน้า^{๑๓๐}

๒) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสืบสานศิลปะ วิชา ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบล้านนามีธรรมเนียมนิยมถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตามเชื้อสายหรือต้นตระกูล สัปเหร่อตามแบบฉบับล้านนายึดถือข้อวัตรปฏิบัติจากการถ่ายทอดสู่ลูกหลานหรือบุคคลในตระกูลที่เคยปฏิบัติหน้าที่มา

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายณรินทร์ ศรีวิชัย, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายถา กาสาย, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านท่าข้าว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นายเดชา สีสาม, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรง, สังกัดเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร, ปราชญ์ชาวบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

ก่อน^{๑๓๑} โดยการประกอบพิธีขึ้นขันครู (ขันตั้ง) เพื่อสืบสานการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อตามข้อห้ามและข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด^{๑๓๒} ซึ่งลักษณะการถ่ายทอดนั้นยึดถือเป็นหน้าที่ที่ชุมชน/สังคมยอมรับว่าเป็นตระกูลหรือเชื้อสายที่ทรงความรู้เฉพาะด้าน ที่ผ่านการอบรม สั่งสอนและฝึกฝนตามขั้นตอนจากเชื้อสายหรือตระกูลจนชำนาญ ทั้งการท่องจำ การปฏิบัติและคำสั่งสอนแบบมุขปาฐะ(ปากต่อปาก) แม้ในอดีตสัปเหร่อจะไม่ได้ได้รับความเคารพและเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ในปัจจุบันกลับเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ จนชุมชนให้ความไว้วางใจ ยกย่องและมอบหมายหน้าที่ในการจัดการกับศพตามวิชาความรู้ที่ได้เรียนจากบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา^{๑๓๓}

๓) ความสนใจ/ใฝ่เรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อแบบล้านนาหาใช่จะมีเพียงแค่การถ่ายทอดจากการบุคคลในตระกูล แต่หมายเอาบุคคลผู้มีความปรารถนาและใส่ใจเพื่อจะศึกษากระบวนการ พิธีกรรม ขั้นตอนและรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับศพ จากการศึกษากับสัปเหร่อผู้มีความรู้ ชำนาญด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ โดยการยกขันครู (ขันตั้ง) และประพุดิปฏิบัติตนตามข้อวัตรปฏิบัติ กฎระเบียบและข้อห้ามต่างๆ เรียนรู้วิธีการด้านพิธีกรรมและเวทย์มนต์คาถาเพื่อใช้บริกรรมเกี่ยวกับศพจนเกิดความชำนาญ ลักษณะดังกล่าว เริ่มจากเป็นผู้ช่วยครู (สัปเหร่ออาจารย์) ในการจัดลำดับขั้นตอนพิธีกรรมตั้งแต่แรกเริ่มจนสิ้นสุดและถูกต้องตามจารีตประเพณีแบบล้านนา ซึ่งถือว่าเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อจากการยอมรับจากชุมชนที่ผ่านการอบรมจากผู้สัปเหร่อรุ่นก่อน ทั้งการจัดการ พิธีกรรม ขั้นตอนและคาถาที่ใช้เกี่ยวกับศพ

๔) คุณลักษณะสัปเหร่อ ภาพลักษณ์เป็นการแสดงความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งที่ได้พบเห็นจากการแสดงออกกับปฏิกิริยา ซึ่งสามารถตระหนัก รับความรู้จากการสังเกต การวิเคราะห์และแสดงออกทางความคิดว่ายอมรับหรือปฏิเสธสิ่งนั้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นผลจากการเรียนรู้และรับรู้สื่อผ่านความรู้สึกต่อสิ่งที่แสดงออก^{๑๓๔} ลักษณะของสัปเหร่อเช่นกัน ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการพิธีกรรมงานศพ ที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความรู้ ตลอดถึงแนว

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำ฼าณสถานบ้านน้ำไ้ทางและบ้านม่วงแวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ, สัปเหร่อประจำ฼าณสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายสมพร ะเท, นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง ผ่านกระบวนการการเรียนรู้ข้อปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม^{๑๓๕} สามารถสอดแทรกหลักคำสอนหรือคตินิยมตามความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง^{๑๓๖} ถึงพร้อมด้วยศีลธรรม มีอริยาศยไมตรีและมนุษยสัมพันธ์จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป^{๑๓๗} และการแต่งกายต้องเรียบร้อย สีสันอัตลักษณ์และบทบาทหน้าที่ที่ชุมชนมอบหมายให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ^{๑๓๘} นอกจากนี้ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น สัปเหร่อต้องมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์เพื่อมิให้เกิดอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน^{๑๓๙} การปฏิบัติงานและลักษณะสัปเหร่อจึงต้องถึงพร้อมด้วยสุขภาพทางกายคือความสมบูรณ์แข็งแรง และสุขภาพทางด้านปัญญา ความถึงพร้อมด้วยความรู้ การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามจารีตแบบแผน สร้างความมั่นใจและดำรงอัตลักษณ์ของความเป็นสัปเหร่อที่เหมาะสมกับที่ทุกคนยอมรับและวางใจ^{๑๔๐}

๕) รายได้/การครองชีพ สัปเหร่อเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่อันสำคัญยิ่งต่อการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามประเพณีล้านนา โดยตระหนักถึงบทบาทและภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากชุมชนหรือเจ้าภาพ ในอดีตผู้จะดำรงตนเป็นสัปเหร่อต้องเคยศึกษาเล่าเรียนทางธรรมคือการบรรพชาหรืออุปสมบท^{๑๔๑} เข้าใจถึงสภาวะแห่งสังขารที่เป็นไปตามกฎสามัญญลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา อันสรรพชีวิตมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมสลายไปตามกฎแห่งธรรมชาติแห่งชีวิต^{๑๔๒} อีกทั้งต้องเป็นผู้มีจิตใจที่เสียสละ เห็นอกเห็นใจผู้จากไปและผู้ที่มีชีวิตอยู่ และการปฏิบัติงานของสัปเหร่อจะต้องมีการขึ้นขันครูเพื่อเป็นการสักการะ บูชาและเชื่อเชิญครูบาอาจารย์ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ^{๑๔๓} โดยมีการจัดขันครูที่ประกอบด้วยหมี่ยงคำ บุหรี่ใบ้าและเงินบาท

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูตาน ปิยวณโณ, เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายสถาพร เดชศิริ, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นางภาวิณี พันติยา, ครูชำนาญการโรงเรียนวัดน้ำไทรง, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายนิกร มาตัน, กำนันตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคณายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูตาน ปิยวณโณ, เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายเดชา สิริราม, สัปเหร่อประจำ฼าณสถานบ้านน้ำไทรง, สังกัดเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติงานของสัปเหร่อเป็นการเสียสละและมีจิตอาสาเพื่อจะอนุเคราะห์ทั้งผู้จากไป และผู้ยังมีชีวิตให้ดำรงตนไปตามวิถีแห่งความดีงามตามแบบฉบับท้องถิ่นตนเอง^{๑๔๔} กระนั้นก็ตาม สัปเหร่อทุกวันนี้กลับมีแรงจูงใจที่เกิดจากการสร้างรายได้/ค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานตั้งแต่การอาบน้ำศพไปจนถึงการดับเฝ้า(เก็บอัฐิ) จากการศึกษาพบว่า สัปเหร่อได้รับค่าตอบแทนในการประกอบพิธีกรรมงานศพ ดังนี้

๑. ได้รับจากเจ้าภาพงานศพ ธรรมเนียมนิยมของชาวล้านนาเมื่อจะมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะมีการจัดเตรียมสวดดอก (กรวยดอกไม้ธูปเทียน)^{๑๔๕} เพื่อขอความเมตตาธรรมแก่ผู้นำทางด้านพิธีกรรม เช่น พ่ออาจารย์วัด พระสงฆ์ในพิธีกรรม ฯลฯ การประกอบพิธีกรรมเพื่อบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ก็เช่นกัน เจ้าภาพจะมีการจัดเตรียมสวดดอกเพื่อขอความเมตตาแก่สัปเหร่อในหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เช่น การอาบน้ำศพ การมัดตราสัง และอื่นๆ ซึ่งเจ้าภาพจะจัดเตรียมปัจจัย (เงิน) เพื่อเป็นขันครูตามแบบโบราณกาล แต่ปัจจุบันจะใส่ซองปัจจัยแทนการใส่ขันครูพร้อมข้าวตอกดอกไม้ มอบให้แก่สัปเหร่อเป็นค่าตอบแทนในการเสียสละเวลาในพิธีกรรมแต่ละอย่างหรืออาจจะมอบให้ภายหลังสิ้นสุดการประกอบพิธีกรรมศพ จะให้มากน้อยขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัว ธรรมเนียมพื้นที่ปฏิบัติ ตั้งแต่ ๕๐๐ บาท ไปจนถึง ๑๐๐๐ บาท^{๑๔๖}

๒. ได้รับจากร้านค้าบริการโลงศพและปราสาท ปัจจุบันธุรกิจผู้ประกอบการงานศพจะมุ่งเน้นการให้บริการแก่ลูกค้าเพื่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้รับบริการ^{๑๔๗} โดยการจัดบริการโลงศพ ปราสาท มัคทายกและการสรรหาสัปเหร่อ เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายแก่เจ้าภาพที่กำลังวุ่นวายและเศร้าโศกเสียใจจากการจากไปของผู้ตาย^{๑๔๘} ค่าตอบแทนในการจ้างสัปเหร่ออันเป็นเงื่อนไขที่ธุรกิจร้านค้าได้อำนวยความสะดวกแก่เจ้าภาพ เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก การให้บริการสัปเหร่อจึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างแรงจูงใจให้แก่เจ้าภาพ สร้างจุดขายและเป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์จนทำให้ลูกค้าเกิดความไว้วางใจกล่าวขาน

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยหมื่น บุญเต็ม, อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรงและบ้านม่วงแก้ว, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นายถา กาสาย, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านท่าซัว, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นายสมพร วัฒ, นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายนิกร มาตั้น, กำนันตำบลบ่อแก้ว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

กันแบบปากต่อปากหรือผ่านการแสดงความเห็นผ่านทางโซเชียลเน็ตเวิร์ค ทั้งเฟซบุ๊กและไลน์ ทำให้ข่าวสารต่างๆ

๓. ได้รับจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดบริการสาธารณะเป็นภารกิจใหญ่ที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดบริการสาธารณะแก่ชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ หลายพื้นที่ปกครองท้องถิ่นได้กำหนดหน้าที่สับหระเป็นงานประเภทที่ ๕ ได้แก่ พนักงานบริการ พนักงานขายในร้านค้าและตลาด^{๑๔๙} ในหมวด ๕๑ ซึ่งถือว่าเป็นพนักงานให้บริการในเรื่องส่วนบุคคลและบริการด้านการป้องกันภัย โดยกำหนดเป็น “สับหระและเจ้าหน้าที่ฉีดยาศพ” ทำหน้าที่จัดการเผาศพและฝังศพ รักษาศพไม่ให้เน่าเปื่อยด้วยการฉีดยาและการทำพิธีต่างๆ เกี่ยวกับศพ^{๑๕๐} จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ตำบลบ่อแก้วมีจำนวนประชากรประกอบด้วยหมู่บ้าน จำนวน ๑๗ แห่ง วัด จำนวน ๑๑ วัด และ ฼าปนกิจสถาน จำนวน ๘ แห่ง โดยสับหระที่อยู่ภายใต้สังกัดปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลตำบลบ่อแก้ว ได้รับค่าตอบแทนจำนวน ๙,๐๐๐ บาท/เดือน จำนวน ๑ คน^{๑๕๑} โดยมีพื้นที่ในการปฏิบัติหน้าที่ตามกำหนดของส่วนปกครองท้องถิ่น จึงทำให้สับหระสามารถสร้างรายได้จากการทำหน้าที่ดังกล่าวและสามารถที่ดำรงชีวิต ดูแลสถานภาพทางครอบครัวได้อย่างปกติสุข

๖) อนุรักษ์จารีต/อัตลักษณ์ชุมชน การปลูกจิตสำนึกท้องถิ่นให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เป็นการถ่ายทอดแนวคิด ความรู้และความเข้าใจจนเป็นรูปแบบธรรมเนียมนิยมสู่การประพฤติปฏิบัติ โดยมีลักษณะการกำหนดวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย^{๑๕๒} วัฒนธรรมทางสังคมล้านนาให้ความสำคัญต่อการตาย เพราะเป็นการสูญเสียบุคคลที่มีความสำคัญของครอบครัวนั้นๆ โดยครอบครัวผู้ที่สูญเสียบุคคลสำคัญจะต้องประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีนิยมของตน^{๑๕๓} และสับหระเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีคุณลักษณะเฉพาะตัวในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ ซึ่งสามารถบอกความชัดเจนของรูปแบบ จารีต ขนบธรรมเนียม และประเพณีที่มีความเป็นอัตลักษณ์ในชุมชนที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันมา ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดของการกระทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ยายชนม์ ซึ่งมี

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายสมพร วัฒ, นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นายสันติ ปัญวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นายมานะชัย หมั่นฝัน, รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแก้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระครูตาน ปิยวณโณ, เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ลักษณะของความโดดเด่นหรือมีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องของพิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ เช่น พิธีกรรมก่อนตาย พิธีการบำเพ็ญกุศล และพิธีกรรมฌาปนกิจศพ ที่มีลักษณะเฉพาะตนไม่เหมือนกับ ภูมิภาคอื่น แต่ก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม และวิวัฒนาการของวัฒนธรรมที่ เปลี่ยนไป ด้วยเหตุปัจจัยนี้จำเป็นรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยึดถือและอัตลักษณ์ที่กำลังสูญหาย เพื่อให้ ชุมชนได้เห็นคุณค่าของสัปเหร่อที่มีความสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรมงานศพ จากการศึกษาพบว่ การอนุรักษ์จารีตที่มีความเป็นอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ ดังนี้

๑. สืบทอดหน้าที่ผ่านเชื้อสาย วิธีชีวิตแบบล้านนาจะมีลักษณะการถ่ายทอดความรู้จาก รุ่นสู่รุ่นหรือบุคคลในตระกูลที่เคยปฏิบัติหน้าที่มาก่อน^{๑๕๔} และชุมชนยอมรับว่ามีความรู้เฉพาะด้านที่ ผ่านการอบรม สั่งสอนและฝึกฝนตามขั้นตอนจากเชื้อสายหรือตระกูลจนชำนาญ สามารถที่จะปฏิบัติ หน้าที่สืบต่อจากบรรพบุรุษไปได้อีกหลายชั่วอายุคน^{๑๕๕}

๒. อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ ความเชื่อและความสามารถของท้องถิ่น ที่ผ่าน กระบวนการทอดจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้มายาวนาน มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคม การประกอบพิธีกรรมงานศพถือว่าเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวทางปฏิบัติ^{๑๕๖} เช่น การ ฝังศพ การเผาศพ ฯลฯ แม้ชุมชนจะรู้และเข้าใจสัจธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เล็งเห็นความสำคัญ ของจิตใจมากกว่ารูปร่างกาย เมื่อวาระสุดท้ายแห่งชีวิตคงเหลือไว้แค่คุณงามความดี ส่วนสภาวะร่างกาย ที่เนาเปื่อยย่อมหาประโยชน์มิได้จะต้องมีวิธีการกำจัดเพื่อป้องกันมิให้เป็นบ่อเกิดแห่งโรค^{๑๕๗} และเป็น กุศโลบายในการประกอบพิธีกรรมการฌาปนกิจศพหรือเผาศพ ขณะที่บางกรณีจะมีการจัดการกับศพ ด้วยวิธีการฝัง เช่น ศพที่ตายทั้งกลม ที่จะต้องใช้พันธ์ไม้เลื้อยที่มีหนามคลุมศพไว้ เพื่อข่มดวงวิญญาณ ผู้ตายที่อาจจะมีแรงพยาบาทอาฆาต อีกทั้งเป็นการป้องกันมิให้สัตว์ชุกชุมชุกชากศพขึ้นมากัดกิน^{๑๕๘} ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าว เป็นบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อจะต้องประกอบพิธีกรรมและบริกรรมคาถา เพื่อใช้ข่มดวงวิญญาณผู้ตายตามคติความเชื่อที่ของท้องถิ่น แม้ลักษณะพิธีกรรมงานศพไม่สามารถ

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นายเดชา สิริราม, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรง, สังกัดเทศบาลตำบลบ่อแก้ว, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายจันทร์ ไชยสาร, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านป่าเหียง, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นายเดชา สิริราม, สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรง, สังกัดเทศบาลตำบลบ่อแก้ว, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

อธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อบรรเทาความเศร้าโศก^{๑๕๙} เช่น การวางขันข้าวหลังโลงศพ เพื่อให้ผู้ตายได้กินเหมือนครั้งยังมีชีวิตอยู่และเป็นการแสดงความรัก ความกตัญญูต่อผู้ตายเป็นวาระสุดท้าย อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีพลวัฒน์และอัตลักษณ์ที่มีแบบจารีตประเพณีที่โดดเด่น จากการกระบวนกรเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์จนมีรูปลักษณะของตนเอง ที่ควรแก่การรักษาและสืบสานให้อยู่กับชุมชนต่อไป

๓. ป้องกันภัยร้าย การประกอบพิธีกรรมตามแบบฉบับล้านนาจะเชื่อในโลกของคนเป็น และคนตาย ส่งผลให้ต้องมีพิธีกรรมเพื่อป้องกันภัยจากภูผี ปีศาจหรือวิญญาณ และคาดหวังว่าจะส่งดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สัมปรายภพที่ดี^{๑๖๐} สันหวงหาอาลัยหรือกลับป้องกันการกลับมาสร้างความเดือดร้อนแก่ที่มีชีวิตอยู่ เช่น พิธีกรรมการตัดสายผ้าสายเมียด^{๑๖๑} การแบ่งข้าวตอกดอกไม้^{๑๖๒} สังกะหะ (สวดมนต์เย็น) ฯลฯ

๔. ความมั่นใจและป้องกันการตกขีด การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในล้านนาจะประกอบด้วยความเชื่อด้านฤกษ์ยามมงคลในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ แม้บางพิธีกรรมจะมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็แตกต่างกันในส่วนของการปฏิบัติ เพื่อเป็นการป้องกัน สร้างความความมั่นใจ และรู้สึกปลอดภัยภายหลังเสร็จพิธีกรรมนั้นๆ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับฌาปนกิจศพ ตามคติความเชื่อล้านนามีแนวทางในการกำหนดวัน เวลา จะไม่กระทำการฌาปนกิจในวันนักษัตรฤกษ์และเป็นไปตามความเชื่อของท้องถิ่น^{๑๖๓} หากมีการกระทำจะทำให้การตกขีดหรือสิ่งชั่วร้าย สิ่งไม่ดีเกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน แต่โดยรวมการประกอบพิธีกรรมงานศพจะไม่นิยมทำการฌาปนกิจในวันเก้าก่อง เพราะความเชื่อว่าจะทำให้มีการตายอีก ๙ ศพ^{๑๖๔} หรือ การห้ามศพหรือลากศพ นิยมเอา

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา, มัคทายกวัดน้ำไทรง, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร, ปราชญ์ชาวบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

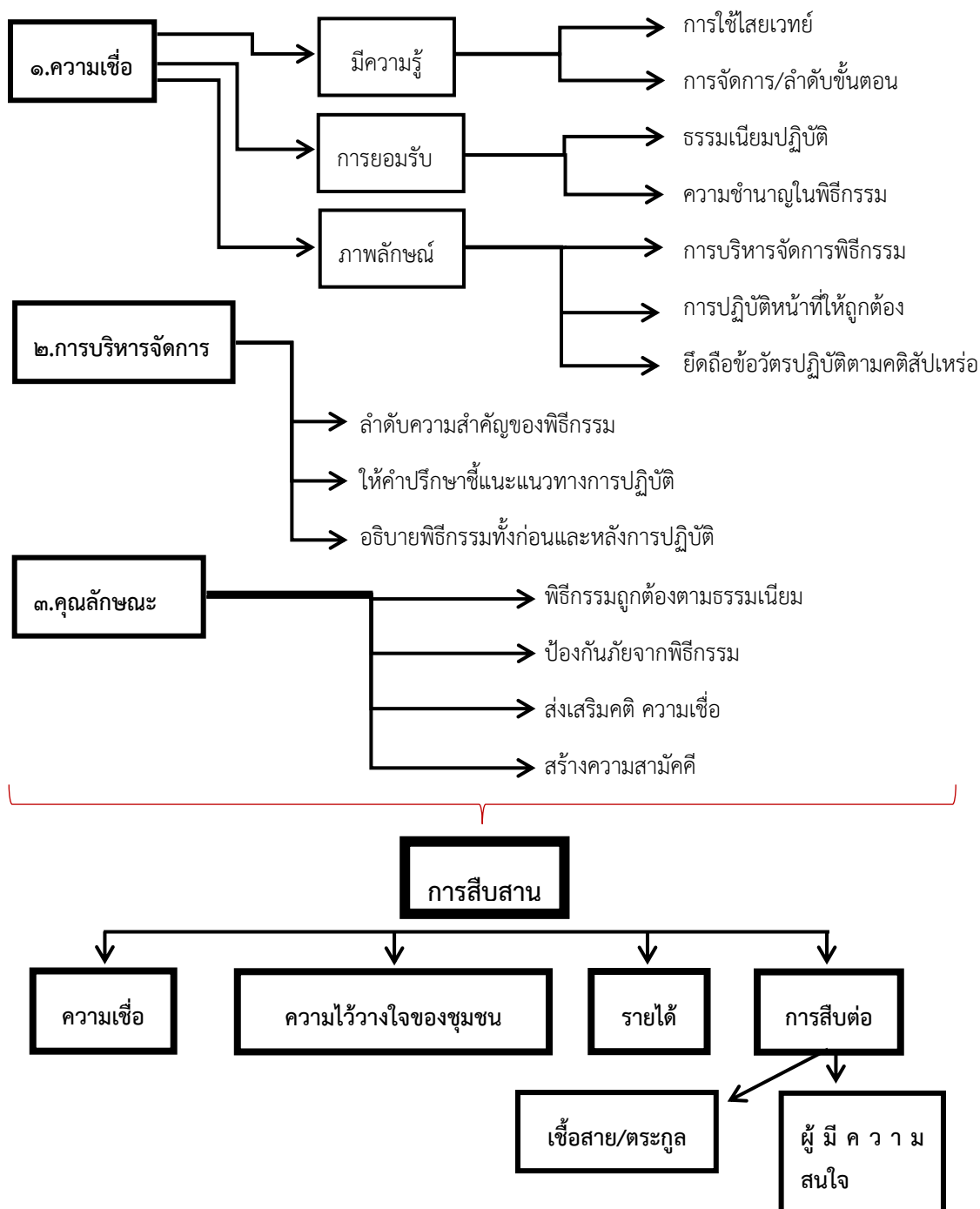
ปลายเท้าของศพไปก่อน ซึ่งถือกันว่าหากปฏิบัติตามข้อห้าม ข้อปฏิบัติเหล่านี้เพื่อป้องกันการตกขีด สร้างความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัยต่อพิธีกรรมที่กระทำแล้วเสร็จไป^{๑๖๕}

สัปเหร่อถือว่าเป็นบุคคลผู้ทำหน้าที่และจัดการเกี่ยวกับศพ ซึ่งเป็นภาระงานที่หนักและเหน็ดเหนื่อย ต้องมีความรู้ที่ปฏิบัติเฉพาะทาง แม้จะมีสัปเหร่อในการปฏิบัติหน้าที่แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน ด้วยเหตุบุคคลเข้ามาสืบสานจารีตและปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อมีจำนวนน้อย จึงจำเป็นต้องสืบสานคติ ความเชื่อและการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อ ตลอดจนเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นไปตามกระบวนการที่ถูกต้องบนพื้นฐานของคติ ความเชื่อแบบล้านนา และอารักรักษาวัฒนธรรม จารีต ประเพณีท้องถิ่นมิให้สูญหาย และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ มีความเชื่อมั่นศรัทธาว่าเป็นอาชีพที่มีเกิดจากความเสียสละ แบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ โดยเกิดจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตามแบบฉบับล้านนาหรือบุคคลในตระกูลที่เคยปฏิบัติหน้าที่มาก่อน ทั้งการท่องจำ สัปเหร่อแบบล้านนามิได้มีเพียงแค่การถ่ายทอดจากการบุคคลในตระกูล แต่อาจหมายถึงบุคคลผู้มีความปรารถนาและใส่ใจเพื่อจะศึกษาลำดับขั้นตอนพิธีกรรมตั้งแต่แรกเริ่มจนสิ้นสุด และถูกต้องตามจารีตประเพณีแบบล้านนา ลักษณะของสัปเหร่อเช่นกัน ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทต้องอาศัยประสบการณ์และความรู้ ผ่านกระบวนการการเรียนรู้ข้อปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม เพียบพร้อมด้วยศีลธรรม มีอัธยาศัยไมตรี ถึงพร้อมด้วยสุขภาพทางกายคือความสมบูรณ์แข็งแรง และสุขภาพทางด้านปัญญา และตระหนักถึงบทบาทและภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากชุมชนหรือเจ้าภาพ สัปเหร่อทุกวันนี้มีแรงจูงใจที่เกิดจากการสร้างรายได้/ค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามก็ต้องอยู่ภายใต้จิตสำนึก เห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้พิธีกรรมงานศพไม่สามารถอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อบรรเทาความเศร้าโศก เพื่อป้องกันภัยจากภูผี ปีศาจหรือวิญญาณ ตลอดจนเพื่อป้องกัน สร้างความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัยภายหลังเสร็จพิธีกรรมนั้นๆ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นไปตามกระบวนการที่ถูกต้องบนพื้นฐานของคติ ความเชื่อแบบล้านนา และอารักรักษาวัฒนธรรม จารีต ประเพณีท้องถิ่น จึงได้รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ดังนี้

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ์, นักพัฒนาการชุมชน, ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๔.๖ รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว

จากการศึกษา เรื่อง “การสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นแนวทางการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อและคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลจากการศึกษาดังรูปภาพ ดังนี้



ภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว

จากการศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบล บ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อสืบสานบทบาทและหน้าที่สัปเหร่อที่เหมาะสมกับชุมชน เป็นบุคคลที่ทรงความรู้ มีคุณสมบัติและแสดงบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพ ผลจากการศึกษา พบว่า การสืบสานนันทคติความเชื่อ และพิธีกรรมของสัปเหร่อกับบทบาทในชุมชนประกอบด้วย ลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพถือได้ว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นวาระสุดท้าย เพื่อส่งดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สัมปรายภพหรือภพหน้าตามแบบจารีตประเพณี แต่กระนั้นก็ตาม ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลไปถึงผู้วายชนม์ก็ผสมกับความกลัวผลที่จะเกิดจากการร่วม พิธีกรรมงานศพ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องเพื่อป้องกันภัยที่จะเบี่ยงเกิดขึ้นภายหลัง ทำให้เกิดความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ ดังนี้ ๑) *พิธีกรรมถูกต้องตามธรรมเนียม* ขั้นตอนและแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับศพถูกต้องตามแบบของล้านนา ตามลักษณะประเพณีของ ผู้ตาย เพื่อเป็นการหนุนส่งดวงวิญญาณไปสู่สัมปรายภพที่ดีตามคติความเชื่อแบบดั้งเดิม ๒) *ป้องกัน ภัยจากพิธีกรรม* การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในล้านนาประกอบไปด้วยความเชื่อเรื่องการป้องกัน ภัยอันจะเกิดจากการพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นกับผู้ประกอบพิธีกรรมเอง ๓) *ส่งเสริมคติ ความเชื่อ* ชุมชนล้านนาให้ความสำคัญการประกอบพิธีกรรมหลังความตาย โดยผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องประกอบพิธีกรรมให้เป็นไปตามความเชื่อ และข้อปฏิบัติดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยหลักธรรมคำ สอน ตามความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ๔) *สร้าง ความสามัคคี* เกิดจากการเห็นอกเห็นใจกันในยามที่ประสบพบเจอกับความพลัดพราก โดยการ ช่วยเหลือเกื้อกูลในการจัดเตรียมสิ่งของที่ต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพมีสัปเหร่อเป็น ผู้นำให้คำปรึกษาและลำดับพิธีกรรม ส่งผลให้เจ้าภาพได้รับความอบอุ่น ไม่ว่าวุ่นใจและโดดเดี่ยว โดยอาศัยความสามัคคีของคนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูล

๒. การบริหารจัดการ การจัดการพิธีกรรมงานศพถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดย สัปเหร่อจะต้องมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพ คือ ๑) *ลำดับความสำคัญพิธีกรรม* การ ปฏิบัติตาม รูปแบบและจัดลำดับความสำคัญตามประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดความ ศรัทธา เชื่อมั่นต่อสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมงานศพ ๒) *ให้คำปรึกษา/ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติ* การปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อจะต้องให้คำปรึกษาแนวทางการปฏิบัติต่อศพและพิธีกรรม รวมถึงการให้คำ ชี้แนะแก่บุคคลที่มีความสนใจหรือบุคคลที่พร้อมจะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยสัปเหร่อ ๓) *อธิบาย พิธีกรรมทั้งก่อนและหลังปฏิบัติ* สัปเหร่อจะต้องอธิบายพิธีกรรมทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามธรรมเนียมท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมั่นและทัศนคติที่ดีต่อสัปเหร่อ

เอง ตั้งแต่แรกเริ่ม เช่น การอาบน้ำศพจนกระทั่งการกำหนดวัน เวลา สถานที่ในการจาปนกิจศพและการดับเฒา (เก็บอัฐิ) เป็นต้น

๓. คุณลักษณะ สัปเหร่อเป็นผู้บริหารจัดการเกี่ยวกับศพทั้งก่อนและหลังพิธีกรรม ความประพฤติและลักษณะการปฏิบัติงานของจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ชุมชนเกิดความคาดหวังต่อบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อ ทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดี การเคร่งครัดตามข้อปฏิบัติ การจัดระเบียบขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมตามจารีต ธรรมเนียมปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีความคาดหวังต่อคุณลักษณะของสัปเหร่อที่ดีจะต้องประกอบด้วย

๓.๑ มีความรู้ การประกอบพิธีกรรมงานศพแบบล้านนาในแต่ละพื้นที่ สัปเหร่อจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมกับศพ คือ ๑) *การใช้ไสยเวทย์* อาจกล่าวได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะนำมาซึ่งความเจ็บป่วย ความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่น โดยผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องมีคาถาหรือไสยเวทย์ใช้กำกับขณะประกอบพิธีกรรมบางอย่าง แม้ปัจจุบันจะมีพื้นที่บางเท่านั้นที่มีการบริกรรมคาถา แต่บางพื้นที่กลับใช้การบรรยายเชิงพรรณนาในการประกอบพิธีกรรม ๒) *การจัดการ/ลำดับขั้นตอน* สัปเหร่อที่ดีจะต้องมีการบริหารจัดการ เรียงลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตามคติความเชื่อของชุมชน

๓.๒ การยอมรับ การรักษาจารีต ประเพณีที่มีรูปแบบอันเดียวกัน จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่ชุมชนและสังคมยอมรับ ในการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อเช่นกัน จากการศึกษาพบว่า การยอมรับสัปเหร่อในการประกอบพิธีกรรมงานศพในชุมชน บุคคลที่เป็นสัปเหร่อจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ ๑) *ธรรมเนียมการปฏิบัติ* สัปเหร่อนับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อและการจัดการเกี่ยวกับศพ ยึดถือจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นบุคคลที่ชุมชนยอมรับให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นสัปเหร่อหรือเสนา โดยผู้ที่ทำหน้าที่ของสัปเหร่อจึงต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ มีความสามารถเฉพาะของแต่ละขั้นตอนตามธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น มีใจรัก เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่นและสงเคราะห์ผู้ที่จากไป ๒) *ความชำนาญในพิธีกรรม* การจัดพิธีกรรมและขั้นตอนตามธรรมเนียมปฏิบัติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ สัปเหร่อจะต้องมีความชำนาญต่อการจัดลำดับขั้นตอนอย่างเคร่งครัดทั้งข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่อพิธีกรรมศพ รวมถึงการใช้คาถาอาคมต่างๆ ในการปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายตามคติความเชื่อของท้องถิ่น

๓.๓ ภาพลักษณ์ บทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นสิ่งสำคัญต่อพิธีกรรมศพ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนคาดหวังภาพลักษณ์ของสัปเหร่อที่มีเหมาะสม จากการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ที่ชุมชนต้องการประกอบด้วย ๑) *การบริหารจัดการพิธีกรรม* สัปเหร่อต้องบริหารจัดการพิธีศพให้ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น ๒) *การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง* ปฏิบัติตามรูปแบบและ

ขั้นตอนตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด ๓) ยึดถือข้อวัตรปฏิบัติตามคติสัพเพร่อ บุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่สัพเพร่อต้องเคร่งครัดต่อข้อห้าม วัตรปฏิบัติ ตลอดถึงการใช้คาถาอาคมในพิธีกรรมที่ได้รับถ่ายทอดจากสัพเพร่อรุ่นก่อน

จากการศึกษาประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีต่อการประกอบพิธีกรรมงานศพ ทั้งความเชื่อเรื่องการส่งดวงวิญญาณผู้ตาย การป้องกันภัยร้ายจากการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนถึงการบริหารจัดการศพให้ถูกต้องตามจารีต ประเพณีที่ท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน ทำให้สัพเพร่อเป็นบุคคลที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญต่อการประกอบพิธีกรรม และชุมชนเกิดความคาดหวังคุณลักษณะของสัพเพร่อที่ต้องประกอบด้วยความรู้ การยอมรับและลักษณะภาพลักษณ์ของสัพเพร่อเอง จากปัจจัยข้างต้นสามารถวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสืบสานสืบทอด คติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัพเพร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ดังนี้

๑) ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่สัพเพร่อ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในหน้าที่นี้ โดยเชื่อมั่นว่าเป็นอาชีพที่เกิดจากความเสียสละ สามารถที่จะแบ่งเบารภาระของเจ้าภาพ รวมไปถึงเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์เพื่อนร่วมโลกที่จากไปสู่โลกหน้า

๒) ความไว้วางใจจากชุมชน การได้รับมอบหมายจากชุมชน หรือได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน ได้รับการอบรมสั่งสอนตามขั้นตอนในการจัดการศพตามวิชาความรู้ที่ได้รับจากบรรพบุรุษเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา

๓) รายได้ การปฏิบัติงานของสัพเพร่อเป็นการเสียสละ ที่เต็มไปด้วยจิตอาสาเพื่อที่จะอนุเคราะห์ผู้จากไปให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันตามวิวัฒนาการของโลก รายได้และค่าตอบแทนก็เป็นแรงจูงใจอีกประการหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่สัพเพร่อซึ่งได้รับจากเจ้าภาพ ร้านค้าบริการโรงศพ ปราสาท และจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔) การสืบทอด สัพเพร่อถือว่าเป็นบุคคลที่มีข้อวัตรการปฏิบัติและข้อห้ามที่เคร่งครัดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เป็นผู้ที่ชุมชนยอมรับว่าเป็นบุคคลผู้ทรงความรู้ ผ่านการอบรมสั่งสอนและฝึกฝนตนเอง ทั้งการท่องจำ การปฏิบัติและคำสั่งสอนแบบปากต่อปาก ปัจจุบันถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญและชุมชนให้ความไว้วางใจ ยกย่องและมอบหมายหน้าที่ในการจัดการกับศพตามวิชาความรู้ที่ได้เรียนจากบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งบุคคลที่จะครองตนเป็นสัพเพร่อจะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะการถ่ายทอดอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ๑) จากเชื้อสายในตระกูล การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในเชื้อสายหรือตระกูลที่ปฏิบัติสืบมา

และชุมชนยอมรับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนจากเชื้อสาย/ตระกูลที่ปฏิบัติหน้าที่มาก่อน ๒) ผู้มีความสนใจ อาชีพและการปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นอีกหนึ่งลักษณะที่มีผู้สนใจ ใคร่จะศึกษาเล่าเรียน รูปแบบ กระบวนการ พิธีกรรมและขั้นตอนการจัดการเกี่ยวกับศพตามแบบฉบับของท้องถิ่น โดยการอาสาสมัครเป็นผู้ช่วยจนเกิดความรู้ ความชำนาญด้านพิธีกรรม จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้ทำหน้าที่ต่อมา

สัปเหร่อเป็นบุคคลที่ทรงความรู้ มีคุณสมบัติและแสดงบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพ ซึ่งถือว่าพิธีกรรมงานศพเป็นการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นวาระสุดท้าย ซึ่งพิธีกรรมนั้นจึงต้องถูกตามธรรมเนียมแบบฉบับของล้านนา ประกอบไปด้วยความเชื่อเรื่องการป้องกันภัยอันจะเกิดจากการพิธีกรรม อีกทั้งยังส่งเสริมคติ ความเชื่อ ชุมชนล้านนาที่ให้ความสำคัญการประกอบพิธีกรรมหลังความตาย ตลอดจนสร้างความสามัคคีในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลในการจัดเตรียมสิ่งของในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพมีสัปเหร่อเป็นผู้ช่วยให้คำปรึกษาและลำดับพิธีกรรม จัดลำดับความสำคัญพิธีกรรมให้เป็นไปตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด สัปเหร่อยังต้องเป็นผู้มีความรู้ในการใช้ไสยเวทย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ยึดถือจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา มีความสามารถในการบริหารจัดการพิธีศพให้ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น จึงเกิดเป็นรูปแบบและกระบวนการสืบสานสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ดังกล่าวโดยอาศัยความเชื่อที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวบุคคลผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่สัปเหร่อ ทั้งการยอมรับจากชุมชน ด้วยความรู้สึกที่เต็มไปด้วยจิตอาสาที่จะอนุเคราะห์ผู้จากไป แต่อย่างไรก็ตาม รายได้และค่าตอบแทนก็เป็นแรงจูงใจอีกประการหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อซึ่งได้รับจากเจ้าภาพ ร้านค้าบริการโรงศพ ปราสาท และจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฉะนั้นแล้วจากการศึกษาการสืบต่อ การถ่ายทอดผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ ประกอบด้วยลักษณะ ๒ ประการคือจากรุ่นสู่รุ่นตามเชื้อสายหรือต้นตระกูล และการสืบต่อจากความสนใจเฉพาะบุคคล โดยยึดถือข้อวัตรปฏิบัติของหน้าที่สัปเหร่ออย่างเคร่งครัด เพื่อที่จะสืบสาน สืบทอดให้การทำหน้าที่สัปเหร่อของสัปเหร่อของเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ให้มีรูปแบบ คงความเป็นอัตลักษณ์ที่มีกระบวนการระเบียบขั้นตอนพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักประเพณีของท้องถิ่นต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “สัปเหร่อ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา ๓) เพื่อศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพและวิเคราะห์ข้อมูลด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนากับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ จำนวน ๓๖ รูป/คน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ คติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อดั้งเดิมของประเทศอินเดียในการประกอบพิธีกรรมศพนั้น ที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำคงคาในการนำดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ และยังเชื่อว่าบุคคลที่ตายลงไปแล้วนำไปเผาที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมืองพาราณสี แล้วปัดเศษเถ้ากระดูกลงแม่น้ำคงคาก็จะทำให้ผู้ตายไปสู่สวรรค์ จนก่อให้เกิดพิธีกรรมการทำฌาปนกิจศพและลอยเถ้ากระดูก(ลอยอังคาร) ลงในแม่น้ำคงคาที่เป็นแม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์ของประเทศอินเดีย อย่างไรก็ตาม การกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในครั้งพุทธกาลมีหลากหลายวิธีการ เช่น การนำศพไปทิ้งป่าหรือป่าช้าผิบบิ การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา การนำกระดูกมาก่อเจดีย์ เก็บไว้บูชา การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำ และถือว่าเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่พึงกระทำแก่ผู้ที่วายชนม์ไป แม้พิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่คติความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาก็แตกต่างกันไป โดยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าร่างกายและเอื้อประโยชน์สุขแก่ญาติผู้วายชนม์ในการกระทำบุญ เป็นการแสดงความกตัญญู

กตเวทีแก่ผู้จากไปที่เรียกว่า “ทักษิณาทาน” หมายถึง การทำบุญอุทิศแก่ผู้จากไปจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

การประกอบพิธีกรรมทักษิณาทานมีขั้นตอนต่างๆ ที่ยึดถือปฏิบัติตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาและเป็นการผสมผสานกับธรรมเนียมปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่าการประกอบพิธีกรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๔ พิธีกรรม กล่าวคือ ๑) พิธีกรรมในวันตาย ๒) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๓) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ ๔) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ เหล่านี้ถือเป็นพิธีกรรมงานศพในสังคมไทย ที่ได้สืบทอดประเพณีกันมายาวนาน หรือเพื่อแสดงความระลึกถึงและความกตัญญูต่อผู้วายชนม์

๕.๑.๒ พิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา การจัดการพิธีกรรมงานศพแบบล้านนาสามารถจำแนกพิธีกรรมตามชั้นชนผู้วายชนม์ ๓ ประเภท คือ ๑) การจัดศพเจ้านายชั้นสูง ๒) การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ ๓) การจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การจัดพิธีศพของเจ้านายและพระสงฆ์จะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยจะมีการจัดวางเครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพที่สูงใหญ่ดังตามอสังการประดิษฐานอยู่บนหลังนกหัสดีลิงค์ และชักลากสรีระร่างไปสู่เมรุชั่วคราวเพื่อประกอบพิธีฌาปนกิจ (เผา) มีการกำหนดสถานที่ฌาปนกิจตามฐานันดรศักดิ์ เช่น ที่วัดช่วงเมรุหรือป่าช้า เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็เช่นกัน จะได้รับการจัดพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือได้ว่าเป็นที่เคารพและศรัทธาของสาธุชนทั่วไป หากพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งจากการพระราชทานสมณศักดิ์และบวชมาเป็นเวลานานที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ครูบา” ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปจะมีการจัดตามฐานะทางสังคม ซึ่งอดีตจะไม่นิยมตั้งศพไว้บนปราสาท ไม่มีการลากจูง คำนึงถึงข้อห้ามและปฏิบัติตามจารีตชุมชน ปัจจุบันการจัดพิธีกรรมงานศพของเจ้านาย พระสงฆ์และสามัญชน มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน มีรูปแบบการทำบุญอุทิศส่วนกุศล การตั้งศพบนปราสาท มีการชักลากไปสู่ฌาปนกิจสถาน มีดนตรีพื้นเมืองแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งการจัดพิธีกรรมขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่า จะต้องการการจัดพิธีกรรมรูปแบบใดให้เหมาะสมกับผู้วายชนม์ แต่พิธีกรรมนั้นต้องไม่ขัดกับหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม

๕.๑.๓ การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัปเหร่อเป็นบุคคลที่ทรงความรู้และแสดงบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพให้ต้องถูกตามธรรมเนียมแบบฉบับของล้านนา อีกทั้งเป็นบุคคลที่ช่วยบำบัดความทุกข์และป้องกันภัยอันจะเกิดจากการพิธีกรรมตามคติความเชื่อท้องถิ่น เป็นการสืบสานคิด ความเชื่อตามแบบฉบับล้านนาที่ให้ความสำคัญพิธีกรรมหลังความตาย การสร้างความสามัคคีจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยสัปเหร่อเป็น

ผู้นำที่ให้คำปรึกษา การจัดวางลำดับความสำคัญด้านพิธีกรรมให้ถูกต้องตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่น และเป็นผู้ที่มีความรู้ในการใช้ไสยเวทย์ในพิธีกรรมงานศพตามความเชื่อดั้งเดิม จนเป็นรูปแบบและกระบวนการสืบสานสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมงานศพเป็นการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายตามแบบจารีตประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น โดยมีการป้องกันตนเองจากการประกอบพิธีกรรมนั้น ในส่วนของผู้ที่ยังอยู่ก็ต้องประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง รวมไปถึงการสร้างความสัมพันธ์สามัคคีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

การบริหารจัดการพิธีกรรมงานศพ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเรียงลำดับความสำคัญของพิธีกรรม ปฏิบัติตามรูปแบบ และขั้นตอน ตามประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด สามารถที่จะให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการประกอบพิธีกรรมศพ รวมไปถึงการให้คำชี้แนะแก่บุคคลที่มีความสนใจหรือบุคคลที่พร้อมจะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยสัปเหร่อ อธิบายหลักการที่ถูกต้องเพื่อการสร้างมุมมองที่ดีต่อผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ

คุณลักษณะของสัปเหร่อที่ดีจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมกับศพ ชำนาญในการใช้ไสยเวทย์ มีการบริหารจัดการ เรียงลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตามคติความเชื่อของชุมชน รักษาจารีต ประเพณีของชุมชน รวมทั้งการยึดถือจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยผู้ที่ทำหน้าที่ต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ มีความสามารถเฉพาะของแต่ละขั้นตอน มีใจที่เสียสละ ที่สำคัญยึดถือข้อวัตรปฏิบัติตามคติ ตลอดจนการใช้คาถาอาคมในพิธีกรรม และสิ่งที่ทำให้กระบวนการสืบสานสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ยังคงดำเนินต่อไปได้ด้วย

๑) **ความเชื่อ** โดยผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อเชื่อมั่นว่าเป็นอาชีพที่เกิดจากความเสียสละ รวมไปถึงเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์เพื่อนร่วมโลกที่จากไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระอธิการเด่นชัย ฐิริปญโญ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยขมภู หมู่ที่ ๗ ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย” ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่ภพที่ดีหรือสวรรค์ และส่งผลมาสู่ญาติ

พี่น้องที่อยู่ข้างหลัง ช่วยให้คลายทุกข์โศกจากการจากไปของญาติที่เสียชีวิต^๑ สัปเหร่อจึงเป็นอีกหนึ่งบทบาทในการสงเคราะห์ผู้ตายไปสู่สัมปรายภพที่ดีงาม

๒) ความไว้วางใจจากชุมชน การได้รับมอบหมายจากชุมชน หรือได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน ได้รับการอบรมสั่งสอนตามขั้นตอนในการจัดการศพตามวิชาความรู้ที่ได้รับจากบรรพบุรุษเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา

๓) รายได้ การปฏิบัติงานของสัปเหร่อเป็นการเสียสละ ที่เต็มไปด้วยจิตอาสาเพื่อที่จะอนุเคราะห์ผู้จากไปให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันตามวิวัฒนาการของโลก รายได้และค่าตอบแทนก็เป็นแรงจูงใจอีกประการหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อซึ่งได้รับจากเจ้าภาพ ร้านค้าบริการโลงศพ ปราสาท และจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔) การสืบต่อ สัปเหร่อถือว่าเป็นบุคคลที่มีข้อวัตรการปฏิบัติและข้อห้ามที่เคร่งครัดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เป็นผู้ที่ชุมชนยอมรับว่าเป็นบุคคลผู้ทรงความรู้ ผ่านการอบรมสั่งสอนและฝึกฝนตนเอง ทั้งการท่องจำ การปฏิบัติและคำสั่งสอนแบบปากต่อปาก ปัจจุบันถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญและชุมชนให้ความไว้วางใจ ยกย่องและมอบหมายหน้าที่ในการจัดการกับศพตามวิชาความรู้ที่ได้เรียนจากบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนาซึ่งบุคคลที่จะครองตนเป็นสัปเหร่อจะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะการถ่ายทอดอยู่ ๒ ลักษณะ คือ **๑) จากเชื้อสายในตระกูล** การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในเชื้อสายหรือตระกูลที่ปฏิบัติสืบมา และชุมชนยอมรับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนจากเชื้อสาย/ตระกูลที่ปฏิบัติหน้าที่มาก่อน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย)** ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ: กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง” โดยสัปเหร่อมีบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพตามมติชุมชนและเป็นผู้ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่จากรุ่นสู่รุ่น

^๑ พระอธิการเด่นชัย ฐิริปณฺโญ (นารุ่งเรือง), “การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยขมภู หมู่ที่ ๗ ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ในตระกูลจากการเรียนรู้ระเบียบพิธี ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ^๒ และยังต้องมีความชำนาญในการใช้ไสยเวทย์เพื่อกำกับตามขั้นตอนเกี่ยวกับศพให้ถูกต้องตามจารีตของสัปเหร่อ สอดคล้องกับการวิจัยของ ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาสัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ซึ่งสัปเหร่อทำหน้าที่เกี่ยวกับศพต้องจัดการตามประเพณีให้เรียบร้อยและถูกต้องและใช้คาถาอาคม ไสยศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องปกป้องตนเอง สัปเหร่อจะเรียนคาถาแบบท่องจำปากต่อปาก^๓ **๒) ผู้มีความสนใจ** อาชีพและการปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นอีกหนึ่งลักษณะที่มีผู้สนใจ ใคร่จะศึกษาเล่าเรียนรูปแบบ กระบวนการ พิธีกรรมและขั้นตอนการจัดการเกี่ยวกับศพตามแบบฉบับของท้องถิ่น โดยการอาสาสมัครเป็นผู้ช่วยจนเกิดความรู้ ความชำนาญด้านพิธีกรรม จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้ทำหน้าที่ต่อมา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัย “สัปเหร่อ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นประโยชน์ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมความเชื่อและการจัดการลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพให้ถูกต้องตามแบบล้านนา ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการงานศพในชุมชนตนเอง เพื่อพัฒนารูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สร้างจิตสำนึกในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกเล็งเห็นคุณค่าและความเสียสละของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมงานศพ เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ที่ดึงดูดแก่นุชนรุ่นหลังและควรศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสัปเหร่อในสังคมล้านนา กับสังคมไทย บทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในยุคโลกาภิวัตน์ ตลอดจนควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างคู่มือสำหรับผู้ประกอบพิธีกรรมหลังความตาย

^๒ พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย), “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^๓ ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กมลรัตน์ อุตตปัญญา. ปราสาทศพ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

กิตติศักดิ์ ปกติ. เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป ภาค ๑/๒๕๔๖ บุคคล

ธรรมดาและหลักทั่วไปว่าด้วยนิติบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

คณะกรรมการแผนกตำราหมากุฎราชวิทยาลัย. พระธรรมนูญฎกเถาแปล ภาค ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

คมเนตร เชษฐพัฒน์นิช. ขีดข้อห้ามในล้านนา. เชียงใหม่: กราฟิกส์แอนด์สกรีน, ๒๕๓๙.

งามพิศ สัตย์สงวน. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๗.

จิต ดิงศรัทย์, ศ. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

เจริญ ดันมหาพราน. ประเพณีท้องถิ่น. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์แสงแดด, ๒๕๓๘.

ชนิดา สติวงศ์. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูกรุณธรรมนิวาส. ขอนแก่น: ขอนแก่น

การพิมพ์, ๒๕๔๘.

ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม และคณะ. กฎหมายพาณิชย์ COMMERCIAL LAW. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สัตย

การพิมพ์, (ม.ป.ป.).

दनัย ไชโยธธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

ธีรานุโนโท (นามแฝง). **การตายและพิธีการทำบุญศพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

นิเทศ ดินณะกุล. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

นิรันดร์ ชัยนาม. **ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.

บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. **ประเพณีอีสาน และเกร็ดโบราณคดีอีสาน**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๔๔.

บุญคิด วัชรศาสตร์. **อานิสงสเสียด**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ธาราทอง, ม.ป.ป..

บุญมี แท่นแก้ว. ผศ. **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

บุญย์ นิลเกษ. **ศาสนาเบื้องต้น**. พระนคร: แพรววิทยา, ๒๕๒๗.

บุรินทร์ คำกองแก้ว. **พิธีการศพ**. กรุงเทพมหานคร: หจก. มณฑลการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ประยูร ดิษฐานพงศ, พ.ต.อ. **ความตายของมนุษย์ ตายแล้วไปไหน**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์ชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ปราณี วงศ์เทศ, ผศ. **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

แปลก สนธิรักษ์. **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: เจริญจิต, ๒๕๓๑.

แปลก สนธิรักษ์. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖.

_____. **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: นิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔.

พรชัย สุนทรพันธุ์. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕.

พระครูสมุหประสงค ฐิตปุณโณ. **สังเค็ด ราชวัติ ดอกไม้ธูปเทียน และประเพณีทำศพ**. กรุงเทพฯ: วิริยะพัฒนา, ๒๕๔๑.

พระเทพวิสุทธิเมธี. **มรณานุสติ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ). **สวนโมกขพลารามกำลังแห่งการหลุดพ้น: อาจารย์มรณานุสรณ**. กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระธรรมธีรราชมหามุนี. **อุดมวิชา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาอาทิตย์ อาทิจโจ. **หตุลิลกศกฺโณ ความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา**. เชียงใหม่: วัดเจดีย์หลวง, ๒๕๕๓.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๓๔.

พระอริยานวัตร เขมจารีเถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. **ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒.

พหล แก้วเขียว. **ฉาปนกิจ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๕.

พุทธทาสภิกขุ. **พจนานุกรมพุทธทาสพร้อมคำอธิบายขยายศัพท์**. เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาสพุทธศักราช ๒๔๔๙-๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

_____ **ปัญญาจากสวนโมกข์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, (ม.ป.ป.).

ไพโรธ เลิศริยมล. **คติชาวบ้านลานนาไทย**. เชียงใหม่: สุริยวงศ์บุคเซ็นเตอร์, (ม.ป.ป.).

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย**. (ม.ป.ท.), ๒๕๑๒.

_____ **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____ **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

รองศาสตราจารย์คุณ โทชน. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

_____ **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

ศรันย์ ไมตรีเวช (ดั่งตฤณ). **เสียดายคนตายไม่ได้อ่าน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๘.

ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

_____ **ปราสาทนทสดีลิ่งคู่ไม้ศพ**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

เศรษฐมัตร์ กาญจนกุล. **ศิลปะอสังการงานศพไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัทวิพริ้นท์ ๑๙๙๑ ๒๕๕๔.

ส.พลายน้อย. **เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรวมศาสตร์
๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๓๙.

สง่า ไชยวงศ์. **ภูมิปัญญาลานนา กับ สาระร่วมสมัย**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ปูเป้, ๒๕๔๓.

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๓๓.

สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร). **ศาสนาต่างๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สภา
การศึกษามหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระปรมาณุตติชิโนรส. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ,
๒๕๒๖.

สมภาพพิสิษฐ สุขพิสิษฐ. **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะบุคคล**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร, ๒๕๔๓.

สินี เต็มสงสัย และพิชัย รัตนประทีป. **ประเพณีนานาชาติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เกษมสัมพันธ์การ
พิมพ์, (ม.ป.ป.).

สุพัฒน์ อนนท์จารย์. **ปริศนาปรัชญาธรรมในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพ**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ ส.ลูกธรรมภักดี, ๒๕๕๒.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). **พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการ
พิมพ์, ๒๕๕๑.

สุชา จันท์เอม และสุรางค์ จันท์เอม. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, ๒๕๒๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.

สุเมธ เมธาวิทยากุล. **สังกัปพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสถียร โกเศศ. **ความตาย**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๓๑.

_____ **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๒.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ของดีในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

_____ **ศาสนาสาทุก เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๒.

อนุ เนินหาด, (พ.ต.อ.) ฝั่ปุ่ย่า พระสงฆ์ ปู่จ่าน ป่าเฮี้ยว และสั้บเห่อ. (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์,
๒๕๔๗).

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพญาณเมธี. **ผาสาทล้านนา**. ลำพูน: โรงพิมพ์บวรวรรณ
พรินทร์, ๒๕๕๓.

อภิธาน สมใจ. **งานศพล้านนาปราสาทนทสั้ติลิ่งคั้สั้ไม้ศพ**. เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑.

อรสม สุทธิสาคร. **คนคั้นชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๔๖.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและคณะ. สัทธรรมเทศนาท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา: กรณีศึกษาชุมชนลัวะ
ยวน ลื้อ ปกาเกอญอ(กระเหรี่ยง)ในจังหวัดน่าน เชียงรายและเชียงใหม่.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๖.

อัมพร เทพปิตา. พิธีกรรม วิถีคนเมือง. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง. ลำปาง: หสม.ณัฐผลการ
พิมพ์, ๒๕๔๘.

อาจารย์สิงห์ วรรณะวิสัย. สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน. เชียงใหม่: (ม.ป.พ.),
๒๕๕๒.

อุดม เขยแก้ว. ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

จันทราทิพย์ วงษ์ภักข. คุณภาพชีวิตของสัปเหร่อในเขตเทศบาลนครพระศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. การศึกษาค้นคว้าอิสระคหกรรมมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

ชัยพร พิบูลศิริ. ประเพณีการฝังศพในสมัยหิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต. ภาควิชา
โบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๙.

ชาติชาย มานิตยกุล. วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร. ปริญญาญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร. สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญริมแม่น้ำแม่
กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระครูกันตธรรมภาวิวัฒน์ (คุ้มบัวลา). ศึกษาประเพณีความเชื่อประเพณีฃาปนกิจของชาวบ้าน
ขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูกลุณธรรมโมฆะ (รุ่ง กลุณโย). การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชน
ตำบลตรวจ อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูโกศลอรธกิจ. การศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสังขละบุรี จังหวัด
สงขลา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์). ปรีชาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย). บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาจรัญ จิตตสวโร (กันธิมา). การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของ ชาวพุทธล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาวันชัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาวิรัช อคฺคธมฺโม (คำสอนพันธ์). คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา: กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวงกตปุญโญ). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจ ในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาสมปอง ปมุทิโต (กองศิลา). ศึกษาความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม (ปวงกลาง). ศึกษาวิเคราะห์การเผชิญความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**
รายวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระวรรณดี โชติธมฺโม (ธรรมชัย). การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย: กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงเพชรภาคภูมิ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระอธิการเด่นชัย ฐิริปญฺโญ (นำรุ่งเรือง). การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยชมพู หมู่ที่ ๗ ตำบลโป่งแพร่

อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง). ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ:
กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระอนุชิต ปทุมวณโณ (หวังวนวัฒน์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาดั้งเดิมของเผ่า
ม้ง. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

วรรณณี มุกปักษาเจริญ. ประเพณีการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านดอนตาเพชร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต. ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๑๒.

วัฒนศักดิ์ ไชยกุล. บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่. **ศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

(๓) บทความ:

อรรถ นันทจักร. “นกหัสดีลิงค์”, ในรวมบทความ นกหัสดีลิงค์, รวบรวมจัดพิมพ์โดย ก้อนแก้ว อภัย,
(เชียงใหม่: แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕): ๖๕.

อุดม รุ่งเรืองศรี. “นกหัสดีลิงค์”. **วารสารวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่**. ปีที่ ๕๐. ฉบับที่ ๑๑.(มกราคม-
เมษายน ๒๕๕๒): ๒๒-๒๗.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

อานันท์ กาญจนพันธุ์, “พิธีเลี้ยงผีเมืองลำปาง”. เอกสารประกอบการสัมมนา. เชียงใหม่: สถาบัน
ราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๒. (อัดสำเนา)

(๕) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ นางภาวิณี พันติยา. ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนวัดน้ำไทรง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางศุภลักษณ์ สิทธิจุ. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๘ บ้านทับหมาก, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายจันทร์ ไชยสาร. สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านป่าเหียง, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายชัยกรณ์ วงศ์ชมภู. ผู้ใหญ่บ้าน บ้านน้ำไทรง หมู่ที่ ๕, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายเดชา สิริราม. สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำไทรง สังกัดเทศบาลตำบลป่อแ้ว, ๑๙
กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายไตรภพ ไชยชมภู. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ บ้านบ่อแฮ้ว-สันกลาง, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายถา กาสาย. สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านท่าข้าว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายนรินทร์ ศรีวิชัย. อดีตสัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายนิกร มาตั้น. กำนันตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายบัญญัติ ปัญวงศ์. ไวยาวัจกรวัดน้ำโห่ง, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประกิจ ชุมสิทธิ. นักพัฒนาการชุมชน ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายมานะชัย หมื่นฝั้น. รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสงกรานต์ วงศ์คำ. สัปเหร่อประจำฌาปนสถานวัดม่อนกระทิง, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสถาพร เดชศิริ. ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมบุญ ทิพย์ปลุก. ไวยาวัจกรวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมพร ะเท. นายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสันติ ปัญวงศ์. รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ่อแฮ้ว, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูจักรธรรมบุญ. เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ, ๑๑ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูตาน ปิยวณโณ. เจ้าอาวาสวัดทุ่งไค้ง, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวิชัย ปุณฺณเปกโข. เจ้าอาวาสวัดน้ำโห่ง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวิมลนพการ. เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสาทรพิพัฒน์กิจ. เจ้าคณะตำบลบ่อแฮ้ว เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดบ่อแฮ้ว, ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระพล สิทธิพาโล. รองเจ้าอาวาสวัดน้ำโห่ง, ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระสมบัติ วิฑฺฒาโร. รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดม่วงแก้ว, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระเอกชัย อคฺคปญฺโญ. รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดป่ายะ, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่อชาญ อินฟู. ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านน้ำโห่ง, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่อมิ่ง บุญเต็ม. ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านน้ำโห่งอุดมพร, (ถึงแก่กรรมแล้ว).

สัมภาษณ์ พ่อสมหมาย จะนาศักดิ์. อดีตประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทับหมาก, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่อหนานสวัสดิ์ บุญเต็ม. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห่ง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานคำมูล ใจคำ. มัคทายกวัดทับหมาก, ๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานดำรง ธรรมศรีใจ. มีคนายกวัดท่าล้อ ประธานชมรมมีคนายกตำบลบ่อแฮ้ว
 , ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานนพวิทย์ เมืองงาว. มีคนายกวัดม่วงแกว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานบุญตัน ทองวงศ์บุตร. ปราชญ์ชุมชนบ้านหนองช้างเหนือ, ๑๒ กันยายน
 ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพยนต์ คำกฤษ. มีคนายกวัดป่ายะ, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานพิบูลย์ ละคำมา. มีคนายกวัดน้ำโห้, ๓ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออาจารย์หนานมงคล มะโนคำ. ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทับหมาก, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออ้อยแก้ว ปาโกวงค์. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออ้อยนวล ขัติพิงษ์. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออ้อยสุข คันใจ. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พ่ออ้อยหมื่น บุญเต็ม. อดีตสัปเหร่อประจำ฼าปนสถานบ้านน้ำโห้และบ้านม่วงแกว. ๘
 ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แม่บุปผา วงศ์ชมภู. ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน. ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แม่อ้อยฟองแก้ว ปาโกวงค์. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้. ๕ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แม่อ้อยยวง คันใจ. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้. ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ร.ต.ท จรัส ทรายสมุทร. ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านท่าล้อ. ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ อาจารย์ประดิษฐ์ ไชยคันธะ. ปธ.๗. ผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำโห้. ๒๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลการวิจัย

๑. พระบุญทรง ปุณฺณธโร, ดร. อาจารย์ประจำวิทยาเขตเชียงใหม่
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ อาจารย์ภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ และสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

ที่ ศธ๖๑๔๔/ว ๔๖



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน/เจริญพร พระบุญทรง ปุณฺณโร, ดร.

ด้วยอาตมาภาพพระมหานฤตล มหาลาภ โณ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“สืบเพื่อ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง” Supbharer-Mortician: Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality,
Muang District, Lampang Province

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ ดังนั้น
จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน พระบุญทรง ปุณฺณโร, ดร. ได้ตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัย เพื่อผู้วิจัยจะ
ได้นำไปใช้ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยต่อไปทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็น
อย่างดี และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ๖๑๔๔/ว ๕๖



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕๖ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน/เจริญพร รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์

ด้วยอาตมภาพพระมหานฤกุล มหาปณฺญ์ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“สืบหระอ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง” Suppharer-Mortician: Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality,
Muang District, Lampang Province

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ ดังนั้น
จึงขอความเมตตาอนุญาตเคราะห้จากท่าน รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ ได้ตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัย เพื่อผู้วิจัยจะได้
นำไปใช้ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยต่อไปทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุญาตเคราะห้จากท่านเป็นอย่างดี
และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุญาตเคราะห้

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ๖๑๔๔/ว ๔๖



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง

ด้วยอาตมภาพพระมหานฤกุล มหาบุญโญ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“สัปหระ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง” Supbharer-Mortician: Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality,
Muang District, Lampang Province

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ ดังนั้น
จึงขอความเมตตาอนุญาตจากท่าน ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง ได้ตรวจเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัย เพื่อผู้วิจัย
จะได้นำไปใช้ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยต่อไปทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็น
อย่างดี และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทรศัพท์ ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

แบบสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปหระ : การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาล

ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง”

(สำหรับเจ้าอาวาส และประชาชนทั่วไป)

คำชี้แจง : แบบสอบถามสำหรับประกอบการทำวิทยานิพนธ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ด้วยกัน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสัปหระตามความคิดเห็นของ
ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จึงขอความร่วมมือทุกท่านในการให้ข้อมูลทุกข้อที่สัมภาษณ์แต่ละประเด็นตามความเป็นจริง
คำตอบของท่านจะไม่ส่งผลกระทบต่อท่านและผู้ที่เกี่ยวข้องใดๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำผลการสัมภาษณ์ไป
เป็นเกณฑ์เพื่อประกอบงานวิทยานิพนธ์เท่านั้น ขออนุโมทนาขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือ
มา ณ ที่นี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง ☐ บรรพชิต

๒. อายุ.....ปี

๓. การศึกษา

ก. สามัญศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา/ปวช /เทียบเท่า ☐ ปริญญาตรีขึ้นไป

ข. พระปริยัติธรรม ☐ นักระรมหรือธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก

☐ เปรียญธรรม (ป.ธ. ๓ ขึ้นไป)

☐ อื่น ๆ (ระบุ)

๔. อาชีพ ☐ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย ☐ ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ ธุรกิจ ☐ รับจ้าง ☐ รัฐวิสาหกิจ

☐ อื่น ๆ (ระบุ)

๕. กิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชนเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว

อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑. การแจ้งข่าวการตาย

.....

.....

.....

๒. การอาบน้ำศพ (การห้างลอย)

.....

.....

.....

๓. การนุ่งผ้าให้ศพ

.....

.....

.....

๔. การมัดตราสังศพ

.....

.....

.....

๕. การนำศพใส่โลง

.....

.....

.....

๖. ปราสาทบรรจุศพ

.....

.....

.....

๗. การจัดรูปหัวศพ

.....

.....

.....

๘. การใช้ตุ้งสามหาง

.....

.....

.....

๙. การใช้ถุงข้าวด้วน

.....

.....

.....

๑๐. พิธีสวดพระอภิธรรม

.....

.....

.....

๑๑. การกำหนดวันฉาปนกิจศพ

.....

.....

.....

๑๒. การนุ่งชุดขาวดำ

.....

.....

.....

๑๓. การล้างเรือน

.....

.....

.....

๑๔. การเคลื่อนศพ

.....

.....

.....

๑๕. การโปรยทาน (การพุ่มะนาว)

.....

.....

.....

๑๖. การวางผ้าบังสุกุล

.....

.....

.....

๑๗. การเวียนอุตราวัฏ (การผัดตำซึก)

.....

.....

.....

๑๘. การวางดอกไม้จันทน์

.....

.....

.....

๑๙. การล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว

.....

.....

.....

๒๐. การจุดเทียนสังขร (เทียนจันทร)

.....

.....

.....

๒๑. การเผาศพ

.....

.....

.....

๒๒. การก่อกองไฟและน้ำใส่หม้อวางไว้ที่หน้าประตูบ้าน

.....

.....

.....

๒๓. พิธีเก็บอัฐิ (การดับเเฝ้า/ดับกองฟอน)

.....

.....

.....

๒๔. การสวดมนต์เย็น (พิธีสังกะหะ)

.....

.....

.....

๒๕. การทำบุญครบรอบ ๑๐๐ วัน (สตมวาร)

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสัปเหร่อตามความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ด้านความรู้

๑. มีความรู้เกี่ยวกับการตาย ผี วิญญาณ

.....

.....

.....

๒. มีความรู้เกี่ยวกับข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ

.....

.....

.....

๓. มีความรู้ดั้งเดิมทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

๔. มีความรู้เกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพ

.....

.....

.....

๕. มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมงานศพ

.....

.....

.....

ด้านทักษะความชำนาญ

๑. มีความชำนาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ จนกระทั่งการเผาศพ

.....

.....

.....

๒. มีความชำนาญและความเคร่งครัดต่อการใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในพิธีกรรม

.....

.....

.....

๓. มีความชำนาญต่อความเชื่อข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ

.....

.....

.....

๔. มีความชำนาญต่อการประกอบพิธีกรรม งานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น

.....

.....

.....

๕. การให้คำแนะนำข้อคิดและปรีชาธรรมตามความเชื่อของชุมชนแก่ชุมชน

.....

.....

.....

ด้านด้านบุคลิกภาพ

๑. การแต่งกายที่เหมาะสม

.....

.....

.....

๒. ความน่าเคารพเชื่อถือ

.....

.....

.....

๓. สุขภาพที่ดี

.....

.....

.....

๔. มนุษยสัมพันธ์ที่ดี

.....

.....

.....

๕. เป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

.....

.....

.....

๖. เป็นผู้ไม่เรียนรู้ในหลักศีลธรรมและความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น

.....

.....

.....

๗. ยึดมั่นในอาชีพ (บทบาทหน้าที่) ของการเป็นสัปเหร่อ

.....

.....

.....

๘. มีความยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อ ประเพณีนิยมของท้องถิ่น

.....

.....

.....

๙. มีความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในให้การสัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระมหานฤตล มหาปณฺโญ (จวนตัว)

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

แบบสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปเหร่อ : การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาล
ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง”
(สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่สัปเหร่อ)

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ด้วยกัน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในเขต
เทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมตามคติ ความเชื่อพิธีกรรมงานศพในเขต
เทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จึงขอความร่วมมือทุกท่านในการให้ข้อมูลทุกข้อที่สัมภาษณ์แต่ละประเด็นตามความเป็นจริง
คำตอบของท่านจะไม่ส่งผลกระทบต่อท่านและผู้ที่เกี่ยวข้องใดๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำผลการสัมภาษณ์ไป
เป็นเกณฑ์เพื่อประกอบงานวิทยานิพนธ์เท่านั้น ขออนุโมทนาขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือ
มา ณ ที่นี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

๒. อายุ.....ปี

๓. การศึกษา

- ก. สามัญศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา/ปวช /เทียบเท่า ☐ ปริญญาตรีขึ้นไป
- ข. พระปริยัติธรรม ☐ นักระรมหรือธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก
- ☐ เปรียญธรรม (ป.ธ. ๓ ขึ้นไป)
- ☐ อื่น ๆ (ระบุ)

๔. ประสบการณ์ในการทำหน้าที่สัปเหร่อ.....ปี

๕. รายได้เฉลี่ยต่อปี.....บาท

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในเขตเทศบาล
ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑. การเข้าสู่อาชีพสัปเหร่อ (เรียนจากใคร ผู้ถ่ายทอด ระยะเวลาในการทำหน้าที่)

.....

.....

๒. คุณสมบัติสำคัญของผู้ที่หน้าที่สัปเหร่อ

.....

.....

๓. การสืบทอดหน้าที่และพิธีการสืบทอดการเป็นสัปเหร่อ

.....

.....

๔. การแต่งกาย

.....

.....

๕. อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำศพ

.....

.....

๖. ความแตกต่างจากพิธีศพในสังคมไทยและล้านนา

.....

.....

๗. ความเชื่อเกี่ยวกับศพ (ช่วงอายุของผู้เสียชีวิต การเผาหรือฝัง การตั้งศพ ข้อห้าม)

.....

.....

๘. กฎเกณฑ์ต่างๆ ของหน้าที่สัปเหร่อ (การสวดศพ การเผาศพ)

.....

.....

๙. ทัศนะที่มีต่อการทำหน้าที่สัปเหร่อ

.....

.....

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมตามคติ ความเชื่อพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบล
บ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑. การการอาบนํ้าศพ (การห้างลอย)

.....
.....

๒. การนุ่งผ้าให้ศพ

.....
.....

๓. การมัดตราสังศพ

.....
.....

๔. การนำศพใส่โลง

.....
.....

๕. การใช้ตุ้ลงสามหาง

.....
.....

๖. การใช้ธงขาวดวน

.....
.....

๗. พิธีสวดพระอภิธรรม

.....
.....

๘. การกำหนดวันฌาปนกิจศพ

.....
.....

๙. การล้างเรือน

.....

๑๐. การเคลื่อนศพ

.....

๑๑. การเวียนอุตราวัฏ (การผัดตำซึก)

.....

๑๒. การล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว

.....

๑๓. การจุดเทียนสังขร (เทียนจักร)

.....

๑๔. การเผาศพ

.....

๑๕. การก่อกองไฟและน้ำใส่หม้อวางไว้ที่หน้าประตูบ้าน

.....

๑๖. พิธีเก็บอัฐิ (การดับเเผ่/ดับกองฟอน)

.....

๑๗. การทำบุญครบรอบ ๑๐๐ วัน (สวดมวาร)

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระมหานฤตล มหาปณฺโญ (จวนตัว)

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑

ภาคผนวก ค

แบบประเมินความสอดคล้องเครื่องมือการวิจัย

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดใน **แบบสัมภาษณ์** ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	✓			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	✓			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	✓			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
รวม					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(นร. นร. ๒๕๐ ๒๕๖๑)

ตำแหน่ง.....

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่เราได้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	✓			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	✓			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	✓			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
รวม					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(๓๐.๐๕.๖๕:๓๒ พัทธ๑๖๖๖)

ตำแหน่ง.....

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้ินิสิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูวิมลนพการ เจ้าคณะตำบลบ่อแอ้ว เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดม่อนกระทิง

ด้วยพระมหานฤตล มหาปณัฎเ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สั้ปเหระ: การสืบสานคัคิ ความ
เชิ้อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแอ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้ินิสิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยินิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

ได้ให้ริต มคัลลั
พระวิมลนพการ
พระครูวิมลนพการ

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานฤตล มหาปณัฎเ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิ์ให้นิสิตเข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูจักรธรรมบุญ เจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่าล้อ

ด้วยพระมหานุกุล มหาปณฺเฑ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปเพรื่อ: การสืบสานคติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิ์ให้นิสิตเข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะหิ์ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ได้ใจของพระคุณเจ้า
พระครูจักรธรรมบุญ

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานุกุล มหาปณฺเฑ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิติตเข้าสัฒภษณเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูสาทรพิพัฒนกิจ เจ้าคณะตำบลบ่อแฉ้ว เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดบ่อแฉ้ว

ด้วยพระมหานฤคัล มหาปญญ (จวนตัว) เลขประจําตัว ๕๔๒๑๒๐๑๐๐๔ นิติตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สัฒเพรื่อ: การสัฒสานคริต ความเป็น
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฉ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิติตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิติตเข้าสัฒภษณเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชาธรรมาลังการ)

รักษารการผู้อ่านวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ได้อ่านแล้ว
พ.อ. ๑๔๒๐๑๐๐๔

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

พระมหานฤคัล มหาปญญ

โทร. ๐๖ ๒๒๕๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูวิชัย ปุณณเปกโข เจ้าอาวาสวัดน้ำโห่ง

ด้วยพระมหานฤกุล มหาปณญ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิติปริญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สืบหะระ: การสืบสานคติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิติเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะหิ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานฤกุล มหาปณญ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิติตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธั้

เจริญพร นายกสมพร ะเท นายกเทศมนตรั้ตำบลบ่อแอ้ว

ด้วยพระมหานฤกุล มหาปณั้ญ (จวนตัว) เลขประจําตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิติตปริญญานิโท
หลักสูตรพุทธศาสนดรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธั้เรื่อง “สั้บเพระอ: การสั้บสานคตติ ความ
เชิ้อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแอ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดําเนินการเขียนวิทยานิพนธั้ของนิติตเป็นไปดว้ความเรีบร้อยสมบูรณั้
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิติตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติตจะเข้าไปเก็บข้อมูลดว้
ตนเอง

จึงเจริญพรมาเพือทราบและพิจารณาคิ้ความอนุเคราะหิ และขออนุมทนา มา ณ โอกาสนั้

ขอเจริญพร

(พระราชนิพนธ์)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานฤกุล มหาปณั้ญ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

๑๗/๙๗/๑๔
๑๗/๙๗/๑๔
๑๗/๙๗/๑๔

(นายสมพร ะเท)

นายกเทศมนตรั้ตำบลบ่อแอ้ว

๑๒ ก. ๑. ๖)

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหิให้สืตเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธั
เจริญพร นายสันติ ปัญวงค์ รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ่อแฮ้ว

ด้วยพระมหานฤตล มหาปญโญ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธัเรื่อง “สัฒหระ: การสืบสานคตติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธัของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตเคราะหิให้สืตเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุญาต และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

- เมตติการให้กัฒมอศุภกัฏ.
ให้กัฏภาสฬ
ปิตุภี

(นายสันติ ปัญวงค์)
รองนายกเทศมนตรีตำบลบ่อแฮ้ว

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานฤตล มหาปญโญ

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นัลลิตเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธั
เจริญพร นายมานะชัย หนัันผััน รองนายกเทศมนตรึตำบลบ่อแฉ้ว

ด้วยพระมหานฤคัล มหาปณัญ (จวนตัว) เลขประจ้งตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นัลลิตปริญญโท
หลักรัฐศาสตรมหาบัณตัต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ด้รับอนุมัตัหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธัเรื่อง “สัปัหระ: การสัปสานคคั ความ
เชือและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฉ้ว อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” Supbharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดั่งนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธัของนัลลิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณตัตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นัลลิตเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลดั่งกล่าว โดยนัลลิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ขออนุมัติเคราะหิ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อันวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๕๔๕๔

พระมหานฤคัล มหาปณัญ

โทร. ๐๖ ๒๒๕๑ ๐๕๕๕

(นายมานะชัย หนัันผััน)
รองนายกเทศมนตรึตำบลบ่อแฉ้ว

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิสิตเข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เจริญพร นายประกิจ ชุมสิทธิ์ นักพัฒนาการชุมชน (ศาสนพิธีกรเทศบาลตำบลบ่อแก้ว)

ด้วยพระมหานุกุล มหาบุญ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปเทระ: การสืบสานคติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Supbharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิสิตเข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพราเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติ และขออนุมัติ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ไม่มีครอเคราะหิ: นิสิตวิธวาทนค.
เก็บข้อมูลวิทยานิพนธ์

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๕๔๕๔

พระมหานุกุล มหาบุญ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

๖๔๖
(นาย: กิจ ชุมสิทธิ์)

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เจริญพร นายชัยกรณ วงศ์ชมพู ผู้ใหญ่บ้าน บ้านน้ำไ้

ด้วยพระมหานฤกุล มหาปณญ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๔๒๑๒๐๑๐๐๔ นิติปริญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สืบหระ: การสืบสานคติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฉ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิติเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะหิ และขออนุมัติมา มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชมาราลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

นางสาวกรณกรณในวิภาชน
เก็บข้อมูลวิจัย

นายชัยกรณ วงศ์ชมพู

ผู้ใหญ่บ้าน ม.๕ ต.บ่อแฉ้ว อ.เมืองลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๙๔๕๔

พระมหานฤกุล มหาปณญ

โทร. ๐๖ ๒๒๙๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้ินลิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เจริญพร นางภาวิณี พันติยา ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนวัดน้ำไ้

ด้วยพระมหานฤกุล มหาปณเฑ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สั้เพระอ: การสืบสานคคิ ความ
เชิ้อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Supbharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้ินลิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยินลิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชนครมาลั้การ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

(ทอชวธิ์ วัฒนชัย)

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

พระมหานฤกุล มหาปณเฑ

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้ินิสิตเข้าสัณภษณัเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เจริญพร พ่อหมื่น บุญเต็ม อดีตสัปเหร่อประจันตณภณสถานบ้านน้ำโง้ง-ม่วงแฉว

ด้วยพระมหานฤคัล มหาปณญ์ (จวนคัว) เลขประจันตัว ๕๔๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริณญ์โท
หลักสูตรพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปเหร่อ: การสืบสานคัตติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้ินิสิตเข้าสัณภษณัเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยินิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะหิ และขออนุมทนา มา ณ โอกาสนั

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ใช้ข้อลแล้ว ๑
พ่อหมื่น บุญเต็ม

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

พระมหานฤคัล มหาปณญ์

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์

เจริญพร นายเดชา สิริรม สัปเหร่อประจำฌาปนสถานบ้านน้ำโห่ง-ม่วงแงว

ด้วยพระมหานฤกุล มหาปณญ (จวนตัว) เลขประจำตัว ๕๔๒๑๒๐๑๐๐๔ นิติปริญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สัปเหร่อ: การสืบสานคติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Supbharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิติเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้นิติศาสตร์เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมาทเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะหิ และขออนุมทนา มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

พระมหานฤกุล มหาปณญ

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหิให้ินลิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธั้
เจริญพร นายสงกรานต์ วงศ์คำ สั้พรอ่ประจ้ณำปณสณำนบ้านทับหมาก

ด้วยพระมหานฤตล มหาปณญั (จวนตัว) เลขประจ้ตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิลิตปริณญัโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณชิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ด้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธั้เรื่อง “สั้พรอ่: การสั้สานคคิ ความ
เชือและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอมืออง จังหวัดลำปาง” Supbharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดั่งนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธั้ของนิลิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณชิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะหิให้ินลิตเข้าสั้ภาษณั้เก็บข้อมูลดั่งกล่าว โดยนิลิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติเคราะหิ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชนิพนธ์)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

นิตินิลิต

สงกรานต์ วงศ์คำ

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๕๔๕๔

พระมหานฤตล มหาปณญั

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ให้สัตตืเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธั
เจริญพร นายจันทร ไซสสาร สัฒหระจ่าณำปณสณำนบ้านบ่อฮั้ว ป่าเหียง

ด้วยพระมหานฤดล มหาปณญั (จวนดัว) เลขประจ่าตัว ๕๔๒๑๒๐๑๐๐๔ นัสดัปริญญ่าโท
หลักสูตรพุทธศาสนธรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ด้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธัเรื่อง “สัฒหระ: การสัฒษานคคั ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพนัในเขตเทศบาลตำบลบ่อฮั้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดั่งนั้น เพื่อให้การด่าเนินการเขียนวิทยานิพนธัของนัสดัเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณั
บัณฑิตศึกษา จังขออนุมัติเคราะห้ให้สัตตืเข้าสัฒภาษณัเก็บข้อมูลดั่งกล่าว โดยนัสดัจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุมัติเคราะห้ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษากการผู้อำนายการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ได้ให้สัตตืเข้าสัฒภาษณัแล้ว
นายจันทร ไซสสาร

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๔๔๕๔

พระมหานฤดล มหาปณญั

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๕ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ให้สัตยาบันเข้าสํานักงานเก็บข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์
เจริญพร นายดา กาสาย สํานักงานประจําตำบลบ้านท่าซัว ท่าล้อ ร้องกอก

ด้วยพระมหานฤตล มหาปณฺญ (จวนตัว) เลขประจําตัว ๕๙๒๑๒๐๑๐๐๔ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “สํานักงาน: การสืบสานคตติ ความ
เชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” Suppharer-Mortician:
Continuation of Believe in Funeral Ritual of Bor-Heaw Municipality, Muang District, Lampang
Province

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติเคราะห้ให้สัตยาบันเข้าสํานักงานเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วย
ตนเอง

จึงเจริญพรมาทะราบและพิจารณาให้ความอนุมัติ และขออนุมัติมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ได้ส่งตัวมาแล้ว
นายดา กาสาย

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทรศัพท์ ๐ ๕๔๒๐ ๕๔๕๔

พระมหานฤตล มหาปณฺญ

โทร. ๐๖ ๒๒๔๑ ๐๕๕๕

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระมหานฤตล มหาปณฺโญ (จวนตัว)
วัน เดือน ปีเกิด	: เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๙
ภูมิลำเนาที่เกิด	: บ้านเลขที่ ๓๖๕/๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๔ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักวัดสวนดอก อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง : พ.ศ. ๒๕๕๔ สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก สำนักวัดสวนดอก อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง : พ.ศ. ๒๕๕๘ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะครุศาสตร์ เอกการสอนพระพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ประสบการณ์การทำงาน	: พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นครูสอนวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนวัดน้ำโห่ง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
อุปสมบท	: วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐
สังกัด	: วัดน้ำโห่ง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ณ พัทธสีมา วัดน้ำโห่ง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ตำแหน่ง	: พระสอนศีลธรรมโรงเรียนวัดน้ำโห่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านเอื้อม เขต ๒
ปีที่เข้าศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๘
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดน้ำโห่ง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง